

אספקלריא לקבלת היום

אספקלריא לפרשת משפטים תשפ"ד

הלכות שבת למעשה

חינוך

חידות

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

2248228@gmail.com

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס ולפרסם את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת משפטים תשפ"ד ..... ז

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר ..... ח
והיה כעץ' - מעלות האיש המשובח נרמזות בכך שהוא כ'עץ' - כיצד?..... ח
בא לומר ממעלותיו והנהגותיו של אותו חכם, שנמשל לאילן ששרשיו
מרובים.....ט

אזורך - עולם התפילה / הרב חיים שולביץ, עיה"ק ירושלים ..... י
עבודת התפילה.....י

אהל תורה / הרב יהודה איזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים ..... טו
הטעם שצריך לעבוד שלא על מנת לקבל פרס!.....טו

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', ליוקווד ..... כד
בענין בטחון ורפואה.....כד

ביאורים והארות / הרב משה הלוי הורן, מח"ס 'תפארת ציון' בסוגיית תקפו כהן,
מג"ש בישיבת 'תפארת ישראל', בני ברק ..... כט
היתר עבד עברי בשפחה כנענית.....כט
בשעה שפסחתי "ואמרתי" כי לי בני ישראל עבדים.....לא
את העני עמך - כאילו אתה העני.....לב
עזב תעזב "עמו" - "עמו" אנכי בצרה.....לג

דעת כהן / הרב שמואל מנחם כהן, ראש ישיבת 'תל ציון' ..... לה
יום או יומיים.....לה

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר ..... לז
אם השלכת הטריפה לכלב היא מצוה נמנית.....לז

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק ..... לח
שו"ת בדינים המצויים בימות החורף.....לח
האם מותר להכנס עם מטריה או מעיל גשם לבית הכנסת.....לח
כניסה לבית הכנסת מפני הגשם.....לט
הוחלף המטריה בבית הכנסת או באולם שמחות.....מ
האם מותר להכנס עם נעליים עם בוץ לבית הכנסת.....מא
להתפלל עם מעיל חורף וצעף.....מא
תפילה עם מעיל גשם או כיסוי כובע לגשם וכדו'.....מב
להתפלל עם מעיל מעל הטלית.....מב
האם מותר להתפלל עם כפפות.....מג

להחזיק מטריה בתפילת שמו"ע..... מג

תפילה עם מגפיים..... מד

האם מותר לרוץ מפני הגשם בשבת..... מד

האם מותר לרוץ מפני הקור בשבת..... מה

האם צריך מעיל וצעף מיוחדים לשבת..... מה

פריסת ניילון למניעת גשם על עגלת ילדים בשבת..... מו

האם מותר לצאת עם מעיל גשם בשבת..... מו

האם מותר לצאת עם צעיף בשבת..... מז

יציאה במעיל או בסוודר שיש לו כובע והכובע אינו על ראשו..... מז

האם מותר לצאת בכובע שאינו מהודק לראשו בזמן שיש רוחות במקום

שהעירוב אינו מהודר..... מח

האם מותר לצאת עם כיסוי כובע לגשם או שקית ניילון בשבת..... מח

האם מותר לצאת עם כפפות בשבת..... נא

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'. נב
פניני עיון בפרשת משפטים..... נב

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת 'משאת המלך' ורא"כ

ב'מדרש אליהו', מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס, אלעד..... נו

יארציט באדר א' ואדר ב'..... נו

בביאור רשות התורה לעבד עברי למכור עצמו האם ע"ע חייב בכל המצוות

ובגדר ע"ע וירידתו מקדושת ישראל..... נח

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון

מרוגטשוב..... סד

האם מותר להרוג בא במחתרת במקרה שיכול להנצל ממנו בפגיעה באחד

מאבריו..... סד

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס 'זיען יוסף', 'שלחן

מלכים' ושא"ס..... סז

דברי מוסר לעבודת ה' הנלמדים מרמזי הפסוקים..... סז

חומרת אביו מרבו..... סט

נזקי קרן ושן ורגל..... סט

חזרת הש"ץ / הרב אברהם שץ, ראש כולל טהרות 'תפארת שלמה' בשכונת רמת

שלמה, ירושלים עיה"ק..... עא

האם כל מה שבית דין פוסק חייב להיות אמת..... עא

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב
'איגרת לידיד' (טורונטו - קנדה) ..... עג

בענין 'לא ידענא פשיעותא היא'..... עג

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינובויץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת
סופרים ..... עה

בעבד עברי נאמר "עמר" להיטיב עמו, מאידך בוחי אחיך "עמר" נדרש
להפך, "חייך קודמים"..... עה

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב ..... עט
סמיכות המצוות - בפרשת משפטים..... עט

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות
"אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד ..... פג
אבא תמיד מסתכל עליך..... פג

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית ..... צג
לחפשי ישלחנו..... צג

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח
החדשות', מודיעין עילית ..... קא
גדר דין חבישה..... קא
דין יום או יומיים לענין גלות..... קא

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, מח"ס 'יאמר ישראל (רחובות) ..... קב
מדבר שקר תרחק..... קב

נחלי מים - נושאים בפרשת השבוע / הרב דב יעקב ברטמן, טורונטו ..... קד
טעמים לתשלומי כפל וארבעה וחמשה..... קד
מצות הלוואה צריכה להיות מרצונו ובלב טוב..... קה

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן
הגר"ש רוזובסקי זצ"ל ..... קו
נעשה ונשמע - תומת ישרים - גורם לסיעתא דשמיא..... קו

עיון המשפט / הרב אליעזר דוידזון, ראש כולל ובית הוראה לממונות 'עיון
המשפט', אלעד ..... קט
בגדר רוח מצויה לאבנו סכינו ומשאו שנפלו מראש הגג..... קט

פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי ..... קיב

היחס לעבד ואמה ע"פ דרך התורה!!! ..... קיב
לקראת יום פטירת מרן ה'בית ישראל' מגור נב' אדר תשל"ז ..... קיב

צוף התורה - הערות במקראי הקודש / הרב נעם לסר, נו"נ בישיבת מיר ..... קטז
הערות במקראי הקודש ..... קטז

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער ..... קיט
מעלת הר סיני שלומדים מהגנב ..... קיט

שימו לב אל הנשמה / הרב נפתלי שמואל רייך, משפיע ישיבת 'תורת דוד', מונסי ניו יורק ..... קכג
'מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני' - עיקר הכוונה בקיום המצוות שבין אדם לחברו ..... קכג

תאיר נרי / הרב חיים מאיר נריה ..... קלא
ביאור הפסוקים בפרשת ייעוד הבן ..... קלא

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד ..... קלד
רפאני ה' וארפא - הסיבה למחלה, מה מסיר אותה, מהי הרפואה המבטלת אותה, וכיצד מקבלים את הרפואה ..... קלד

הלכות שבת למעשה ..... קלח

הלכות שבת למעשה / הרב יהודה אייזנשטיין, מרבני ישיבת מיר, ירושלים ..... קלט
תשובה מעשית בענין "הדלקת נרות שבת מבלי לקבל שבת" ..... קלט

חינוך ..... קמא

בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י. .... קמב
בנתיבות החינוך פ' משפטים תשפ"ד ..... קמב

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי ..... קמז
מורים ומלמדים - מה בעצם ההבדל? ..... קמז

חידות.....קמט

פתשגן הכתב - חידה לפרשת השבוע/ מבית 'לא יסור שבט מיהודה' קנ

חידה לפרשת משפטים קנ

פתרון חידת 'פתשגן הכתב' קנ

אספקלריא לדרך היומי.....קנא

אספקלריא לדרך היומי - הארות במסכת הנלמדת קנב

הרב יוסף דוב הערצאג, ארה"ב. קנב

סיפור.....קנח

בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק

קנט

פרק מ"ד "תחזית קשה של החזן שושן" קנט

סיפור / מתוך המדור 'ויאמר שמואל' באספקלריא קסח

האברך הליטאי שהצטרף ל'סדר חמש שעות' הסלונימאי קסח

אספקלריא לפרשת משפטים תשפ"ד

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

'והיה כעץ' - מעלות האיש המשובח נרמזות בכך שהוא כ'עץ' - כיצד?

בפסוק נאמר על אודות האיש שלא הלך בעצת הרשעים ואשר בתורת ה' חפצו: 'וְהָיָה כְּעֵץ (תהלים א, ג).

יש מהמפרשים שפירשו שפסוק זה מתאר את הטובה שישפיע השי"ת על אדם זה, אבל לפי סיעה גדולה של מפרשים כוונת הכתוב לתאר את שבחו של תלמיד חכם זה, וכל אחד מהם הלך בדרכו לבאר מה מעלה היא זו להיות "כעץ"...
נביא כמה מהם בסייעתא דשמיא.

*

בין המפרשים כך הוא רבינו המאירי, שמפרש את כוונת הכתוב כך:
אחרי שהזכיר שיהגה בתורה ('כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה'), הזכיר שלא די בכך, אלא צריך גם גמילות חסדים! שיהיה כמו עץ שנהנים ממנו בני אדם.

*

גם רבינו המלבי"ם מבאר ש"והיה כעץ" הוא שבח, ומבאר באופן אחר:
אדם זה הוא כמו עץ, שיש לו חשיבות עצמית, ותכלית קיומו היא גם בשביל עצמו. ההדגשה היא שהוא כעץ ולא כעשב שתכליתו רק קיום מינו.

*

ביאור נוסף מוצאים בילקוט מעם לועז (ירושלמי) בשם הספר שערי חיים, לבאר שבמלים "והיה כעץ" טמונה הוראה עבורנו איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם:
כמו שעץ גדל לאט לאט, כך גם הרוצה לרכוש את הדרך הטובה צריך להתקדם לאט לאט, ואז אינו נופל ממדרגתו.

*

בא לומר ממעלותיו והנהגותיו של אותו חכם, שנמשל לאילן ששרשיו מרובים

אחת הגישות בביאור מעלתו של "האיש" שהוא "כעץ", הינה, שהכוונה שהוא כאילן ששרשיו מרובים - כדברי המשנה באבות המיוסדים על פסוק נוסף שנאמר בו "והיה כעץ", ובשונה מכאן - שם מוזכר בפירוש עניין שילוח השורשים:

"הוא (רבי אלעזר בן עזריה) היה אומר:

כָּל שְׁחֻמָּתוֹ מְרַבָּה מִמַּעֲשָׂיו, לְמָה הוּא דוֹמֶה? לְאֵילָן שֶׁעֲנָפוֹ מְרַבִּין וְשָׂרְשָׁיו מְעֻטִין, וְהָרוּחַ בָּאָה וְעוֹקְרָתוֹ וְהוֹפְכָתוֹ עַל פָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה יז, ו): 'וְהָיָה כְּעֵרְעֵר בְּעֵרְבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹוא טוֹב וְשָׂכֵן חֲרָרִים בְּמִדְבָּר אֶרֶץ מְלָחָה וְלֹא תֵשֵׁב'.

אָבֵל, כָּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרַבִּין מִחֻמָּתוֹ, לְמָה הוּא דוֹמֶה? לְאֵילָן שֶׁעֲנָפוֹ מְעֻטִין וְשָׂרְשָׁיו מְרַבִּין, שֶׁאֶפְלוּ כָּל הָרוּחוֹת שֶׁבְּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ - אֵין מְזִיזִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה שם): 'וְהָיָה כְּעֵץ שְׂתוּל עַל מַיִם, וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שָׂרְשָׁיו, וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא חֶם, וְהָיָה עָלָיו רֵעָן, וּבִשְׁנַת בִּצְרָת לֹא יִדָּאָג, וְלֹא יִמַּיֵשׁ מַעֲשׂוֹת פְּרִי'."

*

מהראוי לציין, כי ייתכן שבמלה "שתול" עצמה יש משמעות של עץ השולח שרשים עמוקים. יש שהביאו קצת נטייה לכך מלשון מדרש 'שוחר טוב' על הפסוק (תהלים צב, יד) 'שתולים בבית ה' בחצרות אלקינו יפריחו', שנאמר שם בזו הלשון: "ומה הארז שבלבנון שרשיו מרובין וכו' כן ישראל שתולים בבית ה'".

אאזרך - עולם התפילה / הרב חיים שולביץ, עיה"ק ירושלים

עבודת התפילה

וְעַבַּדְתֶּם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּבִרְךָ אֶת לַחֲמֶךָ וְאֶת מַיְמֶיךָ (כג, כה)
התפילה עבודה שבלב

כתב הרמב"ם (תפילה פ"א ה"א) 'מצוות עשה להתפלל בכל יום, שנאמר ועבדתם את ה' אלהיכם, מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה, שנאמר ולעבדו בכל לבבכם, אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה.'

ובפשוטו כוונת הרמב"ם להביא מפי השמועה, כי סתם 'עבודה' היינו עבודת הקרבנות במקדש, והתפילות כנגד תמידין תקנום (ברכות כו:), רמב"ם תפילה פ"א ה"ה), ולולי הכתוב 'לעבדו בכל לבבכם', היה הכתוב 'ועבדתם' מתפרש על עבודת הקרבנות, בהם האדם עובד לפני בוראו, ורק מכח הכתוב 'בכל לבבכם' למדנו שאף התפילה לקבל מטר היא בכלל 'עבודה'.

אכן בספר המצוות (עשה ה) הביא הרמב"ם את לשון הספרי 'ולעבדו זו תפלה'. והיינו שהמקור למצוות התפילה הוא מלשון הכתוב 'ולעבדו בכל לבבכם', והקשה הכסף משנה, למה להלכה לא הביא הרמב"ם פסוק זה בו מפורשת מצוות התפלה. ותירץ ש'לעבדו' לא נאמר בתור ציווי, אלא סיפור דברים שתחילתו 'אם שמוע תשמעו וגו' לאהבה את ה' ולעבדו' וסופו 'ונתתי מטר ארצכם', ולכן הוצרך להביא את הפסוק 'ועבדתם את ה' אלהיכם'.

עבודת תיקון העולם

והנה בתענית (ב). אמרו שבקשת הגשמים היא בתפילה, שנאמר 'לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם', איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה, וכתוב בתריה 'ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש', ולדברי הכסף משנה שמקרא זה הוא סיפור דברים, יקשה איך למדו ממנו חיוב תפילה.

ובפשוטו יש לומר, שדרשה זו היא לימוד מיוחד על תפילה לגשם, ולא לחיוב תפילה על שאר צרכי האדם, יען כי חיוב זה הוא מצד חובתו של אדם לקיום סדרי עולם, והחיוב עולה מאליו מסיפור הדברים במקרא זה שכך הוא סדר העולם, שעל ידי תפילה נמשך השפע, והוא מתגלה בגשמים.

וכן מצינו בתענית (ד:), אמר רבי יהודה ששואלין גשמים עד שיעבור הפסח, ואמר רב יוסף מאי עד שיעבור הפסח, עד שיעבור שליח צבור ראשון היורד ביו"ט ראשון של פסח, ותמה אביי וכי שאולים גשמים ביום טוב. ואמר לו רב יוסף שהמתורגמן שואל. וכתב רבינו חננאל כי אף שלא מצינו מתורגמן בתפילה, הכוונה היא שבית דין מעמידים מתורגמן כדי

לישאול דבר הנצרך לרבים והוא אומר בערבית ושחרית של יו"ט 'יהי רצון מלפניך ה'
אלהינו שתתן טל ומטר על פני האדמה'. והיינו שגם ביו"ט שלא נקבעה בו שאלת גשמים
במטבע של תפלה, יש על המתפלל חיוב לבקשם.

ומדבריו עולה כמבואר, שחיוב שאלת גשמים אינו ככל צרכי האדם, אלא הוא חיוב על
האדם לקיים את העולם, ובכל עת שהעולם נצרך לגשמים, יש חיוב על האדם לבקשם אף
חוץ ממטבע התפלה הקבועה לאותה עת.

ה'עבודה' בתפילה

וכבר תמהו הקדמונים, למה נחשבת התפילה כעבודה, והלא מהותה של עבודה היא
עמל לרצון וכבוד המעביד, ואילו התפילה עיקרה היא שאלת צרכי האדם, כאשר כתב
הרמב"ם (שם ה"ב) 'חיוב מצוה זו שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של
הקב"ה, ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה, ואחר כך נותן שבח
והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו כל אחד לפי כוחו', הרי שעיקר התפילה היא לצורך
המתפלל, ובמה הוא עובד לפניו ית', כאשר הוא עוסק בהשגת צורכי עצמו.

וביאר מהר"ל (בראש נתיב העבודה) שבעצם העמידה בתפילה כעבד המבקש מאדונו את
צרכיו, זו היא העבודה הגמורה, כי בכך מראה שהוא תלוי בו ית', והיא יותר מהעבודה
שהעבד משמש לרבו, כי כשנתלה בו מורה שהוא קנוי לו, וזה מורה שהוא ית' אחד ואין
זולתו, וזה מורה גם שהוא ית' שלם בתכלית השלמות.

עומק הדברים הוא, שעצם העמידה בהכנעה, באה לקבוע את השגתו באחדותו ית', ואף
שבאותה עת בא לבקש צרכיו, הרי עיקר עמידתו היא כדי להכיר שה' אחד, וכל שבשמים
ובארץ תלוי רק בשמו [ומתוך כך תושג דרגה נוספת שהוא שלם בתכלית השלמות,
וכדלהלן].

העבודה לקיים את רצון הטוב להיטיב

פתח נוסף להשגת טעם העבודה, נקבע בראש מסילת ישרים 'שורש העבודה התמימה...
שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו', לאמור, כי כיון שרצון הטוב
להיטיב, הרי שמגמת הנבראים היא להכין עצמם להיות ראויים לקבלת ההטבה, ולכך

---

^א עיקר שאלה זו הציב רבנו בחיי בראש ספר ויקרא, אודות עבודת הקרבנות, שאף היא לצורך כפרת האדם, אכן בעוד
בקרבן יש צד עבודה למתכפר בהקרבת ממונו, ולכהנים בעבודת ההקרבה, הרי התמיהה מסתערת במשנה פלא אודות
עבודת התפילה, שאין בה אלא בקשה לצורך המתפלל, ובאופן זה העיר מהר"ל בראש נתיב העבודה.

^ב ראה שם שביאר בזה גם את ענין העבודה בקרבנות, כי כאשר מקריבין אליו קרבן, זה מורה כי הכל שלו, וכאשר
הכל הוא שלו אם כן אין זולתו והוא יתברך אחד, ולכך לא הוזכר בקרבנות אלא שם המיוחד בלבד (מנחות קי.), כי
על ידי העבודה נראה שהוא ית' אחד ואין זולתו.

^ג ראה בדעת תבונות (טו-יח) 'היסוד הראשון שעליו עומד כל הבנין הוא, שרצה הרצון העליון שיהיה האדם משלים
את עצמו ואת כל הנברא בשבילו, וזה עצמו יהיה זכותו ושכרו וכו' ולמה רצה הרצון העליון בדבר הזה, ולמה רצה
הבורא ב"ה לברוא נבראים, כי האל ית"ש הוא תכלית הטוב ודאי, ומחוק הטוב הוא להטיב, עד שסיים (שם לו) 'זה
הוא מחוקו של הייחוד העליון לבדו ב"ה, להראות עוצם ממשלתו השלמה', ולהלן יתבאר שהמחשבה הראשונה, היא
על תכלית הבריאה, בה יתגלו כל תואריו ית', אך זאת אחר שתהיה בחירה ותבטל, ויהיה העולם ראוי לגילוי הייחוד
שהוא תכלית הרצון העליון.

נקבע בהם חסרון, ליתן להם יכולת להיות משתתפים כביכול בקיום רצונו ית' להיטיבם בהטבה גמורה, שיש צד להחשיבה כגמול מעשיהם, עד שאינה נתפסת כנהמא דכיסופא.

וכן כתב בבהירות מוהר"ח וואלזינער (רוח חיים א ג) 'אחרי אשר עיקר כוונת הבריאה היא להיטיב לברואיו, הרי העבודה היותר חשובה ומקובלת תהיה על מנת לקבל פרס, כי יעבוד על מנת שייטיב לו שיגיע מזה נחת רוח לפניו יתברך שמו. אך באמת אם מכויץ בעבודתו שיגיע לו שכר, וכוונתו רק כדי שיגיע מזה נחת רוח להשם יתברך שמו בהטיבו עם ברואיו חלף עבודתם, זהו העבודה המעולה, והיינו כדבריו בנפש החיים (ב יא) כי כיון שכל מגמתו ורצונו ית' הוא להיטיב לישראל, ובכך לגלות את ייחודו, הרי שעיקר התפילה היא לקיום רצונו להיטיב, ונמצא שאינו מתפלל על צרכו, אלא על קיום רצונו ית' בתכלית הבריאה.

ואמנם עצם בריאתו של האדם, היא להיותו מחבר שמים וארץ (הגר"א משלי א ב, ו י), ולכך הוא נברא מן האדמה, וחסרונו הוא שורש עבודתו, ועל זאת הוא נקרא 'מבעה', ככתוב על בקשת הגאולה (ישעיה כא יב) 'אם תבעיון בעיו' (ב"ק ג:), וכבר רמז החיד"א שמילוי אותיות א'ד'ם' הוא 'מתפלל', לאמור שכל עניינו הוא למילוי חסרונו, וכיון שעיקר האדם הוא הרוח (הגר"א ספי"צ א א), ובה מתעטף בתפילה לעני, הרי בזה הוא ממלא תפקידו בחיבור שמים וארץ.

וכן התבאר בבית א'להים (תפילה יב) 'כי שרי מעלה אינם נכנסים תחת מקרי העולם וחסרונותיו, ואין להם צורך להתפלל לאל ית' על שום דבר, כי אם לשבחו ולהלל לשמו הגדול כל אחד כפי השגתו, אבל האנשים, גם כי יהיו צדיקים, הם מוכנים להיותם נלכדים בפגעי העולם וקורותיו', הרי שחסרונו של אדם הוא הקובע את תפילתו כעבודה, כי הוא מעמיד את עצמו ואת העולם ככלי המוכן לקבל את ההטבה כרצונו ית', ובכך תפילת האדם נעלית מתפילת המלאכים, שכולה שבח והלל.

דרגות העבודה נעוצות בהשגת תכלית הבריאה

שתי מגמות העבודה האמורות, יש להם שורש פנימי המבואר בדברי רמח"ל (סוף אגרות פחו"ד, שערי רמח"ל עמ' תד), שהעמיד שלש דרגות בהשגת תכלית הבריאה, ומהן נובעות מדרגות חלוקות במהות העבודה, ובדבריו נקבע יחס ראוי לכל דרגה, וכך כתב:

הדרגה הראשונה היא ההבנה 'השטחית' שהקב"ה ברא את עולמו כדי לתת מקום לתוארים, דהיינו לגילוי שמו ית' לפי השגת הנבראים. דרגה שניה היא, שהשי"ת ברא את העולם כדי להיטיב לנבראים הטבה שלמה, והיינו באופן שתנתן לנבראים בזכות, ולא בחסד, כדי שלא יהיה בה נהמא דכיסופא. 'ומי שלא הגיע להבנה זו, נקרא שלא הבין כלום', והיינו שזו חובת האדם בעולמו, לנהוג באופן שיהיה ראוי לזכות להטבה שלמה

---

^י ראה שם שיישב בזה את התמיהה שהוצבה בפרשת יתרו, איך הותר לבקש מצדיק שיתפלל, אף שנאסר לבקש ממלאכים, והשיב, שהמבקש ממלאך יכול לבא לידי טעות, כי אין אצלו חסרון, אך כשבאים לצדיק שיתפלל, אין מקום לטעות אחריו, כיון שאפשר שגם לו יקרה לו אותו חסרון.

בדין. אולם ההשגה הנכונה 'שהיא ידיעה נפלאה מאד', היא, שהקב"ה רצה לגלות יחודו, ועל כל פנים כל רע יחזור לטוב, 'וזו עיקר אמונתם של ישראל, לדעת יחוד המאציל ית"ה.

ולפי סדר זה, נמצא לכאורה שכוונת מהר"ל ללמד שבתפילה יש הכרח לפתוח את ראשית ההתבוננות, ולכן קבעו בראש כל התפילות 'אדנ"י שפתי תפתח', כי מהשגה זו ואילך הדרך להכנס אל הנהגתו ית', והיא דרגת השגת התוארים לפי ערך הנבראים.

והמעלה נוספת מתגלה בביאור השני, והיא הדרגה השניה שהציב רמח"ל, כי בקשת צרכיו בתפילה עניינה הוא לבטא את ההשגה שהשי"ת ברא את העולם כדי להיטיב לנבראים הטבה שלמה, ותפקידו של האדם המתפלל להעמיד את חסרונו למילוי בשפע עליון, ובכך הוא מחבר עולם עליון ותחתון.

אכן, ההשגה הנכונה היא כמו שרמז מהר"ל, שמתוך הכרת אחדותו ישיגו 'שהוא שלם בתכלית השלמות', ועליה אמרו שהעבודה צורך גבוה, והיא הדרגה השלישית, בה יתגלה ייחוד השי"ת ועולמו, שאינו תלוי כלל במעשים, וזאת בעצם העבודה לפניו, שמוכיחה שאין צורך בשום אמצעי כדי לקרב אל אדון הכל היה הווה ויהיה, ועמידה זו מסלקת כל צד פירוד, ומורה כי קוב"ה וישראל חד הוא, ועל כך כתב רמח"ל ש'זו עיקר אמונתם של ישראל'.

ובזה תתבהר כוונת הרמב"ן שהביא על הכתוב 'ועבדתם את ה' אלוהיכם' את לשון הגמרא (סנהדרין ס.) 'ריקן כל העבודות לשם המיוחד', וטעון ביאור, כי שם הכוונה לומר שכל העבודה תהיה מכוונת לשם הוי"ה ולא לשם אלהים, כאמור 'בלתי להוי"ה לבדו', ולכאורה אינו תואם לאמור במקרא זה 'ועבדתם את ה' אלוהיכם'. ברם, להאמור, הרי אדרבא, לולי מקרא זה, היה מקום להבין שסיפור הדברים בבקשת המטר 'לעבדו בכל לבבכם' מורה שהתפילה טעונה הכרת הרצון העליון להיטיב, ורק ציווי הכתוב 'ועבדתם את ה' אלוהיכם' מגלה ששלימות העבודה היא בהשגת הייחוד, בשם שלם, המורה שעל כל פנים יהיה הוי"ה א'להים לישראל.

---

^ה עומק דברי רמח"ל מתגלה בביאורו לאוצרות חיים (אותיות ד ה), שכתב 'כאשר עלה ברצונו הפשוט להאציל, נאצלים, הנה כדרך שדורשים מ"ן למטה, שאין המ"ד יורדים אלא לפי בחינת המ"ן, כן מפרש עתה איך נולד הצמצום, כי אינו לפי עצמו ית"ש כלל, אלא לפי הנבראים ממנו וכו' להקרא רחום וחנון, זאת אינה הסיבה הראשונה, אלא השניה, והראשונה התכליתית היא ענין ההטבה'. ומבואר, שסדר ההשגות בתכלית הבריאה, הוא כפי השגת הנבראים, ואמנם ההשגה השטחית היא רק כשנראה כביכול שייך רצון לגילוי תאריו, ובאמת רצון זה הוא רק מצד התכלית שהיא ההטבה המתגלה בייחודו, אלא שאז מתגלה כי סוף מעשה במחשבה תחילה.

^י כמבואר בהרחבה בשערי אורה (ש"א). וראה בסמוך שאף מהר"ל נקט כסדר רמח"ל המבואר לעיל.

^י ואמנם כל דברי מהר"ל שם נסובו על הכתוב (משלי כא) 'ותפלת ישרים רצונו', ובסוף דבריו כתב שמשמעו הוא, ש'הוא יתברך רוצה בעבודה אשר העבודה מורה כי הוא יתברך אחד והכל שלו, וזה מורה על השלמתו, ולפיכך מתאוה לתפלתן של צדיקים כמו מי שמתאוה אל השלמתו, ומבואר שראשית הרצון העליון, היא להגיע עדי ביטול המלכות מבחירה, עד שתשוב המלכות [ישרים] להצטרף אל הרצון העליון בכתר [רצונו], וזהו כמבואר לעיל בסדר ההשגות שנקט הרמח"ל.

תכלית העבודה

העולה מהדברים, כי אף שעיקר התפילה היא בקשת צרכיו, הרי שהתאזרחה טעות רבתי בהשגתה, כי ללא התבוננות במהות הבקשה, הרי היחס אליה הוא כחוק רוחני שניתן לבריות להשתמש בו להשגת חפצם, וככל שלא נענו, הרי הם מבקשים כל טצדקי לניצוח כלפי מעלה עדי תתמלא משאלתם, ועוסקים בעיון תפילה, ואף מנסים סגולות שונות, בהם יהיה מלך אסור ברהטים.

ברם, דעת לנבון נקל כי פעולה זו שתכליתה להשליט את קיום רצון המתפלל, אינה בכלל גדרי העבודה לפניו ית', כי אם עבודת עצמו ומלחמה על השגת מאווי, ואין ספק שהיסוד הראשון בתפילה הוא העמידה בהכנעה לרצונו ית', כי רק בה ניתן להתפלל 'בכל לבבכם', וכדברי רבינו יונה (ברכות ו:): שללא ענוה לא יוכל לעולם להתפלל בכוונה, ולא תהיה תפילתו מקובלת.

אלא, שמעלה גדולה היא, לעמוד לפניו ית', מתוך הכרה ברורה שכל מגמתו ורצונו להיטיב לישראל, ובכך לגלות את ייחודו, בקיום הבריתות שכרת עמהם, כי הם עמו ונחלתו לעד, ותכלית הבקשה היא שיתגלה רצונו בהיותם ראויים להיטיב להם הטבה שלימה, כמו שאמרו (ברכות סג.) כל המשתף שם שמים בצערו כופלין לו פרנסתו, והתבאר בנפש החיים (ב יא) שהעיקר הגדול של ענין התפלה הוא רק להוסיף כח בקדושה, ותכלית הכוונה צריכה שתהיה רק צורך גבוה, כי 'עמו אנכי בצרה', עדי 'יגל לבי בישועתך' כמו שדרשו (שו"ט תהלים יג) 'ישועתו של הקב"ה היא ישועתן של ישראל', ואופן זה של הטבה שלימה, שאינה תלויה במעשי הנבראים, הוא מגילוי הייחוד הנכסף.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

---

^ח ואמנם חוק הוא, כמו שכתב מהרש"א (קידושין כט:): שיכול החסיד לסמוך על תפלתו שלא יהיה ניזוק, ואין זה מקרי נס, אולם מהותו של חוק זה אינה ח"ו לכפות רצונו, אלא שכך מתגלה רצון השי"ת בהיות התפילה בהכנעה לרצון העליון.

^ט ויש בזה צד רחוק של מה שאמרו (ב"ר פט ג) הרשעים מתקיימין על אלהיהם, אבל הצדיקים אלהיהם מתקיים עליהם, והיינו כי הנסיון לכפות רצונו ולהמשיך מאווי על יד תפילה, הוא כעין עמידה מעל מקור השפע, בעוד תכלית התפילה היא לייחוד, ובודאי כאשר יהיה ה' ניצב עליו, הלא רצונו להיטיב בהטבה שלימה.

^י בירור ענין זה לאשורו תלוי בהשגת ענין עבודת הקרבנות, לפיכך אי"ה נשנה פרק זה בראש ספר ויקרא.

אהל תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

הטעם שצריך לעבוד שלא על מנת לקבל פרס!

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׂים לִפְנֵיהֶם. כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבִשְׁבַעַת יֵצֵא לְחֶפְשִׁי חָנָם (כא, א-ב)

המפשט הראשון הוא 'עבד עברי'

א] פרשת משפטים פותחת ב"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", והמשפט הראשון אשר בחרה התורה לפתוח בו, הוא "כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד כו".

ועלינו להבין, מדוע בחרה התורה דוקא בזה. ובפרט שהרי אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, ולא נהג היובל רק אחרי כמה שנים שנכנסו לארץ ישראל.

(וראה מש"כ הרמב"ן שיש בזה "זכר למעשה בראשית" ו"זכר ליציאת מצרים").

"כי לי בני ישראל עבדים" ולא עבדים לעבדים

ב] נקדים בדברי הגמרא בקידושין (כב, ב) שאמרו, על מה שרוצעים את העבד באזנו: "מה נשתנה אוזן מכל אברים שבגוף? אמר הקב"ה, אוזן ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי (ויקרא כה, נה) "כי לי בני ישראל עבדים" ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע".

ויש להבין, מה מיוחד דוקא בזה יותר משאר כל עשרת הדברות שנאמרו בסיני, שלא מצינו על זה עונש של רציעה.

וכן יש להבין, אם רוצעים אותו בגלל שלא שמע שאסור להימכר לעבד, מדוע רוצעים אותו רק בעת היציאה אחרי שש שנים, ולא מיד כשנמכר לעבד.

נקדים שהנה מקרא זה של "כי לי בני ישראל עבדים", הרי לא נאמר על הר סיני, אלא נאמר רק בפרשת בהר. ומהו אם כן מה שאמרו "אוזן ששמעה קולי על הר סיני כו".

ועמד בזה התורה תמימה (שמות כא, נא), וכותב: "ונראה דהלשון ואמרתי "כי לי בני ישראל עבדים", אינו מוסב להפסוק דפרשת בהר, כי זה הפסוק נאמר זמן רב אחר יציאת מצרים. אלא מוסב אמאמר הקב"ה ענין זה בכלל שלא ישתעבדו עוד ישראל לפרעה רק לו לעצמו, וכללה הגמרא רעיון הזה בלשון התורה "כי לי בני ישראל עבדים".

דהיינו שכוונת חז"ל הוא, שכל עיקר מהותה של יציאת מצרים היתה, רק בתנאי שנהיה עבדים לקב"ה ולא עבדים לפרעה.

ולפי"ז א"ש שלא מצינו רציעה בשאר מצות, אלא דוקא לגבי מכירה לעבד, שהוא סתירה לכל מהות החיים.

ומוסיף רבי עובדיה מברטנורא^{יא}, שמה שנמכר בתחילה לעבד, היה מחמת דחקו, ולכן לא רוצעים אותו. אבל אחרי שש שהוא אומר "אהבתי את אדוני", על זה הוא נענש ברציעה, מחמת שאינו מבין את מהותו בחיים, שעליו לעבוד את הקב"ה ולא להימכר לעבד!

בשעה שפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות

ג] אך יש להוסיף בזה, דהנה עוד אמרו בגמרא שם, על מה שרוצעים את העבד על הדלת והמזוזה:

"מה נשתנה דלת ומזוזה מכל כלים שבבית? אמר הקב"ה, דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים בשעה שפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי (ויקרא כה, נה) "כי לי בני ישראל עבדים" ולא עבדים לעבדים, והוצאתים מעבדות לחירות, והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם".

ויש להבין, מהו המקור של חז"ל לדבר זה, שדוקא בעת שפסח ה' על בתי ישראל במכת בכורות, אז נאמר מהות הענין של "כי לי בני ישראל עבדים" ולא עבדים לעבדים^{יב}. ולצורך הבנת הענין, נציע כאן מה שכותב המהר"ל (גבורת ה' פרק ס) בענין "מכת בכורות", ואלו דבריו:

"יש לשאול, הנה ראינו שהשם יתברך צוה בפסח על שום שפסח כו', והרי ראינו שלא היתה שום מכה מן המכות בישראל, ולמה תהיה מכה זאת יותר בישראל. ויותר מזה אמרו, שכשהיה שותה הישראל והמצרי זה היה שותה דם וזה מים".
וכותב המהר"ל:

"דע כי לעולם היו המכות תמיד עולים ומתגברים, ומפני כך אין לתמוה אם לא היתה המכה בישראל בכל שאר המכות, שמדריגת ישראל יותר חשוב ויותר עליון במעלה עד שלא היה כח במכה למשול בישראל. אבל כאשר הגיע למכת בכורות שהיתה ע"י הקב"ה, שלא תוכל לומר שהיתה מדריגת ישראל חשוב כל כך שלא היה כח המכה להיות מושלת בישראל, שהרי המכה היה הקב"ה בעצמו, ולפי כבודו וגדלו היתה המכה בכל, ואם כן למה לא היתה המכה בבכורי ישראל, ולא היה זה כי אם בשביל זה כי ישראל הם לחלק הקב"ה בעצמו, וכיון שנחשבים אל הסבה הראשונה לא היה בהם המכה כו'. מדריגת הבכור הוא מצד העלול לא מצד העלה, שאין מדריגת הבכור רק שהבכור הוא ראשית לכל אשר יצא לפעל אחריו ואין כאן מעלה מצד העלה, והקב"ה כאשר לקח ישראל אליו קנו המעלה מצד העלה שהוא הקב"ה, ולכן לא הגיע להם המכה, כי מדריגת ישראל שיש להם מצד שהם אל השי"ת הוא יותר מן מדריגת הבכור שהוא ראשית העלול וישראל יש להם דביקות בעלה".

^{יא} ויסוד הדברים בפירושו הרא"ש עה"ת.

^{יב} ע"י במקנה (שם בקידושין) ובתורה תמימה (שמות כא, נא) מש"כ בזה.

ומבואר מדברי המהר"ל, שאדרבה דוקא בגלל שהקב"ה הכה מכה זו בכבודו ובעצמו, לכן היה צריך הבדלה במכה זו יותר משאר המכות.

והביאור הוא, שהגם שודאי הקב"ה לא צריך הבחנה, אבל כאן שהיה גילוי שכינה נורא הוד, לא היו יכולים לעמוד שם הבכורות.

וכפי שמבאר רבי שמחה בונים מפשיסחא זצ"ל (קול שמחה פר' בא) מה שנאמר: "כי לי כל בכור ביום הכתי כל בכור בארץ מצרים הקדשתי לי כל בכור בישראל כו'", מדוע מכת בכורות הוא סיבה לקדושת הבכורות?

ואלו דבריו:

"אולם יובן, כי נאמר "ועבר ה' לנגוף כו'", כי מכת בכורות היה על ידי שנתגלה הקב"ה אשר הוא ראשון, ועל ידי זה נתבטל ממילא כל חומר המכונה בשם 'ראשית' זולתו, ולזה מתו גם בכור השפחה ובכור השבי כו'. ולזה הוצרכו בכורי ישראל להצלה, והוא במה שלקחם להיות שלו, ושייכים להקב"ה".

ומבואר מדבריו דברים נפלאים ונשגבים מאוד, שהקבה שנתגלה במצרים, נתגלה בגילוי שכינה באור יקרות שלא היה מקום לכל "ראשית" כנגדו, ולכן ממילא בטלו כל הבכורות.

ולכן גם לעם ישראל אין בעצם מקום לבכורות כנגדם, והאופן היחיד להצלה היה רק אם אדרבה הבכורות יוקדשו לעבודתו יתברך, באופן שאינם סותרים אלא עובדים לו, ולכן כל הבכורות מאם שיש להם בחינת "ראשית" הוצרכו ליקדש כדי לינצל.

וע"פ האמור נראה לבאר מדוע במכת בכורות נאמר מהות הענין של "כי לי בני ישראל עבדים", כי כאמור אופן ההצלה של ישראל היה, רק מחמת שהם הועמדו כחלק הקב"ה בעצמו, באופן שאינם סותרים את גילוי השכינה נורא ההוד.

ולפי"ז מובן היטב, מה שאומרים חז"ל ש"בשעה שפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות אמרתי "כי לי בני ישראל עבדים" ולא עבדים לעבדים - מאחר שבלא זה לא היה לכם יכולת קיום.

קנין הגוף של יהודי קנוי לה'

דן וע"פ האמור, נבוא להציע מה שמבאר המשך חכמה (ויקרא כג, מג), מדוע פתחה התורה דוקא במצות "עבד עברי".

ואלו דבריו:

"נראה, דהשם יתברך הוציאם מבית עבדים להיות להם לאלוקים, ואינם עבדים לזולתו. לכן נאמר "עבדי הם" ולא עבדים לעבדים. וראשית בצאתם ממצרים אמר להם כי יצא בשש, כי אין קנין בישראל - רק לה' לבדו. ולכן בסוף פרשת שילוח עבדים נאמר (שם בפרשת בהר) "כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים, אני ה' וכו'". לכן נתקדש כל החומר הישראלי, שלא יוכל להשתעבד ולהימכר לבן אדם, רק יהיו עבדי ה' כמו שהוציאם ממצרים להיות לו לעבדים, והוא יהיה להם לאלהים".

דהיינו שבאה התורה להדגיש, שיהודי לא יכול להימכר לעבד כנעני, שיהיה גופו קנוי לרבו, מאחר שגופו קנוי לה' לעבודתו יתברך. ולכן האופן היחיד שהוא יכול להימכר, זה רק לעבד עברי שיוצא בסוף שש.

"כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס"

הן ויש לצרף בזה דבר נפלא שמבאר המהרש"א (ח"א ע"ז יט, א) במה ששנינו במשנה באבות (א, ג): "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס".

וכותב המהרש"א:

"ויש לדקדק בדברים אלו, מה שאמרו "הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס", ואיזהו עבד הוא שאינו מקבל פרס מרבו, שהרי אף עבד כנעני מקבל פרס מרבו דהיינו מזונות?

ונראה שאמר "אל תהיו כעבדים כו' על מנת לקבל פרס" - דהיינו עבד עברי, שאינו משמש לרבו רק לקבל פרס, ושכר עבודתו מרבו והוא שלו. "אלא תהיו כעבדים כו' שלא על מנת לקבל פרס" - דהיינו עבד כנעני, שאינו משמש לרבו לקבל שום פרס מרבו שיהיה שלו, דכל מה שקנה עבד קנה רבו, וגם המזונות שנותן לו רבו אינו שלו רק של רבו כמו שאמרו ש"יכול לומר לעבדו עשה עמי ואיני זנך", ומצד החסד נותן לו רבו מזונות משלו.

כן הוא הענין, שלא יעבוד להשם יתברך על מנת לקבל פרס, ושכר שהוא שלו כעבד עברי, רק שהפרס והשכר ההוא של הקב"ה כי כל העולם ומלואו שלו הוא, ומצד החסד הוא ב"ה נותן לאדם גם מזונותיו ושאר ייעודי התורה בטוב ובאריכות ימים" (עכ"ד).

ומבואר מדבריו, שהאדם צריך להשכיל להבין, שהשכר שהקב"ה נותן לאדם על קיום המצות, הרי זה כעבד כנעני ולא כעבד עברי. כי מאחר שביארנו שגופו של היהודי קנוי לה' יתברך, נמצא שעבודת האדם לקב"ה הוא כעבד כנעני, אשר כל גופו קנוי לרבו, והוא חייב לעשות כל מה שרבו מצוה אותו גם אם הוא לא זן ומפרנס אותו, וכפי שאמרו שיכול לומר לו "עשה עימי ואיני זנך".

הסיבה שאנחנו חייבים בתרי"ג מצות יותר מאוה"ע

ו] ומאימתי אנו קנויים לקב"ה בקנין הגוף כמו עבד כנעני?

הנה בפשטות היה נראה, שמאחר שהקב"ה ברא אותנו ויצר אותנו, זה עצמו סיבה שגופינו קנויים לקב"ה בקנין הגוף לכל דבר.

ולכן היה נראה, שהסיבה שהאדם צריך לעבוד ש"לא על מנת לקבל פרס" הוא, כמו שאדם עושה מה שאביו מצוה אותו, גם מבלי לחשוב על תגמול. וכך גם ראוי שהאדם יעבוד את הקב"ה בכל מה שמצוה אותו, גם מבלי לחשוב על תגמול.

אך זה נכון רק כלפי "שבע מצות בני נח" שכל הבריות מחוייבות בזה, אבל עם ישראל שמחוייבים בכל התרי"ג מצות יותר משאר כל האומות, בזה עלינו להבין מדוע יש לעבוד שלא ע"מ לקבל פרס?

ועמד בזה האבן עזרא (שמות כ, א), ואלו דבריו:

"למה אנו חייבים לעשות מצות השם יותר מכל האדם, והלוא בורא אחד לכולנו?
והתשובה: "עבדים היינו לפרעה, והוא עשה לנו זאת הטובה הגדולה, על כן אנו חייבין
לשמור כל מה שיצונו, אפילו לא היינו יודעים טעם מצותיו".^{יג}

והרחיב בזה החובות הלבבות (שער עבודת האלוקים פ"ו), ואלו דבריו:

"אמרה הנפש כו', באר לי על כמה פנים אני חייבת בתוספת העבודה לאלהים יתברך?
אמר השכל: כי תוספת העבודה על אנשיה מתחלקת מדרך הכלל והפרט בטובה עליהם
כו'.

הראשון: טובת הבורא הכוללת כל האדם והוא המציאם, אחר שלא היו דבר נמצא,
והחיותם, והטובה להם כו', וכל כן הם חייבים לבורא יתברך עבודה כוללת, והיא כל
התורות השכליות, אשר נהג בהם אדם וחנוך ונח ובניו ואיוב וחבריו עד ימות משה רבינו
ע"ה כו'.

והענין השני: טובת הבורא על עם מן העמים ואומה מן האומות, כמו שהטיב לבני ישראל
בהוציאם מארץ מצרים והביאם אל ארץ כנען, וחייבם בזה עבודה יתירה על העבודה
הראשונה, והיא התורות השמעיות, אחר שהזהיר והעיר על התורות השכליות כו' (עכ"ד).

ומבואר מדבריו, שחובת "שבע מצות בני נח" - באה מחמת שהקב"ה ברא אותנו ומחייב
אותנו. אבל עם ישראל שהקב"ה הוציאם ממצרים - מחוייבים המה בעבודה יתירה על
העבודה הראשונה.

ואכן נאמר בתורה בכמה מקומות "אשר הוצאתי אתכם להיות לכם לאלוקים", ואמרו
חז"ל "על מנת כן הוצאתי אתכם שתקבלו עליכם מצותי". ומובא בשם הגרי"ז (הגדת מבית
לוי עמ' קטו) שכל המטרה והתכלית של יציאת מצרים הוא כדי שנהיה עבדי ה'.^{יד}

---

^{יג} יש להוסיף בזה מש"כ הגר"י מלצאן בשם המעשי ה': "כי היה ענין הגלות להכניע אותם לקבל עול תורה ומצוות
בנפש חפצה, כי האושר האלוקי והטוב העליון הוא זר ורחוק לפי טבע ומזג האדם, והיה קשה מאוד להכניסם בגדר
המצוות ואיסורים רבים, והיתה זאת מאיתנו יתברך עצה נפלאה להכניסם למצרים תחת יד מלך קשה עד שיהיו נוגשים
אותם בכל עבודה, וכל זה למען יהיה בהם טבע ההכנעה לבטל רצון עצמם מפני רצון גבוהים שעליהם ממש מעצמם
הולדתם".

וכן מביא שם מהשל"ה: "רצה הקב"ה להטביע בלבם ענין העבדות להרגילם בעבדות, כדי שיהיה נקי להם אחר כך
עבדות הבורא יתברך. וזה ענין שנשאר שם "כנען" להארץ הקודש אחר שהיתה של ישראל, אלא הכוונה כי כנען הוא
עבד, גם כנען לשון הכנעה, וזהו קיום הארץ שנהיה עבדי ה'. וכשפרקנו עול ולא היינו עבדים לו, אזי "עבדים משלו
בנו". ועיקר מעלת וקיום הארץ היא בהיותנו נכנעים ועבדים לו".

^{יד} הרמב"ן כותב עה"פ (שמות כ, א) "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים": "וטעם "מבית
עבדים" שהיו עומדים במצרים בבית עבדים, שבויים לפרעה. ואמר להם זה, שהם חייבין שיהיה השם הגדול והנכבד
והנורא הזה להם לאלקים, שיעבדוהו, כי הוא פדה אותם מעבדות מצרים, כטעם "עבדי הם אשר הוצאתי אותם
מארץ מצרים".

עבודה על מנת לקבל פרס' למי שאינו מחוייב בדבר

ז] ומצינו בזה דברים נפלאים מהגר"א ברות, עה"פ (ב, יב) שאמר בועז לרות "ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה מעם ה' אלהי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו". וכותב הגר"א שם:

"הענין כי עבודתינו אליו יתברך שמו שלא על מנת לקבל פרס - כי איך נעזי פנינו לבקש שכר על עבודתינו לו, היתכן שיבקש עבד עולם פרס מרבו? הלא כל גופו קנוי. וכן הוא יתברך הוציאנו ממצרים מבית עבדים ולקח אותנו להיות לו לעבדים.

אבל מי שלא נגאל ממצרים, זה יכול לבקש שכר על עבודתו כי מעצמו בחר בה. וזהו שאמר "ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה מעם ה'", ובודאי תוכלי את לבקש שכר, מפני אשר באת לחסות עתה בצל כנפיו, ולא היית בגאולת מצרים ולא שפחה עולמית את, ותוכל לעבדו על מנת לקבל פרס".¹⁰

ועד"ז מצינו שכותב המהרש"א (ח"א סוטה יד, א) לבאר מה שאמרו שם על משה רבינו: "דרש רבי שמלאי, מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לארץ ישראל, וכי לאכול מפריה הוא צריך, או לשבוע מטובה הוא צריך? אלא כך אמר משה, הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי. אמר לו הקב"ה, כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר, מעלה אני עליך כאילו עשיתם".

וכותב המהרש"א:

"ומיהו קשה, דהיאך קאמר שהיה מבקש לקיים המצות "כדי לקבל שכר עליהן", הא אמרינן "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס". ויש לומר, דהיינו במצוה שנתחייב בה כבר, אבל הכא שעדיין לא בא לארץ ישראל ששם חיובה, והקב"ה לא רצה שיהיה חייב בהו, שפיר מצי לבקש משום קבול שכר".¹¹

ומבואר שאין שום חיסרון לקיים מצות בעבור שכר, באם אינו מחוייב בה"י.

בחינת 'בנים' או בחינת 'עבדים'

ח] נמצא מבואר לנו, ש"יציאת מצרים" הוא הגורם שמחמתו צריך האדם לעבוד שלא על מנת לקבל פרס, מאחר שאז חל עלינו שם עבדים לקב"ה, ונקנה גופינו כעבד כנעני שגופו קנוי לרבו, וחייב לעבוד את רבו גם אם אינו זנו.

¹⁰ וכ"כ במדרש שמואל (שם): "שמפני שנאמר (ויקרא כה, נה) "כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים" - על כן היה ראוי לנו לעבדו משא כל תרי"ג מצות יומם ולילה לא לשבות. וא"כ ודאי שאין לנו לבקש שכר".

¹¹ הראוני לדברי הרמב"ן (אמונה והבטחון פרק א) שכותב: "וכבר הזכיר אנטיגנוס איש סוכו לתלמידיו, "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס" כו', אבל "הנותן סלע לצדקה בשביל שיחיה בנו או בשביל שיזכה לחיי העולם הבא", אינו בכלל הזה, כי מתחילה כשעשה המצוה הזאת, שיש רשות בידו למעט בה או להרבות, ועשאה לשם כך". וע"ע בעונג יו"ט (סי' פט; דרוש לפר' שקלים).

¹² באמת הענין צריך תלמוד, מדוע אין חיסרון בעצם הדבר שאינו עובד ומקיים את המצוה כדי לקיים את רצונו יתברך.

ויש לצרף בזה מה שכותב האור החיים, עה"פ (ויקרא כה, נה) "כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים":

"צריך לדקדק, למה כפל לומר "עבדים עבדי הם". ונראה כי כיון לומר על זה הדרך, "כי לי בני ישראל עבדים" מעיקרם קדושים מבטן ומהריון בשורש נפשותם, הגם שלא היה מוציאם ממצרים, וכל זה למה שממנו ואליו, אבל מה שמהם לחיובם להחזיק את עצמן לעבדים, "עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים", שהוא טעם מוכרת להם ומחייב להתייחס להם שם עבדות".

ואיתא בזוהר (רעיא מהימנא ח"ג קיא, ב):

"בגין דישראל קרי לון עבדים דכתיב "כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם", מ"ט אינון עבדים? בגין דכתיב "אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים". ובגין כך כתיב בעשר אמירן לבתר דכתיב "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", למפלח ליה כעבד דפלח למאריה, דפריק ליה מן מותא דפרק ליה מכל בישינ דעלמא".

וממשיך הזוהר: "בתרין שמהן אלין אקרון ישראל לקודשא בריך הוא, "עבדים" דכתיב "עבדי הם". ואקרון "בנים" דכתיב (דברים יד, א) "בנים אתם לה' אלוהיכם".

והזוהר ממשיך, שדרגת "בן" הוא דרגה מעל הדרגה של "עבד":

"בזמנא דידע ליה בר נש לקודשא בריך הוא באורח כלל, כדין איקרי "עבד" דעביד פקודא דמארי, ולית ליה רשו לחפשא בגניזוי וברזין דביתיה. בזמנא דידע ליה בר נש באורח פרט, כדין איקרי "בן" רחימא דיליה, כבן דחפיש בגניזו בכל רזין דביתיה".

אך בכל אופן ממשיך הזוהר:

"ואע"ג דאיקרי בן ברא בוכרא לקודשא בריך הוא כמא דאת אמר "בני בכורי ישראל", לא יפוק גרמיה מכללא דעבד, למפלח לאבוי בכל פולחנין דאינון יקרא דאבוי. והכי אצטריך לכל בר נש למיהוי לגבי אבוי "בן" לחפשא בגניזוי ולמנדע רזין דביתיה ולאשתדלא אבתרייהו, ולמהוי לגבי אבוי "עבד" (עכ"ד).

ומה הענין להיות גם בבחינה של "עבד", אם האדם נמצא בדרגה גבוהה יותר של "בן"? מבאר החרדים (מ"ע מן התורה התלויות בלב ואפשר לקיימן בכל יום; פרק א אות כד): "ופרי המחשבה הזאת כדי שלא יחזיק האדם עצמו כבן חורין, כדתנן באבות "ואין אתה בן חורין".

הגאון רבי שמשון פינקוס זצ"ל, היה מדבר על כך בשיחותיו, שבחור ישיבה יכול לקום מוקדם בבין הזמנים וללמוד מתשע עד שלוש ברציפות, וכשמגיע הביתה, יש לו תחושה ש"מגיע לו", ומחכה שהוריו ובני ביתו יתנו לו יחס הולם על כך, ולא יבקשו ממנו מאומה כו' - למרות שאליבא דאמת הוא מחוייב בכך!

והיה אומר שזה גם אחד הקשיים של 'בעלי התשובה' בדורינו, שמרגישים שחייבים להם, וזה מקשה עליהם מאוד.

"שלוש רגלים", מדוע נקראים 'רגלים'?

ט] ולסיום, נצרף כאן דבר מעניין, לבאר מה שקוראת התורה למועדים בלשון "רגלים", כפי שנאמר (כג, יד) אמר "שלוש רגלים".

והנה רש"י מפרש ש"רגלים" הכונה ל"פעמים", כפי שמאמר בפרשת בלק (במדבר כב, כח) "כי הכיתני זה שלש רגלים".

וכותב הרמב"ם (פה"מ חגיגה א, א): "לפי שאמר 'רגלים' ולא אמר 'פעמים' כמו שאמר במקום אחר (שם, יז), בא בקבלה¹¹ שזה לרמוז שמצוה זו אינה חובה, אלא למי שיכול להלך ברגליו, ולפיכך אין חייבין בה חגר וחולה וזקן וקטן".

וכותב הכתב והקבלה: "מבואר דעתו, דעיקר לשון 'רגלים' דקרא הוא המועד, וכמורגל בדברי רבותינו לקרוא את המועד בשם 'רגל', כאמרם "חייב אדם לטהר עצמו ברגל", "שמיני רגל בפני עצמו", "חוגג והולך כל הרגל כולו". וכן מסדרי התפלות אמרו "ותורישנו קדושת שבת וכבוד מועד וחגיגת הרגל". ואין טעם לומר שנקרא היום טוב רגל על שם הליכתם ברגל מהר הבית לעזרה.

ונראה לי בזה, כי שם רגל שהונח על אבר ההליכה, ישמש גם על פועל ההליכה והנהגה, כמו (שמות יא, ח) "וכל העם אשר ברגליך" שפירש רש"י "ההולכים אחר עצתך". וכן (בראשית לג) "לרגל המלאכה ולרגל הילדים" ופירש רש"י לפי צורך וכח הליכתם. ומורגל ברבותינו "שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה", כלומר מנהיגים ומוליכים. מזה הענין נראה לי שהונח שם "רגלים" על החגים והמועדים, כי הם מוליכים מרגילים ומנהלים את ישראל ללכת בדרכי השם יתברך ומצותיו.

כי היסוד אשר עליו נבנה כל הדת הישראלית, הוא יציאת מצרים כו'. ולפי שקיום החוקים האלה אינו מוטל רק על הישראלי לבדו, פן יאמרו הדורות הבאים, על מה משונים אנחנו מכל גויי הארץ שאינם מחוייבים רק במצות שכליות וטבעיות, ולמה נסבול אנחנו לבד עול מצות השמעיות, חוקים שאין שכל אנושי וטבעו מסכים לעשייתם, כמו שהיצר והאומות משיבין עליהם, והנהגה הנפלאה שהיתה ביציאת מצרים תהיה כשכוחה מדורות הבאים.

לכן הפליא הוא יתברך חסדו, להורות גם לעיני דורות הבאים, שהנהגתו עמהם בדרך נפלא למעלה מן הטבע בלתי מושגות לשכל אנושי, והם הנסים המופלאים שהיו מתמידים בבית המקדש, כמו אש שירדה מן השמים והיתה על המערכה רבוצה כארי (יומא כא), ונס הכרובים כאמרם (שם, נד) "בשעה שהיו ישראל עולים לרגל היו מגלין להם את הפרכת ומראים להם את הכרובים שהיו מעורים זה בזה, ואומרים להם, ראו חיבתכם לפני המקום". ונס נר המערבי שבו היה מתחיל ובו היה מסיים, וזה עדות שהשכינה בישראל (שבת כב). ונס גדול שנעשה בלחם הפנים, שכסידורו כך סילוקו חם. ואמרו (סוף חגיגה) שהיו מגביהין את השולחן ומראין בו לעולי רגלים לחם הפנים, ואומרים להם, ראו חיבתכם

¹¹ עי' תוס' חגיגה ב, א ד"ה מפעמים.

לפני המקום סילוקו כסידורו. והנס הגדול שלא כבו גשמים אש של עצי המערכה (אבות ה, ח) ואף ביום סגריר שהגשמים מרובים, לא היו מכבים את האש, ובוזה לא נתבטלה העבודה בהקטרת אימורים. והנס הגדול שלא נצחה הרוח את עמוד העשן (שם באבות), אף שהמזבח באמצע העזרה היה מגולה תחת השמים, לא היו הרוחות הנושבות מנצחות את עמוד העשן העולה מן המזבח כו'. והנס הנפלא שהיו עומדים צפופים ומשתחווים רווחים כו'.

הנה לראות כל איש ישראל בכל אחד מימים טובים, את כבוד מלך העליון יתברך במקדשו, הלא תגע בלבבו רוממות כבוד יוצרו במדה גדולה, ויבין מעט מהדרת ענין אלהי, יחזק את לבבו לאהבת ה' ולדבקה בו, ויתן הכבוד למלך הכבוד להכנע לפניו ולעבדו כעבד נאמן. ואף שלא ימצא טוב טעם ודעת במצותיו השמעיות ישמור אותם בכל לב, כי כל ענני תשובות שוא לא יכבו את נגה האמת אשר זרח לעיניהם לראות את ההנהגה הנסית והנפלאה, וזרועות התנגדות טבעו תשברנה ולא ימנעוהו מלקיים חקי אלהים ותורותיו.

הנה להשגת תכלית נפלא הלזה שהיו חגי ה' ומועדיו מוליכים כל איש ישראלי, שעל ידי הנסים שראו בבית מקדשו בהתאספם בו, היו מונהגים ומובאים לקבל ולקיים חוקי ה', לכן נקראו "רגלים" (עכ"ד).

וכעת אשר אנחנו בגלות, ואין לנו זוכים לכל זה, אין לנו את החיזוק כנגד הטענה: "על מה משונים אנחנו מכל גויי הארץ שאינם מחוייבים רק במצות שכליות וטבעיות, ולמה נסבול אנחנו לבד עול מצות השמעיות?"

ולכן אין לנו ברירה, אלא להתחזק בעיון וליבון ושינון הקנין אשר נקנינו לקב"ה קנין הגוף ביציאת מצרים, שזה מה שמחייב אותנו, לעבוד כמו עבד כנעני, גם כאשר הרב אומר לו "עשה עימי ואיני זנך".

ומכח זה נשכיל להבין, שגם כאשר יש קשיים למיניהם, ולפעמים בבחינת ההרגשה האדם מרגיש שזה כבחינה שהרב אומר לו "עשה עימי ואיני זנך", עכ"ז יש לעבוד כעבד כנעני.

ולכן פתחה התורה את הפרשה במשפט של "עבד עברי", הגם שפרשה זו לא היתה נוהגת למעשה רק אחר כמה שנים שנכנסו לארץ ישראל, להורות שיהודי לא יכול למכור את עצמו קנין הגוף, מאחר שגופו קנוי לקב"ה. וממילא מחוייב לעבוד לקב"ה כדין עבד כנעני.

לתגובות: 5322906@gmail.com

להאזנה לשיעורים: 0733-718134

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

בענין בטחון ורפואה

אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המפה רק שבתו יתן ורפא ירפא (כא, יט)

איתא בב"ק (פה, א): "דתניא, דבי ר' ישמעאל אומר: ורפא ירפא - מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות", ע"כ. ופרש"י וז"ל: "ולא אמרינן רחמנא מחי ואיהו מסי", עכ"ל. [וע"ע מש"כ רש"י בברכות (ס, א ד"ה שאין דרכן) וז"ל, "כלומר לא היה להם לעסוק ברפואות אלא לבקש רחמים", עכ"ל.] הרי, דאי לאו שהתיר הכתוב לדרוש ברופאים, היה אסור לחולה ללכת לרופא. ומי שנחלה, ע"כ רצונו יתב"ש גזר עליו כן, ואופן רפואתו היה צריך להיות רק ע"י שיבקש רחמים, כי הרפואה מסורה אך ורק ביד השי"ת, ועל זה חידשה תורה - דמותר גם כן להשתדל אצל הרופאים, והא והא סגי.

ניתנה רשות לרופא לרפאות

וכן נפסק להלכה (יו"ד סי' של"ו) ז"ל, "נתנה התורה רשות לרופא לרפאות ומצוה היא ובכלל פיקוח נפש הוא ואם מונע עצמו הרי זה שופך דמים וכו'", ע"כ.

והק' הט"ז: כיון דבאמת מצוה היא, למה קרי לה תחלה רשות? ותירץ: "ונראה דהכי הוא כוונת הענין זה דרפואה האמיתית היא ע"פ בקשת רחמים דמשמיא יש לו רפואה כמ"ש "מחצתי ואני ארפא", אלא שאין האדם זוכה לכך אלא צריך לעשות רפואה על פי טבע העולם והוא יתברך הסכים על זה ונתן הרפואה ע"י טבע הרפואות וזהו נתינת רשות של הקדוש ב"ה וכיון שכבר בא האדם לידי כך יש חיוב על הרופא לעשות רפואתו... ועיין ברמב"ן פ' בחקותי האריך בענין זה של רפואות ומדבריו משמע בפירוש ורפא ירפא כמ"ש. אך יש לי מקום עיון במה שכתב שם שאין מעשה רפואות בבית הצדיקים וכן אמרו כל כ"ב שנה דמלך רבה [ר' יוסף] אפילו אומנא לביתיה לא קרא עכ"ל, משמע דמפרש שלא הוצרך לרפואה וכו', עכ"ל. עיי"ש בכל דבריו.

וידוע שנחלקו רבותינו ז"ל בענין הליכה לרופא. דעת הרמב"ן (ויקרא כו, יא), דלעולם לא הותר לחולה ללכת לרופא, וכוונת הש"ס "שניתנה רשות לרופא לרפאות", היינו, למי שאינו בוטח בה' והלך לרופא, הותר לרופא לרפאותו. אבל לעולם אין היתר לחולה ללכת לרופא.

אולם דעת הרמב"ם (פי' המשניות פסחים סוף פ"ד), דכמו שצריך לאכול כדי שלא ימות מחמת חולי הרעב, כך צריך להשתדל בדרך הטבע לרפא עצמו מחליו, ואין חסרון בזה, וחלילה לומר שהעושה כן אינו מאמין ובוטח בהקב"ה כראוי - וכדמשמע מהרמב"ן הנ"ל.

אמנם, כבר למדונו רבותינו ז"ל (מכתב מאליהו [ח"ג, עמ' קע ואילך], חזו"א באמונה ובטחון [פ"ה אות ה], אבן ישראל [דרוש ג']) שבאמת אין כאן פלוגתא בין הרמב"ן

והרמב"ם. הרמב"ן איירי במי שבוטח בהקב"ה בדרגה גבוהה מאוד. אבל מי שאין בטחונו שלם, הכל מודים שגם לדעת הרמב"ן צריך לעשות השתדלות בענייני רפואה. והרמב"ם שנקט דבריו באופן זה, הוא משום שכן הוא בסתם אינשי דעלמא שאין בטחונם חזק כ"כ בדרגה גבוהה מאוד עד כדי כך שיכולים לשום ידם בכפם ולבטוח בה' ית' בלי שום דאגה כלל. עי' בדבריהם, ונמצא דהכל תלוי כפי מדת הבטחון של כל אחד ואחד, ככל שאר ענייני השתדלות.

השתדלות אינה מועילה

מאחר שמבואר שיש חובת השתדלות לדרוש ברופאים, הרי הוא כשאר ענייני השתדלות, שעצם ההשתדלות אינה מועילה כלל. כמו שכ' החובות הלבבות (שער הבטחון פ"ד) וז"ל, "וכמו שאמרנו בחיים ובמות, כן נאמר בחיוב תביעת סבות הבריאות והמזון והמלבוש והדירה, והמדות הטובות, ולהרחיק שכנגדם, עם ברור אמונתו כי הסבות אין מועילות אותו בזה כלום, אלא בגזרת הבורא יתברך... וכן נאמר בענין הבריאות והחולי, כי על האדם לבטוח בבורא בזה ולהשתדל בהתמדת הבריאות, בסבות אשר מטבעם זה, ולדחות המדוה במה שנהגו לדחותו, כמו שצוה הבורא יתעלה: ורפא ירפא, מבלי שיבטח על סבות הבריאות והחולי, שהן מועילות או מזיקות אלא ברשות הבורא, וכאשר יבטח בבורא, ירפאהו מחליו בסבה ובלתי סבה, כמ"ש: ישלח דברו וירפאם וגו', ואפשר שירפאהו בדבר המזיק הרבה", עכ"ל.

כלומר, הגם שיש חובת השתדלות, מ"מ אין שום כח לעצם ההשתדלות להועיל, אלא כל מה שמגיע לו, הן בענייני פרנסה והן בענייני רפואה - הוא רק בגזירת הבורא ית'. א"א בשום אופן לשנות גזירת הבורא יתברך [בריבוי השתדלות, רק ע"י זכויות, כגון בטחון, תפילה, תשובה ומעשים טובים]. ומ"מ הגם שכל דבר כבר נגזר מאת הבורא יתברך, מ"מ חוב מוטל על האדם להשתדל במה שמוטל עליו לעשות. ואין לו לומר, שאילו כבר נקצבו מזונותיו מאת הבורא, אמאי יעסוק בסיבות להשיג פרנסתו, דכך הוא רצון השי"ת. אם לא ישתדל, לא ישיג פרנסתו ורפואתו [וכבר האריך החובות הלבבות בשער הבטחון פ"ג בביאור טעמים לחובת השתדלות].

הרופא אינו אפילו שליח

מאחר שמבואר דהשתדלות אינה מועילה כלל, וכל מה שעוסק בזה הוא רק לקיים גזירת הבורא לעסוק בהשתדלות, א"כ חובה מוטלת עלינו להאמין שלרופא אין שום כח לרפא, ואם נתרפא ע"י מעשי הרופא, הרפואה איננה כלל מכוחו, אלא אך ורק ע"י השי"ת.

ויש להוסיף את דברי המשגיח מוריני ורבינו הגה"צ הרב מתתיהו סלומון זצוק"ל, שמה שהעולם רגילים לומר שהרופא הוא "שליח" - זו טעות. "שליח" היינו שהמשלח מוסר לשליח כח לפעול. אבל מאחר שכל הרפואה היא מהשי"ת, שאנו מאמינים "שהבורא יתברך שמו בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים", א"כ אין להרופא שום כח כלל, ואינו אפילו שליח. כל מה שאנו הולכין לרופא הוא אך ורק לקיים חובת ההשתדלות המוטלת עלינו.

בורא רפואות 'מחדש רפואות חדשות'

מאחר שהרפואה אינה תלויה כלל בהשתדלות החולה, אלא היא מאת השי"ת, א"כ גם במקרה שאין שום אופן להשתדל להשיג רפואה לחוליו, אין זה מגרע מיכולת השי"ת לרפאו. אפילו אם הרופאים נתייאשו מהחולה ואמרו שאין שום אופן בדרך הטבע לרפאותו, ה' הוא רופא חולים - מלך ממית ומחיה!

בדרך זו ביאר רבי שמשון פינקוס (נפש שמשון - אמונה עמ' מה) מה שאנו אומרים בכל יום בברכת יוצר אור "בורא רפואות" וז"ל: "והרי כל יום אומרים אנו בתפילה שהקב"ה הוא "בורא רפואות" ופירש הרמב"ן ש"בריאה" פירושה יש מאין, הקב"ה בורא רפואות יש מאין. אם כן, גם כשהרופא אומר שהכל אבוד - **הקב"ה יכול לברוא רפואה חדשה שלא הייתה עד היום - יש מאין**. עצם ידיעה זו אמורה לנסוך בחולה כוחות חדשים ולגרום לו שלא להתרגש יתר על המידה מדברי הרופאים, "עכ"ל. הרי דאפילו אם אין רפואה בדרך הטבע, השי"ת יכול לחדש רפואות חדשות!

תפילה להתרפאות

הנה בשו"ע (סי' ר"ל ס"ד) מובא: "הנכנס להקיז דם, אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלקי שיהא עסק זה לי לרפואה כי רופא חנם אתה, ולאחר שהקיז, יאמר: ברוך רופא חולים", ע"כ. וכתב ע"ז המשנה ברורה (שם) וז"ל, "וה"ה בכל מידי דרפואה יאמר זה ולא יחשוב שתהיה איזה דבר לו רפואה אלא ע"י הבורא ית' שמו ולכן על ידי תפלה זו ישים בטחונו בו ויבקש ממנו שתהיה לו לרפואה", עכ"ל.

ולדברינו יובן היטב - מאחר שאין שום כח לרפא בעסק הרפואה. כל הרפואה היא אך ורק מאת השי"ת, לכן צריך להתפלל ולבטוח בו שירפאהו. אם חו"ש יעלה על דעתו שיתכן להתרפא בדרך אחרת, א"כ אינו מבקש רחמים ממקור כל הרפואות, שאינו סומך עליו, אלא על רפואה זו או אחרת.

תכלית של כל צרה

ויש להוסיף עוד, דתכלית התפילה אינה רק לזכות לישועת ה', אלא אדרבא, תכלית הצרה הוא כדי שיתפלל להשי"ת, כמו שאמרו חז"ל (שיר השירים רבה ב, לד): מפני מה נתעקרו אמותינו, מפני שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים", ע"כ. הרי, שתכלית התפילה אינו רק סיבה לינצל מהצרות והיסורים, אלא אדרבה סיבת הצרות הוא כדי שיתפלל להשי"ת, שהקב"ה מתאוה לאותן תפילות.

וכן אוקים הבית הלוי (בקונטרס הבטחון) שזה האופן שראוי לנהוג כשמגיעה צרה לאדם, וז"ל: "וזאת תורת האדם הישר כשמגיע לו איזה צער חלילה או חסרון מזונות, לא ירבה בהשתדלות, רק יפשפש במעשיו אשר לא טובים שסיבבו לו כל זה, וכאמרם (ברכות ה, א) אם רואה אדם שיסורים באין עליו יפשפש במעשיו, וישוב ממעשיו הרעים וישפוך שיחו לפני הקב"ה שיחלצו למרחב כמאמר הכתוב (תהלים קב, א) "תפילה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפך שיחו". וכאמרם במסכת נדה (ע, ב) מה יעשה אדם ויתעשר יתפלל למי שהעושר והנכסים שלו. ויחזק לבו בבטחו ובתקוותו בו יתברך, ויקבע בלבו אשר בלעדו יתברך אין

לו ממי לבקש עזרה. וכבר מבואר בספר נפש החיים (שער ג', פרק י"ב) אשר אם רואה אדם את עצמו בצער חלילה, יתבונן באחדות הבורא אשר אין עוד מלבדו, ואז ממילא יסתלקו ממנו כל הדינים והקטרוגים, "עכ"ל. הרי דמי שיש לו איזו צרה, מוטל עליו לפשפש במעשיו, לעשות תשובה, ולהתפלל לה' ולבטוח בו. אם יעשה כן, בודאי ינצל מהצרה, ויזכה לישועת ה' כהרף עין!

הבוטח בה' זוכה לרפואת ה'

נראה לדייק בדברי החובות הלבבות (הנ"ל) במש"כ: "וכאשר יבטח בבורא, ירפאהו מחליו בסבה, ובלתי סבה", עכ"ל. ומדוקדק דיוק נכון בדבריו, שאם בוטח בהשי"ת שירפאהו, מובטח לו שיזכה להרפא מחליו.

וכן איתא להדיא במדרש תנחומא (פרשת וזאת הברכה): "אמר דוד, רבש"ע, לכל מדות אדם מקוה, אם הוא עני עד שיעשיר, חלש עד שיהיה גבור, חולה עד שיתרפא, חבוש בבית האסורין עד שיתירוהו". ע"כ. חזינן שאם בוטח בהשי"ת שירפאהו, יזכה לכך - "שאינ דבר עומד נגד הביטחון!" [לשון הלשם]

הבוטח בשמי אני מצילו

נסיים בדברי המדרש (תהלים, שוחר טוב מזמור לא) ז"ל, אמר להם הקדוש ברוך הוא בטחו בשמי ואני עומד להם, שנאמר (ישעיהו נ, א): יבטח בשם ה' וישען באלקיו, ולמה, שכל מי שבוטח בשמי אני מצילו, תדע לך שכן חנניה מישאל ועזריה בטחו בשמי, ובשביל שבטחו בשמי הצלתי אותם, נבוכדנצאר הרשע אמר בריך אלההון די שדרך מישך ועבד נגו, די התרחיצו עלוהי (דניאל ג, כח), וכן דניאל לא הצלתי אותו אלא על שבטח בשמי, שנאמר (דניאל ו, כד): והסק דניאל מן גובא, ולמה, די הימן באלהה (שם), אמר דוד הואיל שכך הוא, כל הבוטח בך נמלט, אף אני אבטח בך, שנאמר בך ה' חסיתי, ע"כ. והדברים נפלאים! מבואר גם כאן דאם נמצא בכל צרה שהיא ל"ע, יבטח בה' - וינצל!

מעשה נפלא - עצם התקוה נותנת חיים!!

יש להביא כאן מעשה פלא, באחד שהייתה לו מחלה קשה, ובזכות תקותו זכה לרפואה שלימה באופן פלאי!

לפני כמה שנים התקיימה סעודת הודיה מאד מרגשת, כאשר בחור שהיה חולה מאד כמה שנים במחלה הנוראה, התגבר בחסדי שמים על המחלה נגד כל הסיכויים והבריא ממנה לגמרי.

בסעודת ההודיה נכח אחד מגדולי הרופאים שטפלו בו. הבחור שזה עתה התאושש מהמחלה, ביקש לומר כמה מילים. לאחר שהודה להקב"ה על חסדיו המרובים, אמר שידוע שהתקוה של החולה ורצון החיים שלו מסייעים מאד בריפוי המחלה. בתחילת המחלה הרופאים לא נתנו לי סיכוי, ואכן הייתי מיואש והטיפולים לא הצליחו.

עד שבאחד הימים התקיים ביקור רופאים בחדרי, והרופא הבכיר שנמצא כאן, אמר לאחד הרופאים: המחלה שלו מאד אלימה וקשה, אבל בזכות רצון החיים שלו, הוא בעזרת השם יתגבר עליה ויצא מזה.

מלים אלו הפיחו בי רוח של תקוה, ונכנס בי רצון החיים. מאז ברוך השם אמנם ידעתי עליות ומורדות, אבל הרצון החיים לא עזבני לרגע, ובזכות זה, ברוך השם התגברתי, ואני נמצא עמכם כאן.

הרופא שנכח בסעודה, ביקש לומר כמה מלים, וכך אמר: אני זוכר את הביקור הזה. כל דבריו נכונים, אבל יש טעות אחת קטנה. לא אמרתי זאת עליו, אלא על חולה אחר ששכב לידו. בחור זה עצמו, חוליו היה כל כך קשה, שגם רצון החיים לא היה עוזר לו. אבל עכשיו אני רואה שטעיתי - תקוה ורצון החיים, עוזר לכל חולה!! [ווי העמודים וחשוקיהם חלק נה, עמ' סב]

לתגובות: adebstein@gmail.com

ביאורים והארות / הרב משה הלוי הורן, מח"ס 'תפארת ציון' בסוגיית תקפו כהן, מג"ש בישיבת 'תפארת ישראל', בני ברק

היתר עבד עברי בשפחה כנענית

אם אֲדוֹנָיו יִתֵּן לוֹ אִשָּׁה (כא, ד)

וברש"י: מכאן שהרשות ביד רבו למסור לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים, עכ"ל. יל"ד בד' רש"י דמשמע שכל מה שמוסר לו שפחה הוא אך להוליד ממנה עבדים. גם יל"ע בגוף בהיתר ע"ע בשפחה ולמה לא יהא בזה הלאו ד"לא יהא קדש" האמור בפר' כי תצא (דברים כ"ג, י"ח). וע"ע במכילתא מס' נזיקין פר' ב' דאיתא: ר"ע אומר אם אדוניו יתן לו אשה המיוחדת לו שלא תהא כשפחת הפקר, וצ"ב. וכבר עמד ע"ז בחזקוני כאן והניח בקושיה. ועי' להלן שהבאנו ד' המושב זקנים כאן.

ובאמת דדעת הרמב"ם פי"ב מאיסו"ב הי"א שהלאו דלא יהא קדש הוא מדרבנן והוכיח כן מהא דרבו מוסר לו שפחה כנענית וז"ל: והבא על השפחה מכין אותו מכת מרדות מדברי סופרים, שהרי מפורש בתורה שהאדון נותן שפחה כנענית לעבדו העברי והיא מותרת לו שנאמר אם אדוניו יתן לו אשה, עכ"ל. והיינו שאילו היה זה לאו דאורייתא לא היתה התורה מתירה לע"ע לישא שפחה כנענית. אכן יעוי' בת"א בפר' כי תצא שם שהלאו נאמר על ישראל הבא על שפחה כנענית וכן רש"י שם הביא לד' הת"א, וכן יעוי' בתוס' ביבמות דף ע"ט ע"א סוד"ה ונתנינים שהק' היאך התיירו לממזר לישא שפחה כנענית הא איכא איסורא דלאו דלא יהא קדש, עיי"ש, הרי דס"ל שהוא לאו דאורייתא. ועי' בי' הגר"א אבעה"ז סי' ט"ז ס"ק י"ב כ' דלד' הרמב"ם הנ"ל ניהא קו' התוס', ועיי"ש עוד מה שהוכיח שהוא לאו דאורייתא, וא"כ עלינו להבין גדר ההיתר בשפחה כנענית.

והנה כתבו התוס' ביבמות דף ע' ע"ב וז"ל: והא דאמר בפ"ק דקידושין דעבד עברי גופו קנוי היינו לענין שצריך גט שחרור ואין יוצא באמירה בעלמא אבל לענין מצות לא והא דשרי בשפחה כנענית היינו משום שצריך שיעבוד את רבו בין ביום בין בלילה כדכתיב כי משנה שכר שכיר עבדך דשכיר קרייה רחמנא, עכ"ל. ומבואר בדברי התוס' דמחמת דחייב לעבוד את רבו שרי בשפחה כנענית, וצ"ב היאך חיוב הממון דידיה מפקיע איסורים, ועי' בתשו' האב"מ תשו' י"ז בסופו.

ויש לבאר בע"ה - וכמדו' שיסוה"ד כבר מתבדרי בבי מדרשא - דכל הלאו ד"לא יהא קדש" הוא רק באופן דהוי דרך זנות והפקר וזהו דכיון דלא תפסי קידושין א"כ הוי דרך הפקר וזנות, וכמבואר ברמב"ן בפר' כי תצא שם וז"ל: ויראה לי שכן דעת אונקלוס, אבל צירף לזה העבד והשפחה הבאים בישראל דרך נשואין, מפני שהכל יודעין בעבד הזה שנשא בת

ישראל שאין לו בה קדושין, והיא עמו כאשה עם בעלה אם כן היא קדשה לעיני השמש, עכ"ל, עיי"ש.ה. מעתה נראה דכל שבא עליה ב"תורת עבדות" שוב אי"ז ביאת הפקר וזנות. ויסוד הדברים כבר מבואר בדין קידושי קטנה יתומה שאמה ואחיה מקדשין אותה ומהני אח"כ מיאון כיון שהוי קידושין רק מדרבנן, וק' דא"כ כיון שמדאורייתא לא חיילי קידושין הוי ביאת זנות [וביותר מבו' ביבמות דף נ"ט ע"ב שקטנה שנתקדשה ומיאנה כשרה לכהונה, עיי"ש], ומבואר שכל דהוי בתורת אישות אי"ז חשיב ביאת זנות כי אין זה בדרך הפקר. וכן בי' בתשו' הריב"ש סי' קצ"ג-ד', עיי"ש. וכיוצב"ז יל"ע בדין אפקעינהו רבנן לקידושין בכתובות דף ג' ע"א וגיטין ל"ג ע"א דאקשי' תינח דקדיש בכספא קדיש בביאה מאי איכא למימר ופרש"י היאך עשו רבנן ביאתו ביאת זנות, וצ"ע דה"נ הו"ל להקשות בקדיש בכספא דעשו ביאתו ביאת זנות, ועי' בשיטמ"ק ובתוס' בכתובות שם ובאבנ"ז אבהע"ז סי' רמ"ב. והמבואר בכ"ז דכל שהביאה אינה בדרך הפקר וזנות אלא בדרך אישות אף אם מדאורייתא לא תפסי קידושין [כקידושי מיאון] או באופן שהפקיעו הקידושין [כדין אפקעינהו] כיון שבשעתה הביאה היתה בדרך אישות ל"ה דרך זנות. נורק על קידושי ביאה הק' בגמ' היאך תקנו מעיקרא כן שיעקרו גוף הביאה שתיחשב ביאת זנות, אבל על קידושי כסף כיון שבא עליה בדרך אישות לא הוק' לגמ'.

וייראה דה"נ הוא בהיתר שפחה כנענית ואיב"ז הלאו דלא יהא קדש כי הביאה היא בדרך עבדות שעובד את רבו. ויבואר היטב ד' התוס' שבאו לבאר גדר ההיתר דלא תימא שבזה שהותר בשפחה א"כ הוא קנוי לגמרי לאדונו וגם לענין איסור ומצוות אלא רק לענין דשרי בשפחה כנענית, וע"ז ביארו התוס' דגדר ההיתר הוא מחמת שהוא עובד את רבו והיינו שמה שהותר לו אי"ז שהוא עבד כנעני אלא שהוא מחמת שיעבודו, ושוב נמי ל"ה ביאת זנות כיון דהוי דרך עבדות, ודו"ק. וזהו שכתב רש"י כאן "שהרשות ביד רבו למסור לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים", כי זהו כל ההיתר רק מה ששייך לעבדותו והיינו להוליד ממנה עבדים, ובלא זה הוי שוב ביאת זנות, וכמש"נ.

ויבואר בזה היטב דברי המהרש"א בגיטין דף מ"א ע"ב על התוד"ה לא תוהו שכתב "ודוקא רבו שרי למסור לו שפחה כנענית שלו אבל בשפחה כנענית שאינה לרבו של ע"ע אסור בה", עיי"ש. וכיוצב"ז יעוי' ביש"ש בקידושין פ"ק סי' כ"ב שבשפחה שאינה ראויה להוליד אינו מותר בו כלל. ויל"פ דס"ל שרק באופן שהולדות שלו הוא דשרי דרק בכה"ג חשיב דרך עבדות, וכנ"ל.

ויש להביא ללשון הר"ן במו"ק דף י"ב ע"א: כיוצא בו אין מרביעין לא בבכור ולא בפסולי המוקדשין. פי' קדשים שהוממו אע"פ שנפדו אסורין בגיזה ועבודה מדכתיב ואכלת בשר ולא גיזה ועבודה ובפסולי המוקדשין מיירי קרא, הילכך אם היא נקבה והרביע עליה זכר הרי זו עבודה כדאשכחן בעבד עברי שנקראת בעילתו עבודה דכתי' כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים מכאן שרבו מוסר לו שפחה כנענית שטורח עמה בלילה והולדות לאדון דכתיב האשה וילדיה תהיה לאדוניה, עכ"ל. הרי שעצם הבעילה נקראית "עבודה" וכמש"נ שזהו כל ההיתר כי הוי "דרך עבודה", ועי'.

ואמנם הנה האחרונים [הג' קרני ראם על המהרש"א שם והרש"ש שם והרעק"א ת' סי' קל"ט ד"ה תו, שער המלך פ"ג מעבדים ה"ג] הק' מהא דאיתא בתמורה דף כ"ט ע"א וכן האומר לחבירו הולך טלה זה ותלין שפחתך אצל עבדי ונחלקו שם אי הוי אתנן או לא, הרי דשרי אף בשפחת אחרים. ועי' בנו"ב ת' אבהע"ז סי' ל"א שיישב דשא"ה שהוא ב"צווי רבו", הרי דס"ל שלא בעי שיהא לאדון וולדות ממנו ואלא דסגי במה שהוא בצווי. וגם לדבריו יש לקיים מש"כ, והיינו דכל דהוי בדרך "עבדות" שוב אי"ז ביאת הפקר וזנות, ועי'. וע"ע קובץ הערות להגרא"ו סי' נ"ז מש"כ בזה.

וזהו ביאור דברי המכילתא: ר"ע אומר אם אדוניו יתן לו אשה המיוחדת לו שלא תהא כשפחת הפקר, ור"ל שאף והותר שפחה כנענית מ"מ בעי שלא יהא זה בדרך הפקר וזנות ובעי שתא מיוחדת לו, ועי'.

אמנם כ"ז אינו לשיטת הריטב"א בקידושין דף ט"ז ע"א שאף במחל לו האדון על המעש"י דמ"מ שרי בשפחה כנענית, ולמש"נ הלא כל ההיתר הוא רק כאשר הוי בדרך עבדות וא"כ כאשר אין המעש"י דידיה ל"ש גדר היתר זה. ובאמת שהתוס' בקידושין שם פליגי, וא"ש לשיטתם ביבמות וכפי שנתבאר. וע"ע במנ"ח מצוה מ"ב אות י"ד שהביא ספק המל"מ פ"ג מעבדים ה"ג אי שרי בשפחה כנענית רק כאשר האדון מוסר לו או דשרי בכל גווני, ותלה המנ"ח בפלוגתת התוס' והריטב"א הנ"ל, ומבואר היטב למש"נ בדעת התוס' שכל ההיתר הוא רק מחמת דהוי דרך עבדות א"כ הוא רק במוסר לו רבו. [וכן יש לעיין לשיטת הריטב"א בדף י"ד ע"ב דס"ל שמה שאמרו במוכר עצמו שאסור בשפחה כנענית היינו שאין רבו כופהו לכך אבל שרי ליה מעצמו, ודלא כרש"י שם, ובכה"ג שאין זה מזכות האדון דוחק הוא לומר של"ח זנות כיון דהוי דרך עבדות, דהלא אין לאדון זכות על זה, ויש לפלפל בזה].

ולדברי הריטב"א צ"ל בטעם ההיתר באופ"א, וכמו שמבואר במושב זקנים כאן שגדר ההיתר הוא שהעבד יצא קצת מקדושת ישראל, וז"ל: ותירץ שכל זמן שהעבד קנוי הרי גופו קנוי ויצא מתורת קדושת ישראל ומותר בשפחה, עכ"ל, עיי"ש, ולכן י"ל דשרי אף שלא בדרך עבדות. וכן ע"ע בת"י פר' בהר (כ"ה, י) עה"פ ואיש אל משפחתו תשובו וז"ל: וגבר לייחוסיה תתובון, עכ"ל. הרי ששיבת עבד עברי היא שיבה אל "יחוסו" ומבואר כמש"נ מד' המושב זקנים דחשיב שירד מקדושת ישראל, וא"ש אף לד' הריטב"א.

*

בשעה שפסחתי "ואמרתי" כי לי בני ישראל עבדים

וְרִצַּע אֲדָנָיו אֶת אֲזָנוֹ בַּמְרִצָּע (כא, ו)

קידושין (כב, ב): ור"ש ב"ר היה דורש את המקרא הזה כמין חומר מה נשתנה דלת ומזוזה מכל כלים שבבית אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים בשעה שפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים והוצאתים מעבדות לחירות והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם, עכ"ד הגמ'. ויש להבין היכן מצינו במצרים בשעה שהקב"ה פסח שהיתה "אמירה" זו של "כי לי בני ישראל עבדים".

ויל"פ דהנה הקב"ה פסח על בתי ישראל בזכות הדם שנתנו על המשקוף, ודם זה היה "דם פסח ודם המילה" וענין ב' דמים אלו ביאר המהר"ל (גו"א פר' בא) וז"ל "ודוקא אלו ב' דמים נתן הקב"ה לגאול את ישראל בהם, כי מתחלה היו ישראל עבדים לפרעה, ובשביל המילה היו עבדים להקב"ה, שהרי מפרשים טעם המילה מפני שהוא אות באדם שהוא רשום להיות עבד להקב"ה, שכל עבד צריך שיהיה לו חותם עבדות וכו'. וזהו שאנו אומרים "ועל בריתך שחתמת בבשרינו". ובמילה לחוד לא סגי, כי העבד צריך שיהא עובד, ואם אינו עובד אין כאן עבדות, לכך נתן להם הפסח שהיא עבודה, דבכ"מ נקרא "עבודה", דכתי' "מה העבודה הזאת לכם", ועוד נאמר "ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה". ובפסח לחוד לא סגי להיות עובדים להקב"ה, כי המילה היא שהאדם הוא נקרא עבד להקב"ה, ואילו פסח לא הוי רק עבודה אחת, ובשביל זה אינו ראוי לגאולה עולמית, אבל כאשר הוא עבד להקב"ה והוא עובד בוראו, זה הוי עבד גמור, שבשביל שהוא רשום לעבדות והוא עובדו - זהו עבדות גמור, עכ"ל. מבואר בדבריו שהמילה מורה על היותו "עבד" והפסח הוא העבודה "בפועל", ובזכות זה הקב"ה פסח עליהם^ט.

ומעתה א"ש שבזה עצמו שנצלו מכח מעשה "עבדות" יש בזה "אמירה" של "כי לי בני ישראל עבדים", ודו"ק.

*

את העני עמך - כאילו אתה העני

אם פֶּסַח תִּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הָעֲנִי עִמָּךְ (כב, כד)

וברש"י: את העני עמך - הוי מסתכל בעצמך כאלו אתה העני, עכ"ל. מבואר שהאופן להלוות לעני אינו אך ב"מעשה" ההלואה אלא באופן של "מסתכל בעצמך כאילו אתה העני". ויל"פ שרש"י דקדק כן מהלשון "עמך" ועפי"ד הגר"א (פר' בלק) שהלשון "עמו" היינו בדיעה אחת והלשון "אתו" הוא כשאינו אתו בדיעה אחת, עיי"ש. וה"נ כאן המצוה להלוות הוא באופן של "העני עמך" היינו להשתתף עימו בצערו, ועי' בסמוך.

*

---

^ט ויש לצרף לזה מש"כ הבני ישכר (ניסן מאמר ד', דרוש י"א) וז"ל: והנה כבר קדם מאמרינו שהוא עפ"י דין הגמ' ונפסק בש"ע יו"ד רס"ז ס"ט הלוקח עבד מן הגוי אין הגוף קנוי לו עד שיטבילנו לשם עבדות, הלכך אם קדם וטבל לשם בן חורין הרי הוא בנ"ח, לכך צריך להטיל עליו שום עבודה בעודו במים וכו', והנה עבדים היינו לפרעה במצרים בגזירת היוצר עבדים ממש, והנה כאשר הוציאנו ה' אלקינו משם הנה עפ"י דיני התורה (שכביכול הש"י מקיים משפטי התורה) הוצרך הש"י להטיל עלינו שום עבודה בכדי שלא נאמר הרי אנו לעצמינו בנ"ח גם מרבו השני כביכול, והנה רצה הש"י להקנות אותנו לעבודתו, והנה הטיל עלינו תיכף ק"פ ומילה ועי"ז שוב נעשינו לו לעבודתו לשמור כל חוקיו ומצותיו ב"ה, והנה נצטוינו בק"פ כל ימי עולם בעת אשר אנחנו מחויבים לספר ביצי"מ שהיינו עבדים לפרעה ונעשינו בנ"ח, לא נסבור ח"ו שאנו בנ"ח גם מאדונינו אלקי ישראל, רק קנה אותנו לעבודתו ע"י הק"פ שהעמיס עלינו תיכף עבודתו, ממילא אנחנו מחויבים בחוקיו ומצותיו ב"ה, וע"כ תמצא שאין לך עונש כרת בשום ביטול מצות עשה רק בביטול מילה וקרבת פסח, כי מי שמבטל מצות אלו הנה מבטל כל המצות בחושבו בדעתו שאינו רוצה בשום עבודה ורוצה להיות בן חורין גם וכו', והנה הוא רוצה להיות מופרד ומוכרת מעבודתו ית"ש, הנה בא עונשו כרת בר מינך, עכ"ל.

עזב תעזב "עמו" - "עמו" אנכי בצרה

פִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֶׁנֶּאֱמַר רַבִּץ תַּחַת מִשְׁאוֹ וְחִדְלָתָּ מֵעֶזְבֵּל לֹא עֶזְבֵּל תִּעְזָב עִמּוֹ (כג, ה)

ופרש"י דכוונת הקרא בלשון תימה וכי חדלת מעזור לו עיי"ש. מבואר שהסתכלות התורה על מי שאינו עוזר לחבירו הוא במבט של תימה.

וע"ע בת"א ובת"י שפירשו שיש לעזוב את השנאה בלב ולעזור לו, ואשר מבואר שאין די בעזרה בפועל אלא בנשיאה בעול וזהו בעי עם הלב, ומשו"ה בעי מקודם להוציא השנאה מן הלב.

וכיוצב"ז מדוקדק בלשון הקרא בפר' בהר דכתי': "וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך" (ויקרא כ"ה, ל"ה) ויל"ד מהו הלשון "ומטה ידו עמך" הרי מטה ידו לבד. ומבואר בזה שההרגשה צריכה להיות שמה שהשני נופל או שיש לו איזה צרה הרי הוא "עמך" ולא רק לעשות מעשים חיצוניים של עזרה אלא שגוף הצרה של השני יהא זה "עמך". והוא ענין נושא בעול עם חבירו והיינו הנשיאה בעצם העול ולא רק מעשה חסד, וכן"ל.

וזהו כדברי הגר"א הנ"ל ש"עמו" היינו בדיעה אחת ומשא"כ אתו הוא שעושים ביחד אך כ"א בדעה אחרת. ולכן הכא כתי' "עמו" וכן "ומטה ידך עמך" לאמור שישתתף עמו בגוף הצרה ולא רק בפעולה החיצונית.

ויש להוסיף שיש בהנהגה זו (שנושא "עמו" את הצרה) קיום של "דביקות בה" ד"מה הוא וכו' אף אתה", דהנה כתי' (תהלים צ"א): "עמו אנכי בצרה", וראה במד"ר (שמות פר' ב, ה): תמתי יונתי מה התאומים הללו אם חשש אחד בראשו חבירו מרגיש, כן אמר הקב"ה כביכול "עמו אנכי בצרה", ע"כ. ובתנחומא סו"פ אחרי: כל ישועה שבאה לישראל היא של הקב"ה, שנאמר "עמו אנכי בצרה" וכו' עיי"ש. ובסוכה ל"ה ע"א איתא שהיו אומרים בהקפות "אני והו הושיעה נא" ובתוס' שם מבואר שהוא ע"ש "עמו אנכי בצרה" ועיי"ש במהרש"א ובתוס' רא"ש מהירושלמי עיי"ש"הכ.

כ ובדרשות מוהר"ח זיע"א לר"ה כ': ואין לשער ולהאריך גודל צער השכינה כביכול וכמו שמצינו שאמר המגיד להב"י שאם היית יודע ומרגיש גדל צער השכינה כביכול מעונותיך לא היה ערב לחכך שום דבר מאכל ולא היה לבך נוטה ליחן שום מאכל בפוך מגודל המרירות ואם היינו מכוונים בכל התפילות ובקשות רק על צער השכינה ודאי היינו זוכים להיות נענים על ענין בקשתינו, עכ"ל. ובתומר דבורה פ"א בביאור "לשארית נחלתו" כתב: הנה הקב"ה מתנהג עם ישראל בדרך זה לומר מה אעשה לישראל והם קרובי שאר בשר לי עמהם שהם בת זוג להקב"ה וקורא לה בתי אחותי אמי כדפירשו ז"ל שה"ש רבה פ"ט וכת' (תהלים קמ"ח, י"ד) "ישראל עם קרובו" ממש קורבה יש לו עמהם ובניו הם והיינו "לשארית נחלתו" לשון שאר בשר וסוף סוף הם נחלתו ומה אומר אם אענישם הרי הכאב עלי כדכתי' (ישעי' ס"ג, ט) "בכל צרתם לו צר" כתיב לא באל"ף לומר שצערם מגיע לפלא העליון וכל שכן לדו פרצופין שבהן עיקר ההנהגה וקרין בוא"ו "לו צר" כדכתי' (שופטים י, ט"ז) "ותקצר נפשו בעמל ישראל" לפי שאינו סובל צערם וקלונם מפני שהם שארית נחלתו, עכ"ל.

ומבואר שהקב"ה כביכול משתתף בצערן של ישראל באופן של "עמו אנכי בצרה", מעתה כל אשר נושא את צרתו של חבירו "עמו" הרי הוא מתדבק במידותיו, וכמש"כ בספה"ק תומר דבורה שכל הנהגה בטובה עם חבירו יש בה קיום של "והלכת בדרכיו", עיי"

דעת כהן / הרב שמואל מנחם כהן, ראש ישיבת 'תל

ציון'

יום או יומיים

וְכִי יִפְהַ אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ אוֹ אֶת אִמָּתוֹ בַּשָּׁבֹט וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקַם יִנְקָם. אֲךָ אִם יוֹם אוֹ יוֹמִים יַעֲמֵד לֹא יִקָּם כִּי כִסְפוֹ הוּא (כא, כ-כא)

רש"י אומר: "והרי היה בכלל (פסוק יב) מכה איש ומת, אלא בא הכתוב והוציאו מן הכלל, להיות נדון בדין יום או יומיים, שאם לא מת תחת ידו ושהה מעת לעת פטור", ויש לעיין, מדוע הוצרך לומר שוב שאם מת תחת ידו מיד הוא מתחייב מיתה, ומדוע לא אמר רק שאם הכה את עבדו בשבט ועמד יום או יומיים אינו מתחייב מיתה?

עוד יש לעיין, מדוע רק במכה את עבדו והרגו כתוב 'נקם ינקם' ובשאר רוצחים כתוב רק 'ומת' 'מות יומת הרוצח' 'נפש תחת נפש', אך לא כתוב לשון 'נקמה'?

ויש לומר שרוצח את חברו נהרג לא רק משום נקמה, אלא משום עצם הריגת הנפש, להרוג נפש של אדם מישראל זה דבר חמור מאוד ועל זה חייבה התורה מיתה, ומצד פרשה זו לא היה רוצח עבד מתחייב, משום שנפשו של העבד שאינו ישראל גמור כמו שכתב הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה שעבד יצא מכלל עכו"ם ולא בא לכלל ישראל, ובפרשתנו התחדש שיש סיבה נוספת לחיוב מיתה של רוצח 'נקום ינקם' שפירושה תביעת נקמה, וגם לעבד יש זכות תביעת נקמה על רציחתו.

ויש לומר שבחיוב מיתה של רוצח על עצם איבוד הנפש אין מקום כלל לחלק בין אם מת מיד לבין אם מת לאחר יום או יומיים, משום שסוף סוף מחמת מכתו איבד נפש מישראל, ורק בחיוב המיתה של 'נקום ינקם' יש מקום לפוטרו אם לא מת מחמת מכתו מיד, משום שמכה כזו היא מכה שדרך אדון להכות את עבדו ולא מגיע עליה תביעת נקמה.

ונמצא שהתורה חדשה כאן פרשה חדשה של חיוב מיתה לרוצח משום הנקמה, ורק משום פרשה חדשה זו מתחייב רוצח עבד מיתה, ואת חיוב המיתה הזה של נקמה הגבילה התורה ואמרה שאם הכהו רבו באופן שלא מת מיד אלא לאחר זמן, אין תביעת נקמה, משום שזוהי מכה שדרך אדון להכות את עבדו.

ויש לומר עוד שחיוב המיתה של רוצח שנאמר עד פרשה זו הוא בגדר של 'נפש תחת נפש' כמבואר בפסוק לעיל, ומכח חיוב זה לא היה רוצח עבד מתחייב משום שנפש העבד אינה חשובה כנפש ישראל, שהרי הוא אינו חייב בכל המצוות, וגם אין בו קדושת ישראל גמורה כמבואר בדברי הרמב"ם, ואין זה מוצדק להרוג נפש חשובה תחת נפש שאינה

חשובה כל כך^{כא}, ולכן צריך לחדש את הפרשה של 'נקום ינקם' שזהו דין נקמה שבו נאמר שיש לנרצח תביעת נקם על מי שהרגו, ומצד פרשה זו מתחייב הרוצח מיתה גם אם נפש הנרצח אינה חשובה כנפשו, וכאן מגיעה ההגבלה של 'יום או יומיים' שעל מכת אדון את עבדו אין תביעת נקמה.

ויותר נראה לומר שרק אדון המכה את עבדו אינו בכלל חיוב מיתה של רוצח שנאמר עד עתה, משום שבחיוב מיתה של רוצח כתוב: "וכי יזד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות", (כא,יד) ורש"י אומר: "להרגו בערמה - ולא שליח בית דין והרופא והרודה את בנו ותלמידו, שאף על פי שהם מזידין אין מערימין", כלומר, אף שהם ידעו שמכתם יכולה להרוג והם נחשבים למזידיים משום כך, אין כאן הריגה בערמה, והיינו שאין כאן הריגה מתוך רשעות אלא מתוך רצון לקיים מצוות מלקות או לכוונת רפואה או חינוך, ומבואר שחיוב רוצח הוא רק על הריגה מתוך רשעות.

ואם כן יש לומר שאדון המכה את עבדו, שיש לו זכות להכותו כדי לחנכו אין הכאתו נחשבת הכאת רציחה אלא הכאת חינוך, והיה צריך להיות פטור עליה, ואומרת התורה שיש כאן דין מיוחד של 'נקום ינקם' שהוא חייב, וחידוש זה הוא רק באופן שהוא מת על ידי המכה מיד ולא אם הוא מת לאחר זמן.

וביאור הדברים שדין רוצח האמור קודם פרשה זו הוא על מעשה הרציחה שהוא מעשה חמור שצריכים להרוג את מי שעשאו והכאת האדון את העבד אינה מעשה חמור דיו כדי לחייב עליה מיתה משום שדרך האדון להכות את עבדו, ואף שהוא עשה זאת באופן שהעבד מת מיד וזה חורג מדרך ההכאה של אדון את עבדו, אין זה מעשה רציחה חמור לחייב עליו מיתה.

אך כאן התחדש שיש חיוב מיתה של 'נקום ינקם' שזוהי נקימה על עצם לקיחת החיים, ולא משום שהמעשה הוא מעשה חמור, וזה שייך גם בעבד, ורק אם הוא מכה אותו באופן שאינו מת מיד אלא לאחר זמן שזה נחשב שהוא הכהו הכאת חינוך ולא הכאת מוות אין לו זכות תביעת נקמה על כך.

ויש לומר עוד שאם הוא מכהו הכאה הממיתה מיד זה נחשב שהוא מנצל את העבדות כדי להורגו וזה עצמו מחייב נקמה, ולכן הדגישה התורה כאן שחיוב המיתה הוא מצד 'נקום ינקם'.

---

^{כא} וזה דומה קצת למה שרוצח טריפה אינו מתחייב מיתה משום שאין להרוג נפש שלמה תחת נפש חסרה ולכן אף שיש שם איסור 'לא תרצח' אינו מתחייב מיתה.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר',

קרית ספר

אם השלכת הטריפה לכלב היא מצוה נמנית

וְאִנְשֵׁי קִדְשׁ תִּהְיוּ לִי וּבֶשֶׁר בְּשׂוּדָה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ לְכָלֵב תִּשְׁלַכוּן אֹתוֹ (כב, ל)
מלבד הלאוין דנבילה וטריפה, נראה מפשוטו של מקרא וכמה סוגיות (פסחים כב. יומא לו:) שיש גם מצוה להשליך הטריפה לכלב.

אבל במוני המצוות אין הסכמה בזה, דרש"י (פסחים שם) כתב על השלכה לכלב "קרא למצותיה איצטריך", משמע שהיא מצוה גמורה, וכן משמע מתוס' ביומא שם שאכילת טריפה ניתק לעשה ד"לכלב תשליכון". אך בדעת מוני המצוות נראה כן רק מלשונות רבינו אליהו הזקן ובעל אתה הנחלת ור"י אבן ג'יקטילה, וכ"כ המנחת חינוך (עג, תעב) שנראה כך מאתה הנחלת, אבל שאר מונים בין הבה"ג וסיעתו ובין הרמב"ם וסיעתו, וכן המונים העומדים לעצמם כרס"ג וסמ"ג וסמ"ק, נראה שלא מנו השלכת טריפה לכלב כמצוה בתרי"ג אף שהיא פשוטו של מקרא.

ומסייעים להמונים לטריפה מהמכילתא שהביא רש"י בשמות (כב ל) "אף הגוי ככלב או אינו אלא כלב כמשמעו? תלמוד לומר בנבילה (דברים יד כא) או מכור לנכרי, קל וחומר לטרפה שמתרת בכל הנאות. אם כן מה תלמוד לומר לכלב? למדך הכתוב שאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה" וכו', ומדקמ"ל שאין הקב"ה מקפח שכרו ש"מ שיש לתת להם הטריפה. ולכאורה אדרבה, מדהעיקר שבאה המכילתא לאשמועינן שאפשר לתת גם לגוי ואי"צ דוקא לכלב, מפורש שאינה מצוה ולא חיוב לעשות כפשוטו של מקרא, וכל הסיפא שאינו מקפח שכר הוא רק מידת דרך ארץ.^{כב} וכן נראה מכילתא דרשב"י (שמות שם) "לכלב תשליכון - מלמד שהיא מותרת בהנאה", הרי שהפסוק בא רק להתיר הנאה ולא לצוות דוקא על כלב.

ומהאבן עזרא (שמות כב ל) נראה שכוונת הפסוק שאינה מותרת אלא לכלב, ולא שהיא מצוה לתת לו. ו'בשולי המנחה' (מצוה עג) מציינים שכך דעת האור חדש ושפ"א (פסחים שם) שאין עשה להשליך לכלבים, ולבית יצחק (או"ח צה ג) שהאריך בכך בראיות מהש"ס.

^{כב} וצ"ע אם הוא רק מחמת שאינם בני דעה, אבל מצוות שבאו בתורת שכר לבני אדם הווי חובה.

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס

שערי יוסף ושא"ס, בני ברק

שו"ת בדינים המצויים בימות החורף

האם מותר להכנס עם מטריה או מעיל גשם לבית הכנסת

שאלה: האם מותר להכנס עם מטריה או מעיל גשם לבית הכנסת.

תשובה: מותר להכנס במטריה יבשה לבית הכנסת בין גדולה ובין קטנה, אך מטריה רטובה, וכן מעיל גשם רטוב, אסור להכניס לבית הכנסת כי אין זה כבוד הבית הכנסת, ואף במקום שיש חשש שתאבד או תגנב אין להכניס מטריה שתרטיב את הבית כנסת.

מקור: בשו"ע סי' קנ"א ס"ו כתב "מותר ליכנס בבהכ"נ במקלו ובתרמילו ובאפונדתו". ובב"ח ובשו"ת שבות יעקב (ח"ג סימן א) כתבו שאין להחמיר בזה, ומרן החיד"א בס' יוסף אומץ (סימן טו) כתב שהנזהר שלא להכנס במקל אפילו במקל מכובד, אפילו במקל מכובד תבוא עליו ברכה, ובפתח הדביר כתב שזה תלוי במנהג המקום, וע"ע בשדי חמד (אסיפת דינים מערכת בית הכנסת ח') מש"כ בדין זה.

ולדברי השו"ע שיש להתיר מקל, ה"ה מטריה גדולה סגורה אין איסור והרי הוא כמו מקל, וכ"ש במטריה קטנה שאין איסור להכנס, אך במטריה רטובה אין להכנס כיון שאין זה מכבוד הבית הכנסת כן אמר לי לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א, [נוראוי שבית הכנסת יתקינו מקום מיוחד שבו יניחו את המטריות], ואם חושש שהמטריה תוחלף ותאבד או תגנב יש להקל להכנס אף שיש שכתבו להקל בזה, שמעתי לדינא ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א שאין להתיר בזה משום ביזיון בית הכנסת.

ובאורחות רבינו (ח"א או"ח ח"ב אות מא) מובא על מרן הקה"י שהיה בא לבית הכנסת לדרמן עם מטריה הניח אותה בכניסה סמוך לדלת מבפנים ולא היה מניחה סמוך למקומו, ובכולל חזו"א נכנס עם המקל והניח אותו סמוך למקומו, והיינו או משום שצריך לו, והסברא הפשוטה בזה כי יש לחלק בין מטריה לבין מקל, ובכה"ג שמשתמש במטריה למקל, מסתמא דינא כמקל ופשוט.

ואולם בשו"ת אבני ישפה (חלק ח' סימן כט ענף ט') ששם נשאל האם מותר להכנס לבית הכנסת עם כובע גשם מטריה, או מעיל גשם רטוב, ועי"ש שהשיב לו כך: שהדבר מותר שהרי כל הדברים שנצרכים לגשם הם דברים שמקובלים בכל מקום שבאים בהם לבית הכנסת שהרי גשם הוא דבר מצוי וחייבים לבוא לבית הכנסת להתפלל לכן מותר להכנס לבית הכנסת עם כובע גשם מטריה ערדליים ומעיל גשם רטוב עכ"ד, אולם לענ"ד זה קשה וכי בית הכנסת הוא מלתחות, לשים את הדברים, אלא יניחי את זה חוץ לבית הכנסת בעזרה, אלא א"כ היכא דליכא האי מקום.

ובספר מאיר עוז (חלק ה' סי' קנ"א) כתב שכל מה שיש לדון לענין מטריה יבשה, אבל מטריה רטובה שהרי זה מלכלך את בית הכנסת, אסור שהרי גם בביתו מקפיד בזה, ומזה גם יש להעיר ע"ד האבני ישפה שהתיר להכנס לבית הכנסת עם מעיל של גשם רטוב.

ובשו"ת מחוקק במשענותם (סימן קנא תשובה ב') כתב שמותר ואין בזה בזיון, וכן השיב לי אאמו"ר שליט"א שמותר, וכ"ז במטריה שלא רטובה ופשוט.

ולגבי ייבוש כתב בספר בית יהודה הל' בית הכנסת (סימן ד' הערה ל"ז) הביא ששמע מהגאון רבי משה שאול קליין שליט"א לענין פתיחת מטריה לייבוש בבית הכנסת שמסתבר שאסור וגרע משטיחת מגבות, ולענ"ד מילתא דפשיטא היא דאסור, וכן שמעתי לדינא מהגאון רבי יוסף משדי שליט"א [ובענין שטיחת מגבות עי' עוד בשו"ת מציון תצא תורה ח"א עמ' מז בהערה].

ואם המטריה רטובה, כתב בספר החורף כהלכה עמ' לג כתב שאף שיש לאסור בזה מ"מ אם חושש להשאירה שמא תיגנב נהגו להקל, עכת"ד, וכ"כ שם בעמ' לד לגבי מעיל חורף, ואולם ממור"ר הגר"ע פריד שליט"א שמעתי שאין להקל בזה כיון שאינו כבוד לבית הכנסת.

*

כניסה לבית הכנסת מפני הגשם

שאלה: האם מותר להכנס לבית הכנסת מפני הגשם, וילמד שם כמה דקות ואף זמן ממושך עד שיהיה הפוגה בגשם.

תשובה: אסור, אך אם הוא תלמיד חכם ויתיישב ללמוד אף במשך זמן קצר, יש להתיר. מקור: בשו"ע סי' קנ"א ס"א "ולא נכנסים בהם בחמה מפני החמה, ובגשמים מפני הגשמים". וכתב במשנ"ב סק"ד "ולא מהני שיקרא או ישנה מעט בכניסתו כדלקמן מאחר שיוכל ליכנס לבית של חול להנצל מהחמה והגשמים אם לא שעסק מקודם באיזה דבר הלכה בחוץ והתחילו גשמים לירד שאז מותר לו ליכנס לביה"מ כדי שלא יטרידוהו הגשמים". וכתב שם בשער הציון סק"ב שכן מוכח מדברי הגמ' במגילה דף כח ע"ב האי דעיילינן לבי כנישתא לאו משום מיטרא וכו', ותפוק לה דהא למדו שם אחר כך, אלא ודאי דבכל גווני אסור כיון דכוונתו העיקר להנצל מהגשמים, ולא דמי למה שהתיר הגמרא על ידי עצה זו בשצריך לקרוא לאיזה אדם, התם אין לו עצה אחרת. עכ"ל, וכן נראה בשו"ת הרשב"ש סי' רע"ד שרק אם אין מקום אחר מותר להכנס, ומבואר שכיון שיכול להכנס לבית של חול לא יועיל מה שיכנס לבית הכנסת ללמוד, ויל"ע באדם שאם יכנס מתחת בניין רגיל לא יוכל ללמוד אבל בבית הכנסת יוכל ללמוד האם יש איסור בזה, ואין לך ביטול תורה גדול מזה, ועי' בהגהות רע"א סי' קנ"א שהביא שם כמה דעות מתי מותר להכנס, ובביה"ל שם הביא שלמעשה אף לת"ח אין להתיר.

ושוב ראיתי שבערוך השולחן שם ס"ד כתב להתיר בזה אם לומד שם וז"ל: ונראה דבכה"ג מותר גם ליכנס מפני החמה והצינה או מפני הגשמים אף שנראה שנכנס מפני זה מ"מ כיון שלומד פסוק או הלכה לא מינכר כל כך שנכנס מפני הגשמים והחמה והצינה, עכ"ל, וכן

בספר עמק הברכה כתב לדחות ראיית השער הציון שאולי מותר ליכנס מפני הגשמים וללמוד דבכה"ג נראה הדבר כאילו נכנס ללמוד, אבל בגמרא הנ"ל הם היו עסוקים בלימוד מחוץ לביהמ"ד ולכן הוא דלא היה מועיל להם להמשיך ללמוד בתוך ביהמ"ד כי בזה הם מראים שכל כניסתם הוא מחמת המטר. עכת"ד.

ומ"מ אפשר שלת"ח אף בימות הגשמים מותר להכנס לבית הכנסת שיורד גשם כמבואר בגמ' במגילה דף כח ע"ב "מאי בי רבנן ביתא דרבנן" ומותרים לאכול שם, וא"כ ה"ה לגבי גשמים, ובחידושי הר"ן במגילה דף ט' ע"א מדפי הרי"ף כתב להקשות בדברי הגמ' במגילה שאסור להכנס לאמוראים משום הגשמים וז"ל: ואע"ג דאמרינן חכמים ותלמידיהם מותרין, ותירץ "משמע לי דהיינו בבית המדרש ולפי שעומדין שם כל היום כדאמרינן מאי בי רבנן ביתא דרבנן אבל בבית הכנסת". ונראה מדבריו שאף בבית הכנסת אם לומדים שם מותר גם להכנס שם מפני הגשם, וכן כתב בסמ"ק סימן ז' שתלמידי חכמים מותרים להכנס בהם אף מפני הגשמים יעו"ש, ומנם בב"ח או"ח שם כתב שאף לת"ח אין היתר, וכן נראה בביה"ל סי' קנ"א ס"א שהביא דברי הר"ן שמדבריו נראה שלת"ח יש מקום להתיר להכנס לבית הכנסת מפני הגשמים אך מדברי הרמ"א נראה שיש להחמיר ואין להתיר בזה רק בשאר תשמישים, ע"ש.

ושוב כתב לי בזה הרה"ג מנחם שטיבל שליט"א במח"ס רבים וז"ל: לכאורה בכה"ג שלא ילמד ודאי מותר כי זה נקרא שאי אפשר בענין אחר, ורק באופן שבין כך ילמד רק רוצה נוחות ורוצה היתר כי לומד בבית הכנסת זה אומר המ"ב שא"א. ובעצם דברי המ"ב עי' בערוך השלחן שחולק, ועי' בעמק ברכה שהשיג על המ"ב ועי' בחיי ברוך על החיי אדם מה שהאריך. עכ"ל.

ולמעשה שמעתי ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א שבזמנינו בבתי כנסת של חסידים אפשר לסמוך על התנאי, ובמקום שיש קדושה בבית כנסת ליטאי אסור כמבואר בגליון אומרה לשמך 166 ואם יושב ולומד רבע שעה בודאי מותר, עכת"ד. ושוב אמר לי שיש מקום להסתמך בזה גם ע"ד הערוך השולחן הנ"ל.

כמו כן מותר להכנס לכניסה של בית הכנסת כיון שכל האיסור להכנס דוקא לבית הכנסת וכן כתב הגאון רבי צבי כהן זצ"ל בקונ' חורף כהלכה עמ' יח בשם הגר"ח קנייבסקי זצ"ל ונדפס בתוך הזכרון מראה כהן.

*

הוחלף המטריה בבית הכנסת או באולם שמחות

שאלה: אדם שהחליף מטריה עם חבירו בבית הכנסת או באולם שמחות וכדו' האם יכול לקחת את המטריה של חבירו.

תשובה: אם המטריה דומה ושוויה אותו מחיר ואינו חפץ שמקפידים עליו יכול לקחתו.

מקור: בס' ערוך השולחן בחו"מ סו"ס קל"ו כתב שא נתחלפו כליו יכול לקחת את מה ששלו, [וכן הו"ד בשו"ת שבט הלוי והו"ד בשערי יוסף הלכות השבת אבידה עמ' 34] וכן

שמעתי לדינא להורות כדברי הערוך השולחן, ואף שיש אומרים שכל דבריו רק במחירים זולים, מ"מ במטריה בדרך כלל אינו חפץ יקר [כגון טלית] שיש לומר שהבעלים מקפידים בזה. [נראוי לרשום שם ומספר פלאפון למנוע מהמקרים הנ"ל, ושיוכלו לקיים מצות השבת אבידה].

*

האם מותר להכנס עם נעליים עם בוץ לבית הכנסת

שאלה: האם מותר להכנס עם נעליים עם בוץ לבית הכנסת.

תשובה: יש להכנס לבית הכנסת בצורה של כבוד, ולכן יש לנקות את נעליו מבוץ וממי גשמים בכניסה לבית הכנסת.

מקור: עי' ברכות סב ע"ב לגבי כניסה עם נעליים "בהר הבית, אסור, בבית הכנסת, מותר" ומבואר שמנעל מותר רק שאין בו דרך בזיון, וכל שיש בו דרך ביזיון יש לאסור, ופשוט וכן ראיתי שכתב לעורר הראש"ל הגאון רבי מרדכי אליהו זצ"ל בגליון קול צופיך ויצא תשס"ב.

*

להתפלל עם מעיל חורף וצעף

שאלה: האם מותר להתפלל עם מעיל חורף וצעף שנעשה להקל מפני הקור.

תשובה: מותר ללבוש מעיל חורף וצעף במקום הצורך מפני הקור, [ומותר ללבוש את הצעיף כמו שדרך העולם ללבוש וללכת ברחוב, ובשעת תפילת שמו"ע יש מקפידים להסירו].

מקור: צריך שני תנאים לכבוד התפילה בשמו"ע, א). שראוי לעמוד כן לפני מלך [וכמבואר בשו"ע סי' צ"א] ובזמנינו הוא כמו שרגילים לעמוד לפני גדולי הדור, [ומש"כ שצריך גדול הדור הארכתי במק"א] ב) שרגילים ללכת כן ברחוב, [כמבואר בערוך השולחן סי' צ"א ס"ו, וכן הסכימו הפוסקים]

ונפק"מ שאף בבגדי עבודה או בגדי צבעי יש להחמיר אף אם לא מתבייש ללכת כך ברחוב, [ואמנם יש שהקילו בזה אם הולך כן ברחוב עי' משנ"ב דרשו שם].

כתב בערוך השולחן סי' צא ס"ו " ולענין בגדים כללו של דבר שצריך להתפלל בבגדים שיוצא בהם לרחוב ולכן בבגד בית שקורין שטו"ב חאלא"ט אם א"א לצאת בו לרחוב אין להתפלל בו [המג"א הביא לחלק בין בתי שוקים של צמר לשל פשתן ואצלינו אינו ידוע הפרש ביניהם] ובוואליקע"ס בימי החורף נ"ל דיכול להתפלל דהולכין בהם אז לרחוב". ולדברי הערוך השולחן כיון שיוצאים ככה לרחוב אפשר להתפלל כן, וממילא ה"ה אם מניח את הצעיף מאחורי הגב וכדו', כיון שרגילים ללכת כן ברחוב, וכן הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה תפילה שם, וכן נראה ממש"כ בספר אשי ישראל עמ' צג הערה טז שמסתברא שיש להתיר ללבוש צעיף בתפילה כיון שרגילין ללכת ולא חילק בזה, וכן

בפסק"ת ח"א עמ' תשכב כתב שמותר ללבוש צעיף שצריך לו מפני החום, [ובהערה שם כתב שאממממדת חסידות נכון להמנע מעיטוף עכ"פ בשעת שמו"ע, עי' באמרי אמת ליקוטים עמ' קיח בשם השפת אמת בשם חידושי הרי"ם זיע"א כדי שלא יהיה הפסק בין המוח ללב, ועוד הביא שבספר זכור לאברהם פ"ז אות יט כתב שהגאון הצדיק מתו"א זצ"ל לא הוי ניח"ל באלו שכרוף הצעיף סביב לצואריהם בתפילה זולת המצונן עכת"ד]. וראה מה שכתבתי להאריך בזה בספר גם אני אודך מתשובתי ח"א עמ' צו, וכן שמעתי להורות לדינא ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א, וכן שמעתי לדינא מהגאון רבי יוסף משדי שליט"א,

*

תפילה עם מעיל גשם או כיסוי כובע לגשם וכדו'

האם מותר להתפלל עם מעיל גשם או כיסוי כובע לגשם וכדו'.

תשובה: אסור, ואפילו שהולכים ככה ברחוב משום שלא עומדים ככה לפני מלך מקור: אף שהיה מקום לומר שכיון שרגילים כך ללכת והוה כמו מלבוש כמו שמצינו לגבי שבת והתבאר להלן, מ"מ

ואמנם הו"ד הגרשז"א בספר הליכות שלמה תפילה פ"ב סי"ח שאסור להתפלל בכיסוי גשם לכובע אלא א"כ הוא תואם את מידתו ע"ש, ואמנם יש להעיר שעדיין אין מכובד וראוי לעמוד כן לפני מלך, וכן יש להעיר עמש"כ בספר אשי ישראל עמ' צג שמותר להתפלל כשהוא לבוש במעיל גשם, ומקור דבריו מדברי הערוך השולחן, שאכתי יש להעיר בזה כיון שאין דרך לעמוד בפני מלך, ואכן הביא שם שדעת הגר"ק להחמיר בזה לגבי מעיל גשם וכיסוי גשם לכובע אף שהוא תואם את מידתו, וכן כתב בספר טובך יביעו ח"א עמ' קסז בשם הגר"י זילברשטיין שליט"א שיש להסיר את הניילון המגן מהגשם ואע"פ שלא מתביישים ללכת ככה ברחוב אך מ"מ כיון שכל יעודו להגן על הכובע מהרטיבות הרי שבמקום שאין גשם לא נאה לעמוד כך בתפילה יעו"ש, ולכן נראה שיש לאסור בזה כיון שלא עומדים ככה לפני מלך, כן אמר לי לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א

ומ"מ בודאי שאפשר לברך עמו ברכות, וכ"כ בספר ולגשמים בעתם בשם הגר"ק שמותר לברך בכזה לבוש ברכת הרעמים,

[ומשום איסור לבישת שני בגדים ביחד אינו שייך, כיון שהכובע הוא מלבוש והניילון הוא רק כיסוי, וכ"כ להתיר בשו"ת דברי שלום קרויז ח"ב סי' ל ובספר חורף כהלכה עמ' כו]

*

להתפלל עם מעיל מעל הטלית

שאלה: האם מותר להתפלל עם מעיל מעל הטלית בחורף.

תשובה: ראוי להקפיד שהטלית תהיה מעל המעיל.

מקור: אינו לכתחילה כיון שאין לכסות את הטלית גדול בבגדים, עי' שו"ע סי' כ"ד ס"א שנכון ללבוש הטלית מעל המלבושים, ועי' סי' ח' סי"א שנכון שהטלית קטן תהיה מעל

המלבושים ובע"כ בסי' כ"ד איירי בטלית גדול, וראה בכה"ח סימן ח' ס"ק מ"ג שנראה שהטלית גדול צריכה להיות מעל הכל, וכן הסכים לדינא הגר"ע פריד שליט"א שראוי להקפיד בזה.

*

האם מותר להתפלל עם כפפות

שאלה: האם מותר להתפלל עם כפפות מחמת הקור.

תשובה: במקום הצורך מותר להתפלל עם כפפות [שהדרך לעמוד בהם לפני גדולים] לחימום.

מקור: בב"ח סי' צ"א כתב שאין ללבוש משום שהוא גנאי לתפילה, ובשו"ע הרב סי' צ"א ס"ה כתב שאין ללבוש בתי ידים בתפילה כדרך עוברי דרכים, וכ"כ במשנ"ב סי' צ"א סקי"ב בש הב"ח "גם אין ללבוש בעת התפלה בתי ידים שקורין הענטשי"ך כדרך עוברי דרכים וקורא אני עליהם אל תבואני רגל גאווה ויד רשעים אל תנידני [ב"ח]". ובפחד יצחק מערכת ת' כתב שהוא יהורא כמבואר בפסחים דף נז, וכ"כ בספר עוד יוסף חי פרשת משפטים אות ב'.

ומ"מ הורו הפוסקים שבזמנינו מותר ללבוש כפפות מפני הקור ועוד שהדרך לעמוד בפני גדולים, וכן הו"ד הגרשז"א בספר הליכות שלמה פ"ב אות יח שכל האיסור הוא דוקא בכפפות של פועלים בשעת מלאכה אבל המכסה את ידיו בכפפות להציל מהקור מותר, וראה מה שכתבתי להאריך בזה בספר גם אני אודך מתשובתי ח"א עמ' צה והלאה.

*

להחזיק מטריה בתפילת שמו"ע

שאלה: האם מותר להתפלל בכותל המערבי [או בשאר מקומות שמתפללים בחוץ] כשמחזיק מטרייה.

תשובה: אסור, [ויש שהתירו במקום הצורך שיורד גשם ואינו יכול להתרכז יכול להחזיק]. מקור: האריכו הפוסקים בשאלה הנ"ל גם בזמן הקורונה, והעלו להיתרא, בגמ' בברכות דף כג ע"ב ובשו"ע סי' צ"ו ס"א מבואר שאין לאחוז דבר שמא יטרד בתפילתו, אך מ"מ אם יש גשם כיון שבעת התפילה הדבר טורדו הרי הוא לצורך התפילה וכמו שמותר לאחוז מחזור תפילות בידו בשעה שמתפלל הואיל ותופס לצורך תפילה עצמה לא טרוד כמו בלולב כמבואר בשו"ע שם ס"ב. ובכה"ג שטורדו נראה שמותר אף לפתוח את המטריה באמצע שמו"ע, ואמנם מו"ר הגר"ע פריד שליט"א כתב לי שאין להתפלל כך, וכן כתב לי הגאון רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א שלא כדאי להתפלל כך.

*

תפילה עם מגפיים

שאלה: האם מותר להתפלל עם מגפיים. [ונפק"מ אם יש דין חינוך לילדים בזה, וכן לילדות ונערות שמתפללות בבית הספר עם מגפיים].

תשובה: מגפיים שאין דרך לעמוד בהן לפני מלך אין להתפלל בהם, אך לנשים וקטנים שרגילים ללכת עמהם ברחוב מותר להתפלל כך. [ויש להעיר שאם נעליו מלוכלות בבוץ וכדו' יש לנקותם לפני התפילה משום דין היכון לקראת אלוקיך ישראל כמבואר בשו"ע או"ח סי' צא

מקור: במשנ"ב סי' צא סק"ב מבואר שרק במגפיים שהדרך ללבוש כן בפני אנשים גדולים, וכן השיב הגר"ח ק בספר נקיות וכבוד בתפילה עמ' ר' שלא ראוי להתפלל עם מגפיים, וראה בספר אשי ישראל עמ' פח שכתב להסתפק אם ערדליים דינם כמגפיים, ואמנם כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קכ שבדור פרוץ זה בודאי שמותר להתפלל כן, והלוואי שלא יהיו ערומים ע"ש, ונראה מדבריו שיש להקל בזה, ולדינא אמר לי מו"ר הגר"ע פריד שליט"א שמגפים בזמנינו שרגילים לנשים וקטנים מותר להתפלל עמהם. [וכן ה"ה למי שרגיל בזה].

*

האם מותר לרוץ מפני הגשם בשבת

שאלה: האם שיורד גשם מותר לרוץ ברחוב כדי שלא יתרטב.
תשובה: מותר.

מקור: בא"א בוטשאטש סי' ש"א ד"ה יותר כתב שמותר לרוץ בגשם בשבת כיון שהוא תענוג עבירו, וכ"כ במנחת שבת סי' צ' סק"ג שאם הולך ברחוב ויש כלבים נובחים יכול לרוץ וכן הוא הדין כשיש מים שוטפים ברחוב או שיש רוחות סערה ואינם יכול לסובלם שמותר לרוץ, ועי' בשו"ע הרב קו"א סי' ש"א א' "ועוד שהתירו לקפוץ לבחורים המתענגים שאין זה שוה לכל נפש, כל שכן צער רפש וטיט שהוא שוה לכל נפש, ושרי אף אם אין חשש סחיטה" ונראה שה"ה לרוץ מפני הגשם בשבת שהוא בכלל צער ששוה לכל נפש.

אמנם עי' במדרש דברים רבה סי' י"ח וצ"ע וז"ל שם "מהו לרוץ בשבת, כך שנו רבותינו אין רצין להיות עמל בשבת, וכל מי שהוא רץ בשבת מחלל את השבת שלא ניתנה השבת אלא לנוח בה, אבינא ראה לחבירו רץ בשבת מפני הגשמים א"ל מי התירה בשבת שאתה רץ", וצ"ע. ובגמ' בשבת קיג נראה שמותר.

וכ"כ לדינא בשו"ת שבט הלוי ח"א סי' נח, ובשו"ת אז נדברו ח"ד סי' לח, ובספר שש"כ פכ"ט ס"ד, ובשו"ת רבבות אפרים ח"ו סי' רטו, ובילקו"י סי' ש"א ס"ג, וכן שמעתי לדינא ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א. [ובדעת הגר"ח קנייבסקי זצ"ל ראה מה שהארכתי בזה בקונ' שיח יוסף חלק ב'].

*

האם מותר לרוץ מפני הקור בשבת

שאלה: האם מותר לרוץ בשבת מפני הקור כדי להתחמם.

תשובה: מותר, כיון שהוא עונג שבת בשבילו.

מקור: כנ"ל, ומצינו בלקט יושר עמ' 58 שכיון שעונג שבת הוא מצוה הו"ל הריצה כדבר מצוה, וא"כ ה"ה אם רץ והולך מפני הקור להתחמם שמותר, וכן השיב לי לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א.

*

האם צריך מעיל וצעף מיוחדים לשבת

שאלה: האם צריך לייחד מעיל וצעף וסוודר לכבוד שבת.

תשובה: מעיל וצעף אין חיוב לייחד לכבוד שבת כיון שהוא עשוי להגנה מהקור, [ולכן אין צריך לייחד מעיל גשם לשבת] אף שהוא מלבוש, אמנם הנוהגים ע"פ הקבלה להחליף את כל הבגדים צריכים לייחד גם מעיל וצעף לשבת, אך סוודר לכו"ע ראוי לייחד לכבוד שבת, [וכ"ש לבני אדם שמתכבשים בלבוש הסוודר].

מקור: ראה מה שנתבאר באריכות בחיוב לבישת בגדי שבת, בגם אני אודך ח"ב מתשובתי, ושם הבאתי דברי הפוסקים שי"א להחליף הכל כדמוכח מדברי האריז"ל, וכן כתב החיד"א במורה לאצבע סי' ד אות קלט וז"ל: "אשרי מי שיש לו בגדים מיוחדים מכף רגל ועד ראש רק ליום השבת" וכ"כ בקיצור השל"ה, וכן הובא בפלא יועץ, וכן הובא על החת"ס שהיה לו כפפות מיוחדות לשבת, [כ"כ בספר מנהג רבותינו והליכותיהם (עמ' נח) שהיה לו בתי ידים מיוחדים לשבת, ואף דעשוי לצינה, ע"ש]. אך מ"מ מעיקר הדין אינו חיוב, וכ"כ בחוט שני שבת ח"א פ"ג וז"ל: "אמנם בגדים שלא נועדו אלא להציל מן הקור ומן הגשמים כגון בגדי חורף, מעיל גשם צעף סוודר וכדו' כיון שאין דרך האדם להתכבד בהם וגם אין רגילות לכבסם אין צריך להחליפם לבגדי שבת וגם אין צריך לכבסם במיוחד לשבת" עכ"ל. וכ"כ בילקו"י סי' רפ"א ס"ג כיון שאינו עשוי אלא ללבוש את הבגדים הנ"ל בזמן שיש גשם לכן אינו חיוב מעיקר הדין יעו"ש, וכן שמעתי לדינא ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א, והוסיף שלמקפידים יש להקפיד בזה, ואמנם בקונ' הל' שבת בחורף כתב ידידי הרב נסים יחיאל בן שמעון שליט"א עמ' 19 שכיון שיש לובשים מעיל בחורף ליופי וכדו' יש חיוב ללבוש גם בגדי חורף לכבוד שבת יעו"ש, וי"ל א' שיש בזה מעלה, ב' שרק אותם אנשים חייבים בזה, מ"מ סוודר יש לייחד לשבת, כיון שאנשים מתכבדים בזה כ"כ בחוט שני, וכן הסכים לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א.

ואמנם ראה בארחות חיים (הל' שבת סי' תמ"ה) שכתב בזה"ל: "מנהג כל ישראל שלא לצאת בשבת בלתי מנעלים ובלתי טלית או סרב"ל ויש שהבינו מדבריו שיש לייחד סרב"ל והוא הוא הדין מעיל לשבת מיוחד, וכן כתב בספר יוסף אומץ אות תקצא וז"ל: "אכתוב לפרש טעם המנהג הנהוג בינינו בשיני סרב"ל המיוחד לשבת ויום טוב על פי קבלתי כי כל

מנהג אבותינו תורה ומה שלא ידענו הוא לקוצר וכו' עכ"ל, ואפשר שהוא לשיטות הפוסקים שיש להחליף בשבת כל מה שלובש בשבת וכנ"ל.

*

פריסת ניילון למניעת גשם על עגלת ילדים בשבת

שאלה: האם מותר לפרוס ניילון למניעת גשם על עגלת ילדים בשבת משום איסור אוהל. תשובה: עגלת תינוק עם גגון [כגון בעגלת אמבטיה וטיולן וכדו'] שיש לה סככה שנמתחת ומתקפלת מותר למותחה ולפותחה בשבת, אין צריך שתהיה פתוחה לפני טפח אפשר לפותחו בשבת ולהוסיף עליו את כיסוי הגשם, כיון שתוספת אוהל עראי מותרת בשבת [כמבואר בשו"ע סי' שט"ו ס"ב]. אך בעגלה שאין לה גגון מובנה סגור אסור להניח את הכיסוי ניילון משום איסור עשיית אוהל, אך אפשר להניחו פתוח על העגלה 9.6 ס"מ מערב שבת, ובכה"ג יכול להוסיף בשבת להוסיף לו לפתוח את הכיסוי על פני שאר העגלה, ואם לא פתחו מערב שבת, מותר לפתוח את הגגון בשינוי או ע"י גוי.

מקור: כנתבאר בארוכה שבעגלות שיש להם גגון מובנה אין בהם איסור אוהל, וממילא ה"ה שמותר להוסיף, וכ"כ בשש"כ פרק כד הערה מו בשם הגרשז"א שיש לחלק בין סוגי העגלות הנ"ל, וכן שמעתי לדינא ממו"ר הגר"ע פריד שליט"א, וכ"כ בספר הליכות שבת ח"ב עמ' שס, ואף אם הגגון של העגלה היה פתוח במקצת יש להתיר, ואף שבשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' נד כתב שמה שמותר להוסיף היינו דוקא אם היה מערב שבת אבל אם פתח את הגגון בשבת אף שמותר מ"מ אינו מותר להוסיף, מ"מ בחזו"א או"ח סי' נב סק"ח כתב להתיר.

ומ"מ אם לא פתחו את העגלה יש להתיר ע"י גוי או בשינוי כדין חולה שאין בו סכנה כמבואר בשו"ע סי' שכ"ח סי"ז, ובשו"ת אבני דרך ח"א סימן סה אות ו כתב שאסור משום אוהל, וכתב שאין להתיר אלא בשעת הצורך שילד חולה בשינוי ע"י שיחזיקו את הניילון ואז ידחפו את העגלה ועוד כיון שהוא לזמן קצר, יעו"ש, וכ"כ בספר הליכות שבת שם.

ובעגלה עם גגון שמותר לפתוח ולסוגרה בשבת כמבואר בחזו"א או"ח סי' נ"ב סק"ח, ובשונה הלכות סי' שט"ו אות יא בשם החזו"א, ועוד פוסקים, והארכתי בזה בשערי יוסף דיני אוהל, ואף שבחזו"ע שבת ח"ה עמ' שב כתב שנכון להחמיר בזה ולפתוח את הגגון טפח, מ"מ אינו אלא בתורת חומרא, והכא במקום צער וגשם לצורך קטנים שדינם כחולה שאין בו סכנה, בודאי שיש להתיר וכן הסכים לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א.

*

האם מותר לצאת עם מעיל גשם בשבת

שאלה: האם מותר לצאת עם מעיל גשם בשבת למי שמחמיר שלא לטלטל או במקום שהעירוב מפוקפק.

תשובה: מותר כיון שחשוב מלבוש, [אבל אדם המכסה את עצמו בשקית אשפה או בניילון או קרטון וכדו' אסור לצאת בו כיון שאינו חשוב מלבוש במקומות הנ"ל].
מקור: יש לדון אם חשוב כמלבוש, ונראה שכיון שעשוי בצורה שעשוייה ללבוש אין איסור טלטול, וכמו שכתב בשו"ע או"ח סי' ש"א סעיף יא "דבר שהוא דרך מלבוש, אפילו אם אינו לובשו אלא משום אצולי טינוף, מותר לצאת בו בשבת" וכתב שם ברמ"א "ולכן מותר ללבוש בגד מפני הגשמים או כובע על ראשו וכו'". ועוד מבואר בשו"ע שם סעיף לו שמותר לצאת בשני מלבושים, וכ"כ לדינא בשו"ת אגרות משה או"ח ח"א סי' קט, וכן הסכימו הפוסקים, וכן כתב לי מו"ר הגר"ע פריד שליט"א, וכן כתב לי הגאון רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א.

*

האם מותר לצאת עם צעיף בשבת

שאלה: האם מותר לצאת עם צעיף בשבת במקום שהעירוב אינו מהודר או שמקפיד שלא לטלטל.

תשובה: מותר.

מקור: כתב ברמ"א או"ח סי' ש"א סי"ד "אבל אסור לאשה ליתן בגד על צעיפה מפני הגשמים דאין זה דרך מלבוש (הגהות מיימוני)". ומזה נראה שצעיף אף ששמו לאחריו כל שהוא דרך מלבוש אין בו איסור יציאה אף לרה"ר גמורה, וכן נראה בכה"ח שם ס"ק קלח, וכ"כ בילקו"י סי' שא סעיף סז שמותר לצאת בשבת לרה"ר עם צעיף מסביב לצוואר מאחר שכן דרך לבישתו ושכן מנהג המקום ללבושו.

*

יציאה במעיל או בסוודר שיש לו כובע והכובע אינו על ראשו

שאלה: האם מותר לצאת במקום שאין עירוב מהודר במעיל או בסוודר שיש לו כובע מחובר והכובע אינו על ראשו, במקום שהעירוב אינו מהודר או שמקפיד שלא לטלטל.

תשובה: מותר.

מקור: בשו"ע סי' ש"א סעיף כ"ג כתב, "הבנים יוצאים בזגין וכו' ולא מהני הא דמחובר לכסות רק בדבר שדרכו להיות מחובר שם, אבל אם חבר שם דבר שאין דרכו בכך אסור וכו' " וכתב בביה"ל שם ד"ה שדרכו להיות מחובר, "וע"כ מותר לצאת בכיסין התפורין בהבגד, וכן בקאפטור"ר [כובע המחובר למעיל] שתלוי בבגד שמכסה ראשו בשעת הגשמים". וא"כ נראה שה"ה שמותר לצאת בסוודר או במעיל שיש לו כובע לראשו.

וכתבו האחרונים שאף אם הכובע אינו מחובר לראשו מותר כיון שדרכו בכך, וכ"כ בילקו"י סי' ש"א סעיף יד.

*

האם מותר לצאת בכובע שאינו מהודק לראשו בזמן שיש רוחות במקום שהעירוב אינו מהודר

שאלה: האם מותר לצאת בכובע שאינו מהודק לראשו בחורף בזמן שיש רוחות במקום שהעירוב אינו מהודר או אינו סומך עליו.

תשובה:

מקור: כתב ברמ"א סי' ש"א סעיף לו "ומותר ללבוש שני כובעים זה על גבי זה וכן שני אנפליאות".

וכתב במשנ"ב שם ס"ק קלו "שני כובעים, שכן דרכו בחול לשום כובע גדול על גבי כובע קטן".

עוד מצינו בשו"ע סי' ש"א סעיף מא "לצאת בשבת בכובע שבראשו העשוי להגן מפני החמה, יש מי שאוסר משום דחשינן שיגבהינו הרוח מראשו ואתי לאתויי ד' אמות ברה"ר אלא א"כ הוא מהודק בראשו או שהוא עמוק שראשו נכנס לתוכו ואין הרוח יכול להפרידו מראשו או קשור ברצועה תחת גרונו דבהכי ליכא למיחש להכי". וכתב במשנ"ב שם ס"ק קנג "ומזה נלמד דהוא הדין כובעים שלנו אם נושא אותן ברשות הרבים על כובע קטן כנהוג יש לזהר שיהא מהודק על ראשו שמא יפול ואתי לאתויי ד' אמות".

וכ"כ בכה"ח ס"ק רטז בשם השו"ע הרב ס"ג והוסיף שאין דברי הרמ"א מיירי אלא שהכובע העליון מהודק לראשו ואין חשש שיפול.

וכן הו"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל בספר אורחות שבת ח"א פרק ט' הערה עא שמה שמקילים לצאת בכובע גם כשלובשים מתחתיו כיפה שעושים כם מחמת סומכים על העירוב ולכן במקום שאין עירוב אין להקל אלא א"כ הכובע מהודק היטב לראשו באופן שאין מצוי שהרוח תגבינהו. ע"ש.

וכן הו"ד הגרנ"ק בחוט שני שבת ח"ד פרק פח סקי"ח שצריך שהכובע לעמוד על הראש ברוח המצויה באותו מקום ובואתה עונה בשנה, והוסיף שצריך שיהיה מהודק לראשו בשיעור זה גם אם בשעה שמנשבת רוח שאינה מצויה צריך שיהיה הכובע מהודק לראשו בשיעור שגם ברוח כזו לא תפיל את כובעו.

*

האם מותר לצאת עם כיסוי כובע לגשם או שקית ניילון בשבת

שאלה: האם מותר לצאת עם כיסוי כובע לגשם או שקית ניילון בשבת.

תשובה: כיסוי כובע שמהודק לכובע מותר אף במקום שלא סומכים על העירוב, כיון שנחשב מלבוש, ויש מבני אשכנז שמחמירים בכך, אבל בשקית ניילון אין לצאת כיון שאינו חשוב מלבוש, אבל במקום שיש עירוב מהודר שאפשר לסמוך עליו אפשר לצאת עם שקית ניילון, וגם בזה לבני אשכנז יש מחמירים, והמחמיר בזה תע"ב.

מקור: כתב בשו"ע סי' ש"א סעיף לו "מותר לצאת בשבת בשני מלבושים זה על גב זה, בין לצורכו ובין לצורך חבירו, בין שהם שני חלוקים בין שהם שני סרבלים, בין שהם שתי חגורות זו על גבי זו, ואפילו אין מלבוש מפסיק ביניהם", וכתב שם ברמ"א "ויש אוסרים שתי חגורות זה על זה, אלא א"כ מלבוש מפסיק ביניהם, וכן ראוי לנהוג ומותר ללבוש שני כובעים זה על גבי זה וכן שני אנפליאות". וכתב במחצית השקל סקמ"ט דהיינו דוקא כובע גדול על כובע קטן שכן דרכו בחול, אבל שני כובעים זה על זה ממש בודאי שאסור שאין דרך ללבוש כן בחול, אבל שני כובעים זה על זה ממש, ודאי אסור, שאין דרך ללבוש כן בחול יעו"ש, ואמנם בשו"ת יביע אומר ח"ה חאו"ח סימן כד אות ג' שלדעת מרן שמתיר שתי חגורות זו על זו אף על פי שאין הדרך ללבוש כן בחול, נראה שאפילו שני כובעים זה על זה מותר יעו"ש,

ונראה שה"ה כיסוי גשם שדינו כשני כיסויים, וכן כתב בבית יוסף בסו"ס שא ליישב מה שנהגו לשים כובע גדול של לבד על גבי המנצפת מפני הגשמים שכיון שהוא דרך מלבוש מותר והוסיף, ואין לאסור אותו משום דילמא נפיל ואתי לאתויי שמאחר שהוא עמוק ונכנס במנצפת אין לחוש לכך יעו"ש, וכן כתב בשו"ת מהרשד"ם חאו"ח סי' ד', וא"כ ה"ה לכיסוי גשם שבזמנינו.

ואולם בשו"ת אגרות משה חאו"ח ח"א סי' קח כתב לבאר דברי הב"י שמה שהתיר לשים כובע גדול של לבד היינו רק באופן שהכובע הגדול מכסה יותר מהכובע הקטן והמנצפת שגם זה נחשב דרך מלבוש כיון שמכסה יותר, אבל אם הוא באותו גודל דינו כמו שכתב הרמ"א שאסור ליתן בגד בכה"ג יעו"ש, וכן כתב לדינא בשו"ת אור לציון ח"ב פרק כג תשובה ג' שכיסוי זה תכילתו רק להציל מן הגשם ואינו דרך מלבוש כלל. ושור"ר שכן הו"ד החזו"א בספר קריינא דאגרתא ח"א סי' קפג וכן בספר דינים והנהגות פי"ד אות יג שאסור לצאת עם ניילון לכיסוי הכובע, וכן כתב לדינא בשו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' כו, וכן הוא"ד הגרנ"ק בחוט שני שבת ח"ד פרק פח סי"ג.

וכן כתב לדינא בשו"ת תשובות והנהגות חלק א סימן רמב, וז"ל: ולמעשה נראה לאסור בהוצאה שעיקר הכוונה להציל הכובע ולא להאדם שלא ייטנף, ואף כשכוונתו לשניהם תלינן בעיקר הכוונה ואסור, ולאצולי טינוף לא שרי בשבת כשמתכוון לבגד שלא ייטנף אא"כ הוא מלבוש גמור והיינו ששם מלבוש עליו מצד עצמו (עיין תוס' שבת סד: ד"ה ובמוך ובא"ח ש"א ס"ק י"ג ומ"ב שם סקמ"ח). ומה עוד שראוי לאסור כיון שאם מפסיק הגשם מתבייש כאן לצאת במכסה ניילון ואז בודאי אין שם מלבוש עליו, ולא נוכל למסור לכל אחד שיהיה תלוי בהרגשתו אימת מותר ואימת אסור, שאם הולך לזמן מועט שעדיין יש גשם דלא מתבייש מותר, ולאחר כך אסור, שאז אין דרכו בכך ובחול היה פושטו, וראוי לחוש שמא יוציאו אף שאין בו צורך כמלבוש כלל, ובמדינתנו שיש הרבה רחובות עם ט"ז אמה בודאי אין להקל בזה, ומוטב לו לישאר בבית אף שמבטל תפלה בציבור או צורך מצוה אם אין לו דרך אחר לכסות. ועיין רמ"א (ש"א ס"ק י"ד) שמותר ללבוש בגד מפני הגשמים או כובע על ראשו אבל אסור לאשה ליתן בגד על צעיפה מפני הגשמים שאין זה דרך מלבוש, וכן הניילון אינו מלבוש מצד עצמו רק לאצולי טינוף מהכובע ואין להתירו,

ומה שעשוי בצורת כובע אינו נותן עליו שם מלבוש, דהגדר בזה הוא כל ששם בגד עליו, והניילון אינו אלא כיסוי על הכובע, ואין שם בגד עליו מצד עצמו כלל, ובשעה שאין גשמים מתבייש הוא לצאת בו, ודינו כדין כיסוי הכובע בפאטשיילע שאסר החיי"א ובמ"ב שם סקנ"ה. וע"ש במ"ב (ס"ק נ"ד) שבכוונתה להציל עצמה מותר אף שאינו מלבוש, אבל כאן הכוונה להציל הכובע וזהו כדין אצולי טינוף ובוה לא שרי אפילו ברחובות שלנו שהם כרמלית (ועיין בקריינא דאגרתא קפ"ג שיש לאסור ניילון על הכובע, ומביא גם בשם רבינו החזו"א זצ"ל לאסור). ולע"ד לכאורה יש לחלק דדוקא לאצולי טינוף לא חשוב, אבל כאן שלובשים משום שחוששין שיתקלקל, וצורך הוא להבגד, וע"כ יש לכאורה לצדד דהוי כחלק מהבגד ושרי, וע"ב. אבל מאחר שגאונים הנ"ל אסרו, ראוי להחמיר באסור שבת החמור. עכ"ל.

וכן השיב לי הגר"ע פריד שליט"א שרק במקום שסומכים על העירוב יש להתיר.

ואולם בשו"ת דברי יציב או"ח סימן קמ"ז כתב האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל שיש להתיר בזה רק ע"פ מש"כ באור זרוע הל' שבת פ"ד ה"ו, שמותר לצאת בב' כובעים כגון כובע על כיפה, או שני כובעים, ואפילו שניהם שווים, כשם שהתירו שני חלוקים, שני מקטורנים או גרביים זה על גבי זה, והרמ"א אסר רק בשתי חגורות זו על זו, שדי בחגורה אחת להחזיק הבגד. וכיסוי הניילון, אף שהוא בגדר "בגד מכוער" שבלתי הגשמים לא היה יוצא בו, אבל בזמן הגשם, אדרבה, היה רוצה ללכת רק בכובע העליון בלבד, ולייפות את זה, משום הכובע תחת הניילון, והבן, עכ"ל. וכן כתב הגרצנ"פ פראנק זצ"ל בשו"ת הרב צבי ט"ל הרים מוציא עמ' רצו שיש להתיר כעשוי בצורת כובע ומתלבש עליו אין בזה איסור טלטול ע"ש, וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק שם שאם לובש את היכסוי כשי שהכובע לא ירטב לגמרי ויחדרו מי הגשמים לראשו נחשבת לבישה זו כמניעת צורך הגוף שאין בזה איסור טלטול כמבואר בשו"ע סי' ש"א סי"ג ע"ש.

וכן כתב לדינא בשו"ת יביע אומר או"ח ח"ה חאו"ח סימן כ"ג וסימן כ"ד האריך בזה בתשובה להאדמו"ר מערלוי זצ"ל וכתב לדינא שיש ללמוד שכיון שהוא לאצולי טינוף יש להתיר הרי הוא מלאכה שאין צריך לגופה שקימ"ל שפטור עליה ע"ש, וכן האריך בשו"ת יביע אומר ח"ט חאו"ח סימן קח אות קמו בהערות על האול"צ, וכן כתב לדינא בחזו"ע שבת ח"ג עמ' לט.

וכן כתב בשש"כ פרק יח הערה מו ומח שבמקומות שאין מקפידים להסיר את הכיסוי מיד שפוסק הגשם מותר לצאת עמו כיון שעשוי הוא כמידת הכובע ומהודק אליו היטב בטל הוא אל הכובע ונחשב כדרך מלבוש יעו"ש, וכע"ז כתב לדינא בשו"ת שבט הלוי ח"א סימן סא אות ג' שיש להתיר בזה כיון שעשוי הכיסוי בצורת הכובע ומתלבש עליו מכל צד נחשב הוא דרך מלבוש, ומ"מ כתב בח"ד סימן נא אות ג' שבמקום שהוא רה"ר גמורה יש להחמיר שלא לצאת בו שמא יסרינו כשיפסקו הגשמים יעו"ש.

ומ"מ כתב בילקו"י שבת סי' שא הערה כב שמ"מ אין להתיר אלא בכיסוי המיוחד לכובע שאז דינו ככובע על גבי כובע אבל הלוקח שקיית ניילון רגילה לכסות בו את כובעו מפני

הגשמים יש לחוש שמא אחר שיפסקו הגשמים יוציא את הניילון מהכובע ויבוא לידי איסור הוצאה, ועוד שאינו נחשב כמלבוש, מ"מ כתב בילקו"י שם וכ"כ במנוחת אהבה ח"ג פרק כז סעיף ל' שהמקילים בזה יש להם על מה שיסמוכו כיון שגם בימות החול ישנם רגילים ללבוש שקית ניילון על גבי הכובע מפני הגשמים, והו"ל דרך מלבוש, וכ"ש במקום שיש עירוב של צורת הפתח שאפשר להקל בזה כיון שהוא ספק ספיקא, ומ"מ המחמיר בזה תע"ב.

*

האם מותר לצאת עם כפפות בשבת

שאלה: האם מותר לצאת עם כפפות בשבת, למי שלא סומך על העירוב או במקום שאין עירוב מהודר.

תשובה: ראוי להחמיר, אך במקום שיש עירוב מהודר מותר.

מקור: כתב בשו"ע או"ח סי' ש"א סעיף לו "מותר לצאת בשבת בבתי ידיים [הנקראים הענטשי"ך], ויש מי שמחמיר להצריך שיתפוס מערב שבת בבתי הידיים [שרוולים] של מלבושיו, או שיקשרם בהם קשר של קיימא יפה, שלפעמים צריך למשמש בידיו להסיר ממנו כינה או פרעוש העוקצו, וחיישינן שמא יוליכם בידו ברה"ר וראוי לחוש לדבריו".

וכתב שם במשנ"ב ס"ק קלט, ועכשיו נהגו להקל, ואפשר משום שכיון שלהרבה פוסקים, אין לנו רשות הרבים מדאורייתא אין גוזרים, ומשמע מדברי האחרונים, שאף שאין למחות ביד המקילים מכל מקום, ראוי לבעל נפש להחמיר. יעו"ש, וכן כתב בכה"ח פלאגי" סי' לא אות טו שאף שהשו"ע סתם כדעת המקילים מ"מ מאחר שסיים שראוי שיש לחוש לדעת המחמירים יש להחמיר שלא לצאת בבתי ידיים במקום שאין עירוב, וכ"כ בכה"ח ס"ק רכב בשם הב"ח שעכשיו שאין לנו רה"ר גמורה נהגו להקל אך טוב להחמיר, ומ"מ כתב בכה"ח שכן כתבו האחרונים שאף שאין למחות ביד המקילים כל בעל נפש יחמיר לעצמו יעו"ש, וכן הו"ד הגרשו"א בשש"כ פרק יח הערה כח, וכ"כ בספר חורף כהלכה עמ' כח שיש להחמיר בזה, ומ"מ בזמנינו שיש עירוב בודאי יש להתיר, וכ"כ בילקו"י סי' ש"א סכ"ג ובספר מנוחת אהבה ח"ג פרק כז סעיף כא.

והנה לגבי יציאה בבתי אזוניים הנותנים על האזוניים שעושיים מקשת מברזל שמניחים מתחת לכובע, כתב בשו"ת בית ישראל או"ח סי' נג שמותר לצאת בהם לרה"ר כיון שעושיים להגן על האזוניים הרי האם לבוש גמור כמו כפפות שעל גבי הידיים, ומאידך לא שייך החשש שיש בכפפות שמא יסירן כדי להסיר כינה או פרוש ועוד שאם יסירים יהיה חייב להסיר גם את כובעו ואין דרך לילך ברשות הרבים בגילוי ראש, ולכן מותר לצאת בהם למי שדרכו כך בימות החול אבל מי שאין דרכו בכך לצאת ביום חול אין לצאת בהם בשבת יעו"ש, ונראה דכל החומרא הוא בכפפות שמא יבוא להסירו, אבל במקום קור מאוד שאין חשש להסירו יש מקום להתיר בזה וכ"ש במקום שיש עירוב ורק מחמיר בתורת חומרא שלא לטלטל.

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת משפטים

כא, א: וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים.

בספר החינוך [קודם מצוה מב] כתב פרשת משפטים יש בה שש עשרה מצוות עשה ושמונה מצוות לא תעשה, ואח"כ [קודם מצוה סו] כתב "פרשת אם כסף יש בה שבע מצוות עשה ועשרים ושתים מצוות לא תעשה", ומבואר שפרשת משפטים נחלקת לשתי פרשיות, חדא פרשת משפטים ועוד פרשת אם כסף.

והנה יש למצוא נפק"מ לדינא בזה, דהנה ברמ"א [קלה, ב] כתב "אם בטלו בשבת אחת קריאת התורה בציבור, לשבת הבאה קורין אותה פרשה עם פרשה השייכת לאותה שבת" ובמג"א הביא משו"ת מהר"ם מינץ שאם בשבת שביטלו היה ב' פרשיות אין משלימין, שלא מצינו קריאת ג' פרשיות.

והשתא נפק"מ אם החסירו פרשת משפטים שלפי מהר"ם מינץ הנ"ל אי אפשר להשלים כיון שהם ב' פרשיות, ואף שקורין אותם ביחד הרי הן כב' פרשיות מחוברות שאין להן תשלומין. אמנם במשנ"ב סימן קל"ה הביא כמה אחרונים שחולקין דלעולם יש לו תשלומין, ועכ"פ למהר"ם מינץ יש נפק"מ כנ"ל.

ויש לעיין לדברי החינוך הרי הפסוק שקודם אם כסף תלוה כתיב "והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים" וצ"ע שהרי אין מפסיקין בקללות עיין במגילה לא, ב. שוב שמעתי שבמקומות שהיו נוהגין כב' פרשיות היו קוראין בשבת ראשונה עד ושמעתי כי חנוך אני, ושבת אח"כ היו חוזרין מואם כסף. [עד כאן מספר צבא הלוי]

והנה בספר הרמזים לרבינו יואל [בראשית ב, ח בפסוק ויטע ה' אלקים גן בעדן וגו'] כתב בזה"ל אין גן אלא תורה שמנין פרשיות התורה הגדולות "גן", וברבינו אפרים הוסיף: גן פרשיות בחומש, והשומר אותם יכנס לגן עדן.

ולפי החינוך שפרשת משפטים נחלקת לב' פרשיות, א"כ על כרחך שתי פרשיות אצלנו במקום אחר להחינוך זה רק פרשה אחת כדי שישמר המספר נ"ג פרשיות. ומצאתי בס"ד דאנו מחשבין ניצבים וילך ב' פרשיות ואילו החינוך קודם מצוה תרי"ב כותב דבפרשת "ואתם ניצבים יש שתי מצוות עשה" ומונה מצות הקהל ומצות כתיבת ס"ת, והרי לדידן זה כתוב בפרשת וילך, ועל כרחך להחינוך פרשת ניצבים - וילך נקרא פרשה אחת. ואתי שפיר.

*

כא, א: וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִׂים לִפְנֵיהֶם.

בדרשות תלמיד הרא"ש [פרשת משפטים עמ' 183 ד"ה ולכך] כתב בזה"ל ולכך התחיל בזאת המצוה מפני שיש בשילוח עבד עברי בשנה השביעית זכר ליציאת מצרים הנזכר בדיבור ראשון, כמו שאמר וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, ויש בה עוד זכר למעשה בראשית בשבת כי בשנה השביעית העבד שובת ממלאכת אדונו כיום השביעי, ויש בה עוד רמז לשמיטה כי השביעי נבחר בימים ובשנים ובשמיטות, ומפני שרומזת לדברים גדולים הקדים אותה.

*

כא, ב: פִּי תִקְנֶה עֶבֶד עֲבָרֵי שֵׁשׁ שָׁנִים וְעֶבֶד.

איתא במדרש אגדה, פתח במשפט עבד עברי, לפי שהיו עבדים במצרים ופדאם הקב"ה ונתן להם חירות, לפיכך ציוה לישראל בראשונה שלא לשעבד לאחיו בפרך ולא לשעבדו כי אם עד השנה השביעית שנאמר כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים להלן [ויקרא כה, מב] לפיכך פתח במשפט עבד עברי עכ"ד.

שמעתי ממור"ר הגרמ"א פינקוס שליט"א דבאמת פרשה זו דיציאת שש היא פרשה מחודשת יותר מכל פרשת נזיקין שתובא להלן, דהתם יש לו הבנה על פי חושן משפט שחייבו לשלם מפני שהזיק וזה גם גוי יכול להבין, עיין קידושין יג, ב דהוי מלוה הכתובה בתורה, אבל שנאמר שעבד עברי שקנה בכסף מלא יש לו יציאה בשש גזירת הכתוב הוא, משום שאנו עבדים של הקב"ה ואין לו הבנה על פי חושן משפט אלא על פי אורח חיים.

*

כא, ו: וְהִגִּישׁוּ אֶל הַדֹּלֶת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֶדְנֵיו אֶת אָזְנוֹ בַּמְּרִצֵּעַ.

יכול שתהא המזוזה כשירה לרצוע עליה וגו', ת"ל בדלת ולא במזוזה, הא מה ת"ל או אל המזוזה הקיש דלת אל מזוזה מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד.

וצ"ע דא"כ האיך כתיב אל המזוזה, וביאר הג"ר זלמן מואלוזין וצ"ל עיין תולדות אדם פ"ד [וכמדומה שכבר איתא כן בראשונים עיין חיזקוני ופירוש ראב"ן הרמב"ם] דלהלן פסוק ל"ו כתיב או נודע כי שור נגח הוא ושם הפירוש אינו או אלא פירושו אם [וכן פרש"י בויקרא ד, כג דלא כרש"י כאן בפסוק ל"ו, וכבר תמה עליו ברא"ם שם] וגם כאן מתפרש כן דיגישו אל הדלת אם הוא מחובר אל המזוזה [וכן מבואר בתרגום לגירסא אחת ויקרביניה לות דשא דילוית מזוזתא, אולם לפי הגירסא או לות מזוזתא ליכא ראייה.

שוב ראיתי שכ"כ בתוספות השלם, והוסיף דמה טעם הדלת והמזוזה צריך להיות בעמידה לפי שהם עדים והעדים צריכין להעיד מעומד [עיין קידושין כב, ב].

והעירוני דלכאורה אין דין דעדים צריכין להיות בעמידה אלא יש דין ד"הגדת עדות" צריך להיות בעמידה, וצריך לומר דעצם מציאותן של מזוזה ודלת אצל הרציעה שנזכרין עי"ז ביציאת מצרים זה גופא הגדת עדותן ולכן הם צריכין להיות בעמידה.

*

כא, ו: וְרָצַע אֶדְוָנוּ אֶת אֲזָנוּ בְּמִרְצֵעַ וְעָבְדוּ לְעֵלָם.

א] בספר שעת הכושר [שאלוניקי תקע"ט, למקובל הג"ר שלמה כהן זצ"ל כאן ד"ה והנה, אוצה"ח עמ' 5] כתב בזה"ל מספקא לי במאי דקיי"ל עבד עברי עובד את הבן אחר מיתת אב עד שש שנים, אם מת האב בתוך הזמן ונשאר העבד עובד את הבן ואח"כ בבוא זמן המוגבל אמר העבד אהבתי את אדוני אם נרצע ע"י הבן. ומה שכתב הרמב"ם [עבדים ג, ב] האדון הוא שרוצע בעצמו שנאמר ורצע אדוני לא בנו ולא שלוחו ולא שליח בי"ד, האי בנו בחיי האב קאמר דומיא דשלוחו ושליח בית דין, אבל לאחר מיתת האב בנו היינו אדונו ונרצע ע"י הבן, או דילמא הא ד"עובד את הבן" לאו משום ירושה הוא דהא אינו עובד את הבת אפילו היא בת יורשת נחלה, אלא גזירת הכתוב הוא שיעבוד את הבן ולא את הבת ואין כאן משום ירושה, וא"כ אפשר שאע"פ שעובד את הבן אינו נרצע ע"י הבן וממה שאמרו [קידושין פא, ב] שנרצע אינו עובד את הבן אין ראייה כלל דהתם נרצע בחיי האב ע"י האב ע"י האב ואח"כ מת האב, אבל מת האב בתוך שש ונשאר עובד את הבן במשלם שניא אלין אפשר דנרצע ע"י הבן והוא אדונו.

או דילמא אין אדון אלא הקונה אותו, וצריך להתיישב שממה שכתב רבינו בפ"ג הלכה ג' שבנו של אדון מוסר לו שפחה וכופהו על כך וקרינן ביה "אם אדוניו יתן לו אשה", אין ללמוד משם לרציעה, משום שגם זו עבודה היא ועובד גם את הבן ביום ובלילה כמו שהיה עובד את האב, אלא ברציעה שהיא בסוף שש שנים מספקא לי עיין שם.

ב] והנה בערוך השולחן [יו"ד רסז, קנח] כתב בפשיטות "ובנו היורש אינו יכול לרצוע דכתיב ועבדו לעולם ודרשינן ועבדו לו ולא לבנו" עכ"ד. וצ"ע דהמעין יראה דקידושין כא, ב על המשנה דהנרצע קונה את עצמו במיתת האדון, דרשו דכתיב ועבדו ולא הבן. ולכאורה התם מיירי בנרצע ע"י האב ומת האב, אבל במת בתוך שש ועבדו לבן אפשר דנרצע נמי ע"י הבן וכנ"ל. והכי ריהטא דקרא ד"ועבדו" דמיירי אחר שכבר נרצע, ועל זה דרשו "ועבדו ולא את הבן" אבל במת האב בתוך שש דעובד את הבן הכא נמי דנרצע ע"י הבן.

ג] אולם יש לי קצת דיוק מלשונו הזהב של רש"י בקידושין יז, ב שאינו נרצע ע"י הבן שכתב בד"ה עבד עברי עובד את הבן בזה"ל אם מת אדוניו עובד את בנו עד מלאות שש או עד היובל הפוגעו "בתוכם" עכ"ל. והיינו יובל הפוגע בתוך שש שנים דסליק מיניה, ולמה לא צייר נמי דעובד עד היובל אפילו לאחר שש באופן שנרצע ע"י הבן, ועובד לאחר מכן עד היובל משמע שאין אפשרות כזו שירצע ע"י הבן.

ד] וראיתי מי שהבין דהא גופא נלמד דכיון שהנרצע אינו חייב לעבוד לבן, ממילא אינו רשאי לרצועו. ולכאורה מסברא יש מקום לחלק שהתורה חידשה עבודה לבן במקום האב בעל כורחו דעבד רק על זמן מוגבל עד שש שנים או יובל שפגע בתוכו, ולא יתר משש, דהוי זמן בלתי מוגבל, ולכן מת האדון אחר שנרצע אינו עובד האדון עד היובל לפי שזה יכול להיות הרבה יותר משש שנים, עד עולמו של יובל, וזה לא חידשה תורה, אבל לעולם אימא לך דהיכא דמת האב בתוך שש ועבדו לבן ובסוף שש מרצונו רוצה לירצע לבן שפיר נרצע לאדון זה ועבדו לעולם וצ"ע.

ויש עוד להוסיף מה ששמעתי מהג"ר יוסף יצחק לוי שליט"א דבפשוטו נראה מסברא דאין הלכה דהבן אינו רוצע העבד, אלא דמיתת האדון הוי הפקעה של קנין הרציעה שהיה קודם ולכן אינו עובד מאז, אבל בתוך שש דעובד הבן אדרבה כמו שכתב המנ"ח הבן הוא ממשיך של האב [ואין זה כשאר ירושות] וכמו שהאב אם היה חי היה בידו לרצוע כמו כן הבן בידו לרצוע.

ואחייני הבחור אברהם ישעיהו רוזנר נ"י הוסיף דיש סברא דמה שהרציעה נפקעת במיתת האדון ואינו עובד את הבן, לפי שהוא אמר אהבתי את אדוני וגו' ודלמא אוהב את האדון ולא אוהב את בנו ולכך הרציעה נפקעת, אבל אי הבן ירש קנין האב בתוך שש ואחר השש אומר העבד אהבתי את אדוני [הבן] לכאורה אין סיבה למה שלא יוכל לירצע וצ"ע.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת 'משאת המלך' ורא"כ ב'מדרש אליהו', מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס, אלעד

יארצייט באדר א' ואדר ב'

ער"ח אד"א שמרבים בו בשמחה (כד' החת"ס בתשובה), התשפ"ד
לכבוד ידידי הגדול הגה"ח רבי גמליאל הכהן בהרא"ד רבינוביץ שליט"א
בדבר שאלותיו:

מנהגי השבת לפני היא"צ: עיין פני ברוך סי' לט הערה ג, על פי כף החיים סי' נג ס"ק כג, שאומרים קדיש יתום רק לאחר מזמור שיר ליום השבת בליל שבת, ויש אומרים גם קדיש דרבנן אחרי מוסף. אמנם בקהילות הספרדים יש שנוהגים לומר את כל הקדישים מתפילת ערבית של ליל שבת עד אחרי היארצייט, גם אם הוא בסוף השבוע. לגבי התפילות עצמן, יש נוהגים לגשת בכל התפילות לפני העמוד [אף שכאמור קדיש לא אומרים למעט הנ"ל], ויש נוהגים לגשת למוסף. והמעולה והחשוב ביותר הוא לגשת ערבית של מוצאי שבת. יש משתדלים לעלות לתורה ועדיף למפטיר. ומו"ר מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל אמר לי שלעלות לתורה בשבת לפני היארצייט- הוא מנהג חסידי.

הפוסקים נחלקו האם מותר לאבל בתוך שנה לעבור לפני התיבה בשבת כאשר יש לו יארצייט: בדברי מלכיאל ח"ו סי' כג כתב שלא יעבור לפני התיבה בשבת, ובאבן יעקב סי' מח כתב להתיר, ובשבט הלוי יו"ד תנינא סי' קסא כתב שאם הציבור אינם מקפידים יגש, ובשו"ת מנחת יצחק ח"ט סי' קלד כתב שהכל תלוי במנהג המקום.

לגבי מנהגי יא"צ באדר א' ואדר ב': כתב השולחן ערוך סימן תקסח סעיף ז: כשאירע יום שמת אביו או אמו באדר, והשנה מעוברת, יתענה באדר ב'. הגה: ויש אומרים דיתענה בראשון (מהרי"ל ומהר"י מינץ), אם לא שמת בשנת העיבור באדר שני דאז נוהגים להתענות בשני (ת"ה סימן רצ"ה); וכן המנהג להתענות בראשון, מיהו יש מחמירין להתענות בשניהם (פסקי מהר"י בשם מהר"י מולין).

כלומר, השו"ע סבר כדעת הסוברים שאדר "אמיתי" הוא אדר ב', ובפרט שרק לענין שטרות ונדרים ישנה מחלוקת שאדר הראשון נחשב ל"אדר האמיתי", כי שטרות ונדרים תלויים בדעת בני אדם ודיבורים, אך בעצם- אדר ב' הוא האדר העיקרי. וטעם נוסף, המובא ב"חתם סופר", הוא שאם ניתן לאחר את הפורענות, מאחרים אותו ולא מקדימים אותו, ולכן מאחרים את הצום על פטירת אביו לתאריך שנפטר באדר ב'.

וכתב המשנה ברורה שם ס"ק מב: מיהו יש מחמירין להתענות בשניהם - עיין במ"א שמסיק דאם קבל עליו בנדר להתענות יום שמת בו אביו או רבו מחוייב להתענות בשניהם

דכן הוא העיקר לדינא [וכ"כ הגר"א] אכן אם לא קבל עליו בפירוש רק מצד מנהגא שמנהג להתענות יום שמת בו אביו ואמו א"צ להתנהג לעולם אלא כמו שנהג בפעם ראשונה כשמתרמי לו השנה מעוברת דמעיקרא אדעתא דהכי קבל עליה אכן בפעם ראשונה גופא אם בא לימלך כיצד לעשות הנכון לומר לו שיתענה בשניהם (אכן אם קשה לו להתענות בשניהם נראה שטוב יותר שיברור לו אדר ראשון דכן הוא המנהג) אכן האבלים אין צריכין ליתן לו קדיש אלא פ"א וכיוצא בזה כתבו בשם רש"ל מי שאינו יודע יום שמת בו אביו ואמו יברור לו יום אחד אך אל יסיג גבול אחרים לומר קדיש.

ואוסיף עוד בדברים שאדר גרמן: חז"ל אומרים ש"כל הרוצה שיתקיימו נכסיו - יטע בהם אדר, שנאמר "אדיר במרום ה'". ופירשו גדולי האדמו"רים שיהודי שרוצה שתפילותיו יתקיימו במרומים, יטע בהם אדר ויתחיל להתפלל אל הקב"ה החל מראש חודש אדר, שהחל ממנו מתחיל זמן שמחה בשמי מרומים והתפילות מתקבלות בו.

ספרי החסידות כותבים על הפסוק: "כי לולא התמהמנו כי עתה שבנו זה פעמיים", כי "לולא" הם אותיות "אלול", בו כדאי לשוב בתשובה. אך אם התמהמנו לשוב בתשובה בחודש אלול, ניתנה לנו עת נוספת לחזור אל אבינו שבשמים, ב"זה", שהוא בגימטריא 12, הרומו על החודש ה-12, חודש אדר, המופיע "פעמיים", אדר א' ואדר ב'.

סנגורם של ישראל, הגאון הקדוש רבי לוי יצחק מברדיטשוב זי"ע כותב, בספרו "קדושת לוי", שחודש אדר הוא כנגד יוסף הצדיק, ומכיוון שהיו לו שני בנים הנחשבים לשבטים, מנשה ואפרים, לכן מערבים את חודש אדר והוא מחולק לשניים. מזל אדר הוא דגים, ועל מנשה ואפרים אמר יעקב אבינו: "וידגו לרוב בקרב הארץ", "דג", כותב ה"קדושת לוי", בהיפוך אותיות הוא "גד", מלשון מזל, כי בחושים אלו מתרומם לו מזלם של עם ישראל, לשפע של שמחה, ששון ונחמה, אמן ואמן!

רבינו אפרים בספרו על התורה, (הביאו החיד"א בספר 'דבש לפי'), כותב שאין הכשפים שולטים במי שנולד באדר שני. ה'בני יששכר' מסביר זאת בכך שהיות שהכשפים נעשים על פי סדרי המזלות, בשעה פלונית וביום פלוני ובמעשים משונים, והחדש הזה אין לו מזל, כיון שהוא נוסף על י"ב חדשי השנה, לכן אין לו מזל. הוא כותב שקודם בקדמונים שגזירת המן היתה על חודש אדר שני, [עייני ירושלמי מגילה פ"א ה"ה] והוא ביאר שהרי המן הרשע היה מכשף גדול, וכך היו כל העמלקים, מכשפים גדולים, והנה הקב"ה הפר את עצתו במה שפעל ועשה שנפל לו הפור על חדש אדר שני שאין בו מזל, ואין שולט בו הכישוף, והוא כותב ש"וגם כן נזכר למעלה בגבאי מרומים, שאין מזל לישראל כי הם למעלה מן המזלות".

ה'דברי יהושע' מאריך וכותב ש"ב חדשי השנה הם כנגד י"ב השבטים וחודש אדר הוא כנגד יוסף, וכיון ששבט יוסף נחלק לשבטי מנשה ואפרים, לכן ישנם שני חדשי אדר. הוא מאריך ומסביר שמידת יוסף, מידת היסוד, עניינה סוד השלום והאחדות בין אדם לחברו. חודש אדר א', ובפרט פורים קטן, נועד כדי להתרחק מחלקי ה'לא תעשה' שבעניני בין אדם לחבירו והכחדת השנאה בין הקבוצות וחלקי שלומי אמוני ישראל, וחודש אדר ב', ובפרט

פורים, נועדו להגברת האחדות וקירוב הלבבות בינינו, בחיזוק המצוות המעשיות של אהבת הבריות.

בברכת ריבוי שמחה, סוף וקץ לכל צרותינו, הכנעת ישמעאל וביאת משיח גו"צ שמואל ברוך גנוט

*

בביאור רשות התורה לעבד עברי למכור עצמו האם ע"ע חייב בכל המצוות ובגדר ע"ע וירידתו מקדושת ישראל

א. כתב הרמב"ם עבדים א, א: "עבד עברי האמור בתורה זה ישראלי שמכרו אותו ב"ד על כרחו או המוכר עצמו לרצונו, כיצד גנב ואין לו לשלם את הקרן ב"ד מוכרין אותו כמו שאמרנו בהלכות גניבה, ואין לך איש בישראל שמוכרין אותו בית דין אלא הגנב בלבד, ועל זה שמכרוהו ב"ד הוא אומר כי תקנה עבד עברי, ועליו הוא אומר במשנה תורה כי ימכר לך אחיך העברי, מוכר עצמו כיצד זה ישראל שהעני ביותר, נתנה לו תורה רשות למכור את עצמו שנאמר כי ימוך אחיך עמך ונמכר לך ואינו רשאי למכור את עצמו ולהצניע את דמיו או לקנות בהם סחורה או כלים או ליתנם לבעל חוב אלא אם כן צריך לאכלן בלבד, ואין אדם רשאי למכור את עצמו עד שלא ישאר לו כלום ואפילו כסות לא תשאר לו ואח"כ ימכור את עצמו", עכ"ל.

ויש לדקדק במש"כ הרמב"ם "נתנה לו תורה רשות למכור את עצמו", מדוע צריך רשות מיוחדת של התורה למכור עצמו לעבד ומאי שנא מכאן"א יכול להשכיר עצמו לשכיר או לפועל. ובפשטות י"ל דאיכא איסור לישראל למכור עצמו לעבד, וכדאיתא בקדושין כב, ב: "מה נשתנה און מכל אברים שבגוף, אמר הקדוש ברוך הוא און ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי כי לי בני ישראל עבדים - ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה און לעצמו - ירצע". ולגבי חצי עבד חצי ב"ח הקשו התוס' (ב"ב יג, א) אמאי לא ימכור עצמו לע"ע ויוכל לישא שפ"כ אליבא דר"א דמוכר עצמו נמכר לשפ"כ, ותירצו התוס' וז"ל: "אור"י דאין זה תקנה דאסור למכור עצמו בעבד עברי כדאמרין בפ"ק דקדושין (דף כב:) און ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים". ועי' סתירת התוס' בזה משם לדבריהם בקדושין סט, א.

והרדב"ז בספרו יקר תפארת על הרמב"ם (הוצאת הגרש"ב ורנר זצ"ל, עמוד סז) העיר כן ע"ד הרמב"ם וז"ל: וא"ת כיון שמוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה כנענית, מהו הרשות שנתנה לו, וכי לא יוכל אדם להשכיר את עצמו לכל מי שירצה, וי"ל אע"ג שהוא מפקיע עצמו ממצות מצות עשה שאינו יכול לקיים בעודו עבד, נתנה לו רשות תורה למכור עצמו, כיון שאין לו מה יאכל ולא כסות", עכ"ל.

בביאור רשות התורה לעבד עברי למכור עצמו האם ע"ע חייב בכל המצוות ובגדר ע"ע וירידתו מקדושת ישראל

והגרש"ב ורנר זצ"ל בהגהותיו שם כתב דאפשר דהרדב"ז ס"ל דכיון דקי"ל כת"ק דמוכ"ע אין רבו מוסר לו שפ"כ ואינו נרצע, להכי אינו עובר באיסור "כי לי בני ישראל עבדים".

ובעיקר דברי הרדב"ז שכתב דע"ע מפקיע עצמו ממקצת מ"ע, יש לתמוה טובא היכן מצינו דבר זה שע"ע מופקע ממ"ע, הא לכאו' ע"ע חייב בכל התורה ככל ישראל.

ואולם מצינו חבר לדעת הרדב"ז. דהנה כתב הרמב"ם הלכות איסורי מזבח (ד, י): "האומר לחבירו הא לך דבר זה ותלין שפחתך אצל עבדי העברי הרי זה אתנן, והוא שאין לו אשה ובנים, אבל אם יש לו אשה ובנים הרי זה מותר בשפחה כנענית כמו שיתבאר, והוא הדין באומר לזונה הא לך דבר זה והבעלי לפלוני הישראלי הרי זה אתנן". וכתב הכס"מ וז"ל: "משנה שם האומר לחבירו הילך טלה זה ותלין שפחתך אצל עבדי, ר"מ אומר אינו אתנן וחכמים אומרים אתנן, ובגמרא שפחה לעבד מישראל שרי ואסיקנא בעבד עברי וטעמייהו דרבנן משום דהב"ע כשאין לו אשה ובנים. ומ"ש וה"ה באומר לזונה הא לך דבר זה והבעלי לפלוני הישראלי הרי זה אתנן. ק"ל דפשיטא ובמכ"ש אתיא מעבד שאינו חייב בכל המצוות כמו הישראלי וי"ל דה"א שאני התם שהוא עבדו קמ"ל", עכ"ל. הרי לנו שכבר הכס"מ כותב כהרדב"ז, שע"ע אינו חייב בכל המצוות כישראל. וכבר הקשה עליו המשל"מ כפי שהערנו ע"ד הרדב"ז, וז"ל המשל"מ: "כתב מרן קשיא לי דפשיטא ובמכ"ש אתי מעבד שאינו חייב בכל המצוות כו', ולא ידעתי כוונת מרן, דהא עבד זה חייב הוא בכל המצוות, וכי משום דנמכר פקע קדושתו וצ"ע".

ובפשטות י"ל שהעבדים אינם חייבים בכיבוד אב ואם, דהנה בקדושין (ל, ב) איתא דאיש סיפק בידו לעשות אשה אין סיפק בידה לעשות, מפני שרשות אחרים עליה, דהיינו רשות בעלה, וכן נפסק ברמב"ם, (הלכות ממרים ו, ו) ובשו"ע יו"ד (סימן רמ סעי' יז), ושם ביו"ד הובא בלשון לפיכך היא פטורה מכבוד אב ואם בעודה נשואה, וא"כ לכך עבד פטור נמי אב ואם מפני שרשות אחרים עליו דהיינו רשות האדון. ושו"מ כן בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ד סימן טז פי"ג).

ושטחתי שאלה זו קמיה מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל, בכ"ז בטבת התשפ"א, והשיב בזה"ל: **העבד פטור ממצוות כיבוד אב ואם, כי הוא משועבד לרבו, וכן ממצוות חסד כי הוא משועבד לרבו.**

והנה הרמב"ם עבדים ג, א כתב שכל עבד עברי הרי האדון חייב במזונות אשתו הנשואה לו, עכ"ל. ויל"ע האם הע"ע חייב במצוות עונה קמי' אשתו, כיון דסו"ס לא נמצא עימה, ואף דמוכ"ע לת"ק אינו עובד ביום ובלילה, מ"מ לכאו' מצוי בבית אדונו ולא מתחייב לילך לביתו, ואולי זוהי כוונת הרדב"ז והכס"מ, וצ"ע.

והנה כתב הרמב"ם (עבדים ג, ה): "אם היו לו אשה ובנים אף על פי שמוסר לו רבו שפחה כנענית אינו יכול להפרישו מאשתו ובניו שנאמר אשתו עמו", עכ"ל. ולכאו' משמע דחייב בעונתו. וכ"כ במכתבי תורה (סי' רח).

בביאור רשות התורה לעבד עברי למכור עצמו האם ע"ע חייב בכל המצוות ובגדר ע"ע וירידתו מקדושת ישראל

עוד י"ל דע"ע הנמצא בבית אדונו בטל מפו"ר, ואף לדעות הראשונים (וכדלקמן) דגם מוכר עצמו יכול ליקח שפ"כ ולהוליד וולדות הימנה, מ"מ לכאו' לא מקיים בהם מצוות פו"ר, וכביבמות ס"ב א' וכבשו"ע (אבהע"ז א, ז): "אם היו לו בנים כשהוא עבד, ונשתחרר הוא והם, לא קיים מצוה זו עד שיוליד אחר שנשתחרר", ועי' מנ"ח (מצוה א אות יח), ולכאו' ה"ה בע"ע שהוליד בנים מהשפ"כ, דכיון דאין מתייחסים אחריו, לא מקיים בהם פו"ר.

ובעיקר דברי הרמב"ם שכתב שנתנה תורה רשות למכור עצמו לע"ע י"ל, ובהקדם דברי המקנה קידושין יד, ב שביאר בדעת הריטב"א בסוגיין דס"ל דלכו"ע מוכ"ע יכול לישא שפ"כ מדעתו, ורק אם אינו רוצה בכך, ס"ל לת"ק דא"א לכופו לזה, וז"ל המקנה: "ונראה לי טעמא דס"ל דמצד הסברא אמרינן דליכא בעבד איסור שפחה מדאמרה התורה שרשות ביד רבו לכופו ולמסור שפחה כנענית ש"מ דליכא איסורא וממילא כיון דמוכר עצמו נמי קונה קנין הגוף לרבו, אף שלא נתנה התורה רשות לרבו לכופו, מ"מ ליכא איסורא", עכ"ל. והריטב"א עצמו לקמן ט"ז א' גבי דברי רבה דע"ע גופו קנוי, כתב וז"ל: "ומשום האי טעמא נמי אמר רבה דבעבד עברי נמי הא איכא צד קנין הגוף דקנין איסור שבעודו עבד מותר בשפחה כנענית ומפני קנין זה ודין איסור זה דרמי עליה בעודו עבד חשיב קנין הגוף להצריכו גט ולא סגי ליה בדברים", עכ"ל. וראיתי מביאים שבמושב זקנים שמות כא, ד כתב שע"ע ירד מדרגת קדושת ישראל שיש לכאו"א מישראל ומשו"ה התירה לו תורה ליקח שפ"כ. ואף שבמוכ"ע לא חייבוהו ליקח השפחה כנגד רצונו, מ"מ אם ירצה שפ"כ יוכל לקחתה, כיון שסו"ס גם מוכר עצמו ירד מקדושת ישראל בעצם מכירתו לעבד. (ואמנם רש"י וש"ר בקדושין י"ד ב' דסברי דמוכ"ע אסור בשפ"כ בכל גווני, אפשר דס"ל שכל ההיתר ליקח שפ"כ הוא מהפסוק המתיר לו זאת, ולא משום שירד מקדושת ישראל, ולכן כיון דמיעט קרא 'לו' ולא למוכ"ע, כבסוגי' שם, לכן אסור למוכ"ע ליקח שפ"כ).

ולפי"ז מוסברים היטב דברי הרמב"ם שכתב שנתנה התורה רשות לישראל למכור עצמו לע"ע, דכיון דע"י מכירתו מפקיע עצמו מקדושת ישראל, מ"מ אילולי רשות התורה למכור עצמו, לא יוכל למכור עצמו ולהפקיע את עצמו ע"כ מדרגת קדושת ישראל. ואף שהרמב"ם (עבדים ג, ג) כתב: "והמוכר עצמו אסור בשפחה כנענית כשאר כל ישראל", ומשמע דס"ל כרש"י וסיעתו, דמוכ"ע אסור בשפ"כ גם אם רוצה בכך, י"ל דס"ל להרמב"ם דאה"נ וגם מוכ"ע פקע מינה קדושת ישראל, אך מהמיעוט ד'לו' ולא למוכר עצמו התמעט אצלו לקיחת השפ"כ בכל גווני, גם בעל כרחו וגם מדעתו.

והנה על קושיית המשל"מ על הכס"מ שהבאנו לעיל, תירץ המעשה רקח (הלכות איסורי מזבח שם) וז"ל: "י"ל דכוונת מרן על הא גופא היא שדבר זה של שפחה כנענית נאסר לכל ישראל ולעבד עברי הותר מגזרת הכתוב גם אם הוא כהן דמותר לו שפחה כנענית כמ"ש רבינו פ"ג דהל' עבדים הל' ד' כל ימי עבדותו ובשאר כהנים אפילו דרך זנות לוקה כמ"ש

בביאור רשות התורה לעבד עברי למכור עצמו האם ע"ע חייב בכל המצוות ובגדר ע"ע וירידתו מקדושת ישראל

פי"ב דאיסורי ביאה הל' ג' א"כ במצוה זו גרע מכל ישראל וזהו שסיים מרן ז"ל כמו הישראלי דאל"כ הוא מיותר", עכ"ל.

והנה לדברינו שפיר מובן שע"ע אינו ככל ישראל, כיון שירדה ממנו קדושת ישראל. ונראה דהמשל"מ עצמו לשיטתו לא סבר כן, דהנה המשל"מ (עבדים ג, ג) כתב וז"ל: "פ"ק דקידושין (דף ט"ו) מוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה כנענית שנאמר אם אדוניו יתן לו אשה ולא למוכר עצמו ואידך לו בעל כרחו ואידך מכי משנה שכר שכיר נפקא. ומכאן תמיהה לי מ"ש מהרשד"ם בטי"ד סימן קצ"ו דלרבינו אין השפחה אסורה מדין תורה אלא מד"ס וא"כ לדבריו מ"ש קרא אם אדוניו יתן לו אשה אינו לומר שהעבד מותר בשפחה, דהא פשיטא דאף אם לא היה עבד היה מותר, אלא ללמד שיכול האדון למסור לו שפחה בע"כ של עבד כדי שיוליד ממנה עבדים וא"כ היכי קאמר ר"א דלו איצטריך בעל כרחו, דאי לא הוה אמינא ה"מ מדעתיה אבל בעל כרחו אימא לא קמ"ל דא"כ לא איצטריך קרא דאם אדוניו דהא אף כשלא היה עבד היה מותר בשפחה. אלא ודאי מדכתב קרא אם אדוניו יתן לו אשה משמע דאף בעל כרחו של עבד יכול האדון ליתן לו שפחה כנענית וכן נמי לת"ק תיקשי דלמה ליה קרא דכי משנה שכר שכיר לבעל כרחו הא מקרא דאם אדוניו יתן לו אשה נפקא וכדכתבנא".

וכתב המשל"מ: "ואפשר לתרץ ולומר דהא דס"ל לרבינו דאין איסור בשפחה מדין תורה יצא לו ממה שהתירה תורה שפחה כנענית לעבד עברי דאם היה איסור תורה בשפחה לא היה מתירה לעבד, דאטו לפי שנמכר יצא מכלל ישראל? וא"כ קרא דאם אדוניו יתן לו אשה איצטריך לאשמועין דשפחה מותרת לישראל ואשמעין בעבד וזה"ל למי שאינו עבד", עכ"ל.

הרי לנו דפשיטא ליה להמשל"מ שע"ע, הגם שנמכר, לא יצא מכלל ישראל לשום דבר וענין, ולכן הוצרך לבאר דמהאי קרא גופא דהתיר רחמנא לע"ע לישא שפ"כ, מוכח כדעת הרמב"ם שישראל מותר מהתורה בשפ"כ, ולכן לא ביאר המשל"מ בד' הכס"מ כהבנת המעשה רוקח, שע"ע אינו ככל ישראל בכך שהותר בשפ"כ ושפיר הקשה לפום שיטתו ע"ד הכס"מ. אולם לפימשנת שפיר מובן שאכן ע"ע אינו ככל ישראל, ולכן כתב הרמב"ם שהוצרך הוא להיתר מיוחד להימכר לעבד.

והנה הגרי"ז גוטסמאן זצ"ל בקונטרסי השיעורים בריש סוגיית עבדים ביאר שבעצם מכירת עבד ישנו חידוש מיוחד, והוא שאדם מישראל אינו בעלים על גופו, ואסור לישראל לאבד עצמו לדעת ולחבול בעצמו, ובתו"כ עה"פ "עבדי הם" איתא: "שטרי קדם עליהם ראשון", דבעלות הקב"ה על האדם קדמה לבעלותו, ואינו רק איסור להימכר לעבד, אלא הוא ענין ממוני, שאין לאדם בעלות על גופו וגופו שייך להקב"ה, ומ"מ חידשה תורה שיכול למכור א"ע אע"פ שאינו בעלים על גופו, עכתו"ד. ולפי"ז ארווח לן לבאר בדרך נוספת את דברי הרמב"ם שנתנה תורה רשות לאדם למכור עצמו, ופקודי ה' ישרים משמחי לב.

בביאור רשות התורה לעבד עברי למכור עצמו האם ע"ע חייב בכל המצוות ובגדר ע"ע וירידתו מקדושת ישראל

ב. בביאור מחלוקת הראשונים האם מוכר עצמו יכול ליקח שפ"כ מדעתו, וכנ"ל, שלדעת הריטב"א (יד, ב) יכול האדון למסור שפ"כ למוכר עצמו מדעתו ושאר הראשונים חולקים וסוברים שא"א למסור לו שפ"כ גם מדעתו, נראה ובהקדם הא דיש לחקור אמאי ע"ע ירד מקדושת ישראל, האם הוא משום שאינו ברשותו עצמו אלא תחת רשות אדונו, ו"כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדי לעבדים" והקנין איסור שבו, כמש"כ הריטב"א, מורידו מקדושתו ודרגתו ומש"כ מותר בשפ"כ. א"ד דעצם זה שנמכר לעבד בכפייה, זה עצמו מורידו מדרגתו, ובפרט להני ראשונים דס"ל ששטר ע"ע שמכרוהו בי"ד, הבי"ד כותבו, כדכתב המאירי בריש סוגיין, ועי' מנ"ח (מצוה מב) דכן ס"ל להרמב"ם. והיינו דהבי"ד לא רק כופים על הגנב להימכר בעצמו, אלא שהם הם עצמם בעלי המכירה, (עי' בזה בשיעורי הגרש"ר ובאבן האזל עבדים פ"א ה"א ובשערי חיים ס"י שפילפלו בזה בגדר כח בי"ד במכירת הגנב).

ולפי"ז י"ל דבזה נחלקו הראשונים. דהריטב"א סבר שעצם זה שמצוי הוא תחת אדונו ולא ברשות עצמו, זה מורידו מדרגתו וקדושתו, וקנין האיסור שבו מאפשר למסור לו שפ"כ וא"כ אין הבדל בין מכרוהו בי"ד למוכ"ע, וכל החילוק ביניהם הוא שמדרשת 'לו' ולא למוכ"ע התחדש שאדונו א"א לכפותו לישא שפ"כ. אך אם העבד עצמו רוצה בכך יכול לקחתה. אך ש"ר ס"ל שירידתו בקדושה ודרגה באה בגלל זה שכופים אותו להיות עבד, וזה שייך רק במכרוהו בי"ד ולא במוכ"ע הנמכר מרצונו החופשי.

ג. איתא במכילתא דרשב"י (פרק כא): "אדניו יתן לו אשה לרבות את הבן", עכ"ל. ומשיגרא דלישנא דהמכילתא משמע דבן האדון יכול למסור לע"ע דאביו שפ"כ שלו גם בחיי האב. אמנם הרמב"ם (עבדים פ"ג ה"ג) כתב וז"ל: "מי שמכרוהו בית דין יש לרבו ליתן לו שפחה כנענית, בין האדון בין בנו של אדון אם מת אביו הרי זה נותן לו שפחה", עכ"ל. והיינו דהבן יכול למסור שפ"ע לע"ע רק אחר מיתת אביו ולא בחיי אביו, וכבר העיר מו"ר הגרש"מ דיסקין וצ"ל במשאת המלך (הערות והערות) דא"כ מאי חידוש אית ביה, והרי הבן יורש את אביו והע"ע שלו, עי"ש במש"כ בזה.

ויל"ע מדוע באמת שבנו של האדון לא יוכל ליתן לו שפ"כ. ובשלמא אם איירי בכופה אותו, בזה י"ל שהע"ע אינו מחוייב בזה וא"א לכפותו. אך הרמב"ם לא חילק בין מדעתו או בעל כרחו ומשמע דבכל גווני הבן אינו יכול ליתן לו שפ"כ אף לצורך ולדות שיקבל אביו. וכן לא שמענו שהאדון יכול ליקח שפ"כ מאדון אחר וליתנה לעבדו לצורך ולדות שיהיו לו עצמו, בסיכום שיעשה עם האדון השני. וכנ"ל, דאף דמסתברא דא"א לעשות כן בע"כ של עבד, אך מדוע שלא נאפשר לו זאת ברצונו.

ואכן המהרש"א בגיטין (מא ע"ב) כתב בבירור שע"ע אסור בשפ"כ שאינו של רבו, וז"ל: "ודוקא רבו שרי למסור לו שפחה כנענית שלו אבל בשפחה כנענית שאינה לרבו של ע"ע אסור בה", עכ"ל. ואכתי צ"ב אמאי, ובפרט א"נ בד' הריטב"א דע"ע יכול ליקח שפ"כ הוא משום שירד בדרגתו וקדושתו, וצ"ע.

בביאור רשות התורה לעבד עברי למכור עצמו האם ע"ע חייב בכל המצוות ובגדר ע"ע וירידתו מקדושת ישראל

וצ"ל דאכן הראשונים ס"ל שכל מה שיכול האדון למסור שפ"כ הוא רק כחלק מדיני העבדות של הע"ע, ובדין שעובד לו ביום ובלילה התחדש שיכול לעובדו בהעמדת ולדות ותו לא, ורק משו"כ יכול לעובדו, וכפי המדוקדק בדברי רש"י (יד, ב) שכתב: "רבו מוסר לו שפחה כנענית - שיהו לו ולדות ממנה", עכ"ל. ומשמע דכל ההיתר הוא רק משום העמדת ולדות ותו לא. והיש"ש (סי' כא) והרדב"ז ביקר תפארת (פ"ג ה"ה) כתבו שאם העבד אינו יכול להוליד וכן השפ"כ עקרה, א"א למסור לו שפ"כ. וכל מה שיכול למסור לו שפ"כ הוא רק בשחותיו שלו ותו לא מידי. אך אה"נ שלהריטב"א וההולכים עימו שיש בע"ע קנין איסור, ובפרט אם הוא משום שע"י עבדותו ירד מרגתו וקדושתו, שפיר יוכל למסור לו שפ"כ, עכ"פ מדעתו, גם מאדונים אחרים ומבנו וכל כיוצ"ב.

ד. ומצינו שכתב הרמב"ם שם ה"ה וז"ל: "ואינו יכול ליתן לו שתי שפחות, ולא ליתן שפחה אחת לשני עבדיו העברים כדרך שנותן לכנעניים שנאמר יתן לו אשה", עכ"ל. ובטעם מש"כ דלא ליתן שפחה אחת לב' עבדים, כתב הכס"מ וז"ל: "במכילתא ר"ע אומר אם אדוניו יתן לו אשה המיוחדת לו שלא תהא כשפחת הפקר". אולם אכתי לא נתבאר דינו הראשון של הרמב"ם, שאסור ליתן לו ב' שפחות. ולכאו' זה אינו שייך למנהג הפקר, שהרי מד"ת יכול אדם לישא ב' נשים. [ועי' דברות משה (ח"א סי' כה ענף א) ודבריו צ"ב]. א"כ אמאי א"א לישא ב' שפחות. ועוד יש לדקדק בדברי הכס"מ בשם המכילתא, שכתב "שלא תהיה כשפחת הפקר" ולכאו' משמע דהחסרון הוא בכך שאיננו חפצים שהשפחה תהיה מופקרת, ולא שהוא חסרון בעבד. ויל"ע.

ושו"מ שהרדב"ז בס' יקר תפארת כתב בזה וז"ל: "דרשינן מקרא לו אשה, אחת ולא שתיים, לו אשה אחת ולא אשה אחת לו ולחבירו". וכן עוד ממפרשי הרמב"ם וכן הרש"ש בגיטין מ"ז ביארו דנראה דממלת אשה דריש אשה אחת ולא שתיים וכה"ג כתב רבינו בפרק י"ז מהל' איסורי ביאה דכהן גדול אינו נושא שתי נשים לעולם שנאמר אשה אחת ולא שתיים.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס

'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגטשוב

האם מותר להרוג בא במחתרת במקרה שיכול להנצל ממנו בפגיעה באחד מאבריו

אם במחתרת ימצא הגנב והפה ומת אין לו דמים (כב, א)

בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' קפ"ז) חידש שמותר להרוג בא במחתרת אפילו אם יכול להצילו באחד מאבריו, כי לא מצינו בגמרא ובפוסקים חילוק בין יכול להצילו באחד מאבריו לאין יכול. וביאר שהחילוק בינו לרודף הוא, שרודף אינו ודאי רוצח כי יתכן שרודף אותו רק כדי לאיים עליו ולהפחידו, אך בא במחתרת הוא בחזקת רוצח, כמבואר בגמרא.

ולכאורה נראה ראייה אלימתא לחידושו של השבות יעקב מלשון התורה "אין לו דמים", ופירש רש"י בחומש "אין זו רציחה הרי הוא כמת מעיקרו". וכן משמע לשון רש"י בסנהדרין ע"ב ע"א "שאמרה תורה אין לו דמים, כלומר הרי הוא לך כמי שאין לו דם ונשמה ומותר להורגו". וכן כתב הגר"א באדרת אליהו "אין לו דמים רצה לומר חיים כלל". מבואר להדיא שההיתר להרוג אינו בגדר 'דחוייה' שאיסור שפיכות דמים נדחה כאן כדי להציל נפש, אלא שאין זה בגדר רציחה כלל, ואם כן לכאורה פשוט שמותר להרוג בכל אופן, שהרי אין זה הריגה כלל.

אמנם בשו"ת חוות יאיר (סוף סי' ל"א) כתב בפשיטות דגם בבא במחתרת יש דין יכול להצילו באחד מאבריו. ובכנסת הגדולה (ח"מ סי' תכ"ה אות ל"א) תלה זאת במחלוקת הרמב"ם והראב"ד, ע"ש, וכן כתב בספרו חמרא וחיי על סנהדרין. ולכאורה לפי דבריהם צריך ביאור לשון התורה "אין לו דמים".

אמנם בפ"י הרשב"ם פירש שאין לו תשלומי דמים אלא ההורגו פטור, וכן כתב היד רמה סנהדרין ע"ב ע"א, ובאבן עזרא פ"י שאין על ההורגו חטא שפיכות דמים, ורבינו חיים פלטיאל פ"י שאם נתפס במחתרת אינו חייב לשלם את דמי הגניבה. ולפי דבריהם אין ראייה מכאן, אכן עדיין יש ראייה מלשונות רש"י הנ"ל שלפי פירושו מוכרח כדברי השבות יעקב.

ולכאורה היה מקום לדחות את הראיה מדברי רש"י, לפי מה שכתבו הרא"ם פר' וישלח (לב ז) והמשנה למלך (פ"ח מחובל ומזיק ה"י) שהנרדף עצמו יכול להרוג את הרודף בכל אופן, גם אם יכול להצילו באחד מאבריו, וכן כתב בספר יד המלך על הרמב"ם (שבת פכ"ד ה"ז ורוצח פ"א ה"ג) והביא לזה ראיות נוספות שהשיגו על זה ממשמעות הגמרא בכמה דוכתי, וממה שכתב רש"י להדיא בכמה מקומות להיפך, אכן בשו"ת משכנות יעקב (ח"מ סי' ע"ב) ביאר היטב דבזה גופא פליגי ר' יונתן בן שאול ורבנן, האם נרדף צריך להצילו באחד מאבריו או לא, וקיימא לן כרבנן, ולפי זה לק"מ מדברי הגמ' ורש"י הנ"ל דאזלי אליבא דר' יונתן בן שאול, ע"ש, ועוד הוסיף המל"מ שהנרדף עצמו יכול להרוג ללא

התראה. ולפי זה לכאורה יש לומר דהלשון "אין לו דמים" נאמר כלפי בעל הבית שהוא בחזקת נרדף ומותר לו להרגו בכל אופן, וכלפיו באמת אין לו דמים כלל. אך אם אדם אחר יראה גנב הבא במחתרת, יהיה לו אסור להרגו אם יכול להצילו באחד מאבריו.

אכן זה אינו, כי הלשון 'אין לו דמים' וכן לשון רש"י ש'הרי הוא כמת מעיקרו' ו'שאיין לו דם ונשמה' משמע להדיא שאינו נחשב כלל בן אדם, ואם כן ודאי כולם יכולים להרגו בשוה, ואי נימא שרק הנרדף יכול להרגו ללא התראה והצלה באחד מאבריו, זה רק היתר כלפי הנרדף, אך עדיין משום זה אינו בגדר מת שאיין לו דם ונשמה [וכמו שכתב בחי' מרן רי"ז הלוי (רוצח פ"א הי"ג): "ולא עוד אלא דנראה דגם ביסוד הדין הא דהנרדף עצמו רשאי להורגו לפי"ד המל"מ, אין זה משום דלגבי הנרדף אשתני דינו של הרודף מלגבי כל אדם, דלא מצינו חילוקא בחיובא דרודף בין נרדף לכל אדם, אלא דהוא דין בפ"ע על הנרדף שמותר לו להורגו משום דהבא להורגך השכם להורגו והוא כעין היתרא לנרדף, אבל אין זה חלות דין בגופו של רודף שיחול ביה דין חיובא לנרדף, דבגופו של רודף ליכא חילוקא בין אחר לנרדף, ואם כן פשיטא דלא שייך לומר שיחשב בשביל זה לגברא קטילא"].

ונראה דכן משמע גם כן מלשון הרמב"ם (גניבה פ"ט ה"ז): "הבא במחתרת בין ביום בין בלילה אין לו דמים אלא אם הרגו בעל הבית או שאר האדם פטורין, ורשות יש לכל להרגו בין בחול בין בשבת בכל מיתה שיכולין להמיתו, שנאמר אין לו דמים". עכ"ל. ודקדק בחידושי מרן רי"ז הלוי (רוצח פ"א הי"ג) שלכאורה מה שאם הרגוהו פטורין הוא תולדה מזה שיש להם רשות להרגו, ואיך כתב הרמב"ם תחילה שפטורין ורק אחר כך כתב שיש רשות לכל להרגו, וביאר הגרי"ז, שבאמת מה שפטורין על הריגתו של רודף אין זה משום שיש רשות להרגו, אלא הוא דין בפני עצמו שהרודף אין לו דמים ופטורין על הריגתו, ונפק"מ דאפילו ביכול להצילו באחד מאבריו שאז אין רשות להרגו, מכל מקום אם הרגוהו פטורין, וכמו שכתב הרמב"ם (שם) שב"ד לא ממיתים על זה. עכ"ד, ע"ש שהאריך בזה.

אמנם בהורמנא דמרן זי"ע יש להעיר על דברי קדשו, דהא שם בהלכות רוצח כתב הרמב"ם: "כל היכול להציל באבר מאיבריו ולא טרח בכך אלא הציל בנפשו של רודף והרגו הרי זה שופך דמים וחייב מיתה אבל אין בית דין ממיתין אותו". עכ"ל. אך בבא במחתרת כתב הרמב"ם "אם הרגו בעל הבית או שאר האדם פטורין" ואיך אפשר בשני המקומות כוונתו לאותו דין, וכאן קרא לזה 'פטור' וכאן קרא לזה 'חייב מיתה', הלא המה שני הפכים.

אמנם לפי דרכו של השבות יעקב נראה דדברי הרמב"ם הללו נאמרו רק על בא במחתרת ולא על כל רודף, דבבא במחתרת באמת אין לו דמים כלל ואם הרגוהו פטורין לגמרי, ואין זה תולדה מכך שיש רשות להרגו אלא דין בפני עצמו [ומה שכתב אחר כך ורשות יש לכל להרגו וכו', יש לומר דאין זה דין נוסף, אלא רק ביאר שהרשות להרגו היא גם לכל אדם וגם בשבת]. מה שאין כן רודף יש לו דמים אלא שהותר להרגו מחמת הצלת נפשות, אך אם הרגוהו באופן שהיה אפשר להצילו בדרך אחרת באמת חייבים מיתה.

ונראה בס"ד ראייה לדברי רש"י והשבות יעקב. דהנה בסנהדרין ע"ג ע"א ילפינן דרודף מצילין אותו בנפשו מהיקש מנערה המאורסה, ע"ש, והקשו התוס' (ד"ה אף) למה לי

הקישא הא כבר ילפינן התם לעיל דבא במחתרת נהרג על ידי כל אדם, ותירצו, דאי מהתם הוה אמינא די ש רק רשות להרגו, קא משמע לן הכא דחובה להרגו כדי להציל, עכ"ד. ולכאורה תירוץ התוס' צ"ע, דאם כבר ידענו שיש רשות להורגו, אם כן פשיטא שחייב להורגו מדין הצלת נפשות, דמאי שנא מכל הצלת נפשות שהוא חיוב גמור משום לא תעמוד על דם רעך והשבת אבידה, ולמה לי קרא לזה, ועי' מה שכתב בזה בשיעורי ר' שמואל.

אמנם לפי שיטת רש"י והשבות יעקב ניחא קושיית התוס', דאי אפשר ללמוד מבא במחתרת לרודף, דשאני בא במחתרת דאין לו דמים כלל, מה שאין כן רודף שיש לו דמים, וצריך היקש מיוחד להתיר להרגו נאכן מדברי התוס' מבואר דלא סבירא להו כרש"י והשבות יעקב, אלא סבירא להו דבא במחתרת לא הוי יותר מכל רודף, ואם כן יש בו דין יכול להצילו באחד מאבריו].

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס 'ויען יוסף', 'שלחן מלכים' וש"ס

דברי מוסר לעבודת ה' הנלמדים מרמזי הפסוקים

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לְפָנֶיךָ (כא, א)

נראה לבאר, כי בפסוקים הראשונים כאן רמוז ענין מוסרי חשוב בהנהגת האדם עם יצרו. וזהו אומרו: "ואלה המשפטים - אשר תשים לפניך", דבא ללמדינו כי כל אחד צריך לשים דברים ולקחים אלה הנלמדים מן הפסוקים לנגד עיניו.

"כי תקנה עבד עברי" - פסוק זה בא ללמדינו, כי האדם שרוצה לעבוד את בוראו, צריך לדעת שיסוד החיים הוא ה"קבלת עול מלכות", ולכן על האדם להיות: "עבד עברי", דהיינו עבד יהודי לבוראו, וזמן עבודתו הוא: "שש שנים יעבוד" ר"ל כל משך ששים שנותיו, מיום עומדו על דעתו בגיל י"ג, עד ימי שנותינו בהם שבעים שנה, ואז לאחר גמר ימיו ושנותיו: "ובשביעית יצא לחופשי חנם", כיון שמת, נעשה חפשי מן המצוות.

אבל על אדם לשים כנגד פניו תדיר את יום המיתה, כדי שעל ידי זה הוא יתגבר ויחטוף מצוות ומעשים טובים בכל מהלך ימי חייו, שהרי "אם בגפו יבוא", לעולם העליון, לבדו, ללא מצוות ומעשים טובים, אז "בגפו יצא", יצא הוא חנם משכר טוב הצפון לצדיקים.

אבל אם זכה האדם ו"אם בעל אשה הוא", דהיינו שזכה וקנה הוא לו לאשה את החיבור לתורה הקדושה, שעליה נאמר: "מורשה קהילת יעקב" (דברים, ל"ג, ד), ודרשו חז"ל (פסחים מ"ט ע"ב): "אל תקרי מורשה אלא מאורסה", וכן אמרו על התורה על הפס': "אילת אהבים ויעלת חן דדיה ירווך בכל עת" (משלי, ה', י"ט), ולכן אם האדם זכה להתחבר לתורה עד שהיא חקוקה בעצמותיו, והקשר שלו עם התורה הוא בחינת "חד גופא", כמו הקשר שיש בין איש לאשתו, אז: "ויצאה אשתו עמו", תבוא התורה עמו לעולם העליון ותעיד על מעשיו ותכניסו לגן עדן.

כעת מוסיף הפסוק לבאר, את מעלת מי שלומד תורה ומלמדה לאחרים, וזהו אומרו: "אם אדוניו יתן לו אשה" היא התורה, שכל מה שזוכה לחדש בה הוא רק מחסדו יתברך, "וילדו לו בנים", דהיינו שעל ידי לימוד התורה לאחרים הוא הירבה "בנים", שכן התלמידים נקראים בנים לרבם, וכל המלמד בן חברו תורה כאילו ילדו (סנהדרין י"ט ע"ב), "או בנות", ר"ל ובפרט אם אותם תלמידים, זכו בעצמם והעמידו תלמידים, וזה בחינה של בנות, שיכולות בעצמם להוליד ולהמשיך את הזרע, ואז זכות התורה שלימד כפולה ומוכפלת, וכל אותם זכויות עולות לשמים ביום הדין למי שלימדם, ומלמדים ומליצים עליו זכות, וזהו אומרו: "האשה וילדיה" ר"ל התורה וכל התלמידים שנוספו ממנה ומלימודה, "תהיה לאדוניה" יעלו לאדונם הקב"ה, ויליצו זכות בעד רבם שלימדם, ואז: "והוא יצא בגפו" הוא יצא זכאי ביום הדין.

"ואם אמר יאמר העבד", כאן מוסיף הכתוב לבאר, טענה נוספת שיכולה להופיע אצל מי שמלמד ומרבה תורה לאחרים, והיא מטענות היצר הרע המכניס אותם לליבו, שכן שמא יאמר מלמד התורה: "אהבתי את אדוני, את אשתי ואת בני", אוהב אני לקיים את מצות ה', אוהב אני גם ללמוד תורה, ואף יתירה מזאת, להעמיד תלמידים הרבה הם הבנים, אבל רואה אני שמתוך עמלי הרב בתורה ובתלמידים, נגרם לי ש: "לא אצא חופשי", דהיינו שעול זה המוטל עלי, גורם לי להרגיש לפעמים בגדר "כלוא ולא אצא", שהאדם יותר מוגבל בגלל המחויבות שלו להגיע בזמן לכולל ולשיעורי התורה, והיצר מכניס לו מחשבות של "חופשיות" שהוא צריך, ו"שחרור מעול" וכל כיוצא בזה.

ולכן כנגד טענה זו, משיב הפס' ואומר: "והגישו אדוניו וגו' אל הדלת או אל המזוזה", ר"ל אדוניו שהוא הקב"ה, מגיע לאותו אדם ומוכיח אותו על מחשבה וטענה זו, כאילו עול התורה והתלמידים גורמים לאדם עול. שכן החושב כן, עליו לקחת את המוסר והלקח מן המזוזה שבדלת, וממנה יבין את גודל מעלת מעשיו בלימוד התורה והתלמידים. שכן מה מזוזה זו, שהיא סה"כ קלף של דברי תורה הנתון בדלת, פועלת היא נותן כח גדול של "שמירה" בפתח, על אחת כמה וכמה גדלתה מעלתה וכוחה של תורה הנלמדת ע"י תלמידים חיים, שפועלת היא שמירה והגנה לעין שיעור על האדם המלמד, ונמצא כי כח התורה ולימודה מגן על האדם יותר מכל. ומזה יקח האדם המלמד תורה לעצמו, כמה יש לו להתחזק במצוה זו ולזכות את הרבים, כיון שזה נותן לו כח שמירה רוחני גדול בכל אשר ילך.

עוד מוסיף הפסוק עצה, כיצד יוכל האדם להתחזק במצות לימוד התורה ואומר: "ורצע אדוניו את אוזנו במרצע", האוזן הוא האיבר שתמיד מתקשר לענין השמיעה, "אוזן שומעת" (אבות פ"ב מ"א). פעולת השמיעה אינה מסמלת רק תכונת טבעית של שמיעה, אלא את הכניעה להשי"ת, "ונתת לעבדך לב שומע" (מלכים א', ג', ט'). כמו כן, המרצע, הוא כלי שעמו היו עושים חור, ששימש בדרך כלל להעברת חוט בחור זה כדי שעמו יקשרו את הדבר הנרצע, כגון כלי או בהמה באוזנה וכיו"ב.

ענין רציעת האוזן מלמדינו, כי אם האדם ירצע ויחבר את עצמו להשי"ת, כבהמה זו המחוברת לרצועה, ויחבר גם את אוזניו, דהיינו שיהיה כל כולו בבחינת "שומע" ונכנע להשי"ת, אז ידע הוא, כי כל התורה שלימד אינה שלו, וכל הכבוד והמעלות שהגיע אליהם בזכות התורה, הכל שייך אך ורק אליו יברך, וממנו ומכוחו הכל. על ידי שהאדם ירגיש שהוא לא מלמד את "תורתו" שלו אלא את תורת ה', ידיעה זו תחזק אותו שלא להתרשל בעבודתו הגדולה, ואז יבין הוא כי אין הדבר נתון לרצונו האישי להחליט שלא ללמד, כי רק דבר עצמי נתון להחלטותיו, ולא דבר שייך כולו לה' כתורת השי"ת, ואז יזכה שיתקיים בו "ועבדו לעולם", שיזכה הוא להמשיך לעבוד את ה' בתמידות ובמנוחת הנפש ללא הפרעות היצר.

*

חומרת אביו מרבו

וּמִפֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמֵת (כא, טו)

שנינו (בב"מ ל"ג ע"א), אבידת אביו ואבידת רבו, של רבו קודמת, שאביו הביאו לעולם הזה, ורבו שלימדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא.

ויש להקשות, אם אכן עדיף רבו מאביו, בזה שמביאו לחיי העולם הבא, מדוע מי שמקלל אביו ומכה אביו חייב מיתה, ולא מצינו שיש איסור הכאה וקללה לרבו, הא לעולם רבו עדיף מאביו.

ת. התשובה לזה היא, מאחר שאביו ואמו הגשמיים, הם רומזים לאביו ואמו הרוחניים, וכאשר מבזה אותם במכה או בקללה, גורם פגם בעליונים. וזה שייך רק בהוריו, כי רבו, הגם שיהיה גדול ככל שיהיה, אין הוא מכוון בפועל כלפי העליונים כמו הוריו.

ויש בזה אריכות בספה"ק, ונציין רק ללשונו של הרב שפתי כהן (מגורי האר"י), אשר כתב בזה בפרשת קדושים בזה"ל: "כל שכן שבקללו אביו הגשמי קילל אביו ואמו הרוחניים, ששלושה שותפים הם, וזה שכפל אביו ואמו קילל, ולא אמר את אביו ואמו קילל, אלא אביו ואמו ממש, כמו שאמרנו ששלושה שותפים הם, וכן הוא אומר (דברים י"ד, א') בנים אתם לה' אלהיכם, מאחר שקילל השייכות והאחיזה שיש לבן עם האב נכרתה ולא נשאר לו שום אחיזה אפילו כמו העבד עם הרב" עכ"ל.

*

נזקי קרן ושן ורגל

וְכִי יִגַּח שׂוֹר אֶת אִישׁ אוֹ אֶת אִשָּׁה וְיָמַת סָקוֹל וְיִסְקַל הַשׂוֹר וְלֹא יֵאָכַל אֶת בְּשָׂרוֹ וּבִעַל הַשׂוֹר
נָקִי (כא, כח)

בספר החינוך, כאשר הביא את דיני קרן, כתב: "לדון את מה שהבהמה הזיקה", ואילו לגבי שן ורגל כתב: לדון את מה שהאדם הזיק לחבירו ע"י השן והרגל.

והדברים צ"ע, שכן לכאורה ב' נזקים אלו נגרמו בפועל ע"י הבהמה, ומה הטעם שבקרבן מתייחס הנזק לבהמה, ובשן ורגל מתייחס הנזק לאדם עצמו.

ת. ויש לתרץ, כי דרכם של הבהמות להיות רועות בשדות, במקום שאין דרך בני אדם ללכת ביניהם. ולכן כאשר הבהמה רועה, אין הדרך להיות לידה ולשמור עליה. וא"כ כאשר בהמה נגחה אדם או בהמה שהיתה בקרבתה, כאשר אין אנו יודעים שהבהמה היא מועדת להיות נגחנית, אין כאן תביעה על בעליה, שהרי מנין לו לדעת מה מתחולל בקרב בהמתו, ולדעת שכוונתה להזיק. ולכן היזק כזה מוגדר יותר כהיזק הנעשה ע"י הבהמה עצמה.

אמנם בשן ורגל, שם כמעט כל מקרי האופנים של היזק כזה, הוא שהאדם נכנס עם בהמתו למקום של עוברים ושבים, כגון בשוק וכדומה, ואז הבהמה הזיקה ברגלה דרך הילוכה את מי שנמצא בקרבתה, או אכלה ממה שהיה בקרבתה.

במקרים כאלו, הדעת נותנת שבעליה של הבהמה צריך לקחת בחשבון שיכולים להיות אופנים ומקרים של היזק כאלו, כאשר הוא נכנס יחד עם בהמתו לתוך שוק המלא בבני אדם וסחורותיהם, וממילא עליו להיות זהיר שבעתיים כאשר הוא הולך עם בהמתו שם, שלא תבעט בהמתו באחר ושלא תשרבב את ראשה למקום בו מצויים פירות ותאכלם וכל כיו"ב. ולפיכך נקט החינוך בלשונו, שהיזקים כאלו הם היזקים שנגמרו ע"י בעל הבהמה, שלא שמר על בהמתו כראוי מלהזיק כאשר הוא נכנס עימה למקום בני אדם כזה.

חזרת הש"ץ / הרב אברהם שץ, ראש כולל טהרות 'תפארת שלמה' בשכונת רמת שלמה, ירושלים

עיה"ק

האם כל מה שבית דין פוסק חייב להיות אמת

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִׂים לְפָנֶיךָ (כא, א)

ידוע מה דאיתא בזוהר על זה וז"ל הזוהר: פתח ר' שמעון ואמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם תרגום ואלין דיניא דתסדר קדמיהון, אלין אינון סדורין דגלגולא דינין דנשמתיין דאתדנו כל חד וחד לקבל עונשיה:

והביאור בזה הוא שכשהב"ד פוסקים פסק אף אם יודע בודאות שפסקו לא כפי שהיה באמת מ"מ הפסק הוא אמת כי אף שבגלגול זה לא היה כך כנראה שבגלגול קודם היה חייב לו כסף ולא שילם לו ולכן ב"ד פסקו שישלם לו. והטעם נראה משום שאלוקים ניצב בעדת אל וכל פסק של ב"ד חתום בחותמו של הקב"ה שהוא "נשיא הב"ד" ולכן לא שייך שיהא בטעות וע"כ שהוא נכון ורק שלפעמים הוא נכון לפי גלגולים קודמים והקב"ה מסדר את כל הגלגולים כמו שכתוב בזוהר. ורק זה נקרא משפט כי "המשפט לאלוקים הוא" ואם הקב"ה לא נמצא אינו משפט.

ונראה דזה הביאור שכל דיין הדין דין אמת לאמיתה נעשה שותף במעשה בראשית כי סידור הגלגולים חשיב סידור בריאת העולם והדיין שותף בזה.

והנה בתהילים כתיב בפרק קמ"ז בסופו: מגיד דברו דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל: לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום הללויה: וצ"ב שהרי משפטים הם דברים מובנים וגם לגויים יש חיוב להעמיד שופטים לשפוט משפטים ומה הביאור שהגויים לא יודעים משפטים, ונראה שהביאור הוא כנ"ל שהמשפט היינו שהוא תמיד אמת והמשפט לאלוקים הוא וזהו רק כשהקב"ה משתתף במשפט ולכן זה צודק תמיד אם לא בגלגול זה אז בגלגול קודם, אך אצל הגויים הקב"ה לא ניצב במשפט ולכן אף אם מנסים לשפוט נכון (אף שלרוב אינו כן) הם טועים הרבה ולכן נחשב ש"משפטים בל ידעום".

ובספר פאר הדור על החזו"א הביא מעשה שבחור מצא מעות (ללא סימן) בהיכל ישיבת פונוביז' ושאל את החזו"א מה דינו ואמר לו החזו"א דאיתא בב"מ כ"א ע"ב המוצא מעות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובכל מקום שהרבים מצויין שם הרי אלו שלו מפני שהבעלים מתיאשין מהן. והקשה לו דהגמ' מקשה שם והא לא ידע דנפל מיניה ומתרצת אמר רבי יצחק אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה. ואמר לו הבחור שלאחר שמצא המעות הסתכל על הבחורים הלומדים במשך כל הסדר ואף אחד מהם לא מישמש בכיסו כלל וא"כ יצטרך להחזיר, אמר לו החזו"א שמאחר שנפסק בברייתא שהרי אלו שלו יכול לקחת הממון כי הדין לא משתנה והרי אלו שלו. טען לו הבחור שהרי המאבד לא התיאש וא"כ הכסף שלו

ואיך יכול לקחת לו את הכסף, אמר לו החזו"א על פי דברי הזוהר האלו שהביאור בהם שאף שלפעמים על פי המשפט הכסף שייך לשני מ"מ פעמים שבגלגול קודם היה חייב לו כסף ולא שילם לו ועכשיו הקב"ה סיבב שיאבד את הכסף והוא ימצא וכך יקבל את הכסף. והוסיף לו החזו"א שכל זה שייך רק אם המאבד לא התיאש אך אם הוא התיאש, הכסף כבר אינו שלו ולא נחשב ששילם לו לכן צריך שלא יתיאש כדי שייחשב שקיבל את הכסף ממנו וייפרע לו ולא יצטרך לשוב עוד הפעם בגלגול.

ובחשוקי חמד גיטין דף כ"ז ע"א כתב: אף שהיום אין אנשים ממשמשים בכיסם בכל שעה, אמר לי גיסי הגר"ח קניבסקי שליט"א בשם החזו"א שגם האידנא נשאר דין זה, דהפקר ב"ד הפקר. אלא שמו"ח מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א (ספר השבת אבידה כהלכה פ"ה הערה ח) אמר שדין זה שאמרינן שאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה, לא נאמר אלא בכסף גדול, אבל לא בכסף קטן. עכ"ל החשוקי חמד. ואני שאלתי על עשרים ש"ח שמצאתי את ח"ז הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל ואמר לי לתת לצדקה וכמדומני שסברתו שכיון שאולי לא התיאש ואין סימן להשיב לו הוא מעדיף שכספו ילך לצדקה מאשר יהא מונח עד שיבוא אליהו. עכ"פ נראה דהן הן דברי החזו"א שאמר לו שהוא מתקן גלגולים כיון דלדידיה הוי מדין הפקר ב"ד והפקר ב"ד הוי מכח ב"ד וב"ד יש להם כח לכיון לאמת אם לא בגלגול זה אז בגלגולים קודמים כפי שנתבאר.

והנה בספרי פרשת כי תצא איתא: אמר רבי אלעזר בן עזריה מנין למאבד סלע מתוך ידו ומצאה עני והלך ונתפרנס בה מעלה עליו הכתוב כאילו זכה תלמוד לומר לגר ליתום ולאלמנה יהיה, והלא דברים קל וחומר אם מי שלא נתכוון לזכות וזכה מעלה עליו הכתוב כאילו זכה המתכוון לזכות וזכה על אחת כמה וכמה.

ונראה לפי דברי החזו"א דאיירי שאכתי לא נתייאש דאם נתייאש כבר לא חשיב שקיבל ממנו ומדוייק גם בלשון הספרי המאבד "מתוך ידו" דהיינו שעבר מידו ליד העני שלא הספיק להתייאש ולכן נחשב שזכה בצדקה והדברים מתאימים עם דברי החזו"א שאם זה עני זכה בצדקה ואם לא היה עני זכה בפריעת חוב מגלגולים קודמים (ולפעמים אפילו בגלגול זה).

עכ"פ למדנו מזה דכל פסקי ב"ד נכונים ע"פ אמת והם לטובה אף כשאדם יוצא חייב כי הוא לטובתו שיתקן בזה גלגולים קודמים ולא יצטרך לבוא לגלגולים אחרים. וכל זה כי הקב"ה נמצא בב"ד. וכ"ש מה שהקב"ה מסובב על האדם שהכל לטובה ועוזר לו להיות מזומן לחיי העוה"ב.

יה"ר שנשמור חוקיך בעוה"ז ונזכה ונחיה ונראה ונירש טובה וברכה לשני ימות המשיח ולחיי העוה"ב אכ"ר.

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב 'איגרת לידיד' (טורונטו - קנדה)

בענין 'לא ידענא פשיעותא היא'

עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע עַל שׂוֹר עַל חֲמוֹר עַל שָׂה עַל שְׁלֵמָה (כב, נח)

אי' בב"מ ל"ה. ההוא גברא דאפקיד כיפי גביה חבריה אמר ליה הב לי כיפי אמר ליה לא ידענא היכא אותבינהו אתא לקמיה דרב נחמן אמר ליה כל לא ידענא פשיעותא היא. וכן היא להלן [מ"ב].

והנה הציור שלפנינו הוא שאומר עכשיו ששכח איפה הניחו אז. ויש לעיין מה המחייב של הפשיעה כאן, מה ששכח איפה שהניח את הפקדון וכן משמע מפשטות ל' הגמרא כל לא ידענא פשיעותא היא. או י"ל שהפשיעה נחשבת במה שהניחו תחלה במקום שעלול לשכוח. ומדברי הריטב"א כאן שהפשיעה היא ההנחה. שכן כ' פי' אמרינן כל לא ידענו פשיעותא היא לרבות אפי' היכא דמר יודע אני שהנחתים במקום המשתמר אלא שאינו זכור מקומם דאפ"ה חשיב פשיעותא כי היה לו להניחו במקום שיוכל ליתנו לו כשיתבענו ממנו. וכ"כ הסמ"ע בסי' רצ"א סקי"ב על ההלכה הנ"ל "דכל שומר מחוייב לתת לב אנה יניחו ולהיותו במקום משומר". ואילו הלבוש בחו"מ שם כ' שהי' לו להניח דעתו עליו ומשמע שעיקר המחייב הוא עצם השכחה [וכ"מ ברשב"א כדלהלן].

והנ"מ בזה בשאלה הנמצאת בשער אפרים סי' כ"ח בראובן שתבע את שותפו שמעון שלא מכר חמצו לגוי בע"פ ועבר הפסח ואסור בהנאה ושמעון טוען שכחתי וכאן אין מעשה הנחה כי אם שכחה בלבד. ושותפין הם שומרי שכר אהדדי ונ"מ פשוטה יותר כגון שמניח ברכבת ושכח ליטלה. ומאידך יש נ"מ אם הניחו במקום נכון ואחכ נאנס בחולי של שכחה ר"ל, וכמו כן י"ל אם הניחו במקום הראוי, אלא שאח"כ הטעה אותו בעה"ב ואמר לו שאין זה פקדונו אלא של שומר ומתוך כך שכח והרי שיש שם הנחה גרועה אבל השכחה כבר אין היא באשמתו.

אמנם קשה על זה מסוגיות הש"ס והראשונים, שמשמע לכאוי' שבשכחה אין פשיעה וכבר נשאו ונתנו בזה האחרונים. דהנה אי' בב"ק כ"ו: [שהיתה לו אבן בחיקו] הכיר בה ושכחה ועמד ונפלה לענין נזקין חייב לענין ד' דברים פטור וכתב הנימוקי יוסף שם בשם הרמ"ה אבן מונחת לו בחיקו ושכח ועמד ונפלה דפטור מד' דברים [שם] דהתם לא מצינן למימר אפילו תחלתו בפשיעה כלל דאי בתר שעת הנחה אולינן כיון שיכול להזהר בה בההיא שעתא לאו פושע הוא וכו'.

וכ' הנ"י ולפי' הרמ"ה ז"ל נ"ל ברור דמי שלא התפלל בעוד שיש לו זמן להתפלל מפני שסבור שעדיין ישאר לו זמן אחר שיגמור אותו עסק שהוא מתעסק בו ובין כך ובין כך עברה

לו השעה שאינו נקרא מזיד ופושע אלא הרי הוא בכלל [ברכות דף כו.] טעה ולא התפלל שמתפלל שתיים לתשלומין. והרי ששכחה לאו פושע הוא. ויסוד הענין מצינו לגבי שבועת מי ששכח האמת ונשמע ואמר רב "לבך אנסך" והרי ששכחה היינו אונס. וכך הביא הב"י בסי' ק"ח בשם הנ"ל דלע' תפלה לא נקרא פושע לענין תשלומין.

אכן במהות ענין הפשיעה מצינו במתני' להלן מ"ב. המפקיד מעות אצל חברו צררן והפשילן לאחוריו או שמסרם לבנו ולבתו הקטנים ונעל בפניהם שלא כראוי חייב שלא שימר כדרך השומרין. וכ' הרמב"ם בפיה"מ שם שזהו יסוד הפשיעה שלא שמר כדרך השומרין. וכ"כ ברש"י ב"ק ס"ב. בגדר פשיעה שלא שמר כדרך השומרין. וכן הוא נוסח שבועת השומרים על הפשיעה ששמר כדרך השומרים כמ"ש הרמב"ם ברפ"ד מהל' שאלה ופקדון.

ויתכן לומר בזה כי אף אם בעלמא לא נחשבת שכחה לפשיעה ואף ההנחה במקום שעלול לשכחה אף לא נחשבת בעלמא לפשיעה כדמשמע מדברי הנ"ל. מ"מ שאני שומרים שדרך השומרים חוץ ממה שצריך שמירה מעולה וכל דבר צריך שמירה לפי מה שהוא כגון כספים בקרקע, מחיובי השמירה היא שיש חיוב ידיעה והיינו לדעת כל הזמן היכן הוא הפקדון. כי בזמן שאינו יודע אינו שומר כדרך השומרים וכמו שכ' הרשב"א ב"מ ל"ז. לענין אחד הפקיד מאה ואחד הפקיד מאתיים, וז"ל "דכיון דעליה דידיה רמי למידע ולא ידע חשבינן ליה פושע". והרי ששמירה מחייבת ידיעה.

[ובאור החיים הק' בפ' משפטים עה"פ על כל דבר פשע כתב בשעה שפושע מסתלק מלהיות שומר, ואינו שומר כלל, וחיוב הפשיעה על שאינו שומר אז, ולפ"ז י"ל בשכחה שמכיון שהשכחה סתירה לשמירה אין לך הסתלקות שמירה גדולה מזו ונמצא שמחייבים אותו בפשיעה על שלא שמר. ועצם השמירה היא שישים עינו עליו עד שיחזירנו לו וכששוכח אינו שומר.]

ולכן שפיר שאני שומר דחייב בפשיעה בכה"ג של לא ידענא, משום שכאן יש חסרון שלא שמר כדרך השומרים והיא גופא פשיעה היא.

ובתמצית, היסוד בפשיעה הוא שלא שמר כדרך השומרים, ולכן יש לחייבו מטעם שלא שמר כדרך השומרים. ובזה נפשטה שאלתו של השער אפרים בציור ששכח השותף למכור את החמץ במקום שכחה שאין שם הנחה גרועה. וכמו שכ' בן המחבר שם שהביא על השאלה הנ"ל את הגמ' דידן דכל דלא ידענא פשיעותא היא ולפי דברינו מבואר שאע"פ שלא היתה שם הנחה גרועה מ"מ עצם השכחה מוכיחה שלא שמר כדרך השומרים וכדמשמע מדברי הרשב"א דכיון דעליה דידיה רמי למידע ולא ידע חשבינן ליה פושע.

[והנה יש לברר לפי הב"י סי' שמ"ג וכ"פ בשו"ע בשומר שכר לאחר זמן שהוקבע לשמירה נעשה אח"כ שו"ח ואח"כ גרמה שכחה מחמת עיכוב בעה"ב יש מקום לפטור. שאולי יכול לטעון שבעה"ב אשם בשכחתו וכן ששם החפץ בשעתו במקום שיוכל למצאו אבל רק לפרק זמן, או"ד דמכיון שיש עליו דין שומר חנם ונתחייב בחיובי שמירה, מ"מ חייב גם בזה והכי מסתברא.]

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

בעבד עברי נאמר "עמך" להיטיב עמו, מאידך בוחי אחיך "עמך" נדרש להפך, "חייך קודמים"

פרשת משפטים מצוות רבות נשנו בפרשתינו, המצוה הראשונה שנאמרה בפרשה זו, היא מצוות עבד עברי וצריך ביאור מדוע דווקא היא נאמרה בראשונה.

והנה עבד עברי עבד הוא במלא המשמעות. אכן במצוה נאמר בו חיוב שהוא היפוכו של דין העבדות וכדלהלן.

הלכה היא בעבד עברי שאם אינו רוצה לצאת אחר שש שנים נאמר בכתוב (דברים טו טז): **והיה כי יאמר אליך לא אצא מעמך כי אהבך ואת ביתך כי טוב לו עמך.**

ודרשו חכמים (קידושין כ ע"א) דתניא: **כי טוב לו עמך - עמך במאכל ועמך במשתה, שלא תהא אתה אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר, אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש, אתה ישן על גבי מוכים והוא ישן על גבי התבן, מכאן אמרו: כל הקונה עבד עברי, כקונה אדון לעצמו.**

ובתוספות'ב קידושין שם הקשה וז"ל: **וקשה מאי אדון די לו להיות כאדונו ויש לומר כדאיתא בירושלמי דפעמים אין לו אלא כר אחת אם שוכב עליו בעצמו אינו מקיים כי טוב לו עמך ואם אינו שוכב עליו וגם אינו מוסרו לעבדו זו מדת סדום נמצא שע"כ צריך למסור לעבדו והיינו אדון לעצמו.**

ומבואר בדבריהם חידוש, שאם אין לו לאדון אלא כר אחד ורוצה לשכב עליו צריך הוא לתת לעבד.

וברמב"ם הובא את דברי הגמרא שלעיל וז"ל (רמב"ם עבדים פ"א ה"ט): **עבד עברי או אמה העבריה חייב האדון להשוותן לו במאכל ובמשקה בכסות ובמדור שנאמר כי טוב לו עמך שלא תהא אתה אוכל פת נקי והוא אוכל פת קיבר אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש אתה ישן על גבי מוכין והוא ישן על גבי התבן.**

והביא הרמב"ם את הדין שצריך להשוות את העבד לאדון במאכל ובמשתה. אך דין הירושלמי שהובא בתוספות שאם יש לו כר אחד צריך לתת לעבד לא הביא הרמב"ם.

וביאר המנ"ח (מצוה מ"ב סקי"א) את דברי הרמב"ם, שעל דברי הירושלמי הקשו, מדברי הגמרא בב"מ (דף סב א) שנים שהיו מהלכין בדרך, וביד אחד מהן קיתון של מים, אם שותין שניהם - מתים, ואם שותה אחד מהן - מגיע לשוב. אמר רבי עקיבא ולימד: **וחי אחיך עמך - חייך קודמים לחיי חבירך.**

ומתבאר שמתניבת "עמך" דורשים שחיינו קודמים לחיי לחברו. ומעתה יקשה מ"ש בקרא של טוב לו "עמך" נדרש בהיפך, שצריך ליתן את הכר לעבדו, ומאידך וחי אחיך עמך, דרשו בהיפך שחייך קודמים לחברו.

וכתב המנ"ח שמכח קושיה זו, לא הביא הרמב"ם דברי הירושלמי לפי שהבבלי חולק על הירושלמי בדין זה. ולכך כל שאין לו אלא כר אחר בלבד, אינו חייב למסור את הכר לפי שהוא קודם לעבדו וכפי שנפסק לענין קיתון מיים.

ולפ"ז כל מה שנאמר בעמך לגבי עבד, שאינו אלא להשוותו לעבד הוא שכל שדואג לעצמו ויש לו ליתן אף לעבדו חייב לתת לו. ומ"מ כל שאין לו אלא דבר שיכול לשמש אחד מהם הרי הבעל הבית קודם לעבד ואין צריך לתת לעבד.

ולפ"ז אם נאמר כדברי המנ"ח שמחלוקת יש בין הבבלי לירושלמי, בדין זה צריך להבין מה שורש המחלוקת בזה.

ואשר יראה בזה, שבספר החינוך מצוה מב מצות עבד, ביאר את שורשי המצוה זו וז"ל :
חסד והרחמים מן המדות המשובחות שבעולם. ועל כן הזהירנו לרחם על אשר הוא תחת ידינו ולגמול לו חסד, כאשר כתוב בפרשה, וכמו שידענו גם כן בקבלה.

ומבואר, שיסוד מצות עבד עברי הינה לרחם ולגמול חסד. מעתה אחר שנאמר כי טוב לו "עמך" עמך במאכל ועמך במשתה, חייב האדון להשוות את העבד במאכל ובמשקה בכסות ובמדור.

ומעתה נראה שדבר מוסכם הוא ששורש עמך ענינו להיטיב עם העבד ולגמול עמו חסד. ונראה בזה שבחיוב של "עמך", "להשוותן לו". יש לחקור בדין זה. אם הוא דין "בחפצא", שכל שיש לו גם לו ולעבדו צריך לתת גם לעבדו לפי שצריך לנהוג בעבד רחמים והחסד, ולכך אם למשל יש לו פת נקי גם לו וגם לעבד חייב לתת גם לעבד. אך אם אין לו לתת גם לו וגם לעבד פת נקי, אזי אין צריך להתחסד כלפי עבדו

אכן אם הדין "להשוות" מאכל הוא חובת גברא, שכל מה שהוא "רוצה לעצמו" צריך להתחסד עם עבדו ולתת לו לפי שהוא תחת ידו צריך לרחם עלו ולדאוג לו ולתת לו.

ולפ"ז אף אם יש לו כר אחד חייב לתת לעבד כי זה גופא דרשה תורה שיפקיע אדם טובת עצמו וידאג לעבדו להתחסד עמו ולרחם עליו שכל ענין מצוה זו הינה רחמים וגמילות חסד.

מעתה נראה שאין מוכרח שהבבלי חולק על הירושלמי בדין זה. שאיר המתבאר ששורש מצוה זו הוא שכל שעבד תחת ידו מחויב האדון להתחסד ולהפקיע את עצמו מטובת עצמו, ומשום כן עמך מתפרש "עמך", להפליג ולהבדיל את טובת עצמו ולתת לעבד ולכך יש לומר שלכ"ע צריך לתת הכר לעבד מדין רחמים וחסד עליו.

אכן לענין הצלה, שם הנאמר "וחי אחיך עמך", שם המדובר בבחיים עצמם, "לחיות" אדרבא, שכל שנוגע הדבר לחיים, והשאלה הינה האם יחיה הוא או חבירו, בזה גלתה

תורה שכל שהמדובר בחיים, הסברה הברורה בזה, שחיי האדם שלו קודמים לחיי חברו, ולכך עמך שם נדרש שחייך קודמים לחיי חברך, משא"כ שהנדון להיטיב וגמול חסד עליו לוותר על שלו ולגמול חסד עם השני ולכך עבדו קודם לו.

ולפי זה מה צריך לומר מה שלא הביא הרמב"ם את שיש לו כר אחד אין הוא ראייה שלא כתב את עיקרי הדברים בזה.

האם בדין טוב לו עמך נתחדש רק שלא יזלזל בעבד עברי, או שהמצוה להחשיבו

ובדין עמך חידש שברייטב"א (קידושין כב ע"א) ד"ה: **מסתברא דלאו עמך ממש, שיאכל מה שהוא אוכל ואפילו פסיוני או חלוט דחשיבא, אלא לומר שלא יתנהג בו מנהג עבד כנעני, להאכילו פת סובין ולהשכיבו על גבי קרקע, אלא כסתם לקיט ושכיר ישראל, והיינו דפריט בתר הכי שלא תהא אתה אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר.**

ומבואר, שסובר שבחיוב של עמך החידוש הוא שלא בגדר שלא יזלזל בעבד וינהג בו מנהג עבד כנעני שלא ישכיבהו על הקרקע, ומ"מ אין מחויב לתת לו בשר משובח וכדומה לזה, שבכך לא צייתה תורה אותו בזה.

אכן ראה דברי המאירי קידושין כ ע"א: **ומכל מקום חכמי ההר כתבו שאף בלא תנאי אם יש לבעל הבית בנים ובנות ומשווהו עמהם יצא ידי חובתו ואף על פי שמרויח לעצמו ומענג את נפשו שלא עמך דוקא אלא עם בני ביתך הבני חורין:**

ומדבריו, נראה שבחובת עמך מחויב לנהוג בעבד מנהג בני חורין ולכך דרגת ההשוואה במאכל ובמשתה חייב ליתן לו לעבד דבר משובח וטוב, אלא שבדרגת הטוב שצריך לתת לו נמדד לו טוב ומשובח בשיעור כמו בני ביתו, ומכל מקום לא נדרש ממנו להשוות אלו, ובכך יכול הוא לקחת לעצמו יותר משובח.

ונמצא ששורש המחלוקת בזה הוא בטוב לא עמך, נמדד מלמטה, שלא יהיה עבד עברי כמו עבד כנעני, ולפי זה כל שלא נוהג עמו בבזיון אף שלא נהג עמו בדברים המשובחים קיים בכך את חובת טוב לו עמך וכן הוא שיטת הריטב"א.

אכן לדעת המאירי בטוב לא עמך נמדד מלמעלה, שצריך להיטיב בו גם בדברים המשובחים כל שנוהג כלפי בני ביתו, אלא שמ"מ אין חייב להשוותם אליו עצמו.

ונראה שיסוד החקירה בזה הינה בדברי ספר חינוך שלעיל, שנתבאר שיסוד מצוה זו לרחם והתחסד עם העבד שנמצא תחת ידו.

מעתה נראה שלדעת הריטב"א מתקיים חיוב זה של רחמים וחסד כל שנוהג בו כמו פועלי ישראל ואין נוהג בו מנהג עבד שוב יש בכך חסד ורחמים.

אכן לדעת המאירי נראה שהנה במסילת ישרים פרק יט בביאור חלקי החסידות, כתב שגמילות חסד הנה בין לעניים ובין לעשירים, ומבואר שאף לגמול חסד ולהיטיב עם העשיר יש בכך גמילות חסד.

וכתב שם עוד, כי הקדוש ברוך הוא מודד מדה כנגד מדה, ומי שמרחם ועושה חסד עם
הבריות, גם הוא בדינו ירחמוהו וימחלו לו עונותיו בחסד, שהרי מחילה זו דין הוא, כיון
שהיא מדה כנגד מדתו, והוא מה שאמרו ז"ל (ר"ה י"ז): למי נושא עון למי שעובר על פשע.

ולכך כתב שם מי הוא זה ואיזה הוא שיוכל לעמוד אם הקדוש ברוך הוא עושה עמו שורת
הדין, ודוד המלך מתפלל ואומר (תהלים קמ"ג): ואל תבוא במשפט את עבדך כי לא יצדק
לפניך כל חי, אמנם העושה חסד יקבל חסד, וככל מה שירבה לעשות כך ירבה לקבל, ודוד
היה מתפלל במדתו זאת הטובה שאפילו לשונאיו היה משתדל להיטיב, זהו מה שכתוב (שם
ל"ח): ואני בחלותם לבושי שק עניתי בצום נפשי. ואמר (שם ז'): אם גמלתי שולמי רע וגו'.

וא"כ עולה שלמצות חסד אין לה שיעור שאפילו לשונאים צריך אדם לעשות חסד.

מעתה נראה, שסבר המאירי, שהואיל ושורש מצוה זו הינה רחמים וחסד. א"כ כל שעבד
תחת ידו צריך לדאוג לו אפילו לדברים משובחים, ולהשוות העבד עם בני ביתו גם בדברים
משובחים, כחלק מחובת החסד כמתבאר, אלא שמ"מ לא מחויב להשוותם אליו.

ולכך כל שיש לו דבר משובח ונוהגים בו בני ביתו צריך ליתן אף לעבד מדין עמך.

ומכל האמור עולה שכל שיש לו עבד עברי, חייב לרחם עליו ולהתחסד עמו כאמור.

מעתה נראה, שמשום כן לכך נפתחה פרשת משפטים, אחר מתן תורה דווקא במצות
עבדי עברי, להודיע ולייקר גדול החשיבות לגמול חסד ורחמים עם מי שהם תחת חסותו
לפי שהוא עיקר ושורש גדול בכל התורה כולה.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים

בשכונת פסגת זאב

סמיכות המצוות - בפרשת משפטים

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׂים לְפָנֶיךָ (כא, א)

פרשת משפטים נראית כאוסף מצוות שאין כל קשר בניהם, ולעיתים אף תוך כדי כפילות בלשון, או חזרה לאותו נושא בדילוגים, דבר שמעורר תהיה, ורבינו הגדול האלשיך זיע"א כותב לבאר קשר הפסוקים וסיבתם אחת לאחת.^כ

ואכן פרשה ראשונה העוסקת בדין עבד עברי, יש בה רצף של נושא. אך מהפרשה השנייה העוסקת בדין 'רוצח' יש להתבונן בפסוקים אלו. "מכה איש ומת מות יומת. ואשר לא צדה והאלוהים אינה לידו, ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה. וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות. ומכה אביו ואמו מות יומת. וגנב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת. ומקלל אביו ואמו מות יומת".

א. דין ההורג במזיד נראה כפול ובדילוג, כי הפסוק ראשון מדבר במי שהרג במזיד, ושוב מדבר בהורג בשוגג. עוד יש להבין מה כפל הלשון "מות יומת".

ב. עוד יש להבין בדין הרוצח בשגגה שנאמר "ואשר לא צדה, והאלוהים אינה לידו". שלכאורה היה די במה שאמר 'לא צדה'. ולמה הוסיף השאר.

ג. עוד יש להתבונן שמדבר על מכה אביו, ולאחר מכן מדלג לגונב איש.. ושוב מדבר על מקלל אביו. ולכאורה היה ראוי לומר 'ומכה [או] מקלל אביו ואמו מות יומת'.

וביאר רבינו זיע"א, שהסמיכות בין פרשת עבד כנעני, לדין הרוצח. כיון שהתורה האריכה לבאר הזכויות שיש לעבד עברי ואמה עברייה. היה מקום לומר שהקב"ה חס על כבודם, ואף שהעבד נמכר בגנבתו, מ"מ היות והוא איש ישראל ראוי הוא לכבוד.

וכמו שאמרו חז"ל (סנהדרין לז). שכל המקיים נפש אחת מישראל - מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא. וא"כ אף הרוצח שחטא בחטא כ"כ חמור, מ"מ למה נהרוג גם אותו, הלא הנרצח כבר 'מת'. ולולי שהיה לו איזה 'עוון' הקב"ה לא היה נותן ביד הרוצח להורגו. וא"כ מה תועלת יש בהריגת הרוצח? האם בזה נשיב לחיים את הנרצח? הלא טוב יותר שהתורה תורינו דרך תשובה לתקן עווננו. ולמה ימותו שניהם, אולי זה הרוצח אם ישוב בתשובה יצא ממנו 'גדול הדור'.

^כ דרכו של רבינו לעשות כן בהרבה פרשות, וזכיתי השנה ללמוד מש"כ בפרשתנו, ואכן לרוב עינונו של רבינו, וריבוי דבריו השמטתי חלק מדבריו הקדושים, והרוצה להחכים בשאר הערות והדקדוקים בפסוקים שכותב רבינו, יעיין במקור הדברים.

לזה מיד אמרה התורה, 'מכה איש ומת'. ולא נאמר 'הורג או רוצח איש'. כי באמת הנרצח 'מת' בחטאו ורק הרוצח היה 'הסרסור' להוציא לפועל גזר דינו, אך למרות זאת 'מות יומת' הרוצח. וכפל הלשון, ולא אמר 'יומת' בלבד, כי באמת בן מוות הוא כבר לפני 'המקום' ולכן מותו הוא דבר טוב, ועל כן טוב שיומת כאן בעוה"ז ולא בעוה"ב. [ועוד יבואר להלן בפסוקים].

ומיד סמך לו ההורג בשגגה, והאריך בלשונו "אשר לא צדה". דהיינו שהיה זה בשוגג. "והאלוהים אינה לידו". וביארו חז"ל (מכות י:): במה הכתוב מדבר? בשני בני אדם שהרגו את הנפש, אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד, לזה אין עדים ולזה אין עדים, והקב"ה מזמין שניהם לפונדק אחד, זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם, וזה שהרג בשוגג יורד בסולם ונפל עליו והרגו, זה שהרג במזיד נהרג, וזה שהרג בשוגג גולה.

ועפ"י יש לבאר למה סמך הורג בשוגג, ולא הסמיק לפסוק שאחר זה "וכי יזיד איש על רעהו". כי ללמד שההורג במזיד אם היה זה עפ"י עדים נהרג ע"י בי"ד. אבל אם לא היה עדים בדבר ולא הומת ע"י בי"ד. וכן מי שהרג בשוגג [אשר לא צדה], הקב"ה מזמין שניהם יחד [אנה לידו] ואז ימות הרוצח במזיד על ידו, והשוגג יגלה. וזה שאמר ושמית 'לך'. כי כבר היה חייב גלות קודם, אלא שלא היה עדים בדבר, ועתה הקב"ה זימן לו הגלות.

ושוב הוסיף לומר "וכי יזיד איש על רעהו". לדבר מהעניין שפתחנו, למה יהרג הרוצח במזיד שלא בעדים, הלא טוב לו בעולם אולי יעשה מצות ואז טוב לו ממותו מיד. לזה אמר "וכי יזיד.. מעם מזבחי תקחנו למות". דהיינו שלא תעלה מחשבה שאותו רוצח יכול לעשות איזה מצוות ולעבוד את הקב"ה. כי הלא אפילו אם יהיה כהן שעובד ע"ג המזבח, לא נאמר יגמור עבודתו במקדש ואח"כ נהרגו, אלא "מעם מזבחי". באמצע עבודתו תקחנו למות מיד כי אין הקב"ה חפץ בעבודתו כלל. כי טוב לו שיומת מיד, ויכופר במותו ווידויו, כי כל המומתים מתוודין (סנהדרין מג:), וזה תיקונו האמתי.

סמיכות אב ואם - לרוצח

ומיד סמכה תורה דין 'מכה אביו'. ללמדנו שמה שציותה תורה להרוג הרוצח במזיד, אינו נקמה לומר הוא 'הרג'. לכן מדה כנגד מידה 'נהרגנו', אלא הסיבה שנהרג הרוצח כי בזה הוא בא לתקון נפשו שיחיה לעוה"ב [וכמו שביארנו הפסוק מות יומת]. והראיה שהרי 'מכה אביו' שאף שלא הרגו מ"מ חייב הוא מיתה, וכאן אי אפשר לומר שהוא נקמה על מעשיו, אלא חיוב מיתה הוא לתקון נפשו! שיחיה לעוה"ב, וגם כאן התורה לא חסה לומר שמא ישוב בתשובה ויעשה עוד מצוות וכו' כי אדרבא תיקון הנפש לו הוא שימות.

ואכן מיד היה ראוי לסמוך דין 'מקלל אביו'. אבל מיד אמרה תורה, "וגונב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת". ללמדנו שהנהרג על שהכה את אביו, אינו מטעם שהוא כפוי טובה לאביו, שהרי הגונב נפש מיישראל חייב מיתה, ואילו גונב אביו או אחיו פטור. שהרי נאמר "ונמצא בידו". ודרשו חז"ל (סנהדרין פו.) פרט למי שמצוי אצלו, ואף שאין לך כפוי טובה גדול ממנו, מ"מ אינו נהרג, וא"כ מוכח שמה שנהרג במכה אביו, אינו מטעם כפיות טובה, אלא שבמתתו מתוקנת נפשו.

ועדיין היה מקום לומר שדווקא אדם שמכה את אביו חייב מיתה, אבל אם מקלל אביו שלא עשה בו 'חבורה' אלא רק 'דיבר' בפיו אינו חייב מיתה, לזה אמרה תורה עוד פסוק מיוחד שגם הוא חייב מיתה. כי יודע תעלומות הודיענו שמיתת האיש ההוא, על עבירתו, הוא תיקונו.

סמיכות כי יריבו אנשים - למכה או מקלל אביו

ולאחר מכן סמכה התורה "וכי יריבן אנשים, והכה איש את רעהו באבן או באגרף..".
ללמדנו כיצד זה יתכן שאדם יגיע למצב כ"כ גרוע, שמכה את אביו או מקללו. והתורה באה להראות כיצד אדם מדרדר מדבר לדבר.

ובראשונה החל, כי ממריבה בין אנשים נגרם שיכהו באבן או באגרף. ואמנם בפעם ראשונה לא יגרם מיתה לחברו אלא רק ונפל למשכב. ולזה אומר המכה שאינו עשה דבר רע כלל.. שהרי בסך הכל 'הגן' על עצמו וכבודו. ונקי הוא מדין שמים שהרי 'המוכה' עשה שלא כדין ולזה הוא היה מוכרח להשיב לו כגמולו בראשו.

ולזה אמרה תורה: הלא גם אם יקום והתהלך בחוץ, וגם כבר שילם לו דמי בטלתו, עדיין לא נוקה לגמרי מדין שמים, שהרי שכר בטלה של עבודה גשמית שילם לו, אבל על מה שביטלו ממלאכת שמים איך ישלים לוי? ונרמז בלשון הכתוב "רק שבתו יתן". כי 'רק' בא למעט, ששבת גשמי שילם, אבל השבת הרוחני כיצד ישלם. ועוד אמר "ורפא ירפא". בלשון כפולה, כי מלבד שצריך לרפא הגוף של המוכה, צריך לרפא גם את נפשו במה שהכה את חברו שהרי אמרו חז"ל (סנהדרין נח:): 'שכל המרים יד נקרא רשע'. ולכך ב' רפואות מוטלות עליו.

מריבה בין אנשים - מתרחבת לעבדו ואשתו

וסמך "כי יריבו אנשים". - "כי יכה איש את עבדו". וכן "כי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה".
כי מהמריבה בין איש לרעהו, האדון יבוא להכות את עבדו על שלא חש להושיעו ולהתערב במלחמה להגנת אדונו. ומכיון שהאשה רואה שהבעל מכה את העבד על כך, ממילא תבוא היא להגנת בעלה. ואכן בפעם הראשונה שהאשה תתערב במחלוקת 'לא יהא אסון'.

אבל אם תתעצם המריבה יגרם ל"ע שיהא אסון. האשה שתתערב במחלוקת תמות עי"ז. וזה שהמשיך לומר "ואם אסון יהיה, ונתתה נפש תחת נפש". ולא נאמר שיומתיי המכה כמו שאמר לעיל, כי בא לרמז שנפש הנרצח תנוח בדם שופכו, כמו שאמרו חז"ל (שבת קמט:): אצל נבות היזרעאלי שאחאב רצחו עה"פ "ויצא הרוח ויעמד לפני ה' ויאמר אני אפתנו". (מלכים א, כב, כא).

אך יש להבין, שאמר "נפש תחת נפש". וכי הרוצח לקח רק הנפש, הלא גם את הגוף הוא לקח, ולזה הוסיפה התורה אמרה "עין תחת עין..". כי באמת הגוף לעומת הנפש לא נחשב

כדי עיי' רש"י שכתב רבותינו חולקין בדבר. יש אומרים נפש ממש, ויש אומרים ממון, אבל לא נפש ממש, שהמתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה ומשלם ליורשיו דמיו, כמו שהיה נמכר בשוק. ורבינו נקט בפירושו כהמד"א שחייב מיתה.

כלל, והראיה שאם היה הנזק שהוציא את 'העין' של חברו, לא מוצאים למזיק את 'העין' אלא רק משלם ממון על עינו כמו שמבואר בחז"ל (ב"ק פד.) וזה בשונה מנפש שמחזיר נפש. וזה קשה מה ההבדל בין הדברים? ועל כרחך שהסיבה היא שהחומר שהוא פחות חשוב אפשר להעריכו בממון. אבל את 'הנפש' שהיא כ"כ חשובה א"א להעריך כלל בממון, ורק בנתינת "נפש תחת הנפש".

סמיכות מכה עבד כנעני

וסמך לפרשה זו דין מכה עבד כנעני. שיוצא בשן ועין, ובראשי אברים. שמאחר והתבאר שהחומר הגופני אינו נחשב למול הנפש כלל, היה הו"א שגם הייסורים שאדם עובר בעולם הזה, אינם מועילות לו להינצל מהדין לעוה"ב, שהרי א"א להשוות המושגים של עוה"ז לעוה"ב כלל, [והוא בדמיון ערך הנפש למול הגוף].

לזה סמכה תורה מיד דין ע"כ היוצא 'בשן ועין' שממנו למדו חז"ל כמה ייסורים מכפרים, וכמו שאמרו חז"ל (ברכות ה.) עה"פ " אשרי הגבר אשר תיסרנו יח, ומתורתך תלמדנו". (תהילים צד, יב). מה תלמוד לומר ומתורתך תלמדנו? אל תקרי תלמדנו אלא תילמדנו. דבר זה מתורתך למדנו. קל וחומר משן ועין: מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם, עבד יוצא בהן לחרות, יסורין שממרקין כל גופו של אדם. על אחת כמה וכמה.

נזקי שור - ייסורים 'מרשלנות' של אחרים

וסמכה תורה דין שור המזיק, ללמדנו, שלא רק בייסורים שבאים על האדם מאת הקב"ה, שאז האדם מרגיש שהקב"ה שלח לו אותם כדי לכפר עוונו. אלא ה"ה אם אדם ניזוק מחמת 'רשלנות' של חברו, שלא שמר את שורו, ומחמת זה הוזק, גם בזה שייך כפרת עוונות.

והטעם שאמר "כי יגח".." ומת". ולא אמר 'כי ימית שור'. ללמדנו שאין השור ממית אלא החטא ממית. ורק שהשור היה השליח לגרום המיתה, אבל באמת האדם 'מת' שלא בסיבת השור אלא כאילו היה דבר זה מאליו. כי הרבה שלוחים למקום להמית האדם, אלא שהשור הזה היה השליח. ולכן המשיך לומר "השור יסקל". על מה שנתגלגל רע על ידו, כי מגלגלים זכות ע"י זכאי, וחובה ע"י חייב. וגם "בעל השור נקי". שאף שלא שמר את השור, מ"מ באמת סיבת המוות של אותו אדם, לא תלויה בו, כי באמת היה כבר 'בן מות'. ודי לו במה שיצא נקי מנכסיו להענש. אבל על עצם מיתת האיש אין האשמה תלויה בו.

^{כ"ה} והגר"א בקול אליהו על אגדות על הש"ס כתב וז"ל: ויש לדקדק למה אמר שן ועין הא בשן או עין לחוד היה די, ויש לבאר דהנה הטעם שהעבד יוצא לחירות בשן ועין, הוא משום שהעבדות בא מכח הקללה שקלל נח לחם בנו שאמר לו "עבד עבדים יהיה לאחיו". (בראשית ט. כה). והנה שם היה שני דברים אחת "וירא חם אבי כנען". (שם ט. כב). שהוא בעין והשני הוא "ויגד לשני אחיו. (שם). שגמר הדבור הוא בשן, א"כ לפי"ז היה מן הדין שהעבד לא יצא לחירות אלא בשן ועין בתרווייהו דוקא, אלא שהקב"ה עושה חסד שהעבד יוצא באחד מהן, א"כ יסורין שממרקין כל גופו על אחת כמה וכמה, והשתא הקל וחומר מתרווייהו. עכ"ל.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

אבא תמיד מסתכל עליך

שמות פרק כא (לז) פִּי יִגְנַב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׁה וַיִּטְבְּחוּ אוֹ מִכְרוּ חֲמֹשֶׁה בְּקֶר יִשְׁלַם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֵאן תַּחַת הַשֶּׁה: ובפרק כ"ב (ו) פִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רַעְהוּ כֶּסֶף אוֹ־כֶּלִים לְשֹׁמֵר וְגִנֵּב מִבֵּית הָאִישׁ אִם־יִמְצָא הַגִּנֵּב יִשְׁלַם שְׁנָיִם: ויקרא פרק ה פסוק כג וְהָיָה פִּי־יִחַטָּא וְאָשָׁם וְהָשִׁיב אֶת־הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזַל וְגו'.

שאלות:

א { יש לשאול מדוע התורה הבדילה בין גנב לגזול מאחר ושניהם לקחו ממון שאינו שלהם? ב { עוד יש לשאול מדוע התורה החמירה בעונשו של גנב לשלם כפל ואם טבח או מכר משלם חמישה תחת השור וארבע תחת השה, והיינו אדם שהחליט לגנוב בלילה באופן שחברו לא יראנו עגל או כבש אם נמצא בידו משלם כפול, ואם עשה מסיבה ושחט את הכבש ואכלו משלם פי ארבע או חמש, ואילו גזול אדם שהלך לאור היום ולוקח בכוח ואיומים מהבעלים עגל או כבש ואפילו שחט למסיבה ואכלו אומרת התורה ויקרא פרק ה פסוק כג וְהָיָה פִּי־יִחַטָּא וְאָשָׁם וְהָשִׁיב אֶת־הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזַל וְגו', זאת אומרת שמשלם תמיד בכל מצב את מה שגזל או כנגדו, וכן נפסק 1. בחושן משפט, ויש לשאול הרי שניהם גנבו אותו רכוש ואדרבא יותר גרוע הגזולן שלקח בכוח הזרוע מהאדם וציערו ומדוע התורה מקילה בעונשו?

אורח חיי האנושות בעולם:

הנה אנחנו עדים למציאות ישנם רבים אשר טועים ומנהלים את חייהם כאילו יכולים לעשות כל אשר יחפוץ בלי שאחרים ידעו ולהמציא עלילות ולפגוע ולהרוס ולהזיק בשביל להגיע למטרתו, כאילו העולם הפקר ואין דין ואין דיין, ולזאת בני אדם מתנהלים לפי חשיבתן מבלי להביא בחשבון שיש בורא לעולם ויש מנהיג לבירה ואין העולם הפקר אלא הכל מתועד, ופועלים כל אשר לאל ידם לעשות וככל העולה על רוחם מתוך המחשבה שזו הדרך היחידה להשיג את התוצאות הרצויות, אולם תורתנו הקדושה מלמדת כי יש מנהיג לבירה וכל העולם מתועד ומצולם וחובת האדם להביא בחשבון שהעולם אינו הפקר ושומה עליו לתת את הדעת כי כל הנעשה וכל אשר יעשה מובא בחשבון ואין דבר שנעלם מעיני השם יתברך, וכל מה שהאדם עושה לעצמו עושה ועל כל פעולה וכל מעשה וכל דיבור יתן דין וחשבון ויענש על כך, וגדול עונשו של היודע ומורד בקונו מאשר אינו יודע והוא שוגג.

סיפור מהשטח:

נפתח בסיפור מהשטח על מקרה שהיה: זוג צעיר התחתן, בשעה טובה. נערכה חתונה מפוארת עם הרבה מוזמנים. אבי החתן הביא עמו לאולם עשרת אלפים שקלים כדי לסגור את חובו לבעל האולם ולתזמורת, והניח את הכסף בכיס חליפתו. במהלך השמחה, נקרא האב לבוא ולרקוד עם החתן. הוא פשט את החליפה והניחה על מסעד הכסא. השמחה היתה גדולה, האב עם בנו רוקדים מפוזים ומכרכרים. אחר הריקודים הסוחפים חזר האב המאושר למקומו, לבש את חליפתו, ובעודו ממשש... הכסף נעלם!!! החוויר האב, ולא ידע את נפשו. חשב לקרוא למשטרה ולערוך חיפוש בקהל, אך לבסוף החליט שלא להשבית את השמחה. החתונה עברה, השמחה הסתיימה, הסרט והתמונות מוכנים, המשפחה המאושרת נקראה לבית המחותן כדי לצפות יחדיו, בפעם הראשונה, בסרט החתונה. יושבים החתן והכלה, הורי החתן, הורי הכלה, האחים והאחיות, הדודים, הקרובים והילדים, וצופים בסרט שנערך במקצועיות ובטוב טעם. הנה החופה... הנה הקידושין, האוכל והריקודים, איזו שמחה... אלו צילומים יפים... המצלמה משוטטת לרגע על פני האולם, ואז, לא פחות ולא יותר, רואים איך אבי הכלה, מתגנב אל החליפה המיוחמת, מושיט את ידו, ומוציא את הכסף מהכיס... מיד עצרו את הסרט, הדליקו את האור, והסתכלו עליו. איזו בושה, איזו כלימה! כמה היה נותן אבי הכלה, כדי למחוק את הקטע הזה מן הסרט?! הנה, כולם יושבים ורואים כיצד נתן ידו בכיס חליפתו של האחר, כיצד הוא חומק ומתגנב. כמה היה נותן כדי לעצור את ההקרנה?!

מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מגזלן:

ובזה נבא לביאור התורה אכן שאלתנו מבוארת במסכת בבא קמא דף עט ע"ב שאלו תלמידיו את רבן יוחנן בן זכאי מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מגזלן? אמר להן זה השווה כבוד עבד לכבוד קונו, וזה לא השווה כבוד עבד לכבוד קונו, כביכול, עשה עין של מטה כאילו אינה רואה ואוזן של מטה כאילו אינה שומעת, שנאמר [ישעיהו כ"ט] הוי המעמיקים מה' לסתיר עצה והיה במחשך מעשיהם וגו', וכתוב [תהלים צ"ד] ויאמרו לא יראה יי' ולא יבין אלהי יעקב, וכתוב [יחזקאל ט"ז] כי [אמרן] עזב ה' את הארץ ואין ה' רואה. ופרש"י שם השווה כבוד עבד לא ירא מבני אדם כדרך שלא ירא מהקב"ה, אבל גנב לא השווה עבד לקונו אלא כיבד העבד יותר מקונו שהוא ירא מבני אדם ומעין של מעלה לא נזהר.

ללמדנו עד כמה התורה מתייחסת לשורש מעשיו של האדם ועל פי זה עונשו ולא רק נמרדים מעשיו לפי ערך הממוני, ולזאת הגזלן שאינו מראה שמפחד מהאדם יותר מהקב"ה התורה הקילה בעונשו, אבל הגנב שמגלה רעתו שיש לו פחד מבני אדם יותר מהקב"ה גילה בזה שאינו מאמין שיש עין רואה מלמעלה וחוסר אמונה זו היא שורש להמשיך בעבירות ומעשים רעים ולזאת הכפילה התורה בעונשו לעוררו לחשבון הנפש.

בכיר בבורסה גנב:

התפרסם בתקשורת פעם אחד מעסקני הבורסה היית בידו מעטפה עם יהלום מאוד יקר בשווי שמונים אלף דולר, והנה לא שם לב שנפלה ממנו המעטפה כמובן שיש בתוכה את כל הפרטים של בעל היהלום והמעטפה, כאשר הגיע למשרדו מחפש את המעטפה ולא מצא מיד רץ לחפש בכל דרכו היכן המעטפה ולא מצא, כמה שניסה לברר לא הצליח למצוא בצר לו החליט להשתמש במצלמות ההבטחה ולראות אולי יגלה היכן נפל לו המעטפה, בדק במצלמות מהרגע שנכנס לבניין עם המעטפה ולבסוף מגלה שכאשר הגיע לקומה שלו בסמוך למשרדו כנראה הוציא משהו ונפלה המעטפה, ולאחר שנכנס למשרדו עבר שכנו בקומה שהיה בכיר בבורסה ראה את המעטפה הרים אותה והכניס לכיסו והמשיך למשרדו, אותו עסקן החליט לא לבייש את שכנו ופנה אליו בשאלה אולי ראה או שמע על מישהו שמצא את המעטפה, אך שכנו השיב שלא ראה ולא שמע, מחוסר ברירה הוציא העסקן את תמונות המצלמה שמתועד איך הרים את המעטפה והכניס אותה לכיסו, התבייש ממש חיפש לקבור את עצמו, כמובן שהשעו אותו מהבורסה כעונש לאחר שנודע על מעשיו שאינו אמין.

יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם:

וכן מסופר במסכת ברכות דף כח ע"ב כשחלה רבי יוחנן בן זכאי, נכנסו תלמידיו לבקרו. וכו' אמרו לו רבינו ברכנו, אמר להם יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. אמרו לו תלמידיו עד כאן? אמר להם ולואי תדעו, כשאדם עובר עבירה אומר שלא יראני אדם ע"כ. כוונת רבי יוחנן בן זכאי לתת עצה לתלמידיו כיצד להתגבר על יצרו של האדם והוא כאשר ישים לנגד עיניו תמיד כי יש עין רואה ואוזן שומעת ויצייר תמיד לנגד עיניו שיש מצלמות וירא כמו שירא מהאדם שרואהו. וכאשר כותב מדרש פליאה 2. על חטא אדם הראשון.

סיפור של הגרש"ז אויירבך:

הגרש"ז היית דרכו לספר על אחד האדמו"רים שהגיע לביתו ולאחר שקיבל פניו בכבוד כראוי וישבו כאשר גמרו הגרש"ז ליוה את האדמו"ר למטה והזמינו מונית אך התעכבה מלהגיע ושלח הגרש"ז שיביאו לאדמו"ר כסא מפני גילו, אך האדמו"ר סירב לשבת, ושאלו הגרש"ז מדוע אינו יושב, השיב האדמו"ר הרי התנא בפרקי אבות אומר עין רואה וכו' וכיון שכל מה שהאדם מתועד הרי לעתיד יראו לי את התמונה הזאת שאני יושב והגרש"ז עומד איזה בושה לכן אנני רוצה שתהיה תמונה כזו, הגרש"ז התפעל ממנו והיה מספר הסיפור עד כמה חשוב שאדם יחשוב בכל רגע האם הוא מוסגל שיראו לו התמונה הזו לעתיד לבוא.

אם יוצר עין הלא יביט:

וכבר אמר דוד המלך על התועים בתהלים פרק צד (ג) **עַד מְתֵי רְשָׁעִים יִקְוֶה עַד מְתֵי רְשָׁעִים יַעֲלֹזוּ:** (ד) **יְבִיעוּ יְדַבְּרוּ עֵתָק יִתְאַמְרוּ כֹּל פְּעֵלֵי אָוֶן:** (ה) **עִמָּךְ יִקְוֶה יִדְבְּאוּ וְנַחֲלֶתְךָ יַעֲנוּ:** (ו)

אֲלֶמְנָה וְגַר יִהְיֶה וְיִתְּוֹמִים יִרְצָחוּ: (ז) וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה יְהוָה וְלֹא יִבִּין אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: (ח) בֵּינוּ בְּעָרִים בָּעַם וּכְסִילִים מָתִי תִשְׁכְּלוּ: (ט) הַנּוֹטֵעַ אֶזְרָא הֲלֹא יִשְׁמַע אִם יִצָּר עֵינָי הֲלֹא יִבִּיט: (י) הַיּוֹסֵר גּוֹיִם הֲלֹא יוֹכִיחַ הַמַּלְמֵד אָדָם דַּעַת: (יא) יִקְוֶה יָדַע מַחְשְׁבוֹת אָדָם כִּי הִמָּה הַבַּל: וּבִיאוֹר הַרְדִּ"ק תִּהְיֶה פֶּרֶק צַד פְּסוּק ט הַנּוֹטֵעַ אֶזְרָא הֲלֹא יִשְׁמַע. הַדְּבָרִים הָעֵתִיקִים שֶׁתְּדַבְּרוּ עַל ה' וְעַל עַמּוֹ. וְאָמַר: אֵיךְ תֹּאמְרוּ כִּי לֹא יִשְׁמַע דְּבָרֵיכֶם וְלֹא יִרְאֶה מַעֲשֵׂיכֶם, וְהֲלֹא הוּא הַכִּיָּן כְּלֵי הַשְּׁמִיעַ וְהַרְאֹת, וְאֵיךְ יִתְּכֵן מִי שֶׁהַכִּיָּן הַכּוּחוֹת הָאֵלֹהִים שֶׁלֹּא יִדְעוּ. וְהַחֲכָם הַגָּדוֹל הַרְמַב"ם ז"ל הַמְשִׁיל מִשֶּׁל בּוֹזֵה הָעֵנִין וְאָמַר: אֵילּוֹ לֹא הִיָּה יוֹדֵעַ הַנֶּפֶח אֹךְ הַתּוֹפֵר עֵנִין הַתְּפִירָה וּמִבֵּין אֹתָהּ וּמִצִּיר אֹתָהּ בְּלִבּוֹ לֹא הִיָּה עוֹשֶׂה הַמַּחֲטָא עַל הַתְּכוּנָה הַזֹּאת אֲשֶׁר לֹא תִשְׁלַם הַתְּפִירָה זוֹלָתָהּ, כֵּן אִם הִיָּה עֵנִין הַשְּׁגָת הַרְאֹת נֶעֱלַם מֵהַשֵּׁם וְלֹא יִדְעֵהוּ, וְכֵן הַשְּׁגַת הַשְּׁמִיעַ, אֵיךְ הַמְצִיא זֶה הַכִּלִּי הַמוֹכֵן לְהַשְׁגַּת הַרְאֹת וְזֶה הַכִּלִּי הַמוֹכֵן לְהַשְׁגַּת הַשְּׁמִיעַ עַב"ל.

דברי התנא הסתכל בשלשה דברים:

וכמאמר רבי במסכת אבות פרק ב משנה א רבי אומר וכו' והסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבין: ובזמננו אשר הקב"ה המחיש לנו כיצד על ידי לוויינים בשמים יכולים לראות ולשמוע ולתעד הכל מסוף העולם עד סופו ברגע כממריה, והרי טבעו של האדם שנרתע לעשות עוול לנגד מצלמות המתעדות את מעשיו, כאשר היום מאמצים במשרדים מכובדים הקלטת השיחות למען שהעובד ידע שצריך לדבר יפה בצורה מכובדת וירתע שישמעו את שיחתו, וכן מתקינים מצלמות בכדי להשגיח על העובדים ודבר זה אפילו סומכים בהשגחת כשרות כיון שהדבר גורם להרתעה, וכן מצלמות בכבישים כל נהג שיודע נזהר ומאט כי יודע שיש עין רואה, א"כ כאשר יתבונן שיש את הלוויין הענק והגדול בשמים של הקב"ה המתעד מאז בריאת העולם עד סופו כל הנעשה בעולם עם כל אחד ואחד בתמונות וסרטים וכן האזנה לכל מילה שמדבר, כיצד יכול לחטוא ולעשות נגד יוצרו הקב"ה.

ביאור הרמב"ם הפסוק שויתי ה' לנגדי תמיד:

אומר דוד המלך בתהלים פרק טז פסוק ח (ח) שויתי יקוק לנגדי תמיד כי מימיני בל-אמוט: וכתב לבאר הרמב"ם בספר מורה הנבוכים חלק ג פרק נא ומפני זה היו מקפידים החסידים על השעות שהיו בטלים בהם מלחשוב בשם, והזהירו ממנו ואמרו, אל תפנו אל מדעתכם, ואמר דוד שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט, הוא אומר איני מפנה מחשבתי ממנו, וכאלו הוא יד ימיני אשר לא ישכחה האדם כהרף עין לקלות תנועתה, ומפני זה לא אמוט כלומר לא אפול עב"ל. ויש להוסיף הפסוק תהלים פרק קכא (ה) יקוק שמרך יקוק צלך על-יד ימינך: שצריך להרגיש תמיד את השם כיד ימינו.

ואכן הביא הרמב"ם את דבריו בקיצור בשו"ע או"ח סימן א סעיף א הגה שויתי ה' לנגדי תמיד (תהילים טז, ח), הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדבורו במושב המלך. כ"ש כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקדוש ברוך הוא, אשר

מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה במעשיו, כמו שנאמר אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' (ירמיה כג, כד), מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השי"ת ובושתו ממנו תמיד (מורה נבוכים ח"ג פ' נ"ב), וכו' (טור) עכ"ל. מתבאר כי השמירה הגדולה על האדם להימנע מדבר עבירה הוא החשיבה של שויתי השם לנגדי תמיד. **וכן כתב 3.** המסילת ישרים שזו דרך קניית היראה.

דברי המגיד למרן הב"י סוד ההצלחה:

ו**כתב בספר מגיד מישרים פרשת כי תשא מהדורא קמא שנת אש"ה [ש"ו]. אור ליום שבת ר"ב לאדר, ה' עמך וכו' אזכך להעמיד תלמידים הרבה ולהדפיס ספריך ולפשטן בכל גבול ישראל, רק כי תדבק בי ובתורתי וביראתי ותדיר כל מחשבותיך יהיו בי באימה וביראה, כי תדיר תצייר שם ההוי"ה נגד עיניך ככתוב בכתב דיו שחור, וכמאמר דהע"ה שויתי ה' לנגדי תמיד, ובכן תכנע ותחרד תמיד מפני ה' ותסיר כל מחשבותיך מלבך, ואין לך לחשוב בעסקיך כי אם בבית הכסא במקום המטונף, כי ההרהור בעסקיך אינם מועילים לך ואדרבה הם לך מזיקים לכן הזהר מהם, וייחד לבבך ומחשבותיך לעבודתי ואזכך להיות כתוב במצחך האי הוא ריש מתיבתא עכ"ל. וכעין זה 4. כתב המשנה ברורה שם.**

מדוע נוסח הברכות בלשון נוכח:

ו**כתב ר' צדוק הכהן מלובלין - צדקת הצדיק אות ב** והיינו ברכות שכולן מתחילין בלשון נוכח, שמיד בהתחלת הברכה צריך להיות השם יתברך נוכח עיניו כאילו עומד עליו ומצוהו עכ"ל.

המבחן איזהו צנוע:

ומבואר במסכת ברכות דף סב ע"א וכן במסכת ע"ז דף מז ע"ב תנו רבנן איזהו צנוע, זה הנפנה בלילה במקום שנפנה ביום. איני? וכו' לא תימא במקום אלא אימא כדרך שנפנה ביום. וכן נפסק בשו"ע או"ח סימן ג סעיף יב. וכתב המשנה ברורה שם ס"ק כב בצניעות בלילה ר"ל שלא יגלה עצמו יותר מביום ולא יגלה עצמו עד שישב וכה"ג, כי לפניו ית' חשיכה כאורה. ולכן אנו מתפללים בכל יום לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר כבגלוי. כמו 5. קמחית שזכתה לשבעה בנים כהנים גדולים.

לא תקלל חרש:

ו**כתב רבינו בחיי ויקרא פרק יט פסוק (יד) לא תקלל חרש.** הזכיר הכתוב חרש כדי ללמוד ק"ו אם החרש שלא ישמע כשהוא מקלל אותו הוזהירה עליו תורה, אין צ"ל מי שישמע והתקצף ונתבייש, וכל זה שיהיה האדם גדור בדבורו ושלא ירגיל את נפשו בתכונה רעה, ואין האיסור מצד חברו השומע אלא מצד עצמו, ואם הוא גדור בזה אצל החרש כל שכן אצל השומע, ולכך הזכיר הכתוב "חרש" והוא בנין אב לכל השאר, ועוד מפני שדבר הכתוב בהווה שבני אדם מקללים החרש ומכשילים העור ולא ייראו מהם, ועל זה אמר "ויראת מאלהיך", שכל דבר המסור ללב נאמר בו "ויראת מאלהיך". וכן הזכיר שלמה ע"ה (משלי כד, יב) "כי תאמר הן לא ידענו זה הלא תוכן לבות הוא יבין ונוצר נפשך הוא ידע והשיב

לאדם כפעלו", וזהו שאמרו רז"ל (אבות ב, א) "דע מה למעלה ממך, עין רואה ואוזן שומעת, וכל מעשיך בספר נכתבים".

איך נתפס בעלילת שווא:

פעם אחת היה מחלוקת ומריבה בין שני בני אדם שהיו מקורבים בעבר אך הסתכסכו אחד מהם החליט לנקוט בצער חריג לצערנו מקובל אצל רבים בחברה או בין אשה לבעל שהחליט להמציא עלילת שווא ובכך להכניס אותו לבית הסוהר ללמדו לקח, ואכן מאחר והוא מתארח הרבה אצל השני לקח את בנו הקטן יחסית ושכנע אותו להמציא עלילה על האוייב שלו ושיספר כי אותו חבר בעבר היה תמיד לוקח אותו ומושיבו על ברכיו ומתעסק באבריו הנסתרים ופגע בו, ושכנע את בנו בכסף לשתף פעולה ולמדו מה לומר כאשר יחקרו אותו ויספר שפעמים רבות ניצל את הקירבה להתעסק איתו והתעלל בו, כמובן שתכנן היטב את העלילה והביא בחשבון שעלול שונאו להמציא ראיות סותרות, אך מאחר ויודע שבשבת לא יוכל לתעד מה שקורא ולהביא הוכחות נגדו לכן כל העלילה היא על שבתות אירוח שבכל הזדמנות התעלל בילד, כמובן לקח עו"ד שייצג אותו ולהציג את העלילה הנפשעת להכפיש את שמו ולעשות לו נזק בלתי הפיך עם כל המשתמע מכך, כאשר נחשף אוייבו ושמע על התביעה והעלילה שהעליל עליו לא נלחץ בכלל והגיב באדישות לדבר היפך מחשבתו של המעליל שציפה שירוץ להתחנן אליו ולפצות אותו בסכום כספי גדול להוריד מעליו את העלילה, ולבסוף התברר כי בביתו של אותו חבר מותקנות מצלמות שמצלמים עשרים וארבע שבע כל תזוזה שנעשה בבית, והוציאו סרט של השבתות ומתברר שמעולם לא הושיב את בן חברו על ברכיו והכל עלילת שווא ונקנס ונענש על כך וההמשך מובן מאליו. כל זה בהיות ולא הביא בחשבון שיש מצלמות שמתעדים את הנעשה בבית, כך האדם נכשל בעבירות ששוכח שיש מצלמה מלמעלה שמתעדת כל דיבור וכל פעולה שאדם עושה בכל רגע, ולו היה מביא בחשבון היה נמנע.

סיפור על עין רואה:

מרן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל היה רגיל לספר סיפור להמחיש מה זה עין רואה וכו'. המעשה היה לפני בערך מאה וחמישים שנה בימי הרב הגאון רבי משה צבי זצ"ל, אב"ד בעיר סוּרֶן, וגם העיר בֶּלְטָה הסמוכה הייתה כפופה להוראותיו. פעם אחת בא לרב סוחר נכבד מהעיר "ברודי", וסח לו את צערו בדמעות שלישי: "רבינו, יש לי בעיה גדולה מאוד, אני רוצה להתייעץ עם הרב, אני לא יודע מה לעשות..." "אני סוחר גדול בעיר ברודי, ויש לי קשרי מסחר עם הסוחרים ברוסיה, אחד מהסוחרים הגדולים שאני מסתחר איתו נקרא בשם "רבי יצחק" והוא גר בעיר "בֶּלְטָה". כמה פעמים בשנה הוא קונה ממני סחורה, אני נותן לו לקחת סחורה בצורה חופשית, וכנגד זה הוא כותב לי שטר (צ'ק בנקאי) עם סכום העסקה. כל פעם שסחרתי איתו, היו מסתדרים הדברים על הצד הטוב ביותר, אך בפעם האחרונה הוא קנה ממני סחורה גדולה מאוד בסכום עתק של אלף רובל ונותן לי שטר-צ'ק עם עדים, כדי שבזמן הפרעון אפרע אותו ואגבה את הכסף. והנה, לאחר שקנה את כל הסחורות, ריכזתי את כל רשימת הסחורות שקנה ממני ושמתי אותם במעטפה כדי לשלוח

לו אותם בדואר בצירוף קבלה. "אך לצערי הרב", המשיך לספר הסוחר, טעה העובד שלי ובמקום לשלוח את המעטפה עם רשימת הסחורות, שלח את המעטפה בה נמצא שטר ההתחייבות שהסוחר רבי יצחק נתן לי בתמורה לכל הסחורות שקנה. באותו זמן לא שמתי לב לטעות, אך כמה ימים לפני שהגיע זמן הפירעון פתחתי את המגירה והרגשתי בטעות הגורלית שנעשתה. השטר לא נמצא, אלא רק רשימות הסחורות שהוא קנה ממני... מיד שלחתי לו מכתב דחוף והעמדתי אותו על הטעות, כתבתי שאשלח לו את כל רשימת הסחורות ואבקש לקבל בחזרה את שטר הפירעון. סמכתי עליו, ידעתי שהוא אדם ירא שמים ופעמים רבות עשה איתי עסקאות, חשבתי שיבין בטעות שנעשתה וישלח בחזרה את שטר הפירעון. "חיכיתי שבוע-שבועיים, חודש-חודשיים, אך אין קול ואין ענה ואין קָשָׁב (מלכים א יח, כט), לא הייתה תגובה. שלחתי לו עוד מכתב בו כתבתי: "רבי יצחק, אני מבקש ממך, אני לא רוצה להיכנס איתך לדין ודברים של משפטים וכדו', תשלח לי בבקשה את השטר שלי!" בפעם הזאת קיבל מכתב תגובה בו כתב לי בזה הלשון: "נוראות נפלאתי עליך, כבודו אדם ירא שמים, עסקתי איתך כל הזמן ביושר, מדוע אתה טוען שאני חייב לך כסף, אין לי שום דין ודברים איתך! שילמתי לך את כל הכסף, עד הפרוטה האחרונה!" כפר בכל הטענות. סיים הסוחר את דבריו לפני הרב ואמר: "כבוד הרב, אני יודע את נפשי, אין בכוחי לשאת הפסד גדול כזה, אם הוא לא ישלם את האלף רובל שחייב לי, אצטרך להכריז על פשיטת רגל. הוא קנה כמעט חצי מהסחורה שהייתה לי. אני פונה בצר לי אל כבוד הרב, ומבקש שייתן לי את העצה הנכונה, להציל עשוק מיד עושקו." רבי משה צבי שמע את דבריו בתשומת לב, ואמר: "אין בעיה, תן לי את כל הפרטים שלו, עוד כחודש ימים אהיה בעזרת ה' בעיר בִּלְטָה ואחקור את העניין, תבוא לשם ותתבע אותו לדין תורה אצלי." לאחר כחודש ימים נסע רבי משה צבי לִבְלָטָה ובירר הודות הסוחר רבי צבי. מבירוריו אצל אנשי המקום שמע הרב 'שירות ותשבחות' על הסוחר רבי צבי, שהוא אדם ירא שמים, כל בני העיר מדברים עליו טובה ושמו יוצא לפניו. עוד אמרו לו אנשי המקום שכדי להתחכך אודותיו, מומלץ לרב לדבר עם המלמד של בן אחותו, הוא מכיר אותו היטב. נאחותו של רבי יצחק נפטרה והוא אימץ את בן אחותו אליו וגידלו בביתו כאחד מבניו, שכן, אביו של הבן הצעיר השאיר אותו לבדו והלך לו, ורבי יצחק הכניסו בתוך ביתו וגידלו. ניגש הרב למלמד, שאל אותו אודות רבי יצחק, סיים את החקירות והדרישות ושב למקומו. לאחר שלושה ימים הגיע הסוחר מברודי והזמין לדין תורה את הסוחר רבי יצחק. ישבו שניהם בבית הדין בפני הדיינים ורבי משה צבי בראשם. שטח הסוחר מברודי את טענתו, וסיפר אֶת כָּל אֲשֶׁר קָרְהוּ, שהוא טעה ושלח את שטר החוב, והסוחר רבי יצחק כופר ומכחיש את הדבר. פנה רבי משה צבי אל הנטען- הסוחר רבי יצחק, ושאל מה טענת הגנתו: "לא היו דברים מעולם", אמר הסוחר, "שילמתי על כל הסחורות שלקחתי ממנו, אין לי שום דין ודברים עמו, אני יודע על איזה שטר הוא מדבר." המשיך הרב לפנות לרבי יצחק ואמר: "אולי בכל אופן תנסה לחשוב, אולי כן היה משהו." "לא כבוד הרב, הוא סתם טופל עליו דברי שקר", השיב רבי יצחק. הרב המשיך לפנות לרבי יצחק, והפעם מעט בתוקפנות: "חבל שיהיה סתם ביזיונות, כדאי מאוד שתשלם את הכסף שלו." אולם רבי יצחק לא שָׁת

לבו גם לזאת (שמות ז, כג), וטען שאינו מבין מה כבוד הרב רוצה ממנו. לאחר ששמע רבי משה ובית דינו את טענות הצדדים, הוצאו הצדדים וכל הקהל מאולם בית הדין להתייעצות, ולאחר שהסביר רבי משה צבי את העניין לשני הדיינים, ניתן פסק הדין: "הסוחר רבי יצחק מבלטה חייב לשלם מיד את סכום אלף רובל שחייב לסוחר מהעיר ברודי!" התרעם רבי יצחק והתפרץ כלפי הרב האב"ד, "אתם עושים לי עוולה! על סמך מה אתם מחייבים אותי? אין לך שום ביסוס הלכתי ולא עדויות." נעמד רבי משה צבי ודפק על התיבה בזעם: "יש לנו עדים, תכניסו בבקשה את העד!" לפתע נכנס ילד בגיל שמונה לאולם, הצביע עליו הרב ואמר לסוחר ר' יצחק: "את הילד הזה אתה מגדל בביתך נכון? תדע לך שהוא יציל אותך מגיהנום!" "על מה יציל אותי, מדוע הרב אומר עלי דברים כאלה" השיב ר' יצחק. "אינך זוכר שקיבלת את השטר מהדוור בליל שבת, קודם הקידוש, לקחת את השטר ושרפת אותו בנרות שאשתך הדליקה לכבוד שבת קודש?" אמר רבי משה צבי בתוקפנות, פנה לילד הקטן וביקש ממנו לספר לכולם את מה שהתרחש. כששמע זאת הסוחר רבי יצחק, החל לרעוד, ונתעלף במקום. מיד לאחר שעוררוהו מעלפונו קיבל עליו את הדין לשלם את כל הכסף לסוחר מהעיר ברודי. לאחר המעשה פנה הסוחר ושאר הקהל לכבוד הרב האב"ד, לשואלו, כיצד ידע את כל זאת, והאם זו רוח הקודש שדיברה מתוך גרונו של הרב? נעמד הרב ואמר: "איני נביא ולא בעל רוח הקודש, כשהגעתי לעיר בבלטה חקרתי ודרשתי אחר הסוחר רבי יצחק ושמעתי עליו שהוא אישיות נעלה, מגדל יתום בתוך ביתו וכו', ממש יהודי יקר מאוד. לאחר מכן הלכתי למלמד בתלמוד תורה ושאלתי אותו אם שמע פעם מהילד, איזה דיבור לא טוב על דודו ר' יצחק. "לא", ענה לי המלמד, "הילד כל הזמן מדבר עליו רק דברים טובים, ושהוא מטפל בו ומעניק לו כמו לאחד מבניו." המשכתי לשאול שוב את המלמד אם שמע שהילד מדבר על דודו. ואז ענה לי: "עכשיו אני נזכר, כן כבוד הרב, שמעתי ממנו משהו, אך שיתקתי אותו מיד. יום אחד הוא בא וסיפר לחבריו שדוד שלו, רבי יצחק, חילל שבת! מיד השתקתי אותו ואמרתי לו שיפסיק עם הדמיונות, ולא ידבר כך על דודו, שהוא ירא שמים בתכלית", סיים המלמד. "זהו זה", אמר הרב, "הבנתי מה שקרה." ניגשתי לילד וחקרתי אותו איך היה בדיוק כל המעשה, בתחילה הוא לא רצה לספר לי בטענה שהמלמד אמר לו שלא ידבר שטויות, אך לאחר שהסברתי לו שאין לו מה לדאוג ואני מבקש ממנו שיספר, פתח פיו ואמר: בליל שבת הדוור הגיע לבית ועמו מכתב, הדוור שהיה גוי, פתח את המכתב. מיד כשראה הדוד ר' יצחק שיש במכתב שטר מסוים, קם מכסאו, לקח את השטר ושרף אותו בנרות שהודלקו לכבוד שבת, בחושבו שאין אדם מבני הבית שרואה אותו... סיים הרב ואמר: "עכשיו הבנתם איך ידעתי את הכל? זו לו רוח הקודש אלא מציאות, חקרתי את הדבר ומצאתי." לאחר מכן פנה הרב אל הסוחר רבי יצחק, והוכיחו על מעשיו הנפשעים: ראה נא איזה פשע גדול עשית, לא רק שכפרת בממון חברך, אלא גם כפרת בשבת הקדושה! חיללת את השבת בעבור בצע כסף! ועתה היזהר, אֵל תִּשְׁלַח יְדְךָ אֶל הַנְּעָר וְאֶל תַּעֲשׂ לוֹ מְאוּמָה (בראשית כב, יב), השמר לך פן תנסה להתנקם בבן אחותך, שעל ידו נגרם לך לשלם סכום כסף גדול, אלא המשך לחנכו

ולגדלו לתורה ולמצוות, ודע לך, שרק בזכותו תזכה למחילה ולכפרת עוון. הסוחר ר' יצחק קיבל עליו את הדין, והבטיח שימשיך לגדל את הנער היתום כאילו לא קרה דבר.

מוסר השכל:

עלה בידנו עד כמה האדם חיי בטעות כגנב במחתרת אשר מפחד מבני אדם יותר מהשם יתברך בגלל שטועה כאילו אין רואה את מעשיו ומאזין לדבריו, ובכך האדם נכשל בדבר עבירה ומעשים מגונים, אולם המשכיל יתבונן ממראה עיניו היום אשר אפשר לראות מסוף העולם ועד סופו ולהאזין עד קצה העולם במכשיר אשר בכף ידו, כמו חשיפת השימוש שעשתה המשטרה בתוכנת פגסוס כדי לעקוב אחרי נחקרים. שזעזע את אמות הסיפים שאבדנו כבר את הפרטיות וכל הנסתרות האישיות נחשפות על ידי מיכשור, וקל וחומר אלף פעמים שכל מה הוא עושה ומדבר מתועד בלוחיות הענק שבעולם לפני השם יתברך הממציא והיוצר בעולם את כל מנגנון הצילום הראיה והשמיעה בעולם שממנו למדו לחכות במעט כדברי דוד המלך היוצר עין ולא יביט, ולכן ישקול את מעשיו ודיבורו בפלס המואזניים וישמור את נפשו מהיכשל בדבר עבירה, וככל שיפנים את המציאות האמיתית הזאת שויתי השם לנגדי תמיד והשם צילך ליד ימינך, יחשוב לפני כל דיבור ומעשה האם יוכל לעמוד במבחן לעתיד לבוא כאשר יראו לו את התמונה הזאת לעיני כולם, כן ישפר מעשיו ויזכה בזה ובבא לכל הטוב הגנוז לצדיקים אמן.

החותם בברכת שבת שלום ומבורך.

הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד

*

מקורות:

1. אכן הדבר מבואר ומוגדר בשו"ע חו"מ הלכות גניבה סימן שמח סעיף ג: איזהו גנב, הלוקח ממון אדם בסתר ואין הבעלים יודעים. אבל אם לקח בגלוי ובפרהסיא, אין זה גנב, אלא גזלן. וכן מבואר בשו"ע חו"מ הלכות גזילה סימן שנט סעיף ז: איזהו גזלן, הלוקח ממון האדם בחזקה, כגון שחטף מידו מטלטלים, או שנכנס לרשותו שלא לרצון הבעלים ונטל משם כלים, או שתקף בעבדו או בבהמתו ונשתמש בהם, או שירד לתוך שדהו ואכל פירותיה וכל כיוצא בזה. עוד מבואר שהגזלן משלם גזלתו בשו"ע חו"מ הלכות גזילה סימן שס סעיף א: כל הגזל חייב להחזיר הגזילה עצמה שנאמר: והשיב את הגזילה אשר גזל (ויקרא ה, כג). ואם אבדה או נשתנית, משלם דמיה.

מדוע אדה"ר נכשל בחטא:

2. ראיתי ביאור נפלא בספר אוצרות התורה על מדרש פליאה כתוב ותתן גם לאישה עמה ויאכל בראשית פ"ג פסוק ו'. וכתב במדרש פליאה מפני מה חטא אדם הראשון מפני שראה שתים ולא ראה שלש והדברים סתומים. נראה לבאר באופן אחר כתוב במשנה אבות ב-א רבי אומר הסתכל בג' דברים ואין אתה בא לידי עבירה דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים. והנה אדם הראשון ידע רק ב' דברים אוזן

שומעת, וכל מעשיך בספר נכתבים, אבל את הפרט השלישי עין רואה לא ידע שהרי כתוב ויתחבא האדם ואשתו מפני ה' אלוקים, זאת אומרת שחשב שיש אפשרות להסתתר מהקב"ה וכביכול אין הוא רואה הכל, וזה אשר גרם לו לחטוא והוא שאמרו ראה שתים ולא ראה שלש.

דברי המסילת ישרים לקניין יראה:

3. **כ"כ הרמח"ל בספר מסילת ישרים פרק כה במאמרו דרך קניית היראה, מבאר כיצד קונים מידה זו, כיוון שיתברר לו שבכל מקום שהוא עומד לפני שכינתו יתברך אז מאליה תבוא בו היראה והפחד פן ייכשל במעשיו שלא יהיו כראוי לפי רוממות כבודו והוא מה שנאמר אבות פ"ב דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים.**

דברי המ"ב בשם האריז"ל:

4. **כתב המשנה ברורה סימן א ס"ק ד הצדיקים, דהיינו שיצייר בנפשו תמיד איך שהוא עומד לפני השם יתברך, כי הקדוש ברוך הוא מלא כל הארץ כבודו, וכתבו בשם האר"י ז"ל שיצייר שם הוי"ה תמיד נגד עיניו בניקוד יראה כזה יְהוָה, וזהו סוד שויתי ה' לנגדי תמיד וזה תועלת גדול לענין היראה.**

מעשה של קמחית בזכות זה זכתה לשבעה בנים כה"ג:

5. **עוד מבואר במסכת יומא דף מז ע"א תנו רבנן שבעה בנים היו לה לקמחית וכולן שמשו בכהונה גדולה. אמרו לה חכמים מה עשית שזכית לכך? אמרה להם מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי. ונראה ביאור הדבר בהיות והיא היית מתנהגת תמיד כאילו עומדת לפני השכינה גם בסתר ולא הסיחה דעתה מהשם לכן זכתה שבניה ישמשו את השכינה בבית המקדש.**

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

לחפשי ישלחנו

וְכִי יִפֶּה אִישׁ אֶת עֵינָיו עֲבָדוֹ... וְאִם שָׁן עֲבָדוֹ אוֹ שָׁן אָמְתוֹ יִפִּיל לְחַפְשֵׁי יִשְׁלָחֵנוּ (כא, כו-כז)
'לחפשי ישלחנו'.

זהו עבד כנעני. והוא משועבד לאדונו לגמרי. 'לעולם בהם תעבודו'.

וכשהאדון מכה את עינו, אפילו אם זה היה בכונה לרפאותו, ויתכן שאף אם לא כיון
להכאה כלל (עי' קדושין כד:) - הוא יוצא לחרות.

יש משהו בהכאה הזו, בהפלת השן הזו - ש'מפקיע' מהעבד את ה'עבדות' שבו.

וכדי לנסות לברר מה ה'משהו' הזה, נלך אחורה:

- היכן החל המושג הזה של 'עבד כנעני'?

- אצל ה'כנעני' הראשון: כנען בן חם.

הוא התקלל ש'עבד עבדים יהיה לאחיו'. הוא, וכל זרעו.

ומה שהביא עליו את הקללה הזו, היה מעשהו של אביו. חם. או מעשהו שלו עצמו (עי'
יל"ש נח סא ד"ה ויהיו. ועי' ספורנו ומלבי"ם שם, ט, כב).

מה שהוא עשה כתוב בפסוק:

- 'וירא חם אבי כנען את ערות אביו'.

זה היה החטא הראשון.

והחטא השני - 'ויגד לשני אחיו בחוץ'.

- 'וירא', עין; 'ויגד' - פה.

העין, והפה, גרמו לאותה עבדות עולם.

וכשהעין והפה נחסרים - אז גם מה שהם גרמו, נעלם.

- וכך העבד, יוצא לחפשי (עיי"ש ד"ה וישת).

*

חומר וצורה

יש 'חומר', ויש 'צורה'.

וכל דבר, כל מציאות, מורכבת - מחומר וצורה.

בעולם הגשמי, אנחנו לא יכולים לראות חומר בלי צורה, או צורה בלי חומר. הם תמיד
ביחד.

כי חומר חסר צורה, הוא באמת - חסר כל צורה שהיא. אין לו צבע, הוא לא עיגול ולא מרובע, ולא שום צורה שיכולה להיות.

אפילו האבן שבצד הרחוב, שהיא כביכול בלי צורה מוגדרת - יש לה צורה כלשהי. מראה כלשהו.

כל מה ש'נראה' לעין - זו הצורה, ש'התלבשה' על החומר.

וגם אם ננסה לדמיין צורה בלי חומר, לא נצליח. צורה לכשעצמה היא רק בגדר 'רעיון'. אפשרות. אין לה על מה 'להתלבש', אין לה על מה 'לחול'.

צורה יכולה להיות גם יותר עליונה. יותר חזקה. וכלפיה, הצורה הטבעית הרגילה - היא בגדר חומר.

למשל, כשאתה נוטל את האבן הנ"ל - ויוצר לה צורה חדשה. מסתת אותה, צובע אותה.

- הצורה החדשה 'חלה' על גבי הצורה הקודמת, הפשוטה יותר.

האבן קיבלה 'צורה' חדשה. יותר מוגדרת, יותר בעלת משמעות. כלפיה, צורת האבן הבסיסית - היא 'חומר'.

דוגמא נוספת:

לעץ, יש צורה. גם לברזל הגולמי.

וכשצירפת אותם ביחד, ויצרת מהם שולחן - אז 'יצרת' צורה מוגדרת יותר. משמעותית יותר. בעלת 'שם' בפני עצמו: שולחן.

אז כלפי השולחן, החומר - זה העץ והברזל. עם הצורה הבסיסית שלהן. והצורה, זה השולחן המוגמר.

גם אות כתובה. א' למשל. היא כשלעצמה - יש בה חומר, דיו; וצורה - א'.

וכשאתה מצרף את האותיות זו לזו, אז הן מקבלות צורה - של 'מילה'.

ומעתה, האותיות - הן החומר; והמילה, זו הצורה.

מציאות בלי משמעות, גם היא חומר - בלי צורה. וכשהיא מקבלת משמעות, זהו חיבור - של חומר וצורה.

גם גשמיות ורוחניות, הן חומר - וצורה.

עץ התמר, למשל. יש לו פירות. ענפים.

וכשאתה חותך ממנו ענף אחד, ונוטל אותו לשם מצות לולב - אז הענף הזה קיבל 'צורה' רוחנית.

כך גם למשל - כשאנחנו אוכלים סעודת שבת.

האוכל - הוא גשמי. לגמרי. חומרי לחלוטין. ואנחנו מכינים אותו, לכבוד שבת. ואוכלים אותו - לכבוד השבת.

- כך 'חלה' עליו 'צורה' רוחנית קדושה.

וכל המעשים שלנו זה ככה. יש מעשה גולמי. חסר משמעות. חומרי לגמרי. וכשאנחנו מכוונים בו לשם מצותו - הוא נעשה בעל משמעות. בעל 'צורה'.
- וכך אנחנו מחברים את החומר - והצורה.

*

ראיון

ננסה 'לראיין' את החומר והצורה.

נשאל את הצורה:

- מה השאיפה שלך? מה היית הכי רוצה?

התשובה תהיה - לחול על משהו. על חומר כלשהו.

נשאל עוד:

- האם זה 'חסר' לך? מה כואב לך כשאת לבדך?

- זה לא בגדר 'חוסר'. לבדי - אני 'רעיון' מושלם. אפילו יותר מאשר כשאני חלה על חומר.

הרעיון לכשעצמו, הוא חסר גבולות. וכשהוא 'מתלבש' על חומר כלשהו, הוא 'נקבע' בו, נעשה חלק ממנו. וחומר, הוא תמיד - גבולי.

אבל הרצון של הצורה - זה להתבטא. להיות נראית לעולם. להביא את עצמה ל'למעשה'. לצאת אל הפועל.

עתה נפנה לחומר:

- מה השאיפה שלך?

- אני לא יודע.

החומר, אינו 'יודע'. הוא לא רעיון. הוא לא 'מבין' מה התפקיד שלו, מה ה'יעד' שלו - כל עוד הוא לא קיבל אותו אליו.

אז נמשיך:

- אבל מה אתה מרגיש ככה, כשאתה 'לבד'?

- מרגיש כמו מה שאמרת: לבד. חסר לי משהו ענק, אבל אני לא יודע מהו.

- באמת 'חסר' לך?

- כן. אני מרגיש חוסר גדול מאוד. בכל המהות שלי. אני לא יודע מה 'ישלים' אותי. אני גם לא יודע מה לחפש.

החומר, זו בחינת הנקבה. ויותר ממה שהאיש רוצה לישא - האשה רוצה לינשא (כתובות פו.). אבל הוא זה שדרכו לחזור אחר האשה (קידושין ב:).

ומדוע?

- כי היא 'תובעת בלב' (עירובין ק:). היא לא יודעת בברור מה היא רוצה.

הוא זה ש'עושה אותה כלי' (סנהדרין כב:). הוא זה שיוצר אצלה את המציאות הזו, בה היא רוצה אותו, ו'מקבלת' אותו. כמו 'כלי', שמקבל את מה שנותנים בו. החומר טובע. רוצה מאוד. יותר מאשר הצורה.
- אבל הצורה צריכה - להוביל אותו. לגלות לו מה הוא באמת רוצה.

*

עבד

עבד, הוא כל כולו - 'חומרי'.
אין לו שום משמעות לחייו, חוץ - מרצונו של האדון.
עבד ושפחה - 'בהפקירא ניחא ליה' (עי' גיטין יג.). חומריות בלי מטרה. ב'הפקר' גמור. בלי איזו 'צורה' שמנחה, שמדריכה. שחותרת אל יעד כלשהו.
- בלי משמעות.
האדון - הוא ה'צורה' היחידה שלו. וכך העבד 'מפקיד' את כל מהותו בידיו של האדון, ולא 'רואה' מאומה. לא מענין אותו כלום, חוץ מכאן ועכשיו. הנאות, בלי משמעות.
- ומהיכן באה לו ה'השקפה' הזו?
מסב סבו. כנען.
הוא - 'ראה'.
העין, היתה ה'סרסור'. והיא גררה אחריה את כל השאר.
החומר, שלט. הוביל. לקח את כל ה'אדם' שבו - ושיעבד אותו אליו.
החומר, משתוקק. רוצה. כך הבנו לעיל.
והנטיה ה'טבעית' שלו, זה להשתוקק - למה שהוא מכיר. לעוד חומר.
וכך התאווה של ה'בשר' היא - למלא אותה, בעוד בשר. בעוד חומריות. ב'הפקירא'.
- וזה לא באמת ממלא. זה 'מים מלוחים'.
כי כך נהיה עוד חומר, ועוד חומר, וככל שיש יותר חומר - אז יש יותר חסר, והחסר זועק - עד שמגיעים לטרוף מוחלט.
'טרוף מוחלט'.
- לא מדויק. אולי פעם חשבנו שיש בזה 'מוחלט'. שיש לזה סוף כלשהו. היום מתברר, שלתהום הזו - אין סוף.
העין, והפה, 'משכו' את כנען לעבר פי פחת.
אז כל עוד יש לכנעני עין ופה שלמים - הוא מחובר לאותה פראות חסרת רסן. לאותו מלך זקן וכסיל.
מחובר, לחומר העכור. ל'כאן ועכשיו'. ל'הפקירא' מוחלט.

במהותו - אין לו 'צורה' כלשהי. הוא איבד אותה לגמרי.
ולכן הוא חייב צורה חיצונית, על ידי אדם חיצוני. על ידי אדון, שיוביל אותו. שישלוט
עליו. שימלוך על כולו.
- אחרת הוא מתפרע, משתולל. מאבד כל רסן.
אנחנו יכולים לראות את זה אצל בני ישמעאל. הלא עמי כנען 'הצטרפו' אל בני ישמעאל,
כידוע.
והיום זה כבר ברור. בלי מנהיג חזק - הם לא יכולים לשרוד. בלי 'אדון', אין להם סיכוי.

*

הרעיון של כנען

'כנען', הוא לא רק אחד העמים.
- כנען - זה 'רעיון'.
והרעיון הזה, נמצא אצל כולנו. מי פחות, ומי יותר.
בצורה היותר קיצונית, זה נשמע בערך כך:
- 'שחרר, אחי. תן לי להסתכל על מה שבא לי'.
'בא לי'.
- מדויק.
זה 'בא' לו. לא הוא זה ש'מביא' את זה. זה בא - מבחוץ. ממי ששולט בו. ממי שסוחב
אותו 'באף' אחריו.
מישהו אדון עליו. והוא עבד שלו. ממש כך.
- וכל לב יודע מרת נפשו הבהמית.
וזה לא רק ב'אסור', אלא גם ב'מותר'. בכל מה שהאדם 'נמשך' אחריו.
מסופר על ר' שלום שבדרון זצ"ל, שפתח פעם את המקרר, ומיד סגר אותו בטריקה - תוך
שהוא קורא בכאב 'ולא תתורו!...'
אז הבעיה של החומר, זה שאין לו צורה. שאין לו מי ש'מולך' עליו.
ובלי צורה - אז הוא 'נמשך' אחר עינו. אחר סרסורי החטא. כשאין מלך - אז איש הישר
ב'עיניו' יעשה.
ומכאן, לעצה נפלאה (כפי ששמענו מגדול אחד שליט"א):
אם הבעיה היא שאין צורה, אז מה שעלינו לעשות - זה להעמיד צורה.
יש - 'להתגבר'. וכשיש חטא ממשי בסביבה - אז זו החובה המיידית שלנו.
אבל העבודה אינה רק בזמן החטא עצמו. עלינו לשנות את ה'דעת' שלנו. את הגישה. את
עצם ההימשכות הזו, אחר ה'עין' וסיעתה.

והדרך היא - להעמיד תמיד מטרה. בכל מה שאנו עושים.
אנחנו נהנים מהעולם הזה. זו המציאות. אל לנו להתכחש לה. ומה שעלינו לעשות, זה
להעמיד מטרה להנאה הזו. יעד כלשהו.
ויש הרבה יעדים שאפשר להעמיד. למשל:
לקבל כח לעבוד את ה'.
לחוות את טובו, להרגיש את זה שהוא מענג אותי. להתחבר אליו.
להעלות את ניצוצות הקדושה. למי שנמצא בדרגה הזו.
ויש גם עוד.
כמה שניות של מחשבה, והתחלנו להפוך את הנטיה ה'כנענית' שלנו - להליכה בדרכו
של אברהם אבינו.
- אברהם אבינו!
זה שזכה בעצמו להיות 'מלך' על איבריו. אפילו על העין שלו (עי' נדרים לב:).

*

ה'צורה' שלנו

כ'עם ישראל', יש לנו עוד דרך.
- וזו אינה רק 'עוד דרך'; זו המהות שלנו כעם.
אנחנו - 'עם'.
ומי המלך שלנו?
- ה' יתברך.
כלפינו הוא לא רק 'בורא', ולא רק 'מסובב הסיבות'.
- הוא - מלך!
הוא - כביכול - 'מתנדב' להיות ה'צורה' שלנו.
במערכת של מלך ועם, אז העם - זה החומר; והמלך, זו הצורה.
המלך 'מוביל' את העם אחריו.
- אין לנו ציור כזה היום. 'פני הדור', ה'מנהיגים', הם כמו הכלב. זה שרץ קדימה - אבל
כל הזמן מסתכל על מי שאוחז ברצועה שלו, לקבל 'הכוונה'.
העם 'אוחזים ברצועה' של המנהיגים. זו 'דמוקרטיה'.
אין היום 'מנהיג' אמיתי. כזה שסוחף אחריו את העם, כזה שמוביל אותם באמת קדימה.
- אז עלינו לנסות לצייר את זה. איך זה להיות 'מובלים' אחרי מנהיג. אחרי מלך. אחרי
מישהו שאתה סומך עליו בעינים עצומות, ונותן לו למשוך אותך אחריו.

כאן, בארץ הקודש, ה' מתגלה - כמלך.

- רק כאן!

ודוקא כאן - יש כאלו ש'מתנגדים' לו. כאלו שאומרים לו - אתה לא 'רלוונטי'. אנחנו ה'ממשה', אנחנו ה'כנסת'. הארץ - היא שלנו. לא שלך.

וזו מרידה איומה ונוראה.

- מרידת הערב רב. מאז ומתמיד.

ואגב, הם סותרים את עצמם מיניה וביה. ה'מגילה' שלהם, מתבססת על הגדרת הארץ הזו כ'מולדת העם היהודי'.

- וזו ממש לא 'מולדת העם היהודי'!

במושגים שלהם, אנחנו הגענו לכאן - ככובש אכזר. כזה שהשמיד עמים שלמים, על מנת לרשת את ארצם.

- 'לא תחיה כל נשמה'.

וה'מולדת' שלנו - זה אולי חרן. אולי מצרים, אולי המדבר. ודאי שלא ארץ ישראל.

אז לשיטתם הם - עליהם 'לעוף' מפה. וכמה שיותר מהר.

- ואל לנו להגדיר אותם כ'גלות'.

כי גלות - זה מקום ששייך לעם כלשהו, ואנחנו 'תחתיהם'. וכשאנחנו מגדירים 'גלות' - קבענו שהם השליטים כאן.

והקביעה שלנו, היא באמת - קובעת. הדעת שלנו - פועלת מציאות.

- ומה האמת?

- האמת היא - שהארץ לא שלהם. וגם לא שלנו, העם היהודי האמיתי.

הארץ - היא שלו יתברך! נחלתו שלו!

והוא כאן המלך. זה הבית הפרטי שלו.

אז מה שעלינו לעשות - זה לקבל אותו עלינו. אלינו. אל תוכנו.

לייחל, ולהתפלל, ולבקש, ולעשות כל מה שבידינו - כדי לממש את ה'ושכנתי בתוכם'.

וזה לא רק 'לעתיד לבוא', אלא גם כאן ועכשיו.

כי ארץ ישראל, היא תמיד - שלו. השכינה לא זזה מכאן.

והשכינה, היא בתוכנו. ממש. בתוך כל אחד ואחד. וכשיש חיבור בינינו לבין ה'ארץ' הזו,

כש'נושאי השכינה' נמצאים בארץ של השכינה, אז יכול גם להיות חיבור בין המלך - למלכותו, לארצו, לעמו.

המציאות של השכינה בתוכנו, היא כמו - להבדיל - מכשיר כבוי.

- המכשיר - קיים!

צריך רק להפעיל אותו. שהוא יהיה 'דולק'.

ומה שמפעיל את זה, זו ה'דעת' שלנו. זה שנבין ונפנים את המציאות הזו, בה ה' הוא מלך. והוא ה'צורה' שלנו.

וכשנפנים את זה - אז גם נרצה את זה. נשתוקק לזה.

הדעת הזו, וההשתוקקות שלאחריה - הן מידותיו הנכונות של החומר. כך הוא נעשה 'כלי' - לצורה שלו.

וכשנפעיל את זה נכון, אז 'נתמלא' באור הנפלא הזה.

- בדרכו שלו יתברך. במלכותו. ב'צורה' שלו.

*

לסיכום:

יש 'חומר', ו'צורה'.

כנען, איבד את ה'צורה' שלו. הוא הלך אחר עינו, 'וירא'. ואחר פיו, 'ויגד'. ולכן הוא חייב להיות - עבד.

עבד, כל כולו - חומר. 'הפקירא'. אין לו 'צורה' משלו. ולכן הוא צריך - אדון. שינהיג אותו. שינהל אותו. שיוביל אותו.

וכשאינן לעבד 'עין', או 'שן', אז המקור לעבדות שלו - איננו. לכן הוא יוצא לחופשי.

אנחנו, וה' יתברך, זה 'חומר' - ו'צורה'.

אנחנו החומר. וה' יתברך - המלך שלנו - הוא ה'צורה' שלנו.

ומה שעלינו לעשות, זה לקבל את הצורה הזו עלינו.

- ואיך מקבלים?

- קודם כל - 'דעת' נכונה, הבנה לעומק של המציאות הזו.

ואז - לרצות את ה'צורה' הזו. להשתוקק אליה. שכל מעיינינו יהיו - בה.

ה' יזכנו!

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

גדר דין חבישה

פרק כא פסוק יט. אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המפה רק שבתו יתן ורפא ירפא:

רש"י, ונקה המכה. וכי תעלה על דעתך שיהרג זה שלא הרג, אלא ללמדך כאן, שחובשים אותו עד שנראה אם יתרפא זה, וכן משמעו, כשקם זה והלך על משענתו, אז ונקה המכה, אבל עד שלא יקום זה, לא נקה המכה:

רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל מסתפק בגדר חבישה אם היא כדי שלא יברח ולא יוכלו לקיים בו הדין אם יתברר שחייב מיתה, או שכך הוא הדין דצריך לחבשו.

ברש"י ז"ל והרמ"ה ז"ל סנהדרין דף ע"ח ע"ב כתבו שזהו כדי שלא יברח. ובשו"ת הרדב"ז (ח"ו סי' ב' אלפים רי"א) נקט שחבישה מכלל העונשים היא. [מקור: צ"פ מהדו"ת דף מ"ט:]

*

דין יום או יומיים לענין גלות

פרק כא פסוק כא. אך אם יום או יומים יעמד לא יקם פי כספו הוא:

רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל נוקט כי בהריגת עבדו בשוגג ישנו דין יום או יומיים, שאם שהה ולא מת אינו גולה לעיר מקלט. משום שנוקט דשוגג ומזיד תלויים זה בזה. אולם המנחת חינוך (מצוה ת"י) נקט בפשיטות שאין דין יום או יומיים לגבי גלות. [מקור: צ"פ מכות דף ח' ע"ב עמו' 52 וראה במצוין בהערות]

*

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים ותמונות הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל:

tp089744873@gmail.com

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, מח"ס יאמר ישראל (רחובות)

מדבר שקר תרחק

מִדְבַּר שֶׁקֶר תִּרְחָק (כג, ז)

כמה תמיהות בעניין איסור השקר

נצטוונו "מִדְבַּר שֶׁקֶר תִּרְחָק" (פרק כג פס' ז), ואף שנקטה התורה את האיסור בלשון 'מִדְבַּר' שהוא משורש דיבור, מפורש שנינו (שבועות לא א) שהאיסור הוא לא רק בדיבור, אלא גם הגורם עוול בשתיקתו עובר באיסור, וכן נפסק להלכה (שו"ע חו"מ ט ז). ויש להבין אם כן, מדוע נקטה התורה לשון של דיבור בעניין איסור השקר, הרי גם בלא דיבור אפשר לעבור על האיסור. ודוחק לומר שנקטה התורה את האופן הרגיל של האיסור, שהרי בשאר איסורים לא מצינו כעין זה, וכגון לא נאמר "בידך לא תגנוב" למרות שעל דרך כלל הגניבה נעשית בעזרת היד.

אמרו חז"ל (יבמות סה ב; בבא מציעא פז א ועוד) שלמרות שיש איסור לשקר, מותר לשנות מפני השלום. אלא שחלק מהראשונים והרבה מהאחרונים נקטו שההיתר הזה נאמר רק לעניין חצאי אמת ומאמרים המשתמעים לכמה פנים. אבל לומר שקר גמור, אסור [יעויין תו"י (יבמות שם); קונטרס חסדי עולם לרבי ראובן מרגליות בסוף ספר חסידים מהדורת מה"ק עמ' תקצג; חסד לאברהם, מובא במקור חסד לספר חסידים תכו; ומצוות השלום עמ' תקעח]. ויש להבין, אם הותר האיסור מפני השלום מפני מה לא הותר לגמרי אלא רק באופן חלקי, ובפרט שפעמים וחצאי אמת גרועים יותר משקר גמור (יעויין רש"י במדבר יג כז).

בשעה שלקח יעקב את הברכות מעשיו במרמה, עמד בפני יצחק והציג עצמו (בראשית כז יט) "אֲנֹכִי עֵשָׂו בְּכֹרְךָ" וביאר רש"י שלא שיקר יעקב בדבריו אלא התכוון "אני הוא [יעקב] המביא לך מטעמים, ועשיו הוא בכורך". והתמיהה נגלית, וכי עתה אין בכך משום רמיה וגניבת דעת. הרי יצחק בטוח היה שעשיו הוא העומד לפניו, ויעקב התעה אותו בדבריו שאכן כך הוא, ומה התועלת ליעקב שיש אמתלה בדבריו, והלא השקר נקבע לפי הבנת השומע, ויצחק הבין הימנו שאין הוא יעקב אלא עשו.

יסוד - אצל עם ישראל אסור לשקר גם ללא נזק לזולת

והביאור בזה, שבגמ' (בכורות ח ב) מובא דין ודברים ממושך בין רבי יהושע בן חנניא לחכמי אתונה. ואחת משאלותיהם לריב"ח הייתה "אמור לנו דברי הבאי [שקר]". אמר להם רבי יהושע "מעשה בפרידה שילדה, והיה תלוי שטר על צוואר הולד" (יעויין במהרש"א ובמפרשים עומק כוונתו). הקשו לו חכמי אתונה "וכי פרידה יולדת", השיב להם "אלו הם דברי ההבאי שביקשתם שאומר". ויש להבין מה התכוונו במה שהקשו עליו "וכי

פרידה יולדת" והלא זו המהות של תשובתו - לומר דבר שקר כפי שנתבקש מהם. ומה אפוא תמיהתם שדבריו אינם אמת.

וביאור נפלא כתבו האחרונים (תולדות אדם פרק טו; אפיקי יהודה דרוש החמישי אות ט) שבויכוח זה בין חכמי אתונה לרבי יהושע, מתגלם הבדל ההשקפה בין אומות העולם ליהדות ביחס לאמירת השקר. שהנה, אף הגויים סבורים שמידת השקר היא מידה פחותה ומגונה. אבל כל הסיבה שהיא גרועה רק בגלל הנזק שהיא גורמת לַחֲבֵרָה, אולם לשיטתם המספר שקר בלי שיוצא כל נזק לזולת, אין בכך כל חיסרון. ושאלו חכמי אתונה את רבי יהושע, אמור לנו, מהי הגדרת השקר. השיב להם בסיפור על פרידה שילדה. על כך שאלו אותו, הרי כיוון שידוע לכולם שפרידה אינה יולדת, אם כן לא יוצא מכך שום נזק לאחרים ומפני מה זה נחשב כשקר.

וענה להם רבי יהושע שלפי היהדות גם זה נחשב כדבר שקר. ועומק דבריו, שבאמירת השקר יש שני חסרונות, האחד שמרמה ומטעה את זולתו. והשני, שכל דיבור שאינו אמת משפיע על הנפש לנטות ממידת האמת הצרופה, ולכן גם אם אין כל נזק לזולת, אסור לשקר כדי שלא לפגום בנפש, וכפי שכתב החזו"א (אמונה וביטחון ד יג) "אף השינוי שאינו משמש לגורם של אונאה בסיפור דברים של מה בכך, בשם שקר יכונה ובכלל עוון השקר הוא". ולכן יעקב אבינו, אף שהותר לו לשקר מכח הנבואה של אמו (תרגום אונקלוס בראשית כז יג), עדיין חשש להשפעת השקר על נפשו, ולכן למרות ששקר, רצה כלפי עצמו לפרש את דבריו בפירוש אמיתי, כדי להקטין עד כמה שאפשר את הפגיעה בנפשו.

ישוב ההערות עפ"י היסוד הנ"ל

ובכך נראה לבאר את השיטות הסוברות שאף שהותר לשנות מפני השלום, אין היתר זה בשקר גמור אלא רק בחצאי אמת. לפי שכל ההיתר לשנות מפני השלום נאמר כלפי האיסור להטעות את הזולת, שטעם האיסור הוא כדי לא לגרום נזק לשני, ובמקום שהשקר יגרום לו תועלת יותר מן האמת, מותר לשקר. אולם עדיין יש חשש לפגיעה בנפשו של המשקר, ורק במקום שלא מוציא מפיו שקר גמור, אין נפשו נפגמת כל כך.

ובכך מתבאר מדוע כתבה התורה "מדבר שקר תרחק" שהדגישה התורה, שהאיסור בשקר אינו רק בתוצאה - שגורם נזק לאחר, אלא אפילו דיבור בעלמא שלא יכול להיגרם ממנו שום נזק, גם ממנו יש להתרחק. וזו מעלת התורה הקדושה המקדשת את האדם ומרחיקה אותו מכל דבר שאינו עולה בקנה אחד עם האמת הצרופה והמזוקקת.

נחלי מים - נושאים בפרשת השבוע / הרב דב יעקב

ברטמן, טורונטו

טעמים לתשלומי כפל וארבעה וחמשה

כִּי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר אוֹ שֶׁה וּטְבַחוֹ אוֹ מִכְרוּ חֲמִשָּׁה בָּקָר וְשָׁלֹם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע צֶאֱן תַּחַת הַשֶּׁה (כא, לז)

רש"י מביא בשם המכילתא שני טעמים בהסבר הדבר מדוע החמירה התורה בתשלומי השור יותר מבתשלומי השה, שבשור משלם הגנב חמשה ובשה ארבע. וז"ל: אמר רבן יוחנן בן זכאי, חס המקום על כבודן של בריות, שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנשאו על כתפו, משלם חמשה. שה, שנושאו על כתפו, משלם ארבעה, הואיל ונתבזה בו. אמר רבי מאיר: בא וראה כמה גדולה כחה של מלאכה, שור שבטלו ממלאכתו, חמשה, שה שלא בטלו ממלאכתו, ארבעה. ע"כ.

החתם סופר מבאר שקיימת מחלוקת בין רבן יוחנן בן זכאי ורבי מאיר לגבי שיעור החיוב הראוי על טביחה ומכירה, שלפי רבן יוחנן בן זכאי עיקר החיוב הוא חמשה, אלא שחסה התורה על הגנב שנשא את השה ונתבזה, שישלם רק ארבע. ואילו לשיטת רבי מאיר שאומר בא וראה כמה גדולה כוחה של מלאכה, הרי שעיקר החיוב הוא ארבעה, אלא שבטובח שור, הואיל ובטלו ממלאכתו, משלם חמשה.

המשך חכמה מביא את הגמרא בבבא קמא דף סה לגבי גנב עגל ונעשה שור, טלה ונעשה איל, וטבחו או מכרו, שנחלקו שם האם תשלומי ארבעה וחמשה הם כפי שווי הבהמה בשעת הטביחה ומכירה או כפי השווי בשעת הגנבה. ומפרש המשך חכמה שנחלקו בהנך תרי טעמי המובאים במכילתא, שלטעם דמשום דבטליה ממלאכה, מסתבר שחיוב החמשה על שור הוא כפי שוויו בשעת הטביחה והמכירה, שאז הוא ראוי למלאכה גדולה, ואילו היה השור ביד הבעלים, היו עושים בו מלאכה והיו משתכרים הרבה, ולפיכך הסברא נותנת שישלם הגנב חמשה פעמים כפי שווי השור בעת שטבח ומכר. אבל לפי הטעם דגדול כבוד הבריות, והתורה הקילה על גונב השה לשלם רק ארבעה בגלל שהתבזה בעת שגנבו בנשאו את השה על כתפו, רואים אנו שבחילוק בין השור והשה, צופה התורה על שעת הגנבה, דגונב השור לא נתבזה וגונב השה נתבזה, אם כן מובן שכוונת התורה שתשלומי ארבעה וחמשה הם גם כפי מה שהיה שווי הבהמה בשעת הגנבה.

בענין הטעם לחיוב תשלומי כפל שחייבה התורה את הגנב אשר לא טבח ומכר, מבאר בעל העקידה וז"ל: אמנם הגנב שגמר אומר בלבו לחסר ממון חברו, כאשר זמם ראוי לעשות לו, והוא שיחסרו ממנו כשיעורו, וזה לא יתכן כי אם בתשלומי כפל. עכ"ל. דברים אלו מובאים גם באברבנאל בשם חכם אחד מחכמי הדור.

מענין לציין שהסבר זה מדויק היטב בלשון הרמב"ם (פרק א מהלכות גנבה הלכה ד) וז"ל: גנב שהעידו עליו עדים כשרים שגנב, חייב לשלם שניים לבעל הגנבה. אם גנב דינר, משלם

שניים, גנב חמור או כסות או גמל, משלם שניים בדמיה. נמצא מפסיד כשיעור שביקש לחסר את חברו. עכ"ל. לשונו הזהב "נמצא מפסיד כשיעור שביקש לחסר את חברו" מורה לכאורה שנתן טעם לחיוב כפל כפי שביאר זאת בעל העקדה.

*

מצות הלוואה צריכה להיות מרצונו ובלב טוב

אם כסף תלוּה אֶת עַמִּי אֶת הָעֲנִי עִמָּךְ (כב, כד)

רש"י מביא מכילתא בשם רבי ישמעאל שכל "אם" שבתורה רשות חוץ מג' וזה אחד מהן. דהיינו שנתנית הלוואה לעני בעת דוחקו, אינה רשות כי אם חובה. והעירו המפרשים מדוע אם כן ניסחה התורה את המצוה הזאת בלשון רשות ולא בלשון חובה.

המהר"ל בפירושו גור אריה מסביר שמצות הלוואה רצויה לפני ה' רק אם אדם מקיימו מרצונו ובלב טוב, אך אם מלווה מתוך הרגשת חובה, אין הדבר לרצון לפני ה', וזה לשונו: "אם הלואה כסף כאילו מקיים גזירת המלך, אין זה מצוה, כי צריך שיהיה מצות הלוואה מרצונו בלב טוב, כדכתיב אף בנתינה: "ולא ירע לבבך". לפי זה מובן מדוע כתבה התורה מצוה זו בלשון שמשמעה רשות, להשמיענו שקיום מצוה זו היא דווקא כשעושים אותה מרצון, כאילו היא רשות.

האור החיים מקדים לתשובתו שאלה על הנהגת הבורא בעולם. מדוע הרבה ה' לעשירים זהב לרוב ואוצרות מלאים הון עתק ללא צורך בהם. למה לא סיפק ה' את מזונותיהם הצריכים להם בלבד? וזאת תשובתו: "ה' בחסדו נותן שפע הצריך בריוח לכל איש ואיש די מחסורו. והיה כי יחטא אדם ואינו ראוי לקבל פרנסתו בכבוד מאל הכבוד, החלק המגיע לא יטלנו עליון אלא הרי הוא מתקבץ אל מקום אחר, ותהיה פרנסת הלז עם אדם אחר הבא לו דרך שם פרנסתו, ויתפרנס בפחיתות וכביזוי כאשר גור הגוזר בצדק. דהיינו, שלא כל כסף הנמצא אצל האדם הוא מחלקו שלו. יש זה' מקבץ חלק של אחרים אל אדם אחד, ותפקידו לתת להם את חלקם. שני תועלות יוצאים מהסדר זה: א. לשלם לעני על פעלו הרע. ב. לזכות את הנותן במצות צדקה.

האזה"ח מסביר שאת דבר זה הכתוב מלמדנו: "אם כסף תלוּה את עמי", פירושו, אם ראית שהיה לך כסף יותר ממה שאתה צריך לעצמך, ואתה מסוגל להלוות את עמי, תדע לך שאין זה מחלקך המגיעך, אלא "את העני עמך", חלקו של העני הוא שנמצא אצלך, ומשלו אתה נותן לו.

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת

יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי

זצ"ל

נעשה ונשמע - תומת ישראלים - גורם לסיעתא דשמיא

וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אֲזָנוֹ בַּמִּרְצֵעַ. ברש"י: ומה ראה אוזן להרצע מכל שאר אברים שבגוף (מכילתא) אמר ר' יוחנן בן זכאי, אוזן זאת ששמעה על הר סיני לא תגנוב, והלך וגנב תרצע. ואם מוכר עצמו, אוזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה ארון לעצמו תרצע. עד כאן דברי רש"י.

והנה יש להבין מה הפירוש, אוזן ששמעה על הר סיני, וכי האוזן של עבד זה שמעה על הר סיני. וצריך לומר שכאן למדנו, שכל יהודי ויהודי קיבל בהר סיני כוחות רוחניים נעלים שאמורים לעזור לו לעמוד בנסיונות החיים. ולכן זה נחשב לאוזן ששמעה על הר סיני. כי היה שם וקבל כוחות כמו דור דעה בעצמם...

אוזן ששמעה - תרצע. מבואר שיש תביעה באופן מיוחד על האוזן, דאם לא כן מדוע האוזן נרצעת, הרי החטא הי' בשאר האברים. ומוכח שאמנם שורש החטא לא היה אלא בכח השמיעה, והיינו שאם היתה האוזן שומעת שמיעה מעולה, לא הי' בא לידי חטא, והיינו משום דשמיעה היא קבלה, וכבר למדנו, שאם תקבלו עליכם, יערב לכם מכאן ואילך, וכאשר לב האדם חפץ במשהו הריהו מבצע אותו ממילא...

והנה יש ואדם עובר עבירה מחמת שחסר לו יראת שמים באופן כללי, אמנם כאן גילתה התורה שיש סיבה מיוחדת מדוע עבר על איסור גניבה, כי לא שמע, ועל כן עליו להרצע באזנו.

ויש בזה בדרך אגב, הערה נוראה, עד היכן דברים מגיעים, שהתורה הקדושה מצאה לנכון וראוי, לרצוע אוזן לאדם ולהפוך אותו לבעל מום כל ימיו, בשביל חסרון קיום של מצות עבדי המה, ולא עבדים לעבדים. ובשלמא במכרוהו ב"ד שעבר על גניבה, אבל מוכר עצמו שעבר על איסור עשה דעבדי הם ולא עבדים לעבדים, מדוע כ"כ חמור עונשו, ואמנם צריך לומר דכך היא המדה, דאפילו באיסור עשה, כאשר רואים שחסר שמיעה הוא, יש להחמיר עליו.

ויש לומר דהטעם הוא משום דיש יסוד להניח שיש לו חסרון שמיעה באופן כללי, ואם אינו שומע את מעמד הר סיני, מי יודע עד היכן יגיע. והיום אומר לו היצר הרע עשה כך ומחר אומר לו עשה כך, עד שאומר לו לך ועבוד עבודת כוכבים והולך ועובד. והדבר היחיד שיכול לעזור לאדם לעמוד בנסיונות החיים, הוא כאשר קולות מעמד הר סיני מצלצלין עדיין באזניו...

ואמנם התורה צייתה אותנו לאמר, רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשפח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך. יום אשר עמדת לפני ד' אלקיך בחרב באמר ד' אלי הקהל לי את העם ואשמעם את דברי אשר ילמדון ליראה אתי כל הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בנייהם ילמדון. כי זו מערכת חיסונים שיכולה לעמוד כנגד פגעי הזמן, ודא חסר מה קני.

והנה כלל ישראל אמרו נעשה ונשמע, ואמר הקב"ה מי גילה רז זה לבני, שמלאכי השרת משתמשים בו, ויש להבין מהו הסוד המיוחד שרק מלאכי השרת יודעים להשתמש בו. וי"ל שהנה לנו נראה שכל השמיעה היא בשביל העשיה, ואם עשה הרי השמיעה כבר מיותרת מכאן ואילך, שהרי עשה המצוה, ומה יש עוד לשמוע. אמנם עם ישראל גילו הסוד והרו, שנתגלה למלאכי השרת, דאחר הנעשה צריך להעפיל עוד, כי אין גבול לאפשרויות העליה, וכיצד עושים זאת, ע"י תוספת שמיעה, דהשמיעה מתוך הכנה מביאה עוד עשיה, ולא סתם עשיה אלא אפי' מעל הטבע, אמנם בתנאי אחד של קדמיתו פומייכו לאודנייכו, והיינו ההתבוננות והנכונות לעשות רצון אביו שבשמים, מתוך שעבוד מוחלט לרצונו יתברך.

והנה כיום יש אנשי מקצוע כזה שמלמדים כיצד לשכנע אנשים לעשות ככל אשר יאמרו להם, וישנם אנשים המנצלים כח זה לרע, כלומר להשתלט על אחרים ולשעבדם לשגעונות המנהיג ובעל הכריזמה, בלי שום יכולת התנגדות. וזהו בעצם ניצול לרעה של כח אנושי שקיים אצל בני אדם, שאנשים משתעבדים מרצונם לגחמות של מי שהם בוטחים בו מתוך תמימות. והדברים ידועים...

אמנם כאשר מנצלים כח זה עצמו לטוב, אחרי ההתבוננות, ומקבלים עליהם עול מלכות שמים, נאמר בן תומת ישרים תנחם, וזוכין לשני כתרים של נעשה ונשמע, וזו היא החירות האמיתית, כפי ששנינו בפרק קנין תורה, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה. וזו הרי כל תכלית האדם בעולמו, והוא מתעלה וגם כל העולם מתעלה עמו. ואילו כאשר חסרה נכונות זו למקום המתאים שהיא התורה וקיום מצוותיה, על זה נאמר וסלף בוגדים ישדם. עי' במסכת שבת דף פ"ח, ויובא להלן.

והנה לא כאשר נדמה לנו במבט שטחי, שיש כאן מסירות נפש והקרבה מצד שומרי המצוות מקבלי התורה, אלא להיפך, כי תומת ישרים - תנחם - אל מחוז חפצם, והם הם המרויחים. ואילו סלף בוגדים - ישדם, ומחריב להם את החיים. והיינו כי חוסר האימון שנותנים המתחכמים למיניהם, בד' ובתורתו ח"ו הוא חסר הגיון, וחסר תועלת לגמרי.

ודומה הדבר לאותם אנשים חסרי דעה, שמפתחים לעצמם פחדים מכל מיני דברים שיכולים דווקא להועיל להם ולילדיהם, ולפעמים גם להציל את חייהם, מכל מיני מחלות ופגעים, ללא סיבה אמיתית, וזו סכנה ממש לחייהם, וחיי זולתם, כידוע. וכמו כן בזה, עצת היצר היא, שאינה אמיתית, ואינה הגיונית כלל, שהרי מי פתי לא יאמין לבוראו ויוצרו יש מאין. וכבר מזמן הנחש הקדמוני, התחילה הסתה זו בבני האדם לרע להם. אמנם כאשר האדם מניח לאוזנו לשמוע בקול ד', בודעו כי כל מחשבותיו להיטיב עם ברואיו, כדכתיב,

טוב ד' לכל ורחמיו על כל מעשיו, והולך בתמימות עם הקב"ה, הרי הוא זוכה להגיע לתכלית שלשמה נברא, ולטוב האמיתי.

והנה בשבת דף פ"ח ע"א, שהוא (צדוקי) [מינא] דחזייה לרבא דקא מעיין בשמעתתא ויתבה אצבעתא דידיה תותי כרעא וקא מייץ בהו וקא מבעץ אצבעתיה דמא, אמר ליה - עמא פזיזא, דקדמיתו פומייכו לאודנייכו, אכתי בפחזותייכו קיימיתו, ברישא איבעיא לכו למשמע אי מציתו קבליתו ואי לא לא קבליתו, אמר ליה אנן דסגינן בשלימותא כתיב בן תמת ישרים תנחם הנך אינשי דסגן בעלילותא כתיב בהו וסלף בוגדים ישדם.

ועי' מהרש"א שם שכתב, די"ל ע"ד בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו והבא לטהר מסייעין אותו, והיינו תומת ישרים שרוצים לילך בדרך ישר גם כי קשה עליהם לעשות, תנחם לסייעם מן השמים, וההפך סלף בוגדים שרוצים לילך דרך סילוף ואינו ישר ישדם, דהבא לטמא פותחין לו.

ומבואר מדבריו, דתומת ישרים תנחם, היינו שהישרים השואפים לילך בדרך ישר, זוכים לסיעתא דשמיא, וסלף בוגדים ישדם הוא בגדר של בא לטמא פותחים לו. ולכאורה יש להבין דברי המהרש"א, דמה ענין הא דהבא לטהר מסייעין אותו למה שהשיב רבא לההוא מינא, הרי רבא היה חי הרבה אחרי מתן תורה, ומה שאמרו הם נעשה ונשמע, זו זכות גדולה אמנם, אבל של דור המדבר ולא של רבא. ותמוה לכאורה.

והצריך לומר הוא, שכל יהודי ויהודי שמתנהג כפי מה שמתחייב מקבלת התורה ואמירת נעשה ונשמע, הרי הוא זוכה לסיעתא דשמיא שיונקת מכח מה שאמרו כלל ישראל בהר סיני, והרי הוא נחשב בגדר הבא לטהר, מעין דור המדבר.

ובאמת גם מדברי אותו המין שהביאה הגמ' רואים גם כן שהוא דימה את רבא לדור מקבלי התורה, וכפי הנראה שהיתה לו ההבנה שכח כזה של עיון בשמעתתא עד כדי שאצבעותיו יזבו דם, הוא רק מתוך השפעה ודביקות בקבלת התורה של דור המדבר. ואף שאותו מין בא לגנות את חכמי האמוראים, הרי מתוך מחשבתו הרעה של המין אנו באים לשבחן של רבא...

והנה חז"ל אמרו, תורה משפטים לפניה ומשפטים אחריה, ע"ש. וי"ל דהגדר הוא דע"י שהאדם הוא בן תורה, הוא בגדר של מלך במשפט יעמיד ארץ, ורואים שדיבורו בנחת עם הבריות, אף דפעמים שגם בן תורה נמצא במצב לחוץ, אבל עדיין הוא מתנהג כבן מלך, אבלו בלבו וצהלתו על פניו, והדברים מפורסמים וידועים. והאדם שרוצה להתדבק בדרכי התורה מסייעין לו מן השמים גם לזה, וזהו ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, ודו"ק, והיינו שכאשר האדם נדבק בדרך התורה הרי כל הנהגתו היא בדרך משפט. וד' יעזרינו על דבר כבוד שמו, לקדש שם שמים בכל הנהגתינו. ובא לציון גואל במהרה.

עיון המשפט / הרב אליעזר דוידזון, ראש כולל ובית הוראה לממונות 'עיון המשפט', אלעד

בגדר רוח מצויה לאבנו סכינו ומשאו שנפלו מראש הגג

כִּי תֵצֵא אִישׁ וּמִצָּאָה קְצִים וְנֶאֱכַל גְּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה שְׁלֵם יִשְׁלַם הַמִּבְעֵר אֶת הַבְּעֵרָה (כב, ה)

איתא בגמ' (ב"ק ג ע"ב ובדף ו ע"א) אבנו סכינו ומשאו שהניחו בראש גגו ונפלו ברוח מצויה, אם הזיקו בשעת הנפילה, היינו שהנוק נוצר מהנפילה עצמה. חייב מדין אש. ויש לברר גדרי רוח מצויה. וגדרי חיוב אש, אם משום חיציו, וחייב ככל דיני אדם המזיק. או משום ממונו, וחייב כממונו המזיק.

גדר חיוב אש אם משום חיציו או ממונו

בעלמא בכל נזקי אש, הלכה כרבי יוחנן שאשו משום חיציו. היינו שחייב כדיני אדם המזיק. כאילו שהמבעיר את הבעירה הזיק בידיים. אמנם באבנו סכינו ומשאו, שמעורב בו כוח אחר של הרוח שהפילה אותם, אפשר שחייב משום ממונו ולא משום חיציו. היינו שנחשב כממונו שהזיק. ואם הוא משום ממונו, והזיק לאדם. חייב רק בתשלומי נזק, ופטור מצער ריפוי ושבת. ככל דיני ממונו שהזיק.

כתב הרמב"ם (נזקי ממון פרק יד הלכה טו - טז) אש שעברה והזיקה את האדם וחבלה בו הרי המבעיר חייב בנזקיו ובשבתו וברפוי ובעירו ובבשתו כאילו הזיקו בידו, שאע"פ שאשו ממונו הוא הרי הוא כמי שהזיק בחציו, אבל אם הזיקה בהמתו או בורו את האדם אינו חייב אלא בנזק בלבד כמו שביארנו. כל תולדות האש הרי הן כאש, כיצד, הניח אבן או סכין או משא בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו חייב לשלם נזק שלם אלו וכיוצא בהן תולדות הבערה הן, ואם נפלו ברוח שאינה מצויה והזיקו פטור. עכ"ל. ומיהו התוס' (סנהדרין עז ע"א ד"ה סוף חמה) כתבו להסתפק לעניין מי שכפת אדם במקום שסוף חמה לבוא, ומת שם. אפשר שדינו כרוצח בידיים. אף שעשה כן בלילה, כיון שידע שביום לעת הצהריים, תבוא החמה ותמית אותו. ואפשר שהוא בגדר ממונו המזיק, ולא משום חיציו. כיון שנחשב כח כוחו. וכן הוא לעניין אבנו סכינו ומשאו שנפלו ברוח מצויה, שיש להסתפק אם הוא משום חיציו או ממונו. והר"ן (סנהדרין ע"ז ע"ב) האריך לבאר דין זה, ועיקר הדבר ס"ל להר"ן שבנזיקין אנו אומרים שאבנו סכינו ומשאו שנפלו מראש הגג ברוח מצויה, חייב משום חיציו.

העולה מכל הנ"ל, דעת הרמב"ם, כל אבנו סכינו ומשאו שנפלו ברוח מצויה והזיקו בשעת הנפילה, חייב כדין אש, והוא מדיני אדם המזיק. התוס' הסתפקו בדין זה, והר"ן כתב כדעת הרמב"ם. ועיי' ברא"ש מש"כ בדין זה. ופשטות הסוגיא היא שיש לו כל דין אש. וכן נראה דעת הב"י סו"ס תיח שכתב וז"ל תולדות האש אבנו וסכינו ומשאו שהניחו בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו דרך הילוכן חייב וכו'. מבואר בפרק קמא דבבא קמא.

בגדר רוח מצויה.

בעלמא, כאשר אדם היה מניח חפציו על הגג על מנת ליטלם בזמן הקרוב. הרי רוח מצויה, היא הרוח שיש באותו מקום באותו היום. אמנם פעמים שאדם מניח חפצים על מנת לעמוד ימים רבים. וגם שנים הרבה. והנה, אם אדם מניח דוד שמש על גגו. ואינו קושרו היטב. ועושה כן בקיץ. אנן סהדי שאותו הדוד שמש יעמוד היטב עד החורף. ולכשיבוא החורף הדוד יעוף ברוח. באותה הרוח שתהיה מצויה בחורף. וכן הוא בכל דבר שאדם מניחו על מנת לעמוד במקומו ימים הרבה. ויש לבאר דין המזיק באופן זה, אם משום אש, כגדר רוח מצויה. כדין בור שהוא תקלה. או שהוא גרמא בעלמא.

והנה, גדר רוח מצויה, אינו דווקא דבר העומד אחורי הדלת. שתבוא מיד. שהרי אם האש שלו התגלגלה על ידי בהמה, כגון כלב שנטל חררה על גבי גחלים. הרי זה כדין אש שהלכה ברוח מצויה. (ותלוי בפרטי הדינים שנתבארו שם). אף שיש כח אחר לגמרי המעורב בו. כיון שהוא אש שלו, שהלכה בדרך המצויה ללכת בו. נחשב הדבר רוח מצויה.

וכתב הרי"ף (פרק הכונס) וז"ל. א"ר יוסף א"ר יהודה אמר שמואל הלכה כר"ש: ואי קשיא לך מ"ש התם גבי תנור דקא יהבי רבנן שיעורא ואפ"ה אם הזיק משלם מה שהזיק ומאי שנא הכא דפטור. לא תיקשי לך הכא דלפי צורך שעה מדליק וקא מרחיק כשיעורא וקא עברה הדליקה יתירא משיעורא וקא מזקה אנוס הוא דמאי הוה ליה למעבד הלכך מכה בידי שמים היא ולפיכך פטור דלא יכול לאהדורה והתם גבי תנור כיון דתדיר הוא מדליק איבעי ליה לעיוני אי איכא היזקא לחבירו נסליק היזקא וכיון דלא עביד הכי פושע הוא ולפיכך חייב תדע דהא רבנן פליגי עליה דר' שמעון בתנור דקא יהיב שיעור לפטור והכא אינהו גופייהו קא יהבי שיעורא לפטור. עכ"ל. והנה, אנו למדים מדברי הרי"ף, שהאדם חייב לשום עינו תדיר על האש שלו. ואם הוא דבר שעומד תדיר, יש לו לעיין בו מפעם לפעם. ולא לסמוך על כך שבשעה שהדליק לא היתה יכולה האש ללכת ברוח מצויה שהיתה באותה שעה. וכן הוא בראשונים, שטעם פטור רוח שאינו מצויה, הוא משום שלא היה לו לאסוקי אדעתי שתבוא רוח שאינה מצויה. ולפי זה, כל שהיה לו להעלות על דעתו שתבוא אותה הרוח. הרי זה בגדר רוח מצויה וחייב.

נמצא שאם האדם הניח דוד שמש על גגו, באופן שיכול לעמוד רק בקיץ ואינו יכול לעמוד בחורף. על מנת שהדוד שלו יעמוד שם ימים רבים. כל רוח שתבוא בחורף היא בגדר רוח מצויה.

ואם אותו הדוד נפל בקיץ. שלפתע באה בקיץ רוח המצויה רק בחורף. כתב הלחם משנה (שם) וז"ל, קשה דהרי תחילתו בפשיעה וסופו באונס הוא שהרי היו יכולים ליפול ברוח מצויה כשהניחן בראש גגו. וי"ל דה"ק אם נפלו ברוח שאינה מצויה כלומר שלא היו יכולים ליפול באופן אחר אז פטור. עכ"ל. נמצא לפי זה, שבכל אופן שאדם הניח את הדוד בקיץ על מנת שיעמוד שם ימים רבים, באופן שהדוד לא יוכל לעמוד כך בחורף, כיון שלא חיברו היטב. ובאה בקיץ רוח המצויה רק בחורף. הרי הוא חייב. שהוא בגדר תחילתו בפשיעה וסופו באונס.

והחזו"א ב"ק סי' ב סק"ב ד"ה כב, סק"ח, סקט"ז ד"ה ויש. האריך בדין זה.
וכל זה רק אם הזיק בשעת הנפילה. היינו שהנזק נעשה מהנפילה עצמה. אמנם אם הזיק
אחר הנפילה, שנתקלו בו בני אדם. דינו כדין בור. ופעמים שפטור (כדין הפקיר חפציו אחר
נפילת אונס). ועוד יש בדין זה, שאם הזיק בדרך נפילה וחייב מדין אש, פעמים שפטור אם
הזיק דבר שהיה טמון. (אם אין דרכו להיות טמון באותו מקום שהיה שם).

בברכת שבת שלום, הרב אליעזר דוידזון

לתגובות, שאלות, פירוט הלכות אלו, ומראה מקומות לדינים אלו. וייעוץ בענייני ממונות.
ניתן לפנות טל' 0527624694 פקס 077-4701070 דוא"ל: 7470107@gmail.com

פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

היחס לעבד ואמה ע"פ דרך התורה!!!

כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי (כא, ב) וְכִי יִמְכַר אִישׁ אֶת בְּתוּלוֹ לְאִמָּה לֹא תֵצֵא פְצָאת הָעֶבְדִּים. אִם
רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנָיָהּ אֲשֶׁר לוֹ יַעֲדָה וְהַפְּדָה (כא, ז-ח)

כשנתבונן בדיני העבד העברי, נראה דבר פלא! במקום למצוא יחס משפיל ומבזה לגנב הנתפס בגניבתו, מזהירה התורה את האדון לנהוג בעבדו בכל הכבוד וההגינות. אין למכרו בפרהסיא כדרך שהעבדים נמכרים, שאינו נמכר אלא בצניעא ודרך כבוד (רמב"ם, פ"א מהל' עבדים הלכה ה'). אסור לרדות בו בפרך (שם, הלכה ו'). אין להעבידו עבודות בזויות כגון להוליך כליו אחריו לבית המרחץ, אינו נוהג בו אלא כשכיר (שם הלכה ז'). ולא זו בלבד, אלא כל עבד עברי או אמה עבריה - חייב אדונם להשוותם לו במאכל ובמשקה, בכסות ובמדור שנאמר "כי טוב לו עמך" (דברים טו, טז), שלא תהא אתה אוכל פת נקי והוא פת קיבר, אתה שותה יין ישן והוא יין חדש, אתה ישן על גבי מוכין והוא על גבי תבן וכו', מכאן אמרו כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו (שם הל' ט').

תוס' (קדושין כ א) מביאים דברי הירושלמי שאם יש לו רק כר אחד - יתננו לעבדו העברי והאדון יישן בלי כר!!! והוסיפו שאם לא ישתמש האדון בכר וגם לא יתננו לעבדו, הרי זו מידת סדום!

גדולה מזו מצינו במצות יעוד אמה עבריה. חייב האדון לייעדה לו או לבנו! לכאורה היה מקום לחשוב שאמה זו אשר הייתה בשפל המדרגה, עד שמתוך העוני נאלץ אביה למוכרה, וכעת באה אל המנוחה ואל הנחלה בבית אדוניה, די לה בכך.

אך תורתנו הקדושה לא מסתפקת בכך! למרות המרחק העצום [במעמד החברתי] בין האדון לאמתו, חייבתו תורה לייעדה לו או לבנו. עד כדי כך, שראש ישיבת חברון הגאון רבי שמחה זיסל ברוידא זצ"ל כותב (חבר מאמרי התורה, חכמה ומוסר פרק ב) שאם לא מיעדה לו או לבנו, לבוגד יחשב!!!

ספר החינוך (מצוה מג) כותב: משרשי מצוה זו שריחם הא-ל על הענייה הנמכרת ועל אביה שנצטרך למכרה, וצוה הקונה לישא אותה לאשה ולעשותה גברת, כי הא-ל חנון ורחום הוא. עכ"ל.

***

לקראת יום פטירת מרן ה'בית ישראל' מגור [ב' אדר תשל"ז]

אלימלך הוא בחור צעיר ומבריק, בעל כשרונות עילויים היוצאים מגדר הרגיל, שתמיד נמצא בראש ובראשונה לכל דבר. מבחניו קוצרים באורח קבע את הציונים הגבוהים ביותר, ובחורים מתחרים ביניהם מי ייבחר על ידו ללימוד בחברותא... כל שיגו ושיחו כשל בן

עלייה, וההברקות ששולף מפיו חדשים לבקרים בשעת הלימוד, מותירות את טובי המוחות
בפה פעור למשך שעה ארוכה.

לכן, נקל לשער מה רבה הייתה התדהמה לשמע השמועות החדשות. תחילה סרבו כולם
להאמין לדברים והכחישו אותם מכל וכל, אך כאשר נודע בוודאות כי אלימלך נצפה
ברחובות העיר בצוותא חדא עם יושבי קרנות, פשטה השמועה כאש בשדה קוצים והפכה
להיות החדשה המדוברת ביותר בישיבה וברחוב החרדי.

זה התחיל טיפין טיפין, בצעדים איטיים ובלתי מורגשים. תחילה התקצרו הפאות, בהמשך
קוצץ הזקן, ולבסוף השיל אלימלך לחלוטין את חזונו החרדית והצטרף לאחת מתנועות
הנוער החילוניות. את שמו הפך ל'אלי', קצר וידידותי...

מיום ליום נעשו העניינים יותר ויותר גרועים, עד שיום אחד הרגיש אביו שבאו מים עד
נפש.

כחסיד גור הנאמן לרבותיו, התפרץ כשדמעות בעיניו לחדרו של מורו ורבו בעל ה'בית
ישראל' מגור זיע"א, ותינה בפניו את הצרה שנתרגשה עליו.

הרבי האזין בדומיה לכאב שנשפך עם הדמעות החמות. מיד כשסיים האב את סיפורו,
צוה עליו לשלוח את בנו אליו לשיחה אישית.

"ודאי הייתי שולחו לכאן בשמחה, אלא שהוא התרחק כל כך מדרך הישר, עד שחושש
אני שאפילו לפקודה ישירה מפי האדמו"ר הוא יסרב לשמוע", הגיב האב והתמוגג בכאבו...
"אם כך", הודיע הרבי בניחותא, "אבוא אני אליו. עליך רק לדאוג שמחר בשעות הערב
הוא ישהה בביתך".

מסירותו של הרבי חדרה ללב האב והרגיעה מעט את רוחו הסוערת.

למחרת, כששהה אלימלך בבית הוריו, נשמעה דפיקה קלה על הדלת. אלימלך קם
לפתוח, ומה נבהל לראות שה'בית ישראל' בכבודו ובעצמו ניצב מולו על מפתן הבית...

הרבי נתן בצעיר המבוהל את מבטו החודר וצוה עליו להצטרף אליו תכף ומיד לטיול
קצר. אלימלך שהיה נבוך ביותר, מיהר להשמע לרבי ויצא מן הבית.

מיד ככשב, פרץ בבכי מר וקורע לב, והודיע נחרצות באזני הוריו כי הוא מתחרט מכל וכל
על דרכיו הנלזות, וברצונו לשוב בתשובה שלימה.

הימים הבאים חלפו מתוך שבח והודיה. אלימלך צמצם במהירות את הפער שיצר במו
ידיו, עד אשר חלפה התקופה הקשה כלא הייתה...

לאחר זמן רב, בשיחה נינוחה עם אביו, שאל האב: מה היה נושא השיחה עם הרבי שגרם
לך לשוב במהירות לכור מחצבתך?

השיב אלימלך: תתפלא לשמוע - הוא לא הטיף לי מוסר ולא אמר לי דברי תוכחה... הרבי פשוט שאל לשלומי, התעניין במעשיי וברר אם יש לי כל צרכי, די מחסורי.

האהבה הכנה והעצומה שהרבי הקרין, גרמה לי טלטלה שאין כמוה. החום בו עטף אותי הרבי, אפף אותי ולפת אותי, חימם את לבי והמס את שכבת הקרח שיצרתי בתקופה האחרונה.

זה מה שגרם לי להרהורי תשובה. [מתוך 'ערכים לשבת', יתרו פ"ד]

***

הרב יהושע שקלאר זצ"ל, [היה בוחן מטעם החינוך העצמאי וכן מפקח ברשת החינוך התורנית] התפעל מנער כשרוני מבריק. בכל ביקור בבית הספר נהנה מתשובותיו המחוכמות ומלאות תוכן והבנה. הוא ציין לעצמו לעקוב אחר הנער. לצורך הסיפור, נקרא לו רחמים. [לא היה זה נער יחיד ולא בית הספר היחיד...]

יום אחד ביקר באותו בית הספר, בחן את התלמידים, ונהנה מתשובותיהם. ציינם לשבח, ושאל: איפה רחמים? נענה בשתיקת מבוכה.

כשסיים לבחון וישב בחדר המנהל לישיבת סיכום, שאל שוב: איפה רחמים?

סיפר לו המנהל סיפור נורא: רחמים זה התחבר לנער קל דעת מבית ספר אחר, הכיר אט אט ארחות חיים אחרים, עד שהמשרה תפסה אותו על "חם" בפריצה לדירה בליל יום הכיפורים!

זה אכן נורא, אישר המפקח. אבל היכן הוא כעת?

השיב המנהל: רחמים התבייש לחזור לכיתה ואף להסתובב בשכונה. דאגו ומצאו עבורו מקום בפנימייה תורנית אחרת, שינסה להשתקם שם ולפתוח דף חדש. שאלו המפקח לשם המוסד, וכשנענה נחה דעתו. אכן מקום טוב...

כשחזר לביתו, נטל המפקח טופס רשמי של רשת החינוך, וכתב לרחמים מכתב מרגש: "רחמים היקר! בקרתי היום בבית ספרך ולא ראיתך! תשובותיך הנפלאות והקולחות והקולעות היו כל כך חסרים לי. שאלתי אודותיך ואמרו כי שעברת לפנימייה אחרת. אני מקווה שאתה מתעלה שם בתורה כגודל כשרונותיך, ועוד תהיה לגדול בישראל! כתוב לי מה לומדים אצלכם, ותשלח איזו קושיא או תירוץ שעלו בדעתך. אני מצרף כאן 100 שקלים לדמי כיס. אם תצטרך עוד כסף - כתוב לי. על החתום, יהושע שקלאר."

רחמים קיבל את המכתב ופרץ בבכי נרגש. בטוח היה שהוצמד לו אות קלון, שכולם יודעים שהוא נתפס בקלקלתו, שבבית ספרו מפיצים את הסיפור ומיידעים כל אחד. והנה המפקח ביקר שם ולא אמרו לו כלום!!!... א"כ יש מי שמאמין בו! יש מי שנותן לו תקווה! יש מי שמצפה ממנו לגדולות! הוא לא יאכזב אותו...

רחמים שעד אז היה שקוע בדכדוך ודכאון, התעורר והתנער, שלח מכתב עם קושיא,
וקיבל תירוץ עם מאה שקלים נוספים. וכך המשיך הדבר חודש אחר חודש. הוא עלה
לישיבה גדולה, הקים בית לתפארת והיום הוא מחנך בישראל!!!

ראו מה רב כוחו של עידוד ועד כמה הוא נחוץ!

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: Blu.israel@gmail.com

צוף התורה - הערות במקראי הקודש / הרב נעם לטר, נו"נ בישיבת מיר

הערות במקראי הקודש

אם כסף תלוה

אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו פנשה לא תשימוץ עליו נשך (כב, כד)
פתח בלשון יחיד לא תהיה לו, וסיים בלשון רבים, לא תשימוץ עליו נשך. עוד יש לדקדק
מה פשר הלשון "אם כסף".

ונראה לומר, שיש שני ענייני הלוואות, פרטית וציבורית. דהיינו הלוואת חבר או הלוואת
גמ'ח. הלוואת חבר היא למשל באדם שיש לו סכום כסף שאינו זקוק לו כעת, כגון שנצרך
לו להוצאות נישואי בניו, וכרגע אין לו בו שימוש. וזהו "אם" כלומר אם יש לך כסף המונח
ללא שימוש. והלוואת גמ'ח היא שמתאסף כסף בקופה ומלווים לאנשים הנצרכים. ולכך
לגבי הלוואת חבר אין צריך להזהירו על הנשך, שהרי כל מטרת ההלוואה היא לסייע בעדו,
שהרי הקדימה התורה את הלוואת העני ואת הלוואת בני עירו. וממילא התביעה היא
שלא יהיה לו כנושה, שלא ילחצנו. אך בהלוואת גמ'ח לא שייך כל כך להיות כנושה, שהרי
אינו חייב לו באופן אישי. וממילא היה מקום לומר שכספי ציבור אפשר להלוות בריבית,
כיון שהוא רווח של הציבור, שעל ידי זה יתרבו הכספים לסייע לעוד אנשים. ולכך הוצרך
הפסוק לומר שלא ילוו לו בריבית.

ולפי זה יתכן לומר שאין איסור "לא תהיה לו כנושה" לגבי הלוואת גמ'ח, ובעל הגמ'ח
יכול לטרטר את הלווה, כיון שהוא צורך של הציבור. אך בהלוואה פרטית, דרשה התורה
מבעל הממון להתייחס אל הממון כאילו הוא פיקדון מאת ה' אצלו בשביל העתיד, ומה לו
לרדוף אחריו כעת.

*

ביאור שינויי הלשון בין צעקת היתום לצעקת הדל

[כה] אם חבל תחבל שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו. [כו] פי הוא כסותו לבדה הוא
שמלתו לערו במה ישפב והיה פי יצעק אלי ושמעתי פי חנון אני.

כאן נאמר ושמעתי כי חנון אני, ולעיל לגבי אלמנה ויתום נאמר שמע אשמע צעקתו.

לגבי אלמנה ויתום נאמר אם צעק יצעק אלי, ולגבי הלוואה נאמר ודיה כי יצעק אלי.

לגבי אלמנה ויתום נאמר צעק יצעק, וכאן נאמרה רק צעקה אחת.

לגבי אלמנה ויתום נאמר וחרה אפי וכו', אך כאן לא נאמר אלא ושמעתי, בלא לפרש את
העונש.

לגבי אלמנה לא נאמר נימוק מדוע ישמע, וכאן נאמר כי חנון אני.

ונראה לומר, שלכאורה צעקת הלווה על אובדן כסותו היא בחירתו האישית, שהוא בחר למשכנו בעבור ההלוואה. ואם כן מה פשר צעקתו. ונראה שצעקתו היא על חוסר רחמיו של המלוה, שאוטם אזנו משמוע את זעקת חסרונו. וזעקה זו אינה דומה לזעקת הדל על רמיסת זכויותיו, וניצול חולשותיו, שבה נאמר עונש נורא, וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב, אך כאן מדובר על צעקה ללא תביעה משפטית, אלא שכך ראוי לנהוג בחמלה ורחמים. וצעקת הלווה תישמע, כיון שהקב"ה חנון, ואינו דן רק כפי מידת הדין. והקב"ה יבחן את העניין.

ונראה שהטעם שלא נאמר מה יהיה משפטו של המלוה חסר הרחמים, הוא משום שהדבר תלוי מאוד עד כמה הקב"ה חונן אותו במידת הרחמים. ובמידה שאדם מודד, מודדין לו. ואם המלוה לא נענש במידת הדין עקב מעשים אחרים שעשה, ונוקט כעת במידת הדין, תחזור אליו מידת הדין ותתבע את קיומה, ה' ירחם.

ובזה יובן מדוע אצל היתום נאמר צעק יצעק, שבתחילה הוא צועק אל הדיין על העוול, וכשאינו שומע, צועק אל ה'. אך כאן אין מה לצעוק על הדיין, וכל צעקת הדל איננה אלא אל ה'.

ולפי זה מובן מדוע אם צעק יצעק אלי, שבתחילה היתום מנסה לצעוק על הדיין, ומנסה להפעיל קשרים אצל אנשים בעלי כח, ופעמים רבות איננו זוכר לפנות אל אבי יתומים ודיין אלמנות, ולכך הקב"ה ממתין עד שיקרא אליו. אך הלווה איננו יכול לצעוק אל אף אחד, כיון שהמלוה נהג על פי שורת הדין.

*

[כז] אֱלֹקִים לֹא תִקְלַל וְנָשִׂיא בְעֵמֶךָ לֹא תֵאָר.

אלהים לא תקלל - נחלקו רבותינו בסנהדרין סו, א אם הוא קודש ואזהרה למקלל, או חול, ואזהרה למקלל את הדיין. ולבסוף מסיק ששניהם אמת ושניהם נכללו בפסוק שנאמר לא תקלל, שני מיני קללות. וצ"ע מדוע נכללה ברכת ה' יחד עם קללת הדיין.

לכאורה היה צריך לומר, ונשיא לא תאור, ואף שדרשו חכמים בעושה מעשה עמך, אין זה תשובה לפשוטו של מקרא.

מדוע לגבי ברכת ה' נאמרה לשון קללה, ולגבי נשיא נאמר לשון תאור.

ועל דרך הפשט נראה, שישנן שלושה מיני מקבלי החלטות הנוגעים לאדם, הקב"ה, הדיין והמלך. ומוטל על האדם לקבל לא רק את משפטי ה' באהבה ובאמונה, אלא גם את משפטי הדיין או וקבלת ההחלטות של המלך בארך רוח ובהכלה.

והנה כעסו של האדם גדול יותר על הדיין מאשר על המלך. שהדיין שקיבל החלטה הנוגעת לו באופן אישי, מקוממת יותר, מאשר המלך שקיבל החלטה כוללת, שאיננה נעימה ורצויה לו.

ולכך לגבי דיין נאמר לא תקלל, שהקללה בוטה יותר מאשר לאור. ולכך מזהירה התורה שלא לקלל את הדיין על פסק דינו, ולא רק את הדיין, אלא אפילו את הנשיא, לא יאור על החלטתו בנוגע להנהגות המדינה.

אמנם פעמים שהנשיא איננו מעוניין בטובת העם, ואז אין מניעה מלקללו. ולכך נאמר ונשיא בעמך, שהאיסור לקללו הוא בעושה "מעשה עמך" שמתבונן כיצד לתקן את העם. ובזה ישתלבו הדרש והפשט.

לפי זה יובן מה שדרשו חכמים שלא תקלל כולל חול וקודש, שכשם שקללת אלוהים בפשט היינו קללת הדיין שקיבל החלטה אישית הנראית לו שאינה צודקת. באותה מידה יש כאן רמז, לאדם שמקלל אלוקיו על מצבו. כעין איוב שאמרה לו אשתו ברך אלוקים ומות.

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

מעלת הר סיני שלומדים מהגנב

וְרָצַע אֶדְנִי אֶת אֶזְנוֹ בְּמִרְצֵעַ (כא, ו)

וברש"י הביא מה שאמרו חז"ל "אוזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך ומכר את עצמו תרצע". והקשה הפרדס יוסף הלא רק אזני דור המדבר שמעו כן ולא דורות הבאים אם כי נשמותינו היו שם? וכתב הפרדס יוסף "ויש להמתיק על פי מ"ש בואתחנן (ה,יט) קול גדול ולא יסף ותרגומו ולא פסק, כי נשמעה באופן שתהיה השמועה לעולם בלי שום הפסק, ואם היינו במדריגה זאת היה צלצל הקול תמיד כמו אז, אך בעונינו נבדל הקול, וזהו שאמר אוזן ששמעה על הר סיני דוקא ועתה אינו שומעת עוד לכן תרצע להיות זוכרת השמועה לעולם" עכ"ל.

וכעין זה כתב השפת אמת (שבועות תרנ"ז) "בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב. הבת קול הוא מכח קול התורה שכתוב קול גדול ולא יסף ולא פסיק שבכל יום ויום יש התגלות מזה הקול. ועל זה כתיב אשר אנכי מצוך היום אנכי דעשרת הדברות שהיה מוכן באלה הדברות קול מיוחד לכל יום ויום".

ובאופן זה סיפר הרה"ק בעל השפת אמת (מובא בשיח שרפי קודש, פר' יתרו), שבבית הרה"ק מקאצק זי"ע היה צרכי הבית מתנהגים בלי השגחה וסדר, ואחר שלא היה שום שמירה בביתו קרא שנגנב כמה חפצים, וכאשר ר' פייבול המשמש שמע מזה, אמר שאין הדבר פלא כלל ולמה לא יגנבו אם הכל מונח כהפקר ובלי השגחה. ויהי כאשר שמע הרה"ק מקאצק את דבריו צעק בקול גדול "פייבול, והא כתיב (שמות כ, יג) לא תגנוב!" וסיפר השפת אמת שמאז שמע צעקת הרבי מקאצק היה נדמה לו שאין אפשרות לגנוב שום דבר שהלאו לא תגנוב היא כמו קיר גבוה וחזק המגין ושומר על הכל עד שאין מציאות כלל שיהא אפשר לגנוב! הרי שהיה עשרת הדברות עדיין מצלצלים באזניו עד שלא הבין האיך אפשר כלל לגנוב! ולכן מי שגנב מראה שאצלו לא מצלצלים עוד הקולות מהר סיני ולכן תרצע.

עבודתינו היא לבוא למדרגה שעוד יצלצלו באזנינו הקולות של עשרת הדברות, ויש להביא ראייה ליסוד זה מהמשנה באבות (ו,ב): "אמר ר' יהושע בן לוי בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. וצריך להבין למה יוצאת הבת קול דוקא משם ובמחזור ויטרי כתב "הר חורב הוא המקום שניתנה בו תורה לפיכך נשמעת לו משם", ובפי' תפארת ישראל הוסיף "אמרו הטבעיים שגם עכשיו סביב להר סיני נשמע באויר שממעל להר תמיד קול הברה כעין קול רעם דברים ואין מבין". והנה לכאורה קשה להבין דבריהם, דמה בכך שניתנה שם התורה הלא מקרא מלא דיבר הכתוב (יתרו יט, יג) "במשוך היובל המה יעלו בהר", וקדושת המקום נפסקה אחר קבלת התורה.

ונראה לומר דלכך הבת קות יוצאת דוקא מהר חורב כדי להדגיש כנ"ל, דהיינו שאם אדם לומד כדבעי יכול לזכות כאילו עומד אצל הר סיני גם בזמן הזה, וכן איתא בקדושת לוי ששייך לאדם להרגיש כאילו עומד בהר סיני בכל יום וכדברי הרה"ק מברדיטשוב (פר' ואתחנן ד.ה. לא יהיה לך) "ובכל יום כאשר האדם זוכה משיג התורה כמעמד הר סיני ושומע מפי ה' כאשר אז במעמד הר סיני כי האדם מישראל אפשר לו להשיג זה המדריגה כאשר במעמד הר סיני" עיי"ש.

ונראה שהרה"ק מברדיטשוב זי"ע (פר' יתרו ד.ה. ומשה עלה) רמז לכך בכתבו: "והנה אם האדם זוכה, שומע בכל חג השבועות את הקול שמכריזין אנכי ה' אלקיך" עיי"ש דבריו. וכזה כתב בנו הרה"ק ר' מאיר זצ"ל בספרו כתר תורה פר' יתרו וז"ל: "שמעתי אומרים בשם הבעל שם טוב זצלה"ה דאם זוכים ישראל שמתקדשים ומטהרים עצמם בתורתו ובמצותיו שומעין תמיד קול ה' מדבר כמו במעמד הר סיני עד שמעתי ודפח"ח. ואכן כבר מצינו באחד מגדולי הראשונים בעל החזקוני שכתב כן בהקדמתו לספרו: "בנפשי נשבעתי אני חזקיה כי בחלומי שמעתי קול אלקים מדבר עשרת הדברות בנועם קול דממה לארץ ולדרים!"

וכן מצינו במדרש (הובא בתוס' חגיגה ט"ו.) שהחכמים היו יושבים בסעודת ברית "ונתעסקו בדברי תורה ירדה אש מן השמים והקיפה אותן. אמר לו אבויה אבא גוברין מה באתם לשרוף את ביתי? אמרו לו ח"ו אלא יושבין היינו וחוזרין דברי תורה מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים והיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני" עכ"ל התוס'.

והנה צריכים להבין לאיזה טעם ותכלית בא האש ועל מה זה מורה? ונראה שבא לרמוז על השכינה הקדושה וכדאיתא בפר' שמות (ג,ד) "וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה", ועיי"ש במדרש רבה (י"א, ה) בשעה שאמר משה מדוע לא יבער הסנה קרא אליו ה' דהיינו מפני שכבודו ית' עומד בתוכו לכן אינה שורפת ובספר אמרי שמאי (אות מ"ג) ביאר דהוא על דרך התוס' הנ"ל שאש רוחני אינה שורפת.

ובמשנה (אבות ג') איתא "עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה בינהן, ומנין אפילו חמשה וכו' ומנין אפילו אחד שנאמר (יתרו כ, כא) בכל מקום שאזכיר את שמי אבא אליך וברכתיה". ולכן כשאיש לומד לשמה זוכה לעמוד האש שמורה על השכינה הק'. ובזה מבואר למה היו צריכים ללמוד דוקא בעמידה, וכדאיתא בגמ' (מגילה כא.) וז"ל "ת"ר מימות משה ועד רבן גמליאל לא היו למדין תורה אלא מעומד, משמת רבן גמליאל ירד חולי לעולם והיו למדין תורה מיושב והיינו דתנן משמת רבן גמליאל בטל כבוד התורה".

והיינו שמכיון שבשעת לימוד התורה השכינה שרויה כנגדו לכן יש לעמוד וכדאיתא בשו"ת דבר שמואל למהר"ש אבוהב ס' רע"ו שכתב דבשעת אמירת עשרת הדברות צריך לעמוד כיון שאז הוא כאילו אנו מקבלים פני שכינה ומצינו בקידוש לבנה שצריך לעמוד משום קבלת פני שכינה וכדאיתא בסנהדרין (מב.).

ובמדרש שיר השירים רבה עה"פ (שה"ש א, ג) לריח שמניך טובים איתא: "בית מדרשו של רבי אליעזר היה עשוי כמין ריס ואבן אחת היתה שם והיתה מיוחדת לו לישיבה. פעם

אחת נכנס רבי יהושע התחיל מנשק אותה אבן ואמר 'האבן הזאת דומה להר סיני וזה שישב עליו דומה לארון הברית' עכ"ל.

ואולי שזהו כוונת הגמרא (יומא לה:): במה שסיפרו המעשה המפורסמת בהלל הזקן שלא היה לו מעות לשלם להכנס לבית המדרש. והוסיפו חז"ל לומר: "עלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי אלקים חיים מפי שמעיה ואבטליון וירד עליו שלג מן השמים" וכו'. וקשה ומה היה נחסר בסיפור המעשה אם היה נכתב "שעלה לארובה כדי לשמוע השיעור מפי שמעיה ואבטליון" ולמה הדגיש הגמ' שעלה כדי לשמוע "דברי אלקים חיים מפי שמעיה ואבטליון"? אלא שרצו חז"ל שנבין גודל מדריגת הלל איך הצליח להגיע למדריגה של מסירות נפש כזה לתורה שיתכסה בשלש אמות שלג ולא ירגיש? והסבירו דמכיון שבשעה שהיה לומד בא למדריגה זו שדבריהם היו אצלו כמו דברי אלקים חיים והוא עומד לפני השי"ת בהר סיני, ולכן לא הרגיש.

ובספר תורת חיים (ב.מ. פה.) הקשה על הגמרא שאמרו דתורה מחזרת על אכסניה שלה: "וא"ת וכי התורה מחזרת והלא היא מונחת בקרן זוית וכל הרוצה ללמוד הרשות בידו ואמרו באבות הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבא אחרריך? ונראה לפי שנאמר בפרשת ואתחנן 'את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בהר קול גדול ולא יסף' ואיכא מאן דאמר ספק שקולו קיים לעולם, והענין תמוה למאי נפקא מינה קול מתן תורה קיים לעולם?

ונראה לפרש לפי שבשעת מתן תורה יצא השפע מאתו ית' והשפיע על הר סיני ואותו השפע קיים לעולם ועד, וכל תלמיד ותיק העוסק בתורה לשם שמים השפע ההוא מחזיר עליו ונח עליו וזוכה לחדש חידושי תורה על ידי השפע ההוא שהוא כדמות רוח הקודש. והיינו מה שאמרו חכמים וידבר אלקים את כל הדברים האלה כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הכל נאמר בסיני, והיינו דכתיב קול גדול ולא יסף שקול שפע מתן תורה לא פסק עד היום וקיים לעולם.

והיינו דקאמר מכאן ואילך התורה מחזרת על אכסניה שלה, רמז לקול שפע ההוא שאינו חל אלא במקום שתלמידי חכמים מצויים שם וכשהוא ת"ח ובנו בן בנו ת"ח ושלשתן קיימין קול שפע ההוא מחזיר עליהם כאדם המחזיר על אכנסיה שלו ואינו פוסק מהן לעולם. ונראה דהיינו דאמרינן בפ"ק דבתרא מיום שחרב בית המקדש אע"פ שניטלה הנבואה מן הנביאים, מן החכמים לא ניטלה, קרי לה נבואה לחידושי תורה לפי שכל מה שהחכמים מחדשים בתורה הוא על ידי קול שפע הבא מאתו ית' על הר סיני וזהו כדמות נבואה כי הנבואה נחלקת לכמה פנים. משה אדון הנביאים דבר אתו ית' פנים אל פנים ושאר הנביאים נתנבאו באיספקלריא שאינה מאירה כל אחד לפי מעלתו, ואח"כ לא ראו שוב דמות רק קול בא מאתו ית' והיו משתמשין בבת קול והמחדש חידושי דאורייתא אינו לא רואה ולא שומע רק קול שפע הבא מאתו ית' נחה עליו. ועוד נראה דלהכי יסדו בחתימת ברכת התורה ברוך אתה ה' נותן התורה ולא תיקנו לומר נתן התורה רמז שעוד היום הוא נותן התורה הוא קול שפע הבא ממו למי שזוכה בו" עכ"ל.

ויש להסביר את זה, דהיינו שבמעמד הר סיני זכו ישראל לשמוע ישר מאת הקב"ה, וכמו כן כל פעם שאדם לומד תורה הוא באמת שומע מהו רצון ה' כלומר שהקב"ה מדבר אליו דרך התורה וכמו שאמר הגר"י ראזין זצ"ל מראגאטשוב להסביר החילוק בין תורה לתפלה, שבתפלה האדם מדבר להקב"ה ובתורה הקב"ה מדבר אליו, וי"ל דזהו מה ששנינו במשנה (אבות ג') "ומנין אפילו אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה כנגדו שנאמר בכל מקום שאזכיר את שמי אבא אליך וברכתיה". והנה פסוק זה כתובה בסוף פר' יתרו מיד אחר מתן תורה, וסמיכות הדברים בא להורות שלא רק במעמד הר סיני זכו ישראל לשמוע דברי ה' אלא בכל פעם שלומדים תורה אנו שומעים דברי ה' אלינו כמו אצל הר סיני, ונמצא דכשאדם אינו לומד הוא מזלזל בזכיה זו לעורר על עצמו מעמד הר סיני, ולכן יוצאת הבת קול דוקא משם.

שימו לב אל הנשמה / הרב נפתלי שמואל רייך,

משפיע ישיבת 'תורת דוד', מונסי ניו יורק

'מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני' - עיקר הכוונה בקיום המצוות שבין אדם לחברו

פרשתנו פותחת במלים "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׂים לְפָנֶיךָם". רש"י עומד על המלה "ואלה" שנאמרה כאן עם וא"ו החיבור, ומביא לבאר: "כל מקום שנאמר 'אלה' - פסל את הראשונים, 'ואלה' - מוסיף על הראשונים; מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני".

לאחר שבפרשת יתרו למדנו את פרשת עשרת הדברות שניתנו בהר-סיני באימה ביראה ברתת ובזיע, ככתוב (שמות כ, יד) "וְכָל הָעַם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת וְאֶת הַלְּפִידִם וְאֶת קוֹל הַשָּׁפָר", היה מקום לחשוב שדוקא עשרת הדברות הם העיקר, ואילו כל שאר המצוות הן רק משניות להם. לכן מקשרת התורה את פרשת משפטים לפרשת יתרו במילה 'ואלה', לומר כי שניהם מסיני ולשניהם אותה דרגת חשיבות.

זהו הפשט הפשוט. אכן, בספרים הקדושים הקשו, שהרי את דבר זה שכל התורה ניתנה מסיני אנו יודעים מלימוד מיוחד בפרשת בהר. שם נפתחה מצוות השמיטה במלים 'וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר, ומביא רש"י שם את הנאמר ב'תורת כהנים': "מה ענין שמיטה אצל הר סיני והלא כל המצוות נאמרו מסיני? אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ודקדוקיה מסיני - אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני". מעתה עולה התמיהה, מהו הצורך במילה 'ואלה' שמופיעה כאן בפרשת משפטים, מה היא מחדשת לנו?

אכן, ביאור הדבר, שהתורה רוצה ללמד אותנו כאן מסר מאוד חשוב על ידי קישור פרשת 'משפטים' העוסקת בדינים שבין אדם לחבירו, לפרשת 'יתרו' - הפרשה של מתן-התורה.

כי הנה כידוע יסוד קיום מצוות התורה הוא מידת הביטול. כלשון חז"ל בענין הקרבנות שהם ריח ניחוח לה' משום 'שאמרתי ונעשה רצוני', ועל דרך זה הוא בהרבה מצוות וחוקים שבתורה, שהקב"ה דורש מאתנו לקיים גם מצוות וחוקים שאיננו מבינים את טעמיהם, והעבודה שלנו היא להכניע את עצמינו. לבטל את הדעת שלנו בכדי למלא את רצון ה'.

למעשה, מידה זו היא היסוד של כל קשר עמוק ואמיתי. אין דרך לבנות קשר בלי רמה מסוימת של 'ביטול'. תמיד יש דברים שחשובים לשני ואנחנו לא מבינים את נחיצותם, והיסוד של כל קשר הוא הנכונות שלנו לכבד את הרצון של השני למרות שאיננו מבינים את טעמו. אנו פועלים לפי העיקרון שאם זה חשוב לשני - זה חשוב גם לי, למרות שאיני יודע מדוע.

אכן, כאשר הדבר מגיע לחוקים ומשפטים שבין אדם לחברו, כאן לכאורה אנו מפסידים את מעלה זו של קשר עם הקב"ה. כי המצוות שנוגעות להלכות שבין אדם לחבירו הן ברובן

די מובנות לנו. גם בלי חוקי התורה, הטבע האנושי אומר לנו כי עלינו להיות הוגנים ומנומסים, וכל אחד מבין כי חברה תקינה עומדת על חוק וסדר, ואי-אפשר לחיות בלי זה. לכן מקשרת התורה הקדושה את פרשת משפטים עם פרשת יתרו, לומר לנו: 'מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני'. כלומר: אל תקיימו את חוקי המשפטים משום שכך השכל שלכם מבין, אלא - כי הם מסיני! כי זה מה שה' רוצה שנעשה!

*

אכן, לעשות חסד מתוך ביטול השכל והרגש. לא כי זה מה שהשכל מורה לנו לעשות, לא כי המעשה נראה לנו נכון, אלא אך ורק כי כך הוא רצון ה' - זוהי עבודה הקשה שבמקדש. כי כמה שקשה לאדם לבטל את עצמו קמי קודשא בריך הוא, לקל ייחשב דבר זה לעומת העבודה לבטל את עצמו לפני חברו...

כבני אנוש, הטבע שלנו הוא שאנחנו אוהבים לפעול לפי השכל והרגש שלנו, ואם כלפי הקב"ה אנחנו מבינים כי אין לנו בו שום השגה וממילא עלינו לעשות מה שהוא מצווה גם מבלי להבין וגם אם איננו מרגישים חשק לכך, הרי לגבי אדם אחר, יצור שהוא בשר ודם כמונו, אנו סבורים שאנו כן מבינים מה נכון ואיך מתאים לנהוג כלפיו, מה ראוי ומה מוסרי... לכן, רק כאשר נפעל לפי רצון ה', ולא כפי הרצון הטבעי שהשכל והרגש שלנו מנמיכים לנו לעשות, נוכל לקיים כראוי את המצוות של בין אדם לחברו.

יש פעמים שמתחשק לנו לעשות צדקה, המטרה נראית לנו אמתית ונעלית, ויש פעמים שזה לא כך... על דרך זה, יש אנשים שעמם אנו שמחים לעשות חסד, ואילו יש אחרים שלא כל כך מתחשק לנו להיטיב איתם. אם משום שהם נראים לנו ככאלו שמנצלים את טוב לבנו או מכל סיבה אחרת.

לכן מקישה התורה הקדושה ומחברת את פרשת משפטים העוסקת בדינים שבין אדם לחברו לפרשת קבלת התורה: "מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני", ללמד אותנו את ענין חשוב זה: כי כמו שבמצוות שבין אדם למקום אנו מבינים כי אין מקום לנהוג לפי השכל שלנו, וברור לנו שאנו מצווים לבטל את השכל ולעשות רצון ה' "שאמרתי ונעשה רצוני", כך גם בעניינים שבין אדם לחבירו, כגון הלכות עבדים, נזיקין ונתינת צדקה, הכח המפעיל שלנו צריך להיות דוקא הרצון והכוונה לעשות רצון ה', ולא משום שאנו מבינים או מתחברים לדבר באופן שכלי ורגשי.

*

אכן, כאשר אדם מסוגל להתעלות מעל לרגשות שלו ומעל להבנה השכלית שלו, ולעשות חסד רק משום שזהו רצון ה', בכך מתגלה ערכו האמיתי של האדם. זהו המדד הנכון לבחון כמה הוא קשור ודבוק בה', וכמה אמתיים הם המצוות והמעשים הטובים שלו. כי מעשי החסד והצדקה שהאדם עושה מחמת הרגש החם שיש לו לעצם המטרה, אינם מלמדים כלל על ערכו האמיתי ואינם מגדירים את טיב-אישיותו.

לפני כמה שנים אירע אירוע דרמטי שהדהים את עולם התעופה. סופה קשה היתה אמורה לפקוד את האזור, וטייס של חברת 'בריטיש אירווייז' שרצה להספיק להגיע ללונדון בטרם הופעת הסופה הצליח להגיע מניו יורק ללונדון במהירות שיא של פחות בכארבע וחצי שעות! בכך הוא שבר את השיא של מטוס נוסעים שעבר את האוקיינוס האטלנטי. סיפור זה תפס בשעתו כותרות והפך לשיחת היום בין המתעניינים בתחומי התעופה.

איך באמת קרה הדבר? נסיעה רגילה מניו יורק ללונדון נמשכת כחמש וחצי ועד שש שעות, איך אפוא הצליח הטייס לנסוע כה מהר ולהגיע ללונדון בארבע וחצי שעות?

כדי להבין את התרחיש, נקדים כי תמיד הנסיעה ממזרח למערב מהירה בהרבה מאשר הנסיעה בכיוון הנגדי. כידוע לכל מי שנסע מניו יורק לאירופה או לארץ ישראל, שטיסה זו קצרה יותר מהטיסה בכיוון ההפוך, ומדוע? כי בהלוך אנו נוסעים עם ה"ג'ט-סטרים" (Jetstream), עם זרם האוויר שדוחף את המטוס קדימה.

הסתבר כי הטייס המדובר, מתוך רצונו החזק להגיע כבר ללונדון, הצליח באופן גאוני להטיס את המטוס במרכז זרם האוויר, וכך ניצל באופן המקסימלי את זרימת האוויר מזרחה.

באותו מקרה הצליח מיודענו לטוס במהירות שיא של 800 'מייל' לשעה! למעלה ממהירות הקול!

כאשר טסים מעל מהירות הקול אמור להתרחש 'בום על-קולי', ומדוע זה לא קרה? כי המטוס לא הסיע את עצמו מעל למהירות הקול, אלא הוא פשוט נסחף עם זרם האוויר! התבוננתי אז בתרחיש מעניין זה, איזה מסר יש בו עבורנו? מהו הלקח שעלינו להפיק ממנו? הן לימדו אותנו הצדיקים שמכל דבר שקורה בעולם צריך האדם ללמוד מסר לעבודת ה'.

ואז עלה בדעתי כי המסר כאן די ברור: בחיים יש לנו כל מיני הרגשים. אנו חווים חוויות שונות ולפעמים מרגישים כל כך קרובים לאדם מסוים, ומתוקף רגש זה מתעורר בנו רצון עז לקיים איזו מצוה או לעזור לו, וזה מטיב איתנו. אנחנו מרגישים מאוד טוב עם זה. וכן בעבודת ה', יש לפעמים שאנו מרגישים בבחינת 'חם לבי בקרבי', משתוקקים לקיים איזו מצוה ולעשות רצון ה'. ובשעת מעשה מרגישים כל כך קרובים ומחוברים.

אבל האמת היא, כי במידה מסוימת, הרגש ואף השכל מטשטשים את האמת על המהות הפנימית שלנו! המצוות הללו שאנו עושים מתוך חשק רב, והחסד שאנו עושים עם האנשים שנחמד לנו לעשות עמם חסד, נדמה לנו כי הם מלמדים על אישיותנו הטובה והחיובית, אבל באמת הם כלל לא מגדירים אותנו ואין בכחם ללמד על הערך האמתי שלנו!

כאשר המטוס נוסע לכיוון לונדון אינך יודע אם המטוס נוסע בכוחו העצמי. מהירות הטיסה שלו אינה מעידה על היכולות האמתיות שלו, כי הרי הרוח היא זו שמסיעה אותו.

מתי אתה יודע מה הוא באמת? דווקא כאשר הוא מגיע מהכיוון הנגדי, כשהוא נוסע נגד הזרם! זה מלמד על כוחו האמתי.

עלינו לדעת כי רגש ורציונל שאנחנו מתחברים אליהם הם ה"ג'ט-סטרים" של החיים. נכון, הם עוזרים לנו להתקדם וזה נפלא! בזכותם אנו עושים כל מיני דברים טובים, פועלים ועוזרים ליהודים, וזה יוצר בקרבנו הרגשה טובה. אנחנו מגיעים מהר יותר ליעדים הרצויים. אבל צריך לדעת כי זה לא קובע מהי האמת שלנו ומי אנחנו עצמינו! כי אם רק הרגש והשכל הם שמניעים אותנו - הרי שאנו נוסעים רק מכח ה"ג'ט-סטרים", ואין מכך שום ראייה לערך העצמי האמיתי שלנו. האמת שלנו נבחנת אפוא רק כאשר אנו עושים ופועלים בניגוד לרגש והשכל שלנו! כאשר אנו מרגישים פגועים וכעוסים ולא מתחשק לנו לכבד את הורינו! כאשר לא מושך אותנו לעשות חסד עם פלוני! כאשר השכל שלנו מבקש לטעון כי ברגע זה הדבר הנכון הוא לא לעזור לאיש הזה. הוא נצלן ושקרן, ובכלל העזרה שלנו אינה נחוצה לו... שם מקומה של ה'צדקה' האמיתית! זוהי הנתינה שהיא שעת מבחן לאדם איפה הוא באמת אוחז בחיים. כמה הוא באמת מחובר!

כדי ללמד אותנו את יסוד חשוב זה, אומרים לנו חז"ל: "ואלה - מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני!" גם את המצוות שבין אדם לחברו אל תקיימו בגלל השכל והרגש שלכם, אלא בגלל שכך ציווה ה' בהר סיני!

*

סיפר לי אחי הגדול, הגאון ר' ארון שליט"א: בחור חסידי למד בלייקווד בישיבתו של הגאון ר' אהרן קוטלר זצ"ל. אביו של הבחור היה רב חשוב בבית מדרש חסידי בברוקלין, וכאשר התקרבו הימים הנוראים ביקש רשות מראש הישיבה לחזור לביתו כדי להתפלל עם אביו. כידוע, התפילות בלייקווד הן כמעט בלי שום ניגונים, ומי שרגיל לתפילות החסידיות החמות כמעט בלתי אפשרי עבורו להתפלל שם בישיבה. אף הבחור הזה הרגיש שהוא לא מסוגל, הוא חייב את התפילות החמות שהוא רגיל אליהם מבית אבא, הוא זקוק לנוסח ולניגונים, ולחמימות החסידית של אביו והוא לא יכול בלי זה. רבי אהרן האזין לדבריו של הבחור, וענה לו כך: "שמע תלמידי היקר! השנה אני מחייב אותך להתפלל כאן בישיבה, ולגבי השנה הבאה אני מאשר לך כבר מעכשיו שתיסע לביתך לראש השנה". ותיכף הסביר את טעמו ונימוקו: "אני רוצה שתלמד להתפלל באמת! עליך לדעת, כי מילות התפילה אמורות מצד עצמן לעורר את הלב, בלי כל ליווי חיצוני. ואם אינך מסוגל להתפלל בלי העזרה של הניגונים וה'נוסח' - הרי שעדיין לא למדת להתפלל! עבור מי שכבר יודע להתפלל והמילים עצמן מרוממות אותו - עבורו הליווי הוא מצוין, מוסיף עוד נופך, אבל אסור שזו תהיה אצלך מהות התפילה! לכן השנה תתפלל פה ותלמד להתפלל בעצמך, ובשנה הבאה כבר תוכל לחזור לביתך ולהנות מכל התוספות שעוזרות לתפילה..."

זהו 'מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני'. את כל העניינים שבין אדם לחברו איננו עושים כי כך נראה לנו ומתחשק לנו, לא הטבע שלנו הוא שמניע אותנו, אלא אנו פועלים לפי

העל-טבעי, למעלה מהשכל, רק משום ש'אלו מסיני'. אז, כל מעשי החסד שלנו מקבלים צורה שונה ועולים לרמה אחרת לגמרי.

*

רעיון זה מקבל ביטוי באופן מיוחד באחד הפסוקים מפרשת השבוע. הפסוק ממחיש לנו עד היכן הדברים מגיעים, ומלמד אותנו מהי משמעות הדבר לבטל את השכל ולעשות חסד באופן שהוא למעלה מן הטבע.

הפסוק אומר (כב, כד): "אִם כֶּסֶף תִּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הָעֲנִי עִמָּךְ לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֶשֶׁה וּגְוִי". רש"י מביא על כך את מימרת רבי ישמעאל "כל אם ואם שבתורה - רשות, חוץ משלשה, וזה אחד מהן". וצריך ביאור: למה אכן נאמרה כאן הלשון 'אם' שהיא לשון ספק? כמו כן יש להבין מהי כפילות הלשון: 'את עמי', 'את העני עמך?' ב'אור החיים' הקדוש מבאר את הפסוק בדברים כה נפלאים, שכוונת הכתוב להורות לאדם: אם יש לך יותר ממה שהנך צריך בשביל לחיות, יותר מ'מזונותיו הצריכים לו' ו'לחם לאכול ובגד ללבוש', עליך לדעת כי המותר הזה שבידך אינו שלך, אלא הוא חלק העני שהפקיד הקב"ה אצלך כפיקדון, והוא נמצא אצלך למטרה אחת בלבד - כדי שתהיה גזבר!

וכך מפרש: 'אם כסף תלוה את עמי' - אם אדם רואה שיש לו אפשרות ומלווה מממונו, 'את העני עמך' - עליו לדעת שכסף זה הוא של העני הלווה! ובלשון קדשו: "וזה הוא אומר 'אם כסף תלוה את עמי', פירוש: אם ראית שהיה לך כסף יתר על מה שאתה צריך לעצמך - שאתה מלווה לעמי, תדע לך שאין זה חלק המגיעך, אלא חלק אחרים, שהוא העני עמך!". וזה לא רק כסף. כל סוג של אמצעי שעומד לרשותו של האדם והוא יכול להשתמש בו להיטיב לשני - זוהי מתנה שהפקיד אצלו הקב"ה כדי שישתמש בו לעזור לזולת!

והנה, רש"י עמד על הלשון 'אֶת הָעֲנִי עִמָּךְ', שלכאורה תמוה - וכי העני צריך להיות 'עמך' דווקא? כלום אם אינו 'עמך' אין חיוב לעזור לו? והנה ב'אור החיים' התבארה לשון 'העני עמך', שחלק העני נמצא 'עמך' - אצלך, אבל רש"י מביא על כך פירוש כה יפה: "הני מסתכל בעצמך כאילו אתה עני". תאר לעצמך שאתה העני שצריך לבקש נדבות! שאתה הוא שעומד בחוץ בקור וצריך לבקש עזרה!

כולנו שומעים את הסיפורים הרבים על הצדיקים הגדולים שנתנו צדקה בצורה כזאת שממש ראו את כל הכסף רק כאמצעי לעשות את רצון ה'. צדיקים שפיזרו את כל כספם ולא יכלו לישון בלילה אם עוד נשארה להם איזו פרוטה בבית, וכן הלאה. מה שבעיקר מוטל עלינו הוא להזדהות עם השני. השכל תמיד נכנס ומפריע. האם הם באמת צריכים? מי אומר שמגיע להם? מתעוררות בנו כל מיני ספיקות שמפריעות לנו לתת לשני, ואנחנו צריכים לחשוב 'את העני עמך', שהעני הזה הוא אני!

*

רבי אליהו בר-חורין ז"ל, אביו של חמי, היה אדם מאוד מיוחד. [לא זכיתי להכירו באופן אישי כיון הוא נפטר כשנה לפני נישואי]. סיפורים רבים מסתובבים סביב צדקותו ואהבת

התורה שלו, אבל בעיקר - הוא היה בעל חסד עצום. הוא היה גר באותו בנין יחד עם הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל ב - 455 FDR DR, ור' משה אמר עליו לאחר פטירתו שהוא היה 'גאון בחסד'. יש סיפור מיוחד ששמעתי עליו וכמדומני שמיטיב להגדיר את מהותו.

היה יהודי מסכן, ניצול שואה, שלא זכה להקים בית והוא היה מרבה להגיע לביתו, שם היו מאכילים אותו ודואגים לצרכיו. אירע שהוא לקה בדלקת ריאות והוא כמו 'התאשפו' אצלם בבית למשך כמה שבועות, פתחו לו מיטה בסלון ודאגו לכל צרכיו.

באותה תקופה אירע שהיו צריכים פעם מקום רב בסלון לכבוד אורחים שהגיעו והמיטה של האיש הזה הפריעה, וביקשו ממנו שיזיז את המטה קצת לקצה החדר כדי שיוכלו להאריך את השולחן. האיש הסתכל על מוח"ז במבט פגוע ואמר לו: "ר' אליה, וואס מיינסטו, ווער וואוינט ביי וועמען?!" (מה הנך חושב? מי גר אצל מי?).

בני הבית נדהמו מהחוצפה, אבל מוח"ז כלל לא התפעל, כי באמת זו היתה ההרגשה שהוא נתן לאיש הזה!... זו עדות לחסד אמיתי, כאשר המקבל פשוט מרגיש כבן-בית.

*

והנה, עלינו לדעת כי לכולנו יש את זה בגנים. גם אם אין לנו סבא מסוים להצביע עליו, אבל כולנו בני אברהם יצחק ויעקב! יש לנו את הכח לעשות חסד, לא בגלל שהשכל מחייב או בגלל שהלב שלנו חם לדבר, אלא משום 'את העני עמך'! יש לנו כוח לקיים 'ואהבת לרעך כמוך', להרגיש כמו העני בעצמו, ולהבין כי כל מה שיש לנו מיועד כדי לתת לשני!

האתגר הקשה שלנו, שאנחנו חיים בדור שכל כך מפתח את האגואיסטיות. רוח הזמן הוא דוקא לעודד את החשיבה העצמית והצבת האדם עצמו במרכז מעייניו. לכן כה קשה לנו לצאת מאגו ולפעול מתוך מחשבה טהורה של קיום רצון הבורא. אבל אנו מסוגלים! יש לנו את זה בכח, מכח אבותינו!

*

במקום מגוריי מונסי ישנם מתחים גדולים בנוגע לזכויות הבנייה וקבלת רישיונות. משפחות גדלות בלעה"ר וצריך מקום לגור, ואנשים רוצים לבנות על ימין ועל שמאל. למעשה, לעיר אין את התשתיות המתאימות לבנייה כה רוויה, וריבוי תוספות הבנייה גורם להרבה אי-נעימות לכלל התושבים, ויש פקקים אדירים, במיוחד בשעות העומס. נגרמים מתחים גדולים, לא רק עם הרשויות אלא אף בין הדיירים, יש את המתנגדים ויש את אלו שלא... למרבה הצער הגענו למצב שבו קורה שיהודים שומתו"מ מלשינים לרשויות על בנייה לא חוקית שמתקיימת בשכונה... ה' ישמרנו. יהודים יקרים אלו בטוחים בצדקת דרכם. הם רוצים לשמור על החוק ועל הסדר, ויש להם רק כוונות טובות... אולי מצד הדין יש להם על מי לסמוך, אבל זה כל כך חבל! זה עיוות נורא!...

כולנו מכירים את לשון הגמרא (בבא מציעא ל, ב): 'לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה!' לפעמים אתה צודק, אבל אתה כל כך לא צודק! אנחנו חושבים שאנחנו צודקים,

אבל ככה לא נהיה שמחים! זה לא מה שה' רוצה! ה' לא רוצה שנקיים את המלה הכתובה בלבד, הוא רוצה שנחיה את רוח התורה! את רצונו העליון!

אולי אתם צודקים. זה כואב, זה לא נעים, הצפיפות מכבידה, אבל אפשר לראות את הדברים אחרת - יגדיל תורה ויאדיר! ב"ה יש יותר יהודים שיהיה להם מקום לגור! את העני עמך! תתרגל להזדהות עם השני. להיכנס לנעליים שלו! נכון שזה מכביד, אבל איזו זכות היא זו להקריב קצת למען בניו של הקב"ה! אכן יש אנשים שמנצלים את המצב, שחומדים עוד כסף, אז מה?! 'אם כסף תלווה את עמי', אנחנו כולנו משפחה אחת, ולא תוכל להיות לנו משפחה שמחה אם נעמוד כל הזמן על הדין והצדק!

ילדים רגילים למדוד תמיד מי קיבל יותר. וכי אנחנו ילדים?! הגיע הזמן לגדול קצת! לראות מעבר למבט המצומצם של האנוכיות שלנו! 'אם כסף תלווה את עמי'... זה הכל הלוואה מהקדוש ברוך הוא! וכפי שהאור החיים אומר, זהו פיקדון אצלך! 'את עמי עמך', החלק של 'עמי' נמצא אצלך. כולנו עם אחד! משפחה אחת שכל אחד ממציא בה את עצמו למען השני! לא צריך לבדוק כל הזמן אם השני ראוי לקבל או לא, פשוט לתת! 'נתן תתן לו' - ה'נתון' הראשון זה עם השכל, ואחר כך 'תתן' - פשוט תתן! גם אם השכל לא מבין. 'ולא ירע לבבך בתתך לו'! (דברים טו, י) 'פתח תפתח'!...

*

ידוע הסיפור על הרב מצאנו זצ"ל: היו שני גבירים שהשתדכו ביניהם, אבל למרבה הצער, זמן לא רב לפני החתונה נקלע אחד מהמחותנים לקשיים כלכליים ופשט את הרגל וכבר לא יכול היה לעמוד בהתחייבויות שלו. כאשר שמע מכך הצד השני נסע לצאנזער רב לקבל את הסכמתו לביטול השידוך עקב הנסיבות. ה'דברי חיים' שומע את דבריו, ומגיב: "זה מה שקרה? איזה מזל יש לך שאתה בא אלי!". היהודי הבין מזה כי הרבי מסכים לביטול השידוך, והוא אמר: "זאת אומרת שאפשר לבטל את השידוך?". "מה?" הזדעק ה'דברי חיים', "לבטל את השידוך?!", "חס ושלום! כלל לא הבנת את דבריי". כוונתי היתה לומר כך: 'איזה מזל יש לך - שאתה זה שבא אלי לספר כי מחותנך הפסיד את כל כספו, ולא להיפרך!'. ה'דברי חיים' הורה לאיש שישלם את חלקו המלא וגם יוסיף על כך את כל חלקו של המחותן. הקב"ה ידע מהכל, הוא ידע שהמחותן יפסיד את כל כספו, והוא נתן לך את הכסף שאתה תיקח אחריות על הכל!

זוהי עבודה קשה מאוד, אבל במיוחד בדורנו, כאשר אנו חיים בעולם שכל הרוח מטה אותנו לחשוב 'מה ארוויח מזה?', מה הוגן ומה לא הוגן - העבודה שלנו היא להתרומם מעל לכל זה, וזה כח שקיים בפנימיותו של כל יהודי!

זה מתחיל בדברים קטנים. אנשים מבקשים טובות, כמו לעצור ליהודי להעלות אותו 'טרמפ'.

לפעמים העדר התפיסה הזו קיים דוקא אצל האנשים הכי קרובים. לצערי אני רואה את זה לא מעט. אנשים שיש להם אח או קרוב שנקלע למצוקה ולשני יש יותר יכולות, והוא חושב לעצמו - סליחה! אני עבדתי קשה להשיג את כל זה! שגם אחי יעבוד קצת, וכי אני

אשם בבטלה שלו?!... וכאן הוא המבחן האמיתי. האיכות האמתית שלנו מתבטאת כאשר אנו מפסיקים לחשוב על עצמנו ומתנהגים למעלה מן השכל כדי לעזור לשני.

*

ועלינו לדעת כי גישה זו רב כוחה לבטל את כל הגזירות, ה' ישמרנו.

אנו עומדים כעת ערב ראש חודש אדר. כידוע, הקטרוג בגזירת המן היה כי אנחנו עם 'מִפְּזָר וּמִפְּרָד בֵּין הָעַמִּים', לא רק הפירוד הפיזי אלא אף בפנימיות - אנו מפוזרים, שבורים ופצועים. רבים על הזכויות שלנו, והתיקון היה כאשר מרדכי כינס את כל היהודים ביחד - 'לֶךְ כְּנוֹס אֶת כָּל הַיְּהוּדִים'. וכאשר סוף סוף זכו לישועה התגלה היופי הפנימי של כל יהודי - 'נכנס יין יצא סוד'.

ואיך אנו חוגגים את היום הקדוש הזה? 'וּמְשַׁלַּח מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמִתְּנוֹת לְאֶבְיָנִים'. ענין 'משלוח מנות' הוא כלשון הנביא במקום אחר 'וְשִׁלְּחוּ מְנוֹת לְאֵין נֶכֶן לוֹ' (נחמיה ח, י). משלוח המנות האמיתי אינו לתת לחברים הטובים, ולעשירים הגדולים מהם אנו מצפים לקבל בחזרה גם כן מנה הגונה... אלא 'לאין נכון לו'.

בפורים 'כל הפושט יד נותנים לו', בפורים אנו מראים כי לא השכל הוא שמניע אותנו לתת לשני, אלא זה מגיע ממקור שהוא למעלה מן השכל! זהו 'וְאֵלֶּה הַמְּשֻׁפָּטִים' - יש בנו את היכולת להזדהות עם הצער של השני. אף על פי שבאופן טבעי אנו נוטים לחשוב קודם כל על עצמנו, זה משהו שמושרש עמוק בפנימיות נפשנו עד להר סיני - 'מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני'. אנחנו יכולים לאסוף יחד את כל השברים ורוחות הפירוד, את כל ה'אלה', ולאחות עם 'וא"ו' - 'ואלה המשפטים'.

זוהי ההכנה הראויה לפורים ולפסח הבאים לקראתנו לשלום, ובכך נקרבת את ביאת משיח צדקנו.

אמן.

תאיר נרי / הרב חיים מאיר נריה

ביאור הפסוקים בפרשת ייעוד הבן

וְאִם לְבָנוּ יִיעָדְנָה כְּמִשְׁפֵּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה לָּהּ. אִם אַחֲרֵי יָקַח לּוֹ שְׂאֵרָה כְּסוּתָהּ וְעִנְתָּהּ לֹא יִגְרַע. וְאִם שְׁלֹשׁ אֱלֹהִים לֹא יַעֲשֶׂה לָּהּ וְיִצְאָה חֲנָם אֵין כְּסָף (כא, ט-יא)

א. בפשטות, פסוק י' הוא פירוש לפסוק ט', שצריך הבן שייעד לו אביו אמה, להתנהג עם האמה כמשפט הבנות, ומשפט הבנות הוא לתת לה את שארה כסותה ועונתה.

וצ"ע מדוע הוזכר הדין שאסור לגרוע את שארה, כסותה ועונתה דווקא בייעוד הבן.

עוד צ"ע מדוע הוזכר החידוש שצריך להתנהג עם המיועדת כמשפט בנות ישראל דווקא באופן שלוקח לו בעליה אשה אחרת, הלא בכל אופן צריך לחדש שחייב מי שייעד את האמה בשאר כסות ועונה, כשם שחייב בכל אשה, ואינה גרועה בכך שנמכרה לאמה.

וכן צ"ב הפשט הפשוט בפסוק יא' "ואם שלש אלה לא יעשה לה". והנה רש"י כתב:

ואם שלש אלה לא יעשה לה - אם אחת משלש אלה לא יעשה לה, ומה הן השלש, ייעדנה לו, או לבנו, או יגרע מפדיונה ותצא, וזה לא ייעדה לא לו ולא לבנו, והיא לא היה בידה לפדות את עצמה

אבל האור החיים הביא פירוש זה בשם המכילתא, וכתב שאין פירוש זה הפשט בפסוק, אלא דרשת חז"ל, וכדרכם להסמיך את המקובל בידם על הפסוק, והפירוש הפשוט הוא שצריך לקיים שאר כסות ועונה, ואם אינו מקיימם צריך להוציא אותה בגט, ואינה ככל שפחה שתחת ידו. וז"ל האוה"ח:

ואם שלש אלה. הם שארה כסותה ועונתה, ולזה דקדק לומר אלה ולא הקודמים להם שהם ייעוד וגו'. ואמר ויצאה חנם, פירוש פקע זכותם ממנה שאינם יכולים לכובשה עד זמן שש שנים או שאר סימנים, אלא או יקיים ג' דברים או יוציאנה בגט, ולזה גמר אומר אין כסף לומר כסף הוא שאין, אבל גט צריך כי ארוסתו היא. ורבותינו ז"ל (מכילתא) אמרו, ג' אלה ייעוד לו ולבנו וגרעון כסף ויצאה חנם בהבאת סימנים, ואלו מן ההלכות שנאמרו בהר סיני וסמכום.

וכן הובא ב'מדרש הגדול' שיש המפרשים את הפסוק בשאר, כסות ועונה, כדברי האוה"ח הקדוש.

וצ"ב לדרך האוה"ח, שאם בא הפסוק לחדש שצריך להוציאנה בגט, וככל אשה, א"כ א"צ להזכיר שהגירושים הם מחמת שאינו מקיים שאר כסות ועונה, ולא היה צריך לומר אלא שאם בא להוציאנה בגט.

ב. ויש ליישב בהקדם שני יסודות - יסוד בחיוב שאר כסות ועונה, ויסוד בגדר הייעוד לבן. שורש היסוד הא' הוא בדברי הריטב"א והנימוקי יוסף ביבמות (מד ע"א) שיבם שייבם את יבמתו אינו מחויב במצוות עונה, כיון ש"אשה הקנו לו מן השמים". ודבריהם צ"ב.

ויש לבאר ע"פ מה ששמעתי להוכיח שחיוב שאר כסות ועונה חל בשעת הקידושין, אף שלא יחול בפועל אלא בשעת הנישואין, מהדין שמי שהתנה בקידושין ע"מ שלא יהיה עליו חיוב שאר כסות ועונה נחשב כמתנה על מה שכתוב בתורה. ובביאור הענין שמעתי ששורש החיוב הוא משום שע"י הקידושין מנע המקדש מהאשה להיות אשתו של אחר, ולקבל ממנו דברים אלה, ע"כ כבר בשעת הקידושין חל עליו החיוב לתת לה דברים אלה, בזמן הראוי.

וממילא יש לומר, שלא נתחייב המקדש בשכ"ו אלא כשעשה את הקידושין מדעתו, והוא ברצונו מנע את האשה שהתקדשה לו להתקדש לאחר, ולקבל ממנו דברים אלה. אבל ביבם ויבמה אין הוא המונע, ומן השמים הקנו לו את האשה בשעת מיתת אחיו, שנאסרה לשוק משעת המיתה, ואף כשייבם הרי ייבם מכוח המצווה. וכיון שהוא לא מנע את האשה מקבלת השכ"ו, על כן לא חל עליו חיוב זה (מעיקר הדין).

והיסוד הב' הוא בגדר ייעוד הבן לשיטת הרמב"ם, שנראה בפשטות דבריו (פ"ד מעבדים ה"ז) שהאב הוא המקדש, והבן אינו שותף במעשה, וצריך רק לתת לו רשות לכך, וכלשונו "וכיצד מיעדה לבנו אם היה בנו גדול ונתן רשות לאביו ליעדה לו, הרי האב אומר לה בפני שנים הרי את מקודשת לבני"כ.

ג. וע"פ היסודות הנ"ל מבואר היטב בס"ד הרצף בשלושת הפסוקים בפרשת ייעוד הבן: בפסוק ט' נאמר שאף בייעוד הבן חל חיוב שאר כסות ועונה, ואינו יכול לומר שכיון שלא הוא המקדש, ואביו עשה את מעשה הקידושין, הרי הוא פטור משכ"ו, כיון שאביו הוא מי שמנע את האשה מלקבל שכ"ו מאחר, ולא הוא. וחידשה התורה שאין טענה זו טענה, ולא נפטר משכ"ו"י.

ובפסוק י' נאמר, שלא נטעה לומר שדווקא אם לא נשא הבן אשה אחרת מחויב בשכ"ו, כיון שבמה שחי עם מי שייעד לו אביו, הרי גילה את דעתו שהייעוד שייעד לו אביו היה ברצונו. אבל אם נשא אשה אחרת, וגילה בדעתו שאינו רוצה בייעודו של אביו (אלא שלא סירב לו משום כבודו, וכיוצא בזה), שוב ייפטר משכ"ו. ולכן אמרה התורה שאף אם נשא אחרת לא יגרע מהאמה את שארה כסותה ועונתה.

ואם יטען הבן, שאינו מן הדין לחייבו, כיון שלא הוא עשה את מעשה הייעוד, ואף אינו רוצה באשה זו. הרי תשובתו בצידו, בפסוק יא', שאם אינו רוצה לתת לאשתו את השכ"ו

---

^י ועי' בלח"מ שכתב שהרמב"ם מודה לשיטת רש"י שהאב הוא המקדש, והרמב"ם נקט דבריו באופן שהאב נעשה שליח לבן. וכבר העירו כמה אחרונים שבפשטות דברי הרמב"ם לא משמע כן. ועוד העירו שבדברי הרמב"ם שם ה"י נראה לכאוף לא כדבריו, שכתב "וכן ע"ע לא יכול למכרו לאחר ולא ליתנו ויראה לי שלא הוצרך הכתוב לאסור דבר זה באמה אלא מפני שיש לו ליעדה לבנו לכך נא' לעם נכרי לא ימשול למכרה". ומוכח לכאוף שסבר הרמב"ם שיעוד הבן הוא מכח האב, ולא משום שליחות גרידא, ולכן הייתה ס"ד שכשם שיכול האדון ליעד את האמה לבנו, כך יכול גם למכור ע"ע לאחר.

^{יב} ובאמת אינו דומה לגמרי ליבם, כיון ששם עיקר מניעת האשה מלהיות לאחר היא מן השמיים, ולא היה ליבם חלק כלל בענין, ומשא"כ בייעוד, שאף שהבן לא עשה את מעשה הייעוד, מ"מ הרי התייעדה לו מדעתו, ויעודו של אביו היה ברשותו.

היכולת בידו לפטרה בגט. ומשום כך, אם רוצה לקיים אותה לאשה, ואינו מוציאה בגט, הרי היא "כמשפט הבנות", ככל בנות ישראל, וחייב לה את כל חיובי הנישואין.

לתגובות: c053312259@gmail.com

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

רפאני ה' וארפא - הסיבה למחלה, מה מסיר אותה, מהי
הרפואה המבטלת אותה, וכיצד מקבלים את הרפואה

רק שבתו יתן ורפא ירפא (כא, יט). והסרת מַחֲלָה מְקַרְבֵּךְ (כג, כה).

מבואר בפסוקים שלפנינו שיש כח של 'רפואה' המרפא מצב של פגיעה וכאב, ויש מצב של 'מחלה' שתיתכן אפשרות להסירו ומשמע שההסרה הזו יכולה להיות גם ללא תהליך של 'רפואה', אולם בפרשת בשלח (טו, כו) נאמר: כָּל־הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר־שָׁמַתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא־אֲשִׁים עֲלֶיךָ כִּי אֲנִי ה' רִפְאֶךָ, ומשמע שהסרת המחלה כן נעשה על ידי ענין של רפואה - ועל כן צריך לברר מהי 'מחלה', ומהי 'רפואה', אולי על פי זה נבין כיצד פועל כל אחד את ענינו, וכיצד מסתדר עם מה שכנגדו -

ובפרט את הפסוק בפרשת בשלח יש לעיין בו, כי רש"י שם כתב: "כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך - ואם אשים הרי היא כלא הושמה, כי אני ה' רופאך, זהו מדרשו. ולפי פשוטו כי אני ה' רופאך ומלמדך תורה ומצות למען תנצל מהם, כרופא הזה האומר לאדם אל תאכל [דבר זה פן יביאך לידי חולי זה]..."

והנה לפי מדרשו משמע שכח הרפואה עוד יותר מהסרת מחלה, כי הרי הוא כמבטל את המחלה כאילו לא היתה. ולפי פשוטו מבואר שענין רפואה הוא רק השגחה לא לבוא לידי חולי.

'חלה' - ה'חולה' ענינו וביאוריו

מצינו את השורש הזה לגבי הענין של 'חולי', וכן לענין תפלה כמו 'ויחל משה', וכן לענין של תכשיט כמו 'ותעד נזמה וחליתה' (הושע ב טו).

ונתחיל עם הענין של 'חולי', הגוף מורכב מהרבה איברים וכו', כל איבר ופרט יש בתוכו רוח חיים המחיה אותו, הרוח הזו נותנת לו את כח הפעולה, וכאשר חלילה אדם מת, הרי זה מפני שרוח החיים עזבה אותו ונותר גל של עצמות, ולכן כנראה לכח המחיה הזו קורים 'כח החיוני', וכאשר נעשה מצב שמקום מסוים בגוף מסתלק ממנו ה'כח החיוני' שבו, אותו מקום לא יכול לתפקד, אלא שיתכן שיגרר אחר רוח החיים והפעולה של האברים שבצידו, וכן יתכן ש'כח חיוני' של אברים אחרים יתרמו ויעבירו מהכח שלהם לאותו האבר [דהיינו, שנתייחס כאילו אותו איבר אין לו זרם בסוללה, ומעבירים לו זרם ממקור אחר], ואז, אמנם

האבר יוכל לזוז מעט, אבל מצד שני תורגש החולשה גם באברים אחרים שיפחת מהם הזרם שלהם, ולכן אף אם יצליח לפעול, ימהר להתעייף וכו'.

נבזה מובנת ההלכה ש'חולה שאין בו סכנה' הוא מישהו שנפל למשכב מחמת חולי במקום מסוים, או מישהו שהחולי שלו 'כולל כל הגוף' אף שלא נפל למשכב, כי כאשר החולי כולל כל הגוף זהו סימן שהמקום החולה מצליח לתפקד מחמת שנוטל מכוחות הגוף האחרים].

ויתכן שהכל מתחיל מחמת מכה או זיהום המצריכים את הגוף לעצור את הכאב או הסכנה, ולכן מעביר הגוף כוחות חיוניים אחרים שיעבדו במקום הפגוע, וממילא חסר לתפקוד הגוף מהכח החיוני הכללי שלו.

ובזה אפשר לפרש בנוסח התפלה 'והעלה ארוכה ומרפא לכל תחלואינו ולכל מכאובינו ולכל מכותינו', כי בתחילה מקבל מכה, וזה גורם לכאב, וזה גורם לשינויים בפעולת הכוחות החיוניים שזהו ענין 'מחלה', ואם ה' ישלח כוחות חיוניים חדשים שיועילו לחולי, עדיין אין זה מועיל ל'כאב', וגם אם יועילו להרגיע את הכאב אין זה מבטל את ה'מכה' שהיא הסיבה לכל, ועל כן מבקשים רפואה על כל הבחינות.

ומעתה מובן הענין של 'והסרותי מחלה מקרבך', שה' יסלק את הסיבה המשבשת את המערכת, וביותר יש לומר, שבאמת ה' יצר את היהודי במצב של מחלה, שכוחות גופו משובשים, מתחזקים במקום אחד ורופפים במקום אחר, ורק כאשר מקיים 'ועבדתם את ה' אלקיכם' - ה' מסיר ממנו את הסיבה הגורמת לחיזוק שבמקום המסוים, וממילא מסתלקת המחלה, והעומק בזה הוא שכאשר יהודי עובד את ה' כראוי, ממילא כל אבריו פועלים כראוי להם, שהרי לכך נוצרו, אך כאשר אינו עובד את ה', בהכרח שמחפש פעולות אחרים, ואז נמשך אחר כל מיני פיתויים המעוררים את הגוף שלא כראוי לו, וממילא מתגבר אבר אחד מאד, והאחרים נחלשים וכו"ל, ולכן הסרת המחלה היא 'ועבדתם את ה' אלקיכם'.

ולפי זה 'ויחל משה' הכוונה שניגש לתפלה כמו שאבר חולה מצפה לקבל כח וסיוע מאבריו האחרים, שזוהי סוג פניה מאד מבוקשת ומאד מובנת, מובן מאד שגם המתבקש מבין שהסיוע הוא בעצם גם לתועלת לו, כי גם הוא גוף אחד עם אותו אבר, וכך גם היתה תפלת משה בכזו פשטות שכלל ישראל מאוחדים עם ה', ואם הם יאבדו יהא זה גם חילול ה' וכו', וכדי להביע תפלה כזו צריך להכין דעתו להרגיש את האמונה הזו, וזהו 'ויחל משה' (עיינן ברכות ל, ב 'עד שתתחולל דעתו עליו' ודו"ק).

ומעתה הקישוט המכונה 'חלי' הוא לכאורה משהו כמו שרשרת של טבעות האחוזים זה בזה, באופן שכל טבעת מחזיקה בכמה טבעות, ולכן אף נקרע באחיזה אחת עדיין אחוז באחרים.

רפא' - הרפואה חידושיה וביאוריה

את השורש הזה מצינו לגבי 'רפואה', וכן לגבי הענקים הנקראים 'רפאים', וכן לגבי מתים וככתוב 'אם רפאים יקומו' (תהילים פח, יא).

ונראה שאין הכוונה לגופות מתים, אלא לרוח החיים אשר יצאה מהגוף הנותר מת, וכמו שאומרים 'רוחות רפאים', והנה הענקים שהגוף שלהם גודל ומתרבה בצורה רוחנית לא טבעית, נראה כאילו נכנס בהם עוד ועוד רוחות חיים, ולכן גם הם קרויים 'רפאים' -

והעיקר הנוגע לענינו הוא, שענין ה'רפואה' הוא להמשיך מחדש את ה'כח החיוני' שהוא 'רוח חיים' שהסתלק מהאדם, והנה אם ענין החולי הוא אכן שאירע סיבה שהסתלק חיות מאבר מסוים, הרי שהרפואה היא להמשיך מחדש את הרוח שהלכה, ואם סיבת החולי הוא שהגוף צריך כעת ליותר כוחות חיוניים, אם כן ה'רפואה' תהא על ידי שיזכה לקבל יותר כוחות חיוניים -

והיינו שענין 'הסרת המחלה' הוא שתבטל הסיבה המצריכה את הגוף בהוספת כוחות, ואילו 'רפואה' הוא לתת לגוף כוחות חדשים יתירים.

ובזה מובן המדרש שכתב רש"י על 'לא אשים עליך' - ואם אשים הרי היא כלא הושמה, כי אני ה' רופאך', כי הנה אם ה' ישים מחלה ואחר כך יסיר את המחלה, בהכרח שיש מצב ביניים של מחלה, אבל היות ש'אני ה' רופאך', ממילא יכול ה' להשים על האדם מחלה תוך כדי שמוסיף לגופו הרבה כוחות אחרים, עד כדי שהכוחות שהמחלה לוקחת לא ישפיעו כלל על שאר כוחות הגוף, וממילא לא ירגיש האדם את החולשה של המחלה, ולכן תהא המחלה 'כאילו לא הושמה', אלא כל הענין שלה הוא שיראה אדם שיש סיבה להפילו לחולי, ואם לא ישמע בקול ה' יסור כח הרפואה וממילא תהא המחלה מושמת...

וכאן אנו אכן צריכים לפשוטו של מקרא שה' הוא רופא שכמו שיודע מה הם הדברים הגורמים לחדש כוחות חיוניים, כך גם יודע מה הם הסיבות הגורמות לשבש את הכוחות החיוניים, והוא אכן כמו רופא האומר אל תאכל דבר זה, כך אומר אל תעש כך וכך כי זה ישבש לך את הפעלת הכוחות החיוניים שנתן לך ה', ובפרט את אלו המוגברים המרפאים-מבטלים את המחלה... כי אני ה' רופאך.

לימוד נחוץ

והנה כאשר אדם חולה, יתכן שימקד את מחשבתו בחולשתו ובכאב ובהגבלות וכו', והמחשבות המצערות ומדאיגות הללו יקחו מהגוף עוד כוחות כדי לתחזק אותם ולסבול אותם, וממילא חלילה יחלש הגוף עוד יותר...

אולם הדרך הנכונה היא לזכור שה' רופא חולי עמו ישראל, רופא כל בשר ומפליא לעשות, וגם בזמן של חולי, עדיין מלא הגוף בכוחות חיוניים הנותנים לשאר חלקי הגוף לתפקד כראוי, ובנוסף לזה ה' שולח לאדם כוחות מיוחדים לסבול את המחלה ולהשלים עם המצב, וצריך לחפש את הכוחות הללו ולהקשיב להם, להתמקד בהם, שיתפעל אדם מהפלא שלמרות הכאב עדיין דעתו עליו ויכול להתעסק בעוד דברים, ירגיש שהיכולת הזו היא כח מיוחד הנשלח אליו מהשמים... וכך יתבונן בכל מיני צדדים להרגיש את החיות והכח והיכולת שה' שולח לו ברוב מסירות, ירגיש את הקירוב הזה במקום להתמקד

ולשקוע בתחושת הריחוק הדאגה וההתאוננות וכו', כך יזכה לקבל את כח הריפוי,
להשתמש בו.

והיסוד הזה אינו רק ביחס לכאב וצער הגוף, אלא גם לכאבי וצערי הנפש, והם כל מיני
מצבי רפיון וחולשה הנגרמים לאדם מחמת חלישות הדעת ואכזבות וכו', מרגיש שרוח
וחשק החיים הולך ממנו, נכנס לקדרות ויאוש... שהרפואה לכל זה הוא להשגיח לא למקד
את המחשבה בראית החסרונות וההפסדים וחוסר היכולת וכו', אלא למקד את המבט
למצוא הרגשים והארות דקים ביותר של עזרת ה' וסיועו וחפצו להיטיב גם בתוך כל מצב
רע, לחפש להרגיש את יד ה' המקיפה אותו ומחזקת אותו ותומכת בו ומעודדת אותו...

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד
רפאני ה' וארפא - הסיבה למחלה, מה מסיר אותה, מהי הרפואה המבטלת אותה, וכיצד
מקבלים את הרפואה

הלכות שבת למעשה

הלכות שבת למעשה / הרב יהודה אייזנשטיין, מרבני ישיבת מיר, ירושלים

תשובה מעשית בענין "הדלקת נרות שבת מבלי לקבל שבת"

שאלה: זוג רוצים להדליק נרות שבת בבית, לנסוע במונית לבית חולים לשהות עם קרוב משפחה בתחילת השבת, ולחזור ברגל לסעוד את סעודת השבת בבית. האם הדבר אפשרי מצד ההלכה?

תשובה: על האשה להתנות שאינה מקבלת שבת בהדלקה. ומאחר ואינה מקבלת שבת בהדלקה אין להדליק כי אם סמוך לשבת (30 דקות לפני השקיעה או כפי הזמן המקובל באותו מקום).

*

בכדי להבין את הנ"ל, נציע כאן ג' כללים בענין "הדלקת נרות":

[א] הזמן המוקדם ביותר להדליק נרות שבת, הוא רק מזמן 'פלג המנחה' ואילך^כ [שהוא שעה ורבע זמנית לפני השקיעה^{כט} (דהיינו 75 דקות זמניות). וחשוב לשים לב שבחורף לפעמים הזמן הוא רק כשעה בלבד לפני השקיעה]. מי שהדליק נרות לפני פלג המנחה - פוסק המשנה ברורה^ל שלא יצא, ועליו לחזור ולהדליק אחרי פלג בברכה.

[ב] אין להדליק נרות שבת הרבה זמן לפני השקיעה [גם אם זה אחרי פלג המנחה], אא"כ מקבלים שבת בהדלקה^{לא} [או מיד אחר ההדלקה], מאחר שזה לא ניכר שההדלקה לכבוד שבת^{לב}. ובזמן שהוא כבר סמוך לשבת (מ30 דקות ואילך לפני השקיעה ובירושלים מ40

^כ שו"ע (רסג, ד).

^{כט} הגם שבמשנ"ב (רסא, כה) כותב שיש מחלוקת אם ה'פלג' הוא שעה ורבע לפני שקיעה או שעה ורבע לפני צאת הכוכבים, סתמנו כאן שהוא שעה ורבע לפני השקיעה, עפ"ד השעה"צ (רלג, יד) שלפי מנהגינו כשיטת הגאונים [שבין השמשות מתחיל בשקיעה] אז בודאי פלג המנחה הוא שעה ורבע קודם השקיעה. ובטעם הדבר יש להאריך ואכ"מ.

^ל משנ"ב (רסג, יח). ויש להעיר, דהנה מבואר ברמ"א (רסא, א) שיש מושג של תוספת שבת שעתיים קודם הלילה. והנה הביה"ל (שם ד"ה שעה) הבין שהנידון מצד שיטת היראים שסובר שצאת הכוכבים הוא כבר בשקיעה וקודם לכן ג' רבעי מיל מתחיל בין השמשות [וכ"ה במחצה"ש (רסא, ט). וע"ע בביה"ל (רסג, ד ד"ה קודם) שסמך על זה בתורת צירוף לסוברים כשיטת ר"ת ע"ש]. אך למעשה המעיין בדרכ"מ (רסא, א) ובא"ר (רסז, ה) יראה שיסוד שיטה זו סוברת, שהזמן של "תוספת" הוא דומיא דשביעית שזה ל' יום, שזה יוצא אחד חלקי י"ב. ולפי זה הזמן של "תוספת" זה ב' שעות קודם הלילה לרבינו תם כדאית ליה ולגאונים כדאית להו. ועפ"ז העיר בספר הלכות שבת בשבת (פ"ד הע' 21) שגם אשה שהדליקה קודם פלג, אם זה תוך ב' שעות קודם, יש לחוש שחל עליה תוספת שבת. וע"ע בקצוה"ש (עד, יא) ושש"כ (פמ"ג הע' 10).

^{לא} בשו"ע הרב (רסג, יא) מבואר חידוש, שהאשה יכולה להדליק מבלי לקבל שבת אם האבא (בעלה) מקבל שבת. ויש לדון האם כוונתו דוקא לאבא ולא לשאר בני הבית, וצ"ע. ואם ננקוט כן זה פיתרון מעשי לזוג שרוצה לנסוע אחרי הדלקת הנרות, באם אחד מבני הבית יקבל שבת מיד אחר ההדלקה, ולמעשה יש לשאול למורה הוראה.

^{לב} שו"ע (רסג, ד).

דקות^{לג}) - ניתן להדליק גם אם לא מקבלים שבת בהדלקה. בדיעבד מי שהדליק מוקדם בלי לקבל שבת - פוסק המשנה ברורה^{לד} שיצא ידי חובה [ובתנאי שהדליק אחרי פלג המנחה^{לה}].
[ג] המנהג הוא שהאשה מקבלת שבת בהדלקת הנרות^{לו}, ולכן אם רוצה האשה לעשות מלאכות אחרי ההדלקה - עליה להתנות שאינה מקבלת שבת בהדלקה^{לו}, אך אין להתנות כי אם כשיש צורך בדבר^{לז}. אך איש שמדליק - המנהג הוא שאינו מקבל שבת בהדלקה, ומ"מ אם רוצה לעשות מלאכות אחרי ההדלקה - טוב שיתנה שאינו מקבל שבת בהדלקה^{לט}.

*

וע"פ האמור עולה לנו: שאם הם ידליקו סמוך לשבת (30 דקות לפני השקיעה): יכולים להדליק מבלי לקבל שבת. אבל אם מדליקים לפני כן: אסור להדליק בלא לקבל שבת, וממילא לא יוכלו להדליק ולנסוע אחר כך במכונית.

גם אם מדליקים סמוך לשבת: אם האשה מדליקה - עליה להתנות שאינה מקבלת שבת, ואין לה לעשות כן ולהתנות אא"כ יש צורך בדבר [בציור שלנו מסתבר שזה נחשב כצורך], ואם האיש מדליק - ג"כ טוב שיתנה. ובכל מצב אין להדליק לפני זמן 'פלג המנחה'.

*

על כל שאלה למעשה יש להיוועץ במורה הוראה!

לתגובות והוספות: 5322906@gmail.com

להאזנה לשיעורים: 0733718134 (שלוחה 4)

---

^{לג} כ"כ בתשובות והנהגות (ד, סא; ה, ט) ששיעור 'סמוך' בכל מקום זה חצי שעה, וכ"ה בביה"ל (תרעב, א ד"ה ולא). ולגבי הזמן המקובל □ כ"כ המנח"י (ט, כ) ובמנח"ש (ב, לה-ח) שמאז זה ניכר לכבוד שבת. וכ"מ בשל"ה (נר מצוה אות כב).

^{לד} משנ"ב (רסג, כ). וראה בביה"ל (שם ד"ה מבעוד) שדעת דה"ח לא כך, וכן מבואר בשו"ע הרב כדעת דה"ח. וחשוב לציין □ שגם לדעת הרע"א זה הלכה פסוקה שאין להדליק מוקדם מבלי לקבל שבת [ואי"ז רק ענין לכתחילה], ורק בדיעבד מי שכבר הדליק לדעתו יצא ידי חובה.

^{לה} כ"כ הביה"ל (שם), שכל דברי הרע"א שבדיעבד יוצאים גם אם לא קיבל שבת, אמורים רק אחרי פלג, אבל קודם פלג לא יצא ידי חובה. אך אי"ז מוסכם (עי' שו"ת ארץ צבי ח"א סי' קיג). אך מאחר שכאמור דעת דה"ח והגר"ז דלא כהרע"א, הבו דלא להוסיף עלה.

^{לו} כ"כ הרמ"א (רסג, י) שמנהג הנשים לחוש לשיטת הבה"ג שחל קבלת שבת בהדלקת נרות.

^{לז} רמ"א שם.

^{לח} משנ"ב (רסג, מד).

^{לט} משנ"ב (רסג, מב). וצ"ע האם כונת המשנ"ב ב"טוב להתנות" קאי רק כלפי עשיית מלאכות אחרי הדלקת נרות, או גם לאיש שרק רוצה להתפלל תפילת מנחה אחרי ההדלקה.

חינוך

בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים

ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך,

מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י.

בנתיבות החינוך פ' משפטים תשפ"ד

[א] רק שָׁבַתוּ יִתֵּן וְרָפָא יִרְפָּא, רש"י: ישלם שכר הרופא (ב"ק פה), ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות, וע"פ דברי הק' המאור עינים (סוף פ' נשא) ... ומטעם זה הוא בלתי אפשרי שיוכל הרופא לרפאות החולה עד תכליתו כי היסורים הם מחמת שהוא עדיין בהשבירה שהוא דבר הנפול וחכמת הרפואה היא גם כן חכמה שנפלה ואיך יכולים לתקן דבר שנפל בדבר שנפל ואינו יכול לתקן זה רק השם יתברך לבדו וזהו תמים תהיה ר"ל לתקן השבירה שתהיה שלם וזהו עם ה' אלקיך שאינו יכול לעשות זה רק השם יתברך לבדו עכ"ל.

ועפ"ז י"ל שלרפאות הוא חכמה, וחכמה זו ירדה וצומצמה עד מוחו של האדם הרופא, ואם האדם החולה מתדבק להשי"ת שמאמין שהוא הרופא כל בשר ומפליא לעשות, ולא סומך על דבר הרופא, רק רואה ברופא שהוא השליח של הבורא ב"ה, שנתן לו רק רשות לרפאות, אז הוא מתקן ומשלים השבירה עם ה' אלוקיך. וכדאי להביא דברי חתם סופר (שם) ... יראה לפמ"ש רמב"ן ר"פ בחקתי ורפא ירפא שניתן רשות לרופא לרפאות אבל לא ניתן רשות לחולי להתרפאות כי היה לו לבטוח בה' אלא כיון שהאיש הזה איננו מהבוטחים בה' ומצפיי' ישועתו ונמסר הוא לרופאי' צריך זה לשלם לו שכר רפואתו, וקשה מאי פסקא דמיירי מכה"ג שהוא מהנמסרי' להרופאים, ויראה דהרי כתי' שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו [ישעי' נ"ז] אבל מי שאין לו שלום מכל עבריו והוא בעל מריבה הרי הוא מונח למקרי הרופאים ולא אמר ה' ורפאתיו והכא כתי' וכי יריבון אנשים והרי הם מריבי' שניהם זה עם זה ע"כ ורפא ירפא... שארי מיני חולאי' אין אדם נוקף אצבעו למטה אא"כ נגזר עליו מלמעלה [חולין ז' ע"ב] ולא עביד הקב"ה דינא בלא דינא וא"כ מה לו להתחכם על גזירות הבורא ית"ש להסיר חליו בסמנים המועילים, יחקור אחר הסבה הראשונה שהוא החטא שגרם לו זה וישוב ממנו ויתפלל אל ה' וירפאהו והוא ברור ונכון. [תקס"ב עכ"ל.

כלומר: אע"פ שאדם צריך להשתדל לדרוש ברופאים, עליו להשתדל לחקור אחרי הסיבה שעליה צריך לתקן, כדאי' שחולה בתוך ביתו ילך לת"ח, וכן על האדם לדעת שהקב"ה מרפא את האדם גם בדרך הטבע, כמו שמצינו בחובת הלבבות (שער הבטחון ריש פרק ד') שעל האדם לשים מבטחו בבוראו בדברים אלו ולהשתדל באמצעים היפים לקיום הבריאות ולהרחקת המחלות (באמצעים) שנהגו להרחיק בהם, כמו שצוה הבורא יתברך ויתעלה "ורפא ירפא" אבל לא יבטח על אמצעי הבריאות, שהם מועילים או מזיקים רק ברשות הבורא, ואם יבטח בבוראו ירפאהו אם באמצעי וגם בלי אמצעי. כמו שנאמר "ישלח דברו

בנתיבות החינוך פ' משפטים תשפ"ד

וירפאם" (תהלים ק"ז כ'), ואפשר שירפאהו באמצעי המזיק, כמו שמצינו במעשה אלישע במים הרעים, כמו שכתוב "והמים רעים והארץ משכלת" (מלכים ב' י"ט), שריפא נזקם במלח, וכן כתוב "ויוורוהו ד' עץ וישלך אל המים" (לעיל ט"ו כ"ה). ואמרו הקדמונים ע"ה שהיה זה עץ הרדוף מר, ע"כ. אגב, גם הרמב"ם פוסק שמצוה לרופא לרפאות אלא אינו מביא זה מהפסוק "ורפא ירפא", אלא מהפסוק "והשבות לו" (דברים כ"ב ב') הנאמר בהשבת אבידה, וזה לשון הרמב"ם בפירוש המשניות נדרים פרק ד' (ל"ח ע"ב), לפי שהוא מצוה, ר"ל חיוב הרופא מן התורה לרפאות חולי ישראל וזה נכלל בפ"י מ"ש הפסוק "והשבות לו" (דברים כ"ב ב'), לרפאות את גופו כשרואה אותו מסוכן ויכול להצילו בגופו או בממונו או בחכמתו, וכן פוסק הרמב"ם (בהל' נדרים פרק ו' הלכה ח') ומותר לו לרפאות בידו שזו מצוה היא. וכן (בסנהדרין י"ז): מצינו: כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו, אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה, וכו', רופא ואומן, מפרש רש"י שם רופא למול תינוקות, אומן מקיז דם, יוצא איפוא שצריכים להשתמש גם ברפואה, אלא בעיקר להאמין ולדעת שהקב"ה הוא המרפא לכל בשר.

שמעתי מכ"ק אדמו"ר שליט"א מראחמסטריוקא (חד"נ מאד"ש מסקווירא) דבר נפלא בשם חנוכת התורה (בשיעור ליל ששי פ' בשלח תשפ"ד) שמקשה על הנא' כל המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עליך, ואם אשים כי אני ה' רופאך, המהרש"א מקשה הלא כתיב לא אשים, וא"כ האיך מפרשים ואם אשים הלא עיקר חסר מן הספר? אלא מתרץ שבזמן בני"י מתנהגים כשורה אז מגיעות עליהם כל ההשפעות הטובות מהקב"ה בעצמו, הרי הקב"ה הוא הרופא היחידי, ואז אומר הקב"ה על המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עליך, איני יכול להביא עליך כי אני ה' רופאך שהלא אני הוא הרופא יחידי, והדין שאדם החובל בחבירו צריך לשלם לו נזר צער רפוי וכו', ורפוי היינו דמי רופא, ואם המזיק הוא הרופא אינו יכול לומר שירפא אותו שאינו סומך עליו, אלא תן לי ממון ואני אמצא מי שירפא אותי, ממילא כיון שהקב"ה הוא הרופא יחידי ואם אשים עליהם איזה מחלה הרי א"א לי לשלם לאחרים לרפואתם, ובעצמו לא יוכל לרפאות משום הכי כל המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עכתו"ד. וע"ז הוסיף הרבי שליט"א ואם חלילה אינם מתנהגים כשורה, אזי אינם תחת הקב"ה בעצמו, שייך אז שניתן רשות לרופא לרפאות עכ"ל, ועפ"ז יש לבאר המאו"ע הנ"ל 'תמים תהיה' ר"ל תמים מלשון תמימות דהיינו לתקן השבירה שתהיה שלם, וזהו 'עם ה' אלקיך' שאינו יכול לעשות זה רק השם יתברך לבדו, ועפ"ז בעת שההולכים לדרוש ברופאים יש להתפלל לה' שיתן רשות לרופא לרפאות - שבידו ית' כל חי אכ"ר.

בן רש"י - אם עתה תקבלו עליכם יערב לכם מכאן ואילך שכל התחלות קשות (מכילתא שבת פז), י"ל □ מדוע כל התחלות קשות, שטבע האדם לשכוח העבר, מה שנעשה אתמול, רק ממשיך זאת על למחרתו, ולכן כל התחלות להתחיל מחדש לוותר בין אדם לחבירו, או לקבל מחדש התחזקות בעבודת ה' זה קשה, זו עבודה קשה - בתיקון המדות, אבל אם עתה תקבלו עליכם להתחיל מחדש ולוותר אז יערב לכם עס וועט דיר גיט זיין מכאן ואילך.

בנתיבות החינוך פ' משפטים תשפ"ד

ג] כִּן תַּעֲשֶׂה לְשֶׁרְךָ לְצִאֲנֶךָ שְׁבַעַת יָמִים יִהְיֶה עִם אָמוּ בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִתְּנוּ לִי. י"ל הדרכה בעבודת ה', בעת שיש לאדם הרגשה טובה, או נתרגש בזמן טבא, ורוצים לתת לי הבכור פי' ורוצים לקדש בקדושת הבכור להרים אותו אליו יתברך, תדע שכל זמן האדם מתרגש בבחי' שורך וצאנך, וזה לא בא מישוב הדעת, רק מכח הרגש לבד, העצה: עס זאל ווארטן שבעת ימים, פי' שיעבור בכל ז' מדותיו הק', ולכן מזהירה התורה הק' שיהיה 'עם אמו' הרגש בבחי' אם ינוח זיך גיט מיישב זיין, שיבקר א"ע, שיהיו פיו ולבו שוין, אז 'ביום השמיני תתנו לי', שמיני בבחי' בינה, מעלמא דחירות ואז יתקדש בקדושת כהן ורצוי לפניו יתברך.

ד] וְאֲנָשִׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי וּבָשָׂר בְּשָׂדֵה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ לְכָלֵב תִּשְׁלַכּוּן אֹתוֹ. התורה"ק מצווה אותנו וְאֲנָשִׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי, בעת האדם יתקדש במחשבתו, שהוא בעם קדוש, אז זו המחשבה תעורר אותו וּבָשָׂר בְּשָׂדֵה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ שיוכל להזהר מהכיעור והדומה לו ווייל עס פאסט נישט, לְכָלֵב נוט' כ"ל ל"ב שכל עניני התאוות שהלב מעורר אז יוכל בנקל תִּשְׁלַכּוּן אֹתוֹ להשליך אותו ממנו בטענה זו אמת שהנני רוצה אבער עס פאסט נישט פאר א בן מלך דאס צו טאן אדער אזוי זיך פירען.

□ עוד י"ל ע"פ דברי רש"י - אם אתם קדושים ופרושים משקוצי נבלות וטרפות הרי אתם שלי ואם לאו אינכם שלי, יש לדייק לא ח"ו שאינו יהודי, נאר מען וויל הייסען מאנ"ש של חסידי של ק"ק הקב"ה או מצווים להיות קדוש מדברים שאסרו עלינו, דעמאלט'ס הייסט מען א היימעשע. וע"ד מליצה לרמוז וְאֲנָשִׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי ואנש"י מלשון מאנשי שלומינו, אז תהיה קדושים, וזה מדייק רש"י לרמוז מהי העצה להיות מאנ"ש ק"ק של הקב"ה אז תתקדש כדברי הרמב"ן... על כן אמר ואנשי קודש תהיון לי, כלומר אני חפץ שתהיו אנשי קדש בעבור שתהיו ראויים לי לדבקה בי שאני קדוש... והטרפה אין בה שקוץ, אבל יש בשמירה ממנה קדושה ע"ש, שכל מטרתינו הוא דביקות להקב"ה ע"כ הקדים לנו הזהרה ממאכלות האסורות שהוא ית' בארם ויודע שזה מוליד 'עובי וגסות בנפש' ולכן מזהיר לנו שנוכל להתדבק אליו יתברך ולא להחטיא את המטרה.

ה] כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׁנֵאֲךָ רִבִּץ תַּחַת מִשְׂאוֹ וְחִדַּלְתָּ מֵעֹזֵב לוֹ עֹזֵב תִּעְזֹב עִמּוֹ הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחֲרֵי הַנַּחַה שְׁכַלְנוּ כֹּאן לַעֲבוֹד אוֹתוֹ רַק כִּפִּי שְׁצִיּוֹתָה הַתּוֹהֵ"ק, ממילא בעת שתראה שנאך רבץ תחת משאו, עס קומט אים אן שווער, והאדם מרגיש הרגשה לגבי הזולת שמגיע לו, ומרגיש שנאה בגלל מה שעשיתי לי, אז מזהירה התורה ח"ו 'וְחִדַּלְתָּ מֵעֹזֵב לוֹ' ההרגשה שלך יכולה להיות נכונה אבל שלא במקומה, ויש לך עוד צווי של ואהבת לרעך כמוך, וכן עזוב תעזוב עמו בלי שום חשבונות עצמיים ווייל עס קומט דא נישט אריין. וכן כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אִיָּבֶךָ או חֲמֹרוֹ תִּפְּעָה הָשֵׁב תְּשִׁיבֵנּוּ לוֹ אז דו זעסט דיין אויבך גייט אדארך א שווערע צייט, אדער ער איז תועה פארלוירן, כאן לא נכנסת הרגשתך כלפיו, אלא מיד 'השב תשיבנו לו' בגלל שאתה עובד את ה' ולא את עצמך.

ו] אִי' בַּמְדַּרְשׁ רַבָּה (שמות - פרשה נא פסקה ב) והמלאכה היתה דים נכנס משה אצל בצלאל ראה שהותיר מן המשכן אמר לפני הקב"ה רבון העולם עשינו את מלאכת המשכן והותרנו מה נעשה בנותר אמר לו לך ועשה בהם משכן לעדות הלך משה ועשה בהן כיון

שבא ליתן חשבון אמר להם כך וכך יצא למשכן וביתר עשיתי משכן לעדות הוי אלה פקודי המשכן משכן העדות, בגליון (יפת תואר שם) שעשה בהמ"ד ללמוד שם תורה ברבים עיי"ש. לכאורה יש להקשות למה לא צוה מיד שבקשו ויקחו לי תרומה להכניס סכום שיספיק הן למשכן ה' ולמשכן העדות דהיינו הביהמ"ד, ולמה רק כאן אחרי ששאלו מהו לעשות עם הנותר אמרו לעשות 'משכן העדות' ועוד יש לשאול (בנין אריאל) האיך הותר להוריד נדבת משכן מקדושה חמורה לקדושה קלה?

אלא הדרכה גדולה למדנו, מקודם רצה הקב"ה לגלות שכל בריאת העולם הוא רק למטרה אחת ויחידה לעשות דירה בתחתונים, לגלות אותו יתברך כאן, והכלל הוא: עס איז נישט וועגען מיר נאר אלט'ס איז וועגען אים, ואחרי שהבינו זאת היטב, וכדי שיוכלו למעשה להתרגל בזה צריכים אהבת חברים, איש את רעהו יעזורו, מיט זיך אליינט קען מען נישט דארט אן קומען, נאר מיט אהבת הזולת, לכן הקדים רפואה למכה שיהא 'והותר', כדי ששאלו מה לעשות אם ה'נותר', לרמוז שבזמן שירגישו הרגשה של נותר, בדידות, מען פילט איבעריג, רק אז גילה להם לעשות 'משכן לעדות' ביהמ"ד, ללמוד וללמד, שיהא חברתי, שכן יצר היוצר האדם שיהא יצור חברתי, האדם חי במציאות של קשרים, אין הוא חי בבועה של עצמו, כי אם כך הם פני הדברים הרי חיים מעין אלו מאופיינים כבעייתיים, יש קשרים שבמהותם הם תזכורת של חוויה, אנשים שכל אימת שנפגשים בהם נזכרים באיזו חוויה חיובית הקשורה אליהם וחיוך קל עולה על השפתיים או חס ושלום בחוויה שלילית ורעד וחיוך מריר משתקף מהפנים, יש קשרים של משפחה: איך אומר המשפט? 'דם זה לא מים', קשר של אב ואם לילדיהם, קשר בין איש לאשתו, קשר של אחים אחיות, קשר של משפחה, יש קשרים של חברים: חברים בישיבה או בכולל, חברים בעבודה, חברה טובה מספרת סודות ומתחלקים עמה בחוויות חברתיות. במה תלוי הקשר? הקשר תלוי בהסכמים, עושים ביחד ופועלים חשים נאמנות, ומתי הוא מופר כאשר נעשים דברים שלא מקובלים זו על זו, האחת דיברה על השנייה פעלה כנגדה הציקה לה, ולכן כאשר האדם הוא ייצור חברתי, ומלמד א"ע לחיות עם החברה, ולהרגיל א"ע כמו שהוא רוצה בקיומו כן הוא צריך לכבד את הזולת בקיומו, וכמו שהוא צריך כל הזמן תמיכה נפשית מהחברה שיקרבו ויכבדו אותו, כן הוא צריך לדאוג ע"ז ולתת מעצמו למען החברה 'תמיכה נפשית ולקרב ולכבד הזולת', ווייל ווען מען לעבט פאר זיך קען מען נישט ממלא זיין דער ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, לעבען על קדושת ה', כדי לחיות למען ה' צריכים לתקן הכלים של אהבת הזולת, תיקון המדות קענען ארויס גיין פון זיך פאר א צווייטען, ולכן בעת שמתקבצים בביהמ"ד יחד, ואיש את רעהו יעזרו וועט שוין אויס בדידות, און מען ווערט געוואר אז עס איז גאר נישט קיין 'נותר' יעדער יוד איז הייליג און טייער והכל יבוא על מקומו בשלום. וע"פ יסוד הנ"ל שמטרת התאספות העם בביהמ"ד הוא כדי להרגיל א"ע להגיע לאהבת ה', שע"י אהבת הזולת יורגל לאהבת ה' כדאי' מהרה"ק ר' מ"מ מרימנוב זצוק"ל (מנחם ציון פ' פנחס) ...כי אין אנו יכולים לבוא אל אהבת הבורא ית"ש זולת אהבת ישראל, והלא פוסקים שגדול התלמוד המביא לידי מעשה, מזה נלמד שביהמ"ד הוא גדול יותר מקדושת המשכן, משכן הוא השראת השכינה שתהא דירה בתחתונים, בביהמ"ד

בנתיבות החינוך - הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים',
מאנסי נ.י.

בנתיבות החינוך פ' משפטים תשפ"ד

בלימוד התורה הוא המקום שמלמדים איך להוריד זאת למטה מי' טפחים בחיי יום יומי
המביא לידי מעשה.

*

לתגובות, ולייעוץ והדרכה בענייני חינוך ושלוש בית: Achdus123@gmail.com

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

מורים ומלמדים - מה בעצם ההבדל?

דברי רש"י בפתח פרשתנו יסודיים בהנחלת תורה ומצוות לתלמידים. רש"י מביא את דברי רבי עקיבא המדייק 'וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִׂים לְפָנֶיהֶם', ולא נאמר 'אשר תלמדם': "אמר לו הקב"ה למשה, 'לא תעלה על דעתך לומר - אשנה להם הפרק וההלכה ב' או ג' פעמים עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה, ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו', לכך נא' אשר תשים לפניהם 'כשלחן הערוך' ומוכן לאכול לפני האדם". הבה נעמיק בהבנת דברי רבי עקיבא...

'אפתחה במשל פי': מברכים חודש אדר, אמנם שנה מעוברת אך קול הנפץ כבר נשמע בארצנו. המרדף השנתי הקבוע החל בין מחנכים/ילדים/משטרה/סוחרים... מוכרים, אוסרים, מחרימים, חוגגים... והנה, לפני כעשור חל שינוי לחיוב. במקום 'לאסור', הציג מתנדב ותיק מארגון 'הצלה' סרט צפייה בת"תים, המסביר את סכנות הנפצים למיניהם. הסרט אינו 'בפנים-נעימות' אלא בפנים חרוכות ופצועות רח"ל. ילדים רואים את הסכנה מבינים את האיסור. המסר נקלט!

אי אפשר להנחיל תורה ומצוות ללא טעמי הדבר. מלמד אינו טכנאי המעביר 'פקודות' ללא העמקה. במרבית הת"תים מתחילים משניות ב'כיצד מברכין על הפירות', ברכות פרק שישי. 'טכנאי' מדקלם ברכותיהם של פירות הארץ ופירות האילן, ואף דברי רבי יהודה על 'בורא מיני דשאים'. 'מלמד' פותח הלבבות ומסביר לה' הארץ ומלואה, מקדים 'למה מברכים' ל'כיצד מברכין'. 'טכנאי' מסכם עם תלמידיו בתחילת לימוד הגמרא, 'אלו מציאות שלו ואלו חייב להכריז'. תלמידיו ידעו להסביר מעות מפוזרות ועיגולי דבלה, יבחינו בין פריכות ל-כפירות, הילדים ידעו לומר כי 'יאוש' הוא 'הפקר'. 'מלמד' יסביר גם מהות 'תיקון העולם' וכללי הנהגה, מה 'שלי' ומה 'לא שלי', למה בכלל מחזירים אבידה...

בשבת שירה קראנו 'פרשת המן', שקריאתה מסוגלת לפרנסה. הבה נחשוף פנינה שמסוגלת לחינוך הבנים... משה רבינו מצוה בדבר המן 'ששת ימים תלקטהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו'. אך בכל זאת 'ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט!' הקב"ה גוער במשה רבינו 'עד אנה מאנתם לשמר מצו' תי ותורתתי... מאנתם? וכי גם משה רבינו בין הממאנים? כתב רבינו עובדיה ספורנו: עד אנה מאנתם לשמר. הנה החטא בשמירה נעשה בין כלכם, פי אתה (משה) אף על פי שלא יצאת עמכם ללקט, גרמת שיצאו, שלא למדת אותם הלכות שבת וענינן... 'מצותי ותורתתי': ענין השבת וטעמו ומתן שכרו וענשו, אשר כל יודעיהם יזהרו לשבת בשבת בלי ספק... 'ראו' - התבוננו, 'פי ה' נתן לכם השבת'. ואין זו מצוה בלבד, אבל היא מתנה שלא נתנה לזולתכם, כאמרם ז"ל "מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה, ואני מבקש לתנה לישראל" (שבת י:). וכן סדרו בתפלה: ולא נתתו

לְגוּיֵי הָאָרְצוֹת.. וְגַם בְּמִנוּחָתוֹ לֹא יִשְׁכְּנוּ עַרְלִים, כְּאָמְרוּ "וַיִּשְׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשְּׁבֵת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשְּׁבֵת לְדַרְתָּם" (להלן לא טז), וְהוּא שִׁישִׁיגוּ "יוֹם שְׁכָלוּ שְׁבֵת" ... כִּךְ מִלְמָדִים!
מלמדים שהשבת אינה לא 'גזירה' אלא מתנה, 'מתן שכרו ועונשו', ולדעת היטב מה מותר ומה אסור... כך בכל תחומי הדת. יש שאוסר דברים ויש שמסביר 'למה'. לדוגמא: לימוד המשנה 'אין עומדין להתפלל, אלא מתוך כבוד ראש' עם תשב"ר אורך שעה שלימה. לא 'שיטות' ולא 'ביאורי מילים' בלבד יש כאן, אלא שיעור חינוך! מהי תפילה, למה מתפללים, דע לפני מי אתה עומד ומתפלל! אח"כ ישמעו פרטיה הטכניים של התפילה. להכניס 'נשמה' לחיי התורה!

'הוראות' אינן נשמרות לאורך ימים, 'לימוד' כן! שמעתי מאחד מגדולי ישראל שליט"א "חוזרים בתשובה' זוכים ל'סמינרים' המסבירים למה כשרות, למה צניעות, למה 'לבוש חרדי'. אילו יזכו ילדינו ל'סמינרים' כאלה - יהדרו אף הם בכשרות, יחמירו בצניעות, ויתפארו בלבושם! 'הוראות' נשמרות רק בבית ובחיידר, 'הרֶבֶה יראה', 'אבא ישמע'...

הנביא יהוידע כהן הגדול חינך את 'המלך יהואש' מינקות. בעוד כחודש נפטיר אודותם ב'שבת שקלים': 'וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ הַיֵּשֶׁר בְּעֵינָיו ה' כֹּל יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן. כֵּתָב הַמְּלִבִיִּים דָּבָר נוֹרָא! "כֹּל יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ - כֹּל זְמַן שֶׁהוֹרָה יְהוֹיָדָע, כִּי אַחֲרָיו מוֹתוֹ - חֲטָא. וַיֵּשׁ הַבְּדֵל בֵּין הוֹרָאָה וּבֵין לִימוּד, וְרַצָּה לוֹמַר שֶׁלֹּא לְמַד הֵיטֵב רַק שֶׁהוֹרָה וְהִרְאָה לוֹ, וּבְמוֹת הַמּוֹרָה נִטָּה מִן הַדֶּרֶךְ, מֵהַ שֶׁלֹּא הָיָה כֵּן אִם הָיָה לוֹמַד לְהַשְׁכִּיל לְהֵיטֵב בְּדֶרֶךְ לִימוּד". זֶה מֵה שְׁבִין מוֹרָה לְמִלְמָד!

פתחנו בדברי ר"ע, והנה המשך דבריו (עירובין נ"ד.): כפי שהרב מבאר ומגיש לימודו כ'שולחן הערוך' המוכן לאכול, ולא בריבוי שינון בלבד, כך על הרב לעשות זאת בפנים מאירות! "ומנין שחייב להראות לו פנים? שנא' 'וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לְפָנֶיהֶם'". תלמיד שחש מאור פנים מצד רבו, פותח ליבו להפנמת הלימוד. לסיכום: על האוכל להיות טעים, מְצַלְחָת יפה ומגרה, והחיוך של המלצר המגיש את האוכל - מגביר תִּאֲבֹן!
בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ

123ymm@gmail.com

חידות

פתשגן הכתב - חידה לפרשת השבוע/ מבית 'לא

יסור שבט מיהודה'

חידה לפרשת משפטים

לא מספיק למסור שיעור

של ההלכה למעשה

צריך גם טעם וביאור

כסעודה עם שולחן וכסא

*

פתרון חידת 'פתשגן הכתב'

הפתרון: ציווי הקב"ה למשה איך להעביר לעם ישראל את דברי התורה

רש"י [שמות כא, א] 'אשר תשים לפניהם. אמר לו הקב"ה למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכה ב' או ג' פעמים עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה ואיני מטריח על עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו, לכך נאמר אשר תשים לפניהם כשלחן הערוך ומוכן לאכול'.

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת

הרב יוסף דוב הערצאג, ארה"ב

דף צט. גמרא הנותן טליתו לאומן גמרו והודיעו אפילו מכאן ועד עשרה ימים אינו עובר עליו משום לא תלין. בסמ"ע (סי' של"ט סק"י) איתא הטעם דכיון שיש לו ממה לגבות אינו עובר [ודומה למשכון] אבל הקצות (סי' ע"ב ס"ק כ"ג) כתב שהטעם הוא כיון שעדיין לא הגיע הזמן כי זמן פרעון אצל קבלן הוא כשמוסר בידי ממילא אינו עובר, והנה מדברי התוס' שהקשו דנוקמא הברייתא בשכיר יום מבואר לכאורה כהסמ"ע דלהקצות למה לא יעבור על בל תלין וי"ל.

גמרא דאגריה לביטשי ביטשא ביטשא במעתא דהיינו שכירות. מבואר שרק בקבלן אמרינן שקונה שבח כלי אבל לא בשכיר יום, וביאור הדבר כתבו האחרונים או מפני ששכיר יום שהוא פועל שלו אמרינן יד פועל כיד רבו וממילא לא שייך שיקנה, או אפשר שבקבלן החיוב תשלומין הוא מצד שמקנהו החפץ בחזרה וממילא אמרינן שקונה אבל בשכיר יום שמשלם אפילו אם לא השביח כלל א"כ חיוב התשלומין הוא מצד הפעולה ולא מצד שמוכר לו השבח.

דף צט: גמרא זיל אייתי ראייה דממחית לתרנגולים ואפטרך. הקשה הראב"ד דלמה לא נימא המע"ה, ותי' דכמו במקום שיש רואין חידוש איסי דליכא דין שבועה כמו כן לענין המע"ה, והוא חידוש גדול והרעק"א כיון כן מעצמו, ועיי"ש בדברי המגיה שכתב עוד תי' דכיון שיש כאן מעשה מזיק רק שיש לו פטור של אונס הוי כודאי חיוב וספק פטור דאמרינן אין ספק מוציא מידי ודאי.

גמרא דלא אוכלך ספק איסורא. היינו מצד ספיקא דאיסורא לחומרא וכלפי ממון אמר המע"ה, וצ"ב למה הוצרך הגמ' למענך מספק גזילה, ועי' אור שמח (שכירות פ"י ה"ה) דכיון שלמעשה אסרו לאכילה למה לא יהא חייב לשלם, וכתב לתרץ עפ"י דברי הרמב"ן דבעינן היוזק ניכר וכאן על צד שהוא כשר אלא שנאסר מכח ספק הוי היוזק שאינו ניכר. ובשערי יושר (שער א') כתב לתרץ עפ"י דברי הגמ' לעיל (צז). גבי פסלתו מלכות ובשף צורת המטבע דבעינן שינוי בחפץ ובלא"ה אינו נחשב כלל למזיק, וכאן על צד שהוא כשר אלא שנאסר מכח ספק אין כאן שום שינוי בחפץ, וע"ע בקהלת יעקב מ"ש בזה.

דף ק: גמרא ה"ז קידש וחייב באחריותו. החיוב הוא מצד גרמי ועי' ברא"ש (סימן טז) וברמב"ן שכתבו דכיון שאינו נאסר רק מצד ניהותא א"כ נחשב שהוא האוסר [ועי' במדרכי (סימן קי"ט) שהוסיף שנחשב גם שנאסר מיד אלא שנתבטל עיי"ש] ומה דהוי רק גרמי מבואר ברעק"א בגיטין (נג.) דכיון שאינו רק במחשבה ואין כאן מעשה מזיק או דיבור הוי רק גרמי. והנה בדין ניהותא נסתפקו האחרונים אם הניהותא זהו שאוסר או שעצם התערובות אוסר אלא שיש תנאי שבעינן ניהותא, או שבעצם לא בעינן ניהותא אלא העיקר שלא יהא אי ניהותא שאז אינו נאסר כיון שעומד ליעקר, והנה אם נימא שהניהותא אינו אלא תנאי ובפרט לשי' ר"מ וכמ"ש לעיל א"כ אפשר לומר שמכח זה הוי רק גרמי שע"י אי

עשיית המחיצה גורם שהתערובת אוסר, אבל לצד השלישי צ"ב למה הוי בכלל גרמי הרי לא עשה כלום, ואולי לפמ"ש התוס' בב"ב (כב: ד"ה זאת) שזהו קנס ותלוי רק אם שכיח או לא עיי"ש. ועי' ברמב"ן שם שהקשה דאולי חייב מצד ממון המזיק, וביאר דכיון שאינו נאסר רק מצד ניהותא לא שייך לחייב מצד ממון המזיק שהממון מצד עצמו אינו מזיק וזהו רק אם נימא דבעינן ניהותא בפועל.

משנה צבעו כאור אם השבח יתר על היציאה נותן לו את היציאה ואם היציאה יתירה על השבח נותן לו את השבח. בפשטות מה שידו על התחתונה כדין כל יורד שלא ברשות [ועי' ברש"ש שתמה על רש"י למה הוצרך שהוא מזיק בכוונה] ומה שאינו נעשה גולן כיון שאין זה נחשב ששינה מדעת בעל הבית ורק היכא שעושה על דעת עצמו נעשה גולן כיון שהשתמש באותו צבע ע"ד עצמו אבל כאן שלא עשה ע"ד עצמו לא נעשה גולן וממילא לא שייך שיקנה בשינוי [וזהו כוונת רש"י שכתב וליכא שינויא והיינו שינוי דעת בעל הבית] ומוכח לכאורה מכאן שאם אינו נעשה גולן אינו קונה בשינוי, ומה שאינו חייב מצד מזיק צ"ל שאין זה מעשה היוזק דהא למעשה הושבח ממה שהיה, ומה שגרם לו שאינו שוה כמו אילו צבע בצבע רגיל זה אינו אלא גרמא [או שלא גרע משף צורה שאין זה נחשב למזיק כיון שאין כאן שום היוזק בעצם החפץ].

רש"י ד"ה לצבוע לו אדום כו', או זה יתן שכרו משלם ויקח הצמר. עי' תוס' רבינו פרץ שתמה דהא קנה בשינוי, ובתוי"ט על המשנה כתב דכיון שאינו נעשה גולן רק מצד ששינה ממילא אם הבעה"ב אומר שאינו מקפיד לא נעשה גולן וצריך לשלם לו שכרו משלם. ושכר שלם היינו כמו קבלן, ויציאה היינו מה שהוציא על הסמנין ועל הזמן כמו שכיר יום ועי' פני יהושע.

דף קא. גמרא וקא מהדר ליה ניהליה לצמר. בפשטות מבואר שאין זה נחשב קנין כיון שזה שינוי החוזר ע"י צפון וממילא חייב להחזיר לו הצמר, אבל על הסמנים כיון שאינן בעין לא נחשב להשבה וצריך ליתן לו דמים, אבל אם יש שבח א"כ הרי זה בעין ומקייים בזה מצות השבה. ועי' פני יהושע שנתקשה למה אינו נחשב שינוי לגבי הצבע, ובאור שמח (גזילה פ"ג ה") כתב דכיון שהצבע עומד לזה לא נחשב לשינוי, ועדיין קשה מקוץ [ואולי מכיון דהמציאות של צבע עומד לצבוע ואין לו שום תשמיש לעצמו אז תו אינו נחשב לשינוי בשום מקום] וצ"ל כמ"ש הפני יהושע דכיון שלא נתכוין לקנות אינו קונה ומבואר שצריך כוונה לקנות בשינוי.

גמרא בגד שצבעו בקליפי ערלה ידלק אלמא חזותא מלתא. ממה שמחויב לשרפו מצד מצות שריפה מוכח שיש כאן ערלה בעין, ועי' מקדש דוד (סי' נ"ט) שכתב שאינו יכול להעבירו בצפון כיון שיש מצוה של שריפה. וע"ז מדחה הגמ' הנאה הנראה לעינים אסרה תורה, היינו מה שנראה שהוא מערלה יש עליו חיוב שריפה אפילו אם אינו בעין, ועי' שו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת או"ח סי' ג') כמה דברים יסודיים בזה, והאחרונים האריכו בזה למה אין שורפין ערלה בזמן הזה.

גמרא מנין שלא יהנה ממנו ולא יצבע בו. עי' תוס' רי"ד שאין הכוונה על עצם הצביעה כי על זה א"צ קרא כיון שכבר ידעינן שאסור ליהנות, אלא הכוונה שאפילו לאחר שכבר עבר וצבע יש עדיין איסור הנאה שנחשב כאילו שיש כאן ערלה בעין וממילא חייב גם לשרפו.

דף קא: רש"י ד"ה יש להן ולדמיהן שביעית, ואסור לצבוע בהן דהיינו סחורה. היינו כמו שביארנו לעיל. ומ"ש רש"י אבל מותרים הן להסיקן קודם זמן הביעור. כבר תמהו עליו דהא אין הנאתן וביעורן שוה [ומלשונו של רעק"א משמע שתלוי במ"ח ר"י ורבנן וצ"ב דהא לשי' רש"י לכו"ע אסור] ועי' בתורת הזרעים (עמוד ע"ד) דכיון שאין לו שום השתמשות שהנאתן וביעורן שוה דהא צביעה אסור לשי' רש"י מצד סחורה לא אסרה התורה בזה הגם שאין הנאתן וביעורן שוה והדברים מובנים שכל האיסור היינו מצד שנחשב למפסיד אבל אם אין לו אופן אחר אינו נחשב להפסד, ומבואר מדבריו שלאחר זמן הביעור אסור להסיק וכן כתב לקמן (קב. ד"ה סתם) להדיא וצ"ב דהא מבערו, ולכאורה מוכח מזה שהגם שביעית אינו אסור בהנאה מ"מ חיובו הוא לבערו בתורת ביעור ואם יהנה ממנו בשעת הסקה אין לו שם ביעור עליו וצ"ב בזה. וע"ע בפני יהושע שאותן שאין להם ביעור יהא מותר לצבוע אבל סחורה אסור, ומבואר שאפילו לשי' רש"י שאיסור סחורה הוא מצד ביעור אבל כהיום ודאי שיש איסור סחורה אפילו בדברים שאין להם ביעור וצ"ב.

דף קב. גמרא ועצים להסקה תנאי היא. לרש"י הגרסא וסתם עצים להסקה תנאי, והיינו שנחלקו אם מחשבתו מהני לאפוקי מהסתמא שלו, ומדברי רש"י מבואר שאפילו למ"ד דמהני היינו דוקא בעצים דמשחן [וצ"ב דהא לענין משרה וכבוסה מהני אפילו שאינו עומד לכך] ולפ"ז כו"ע מודים דבדבר שחל עליו שביעית אסור לעשות ממנו משרה וכבוסה [וזה נלמד מלאכלה וזהו כוונת הגמ' בסוגין דומיא דלאכלה הכוונה על כך דין] ולא נחלקו אלא לענין פירות אם מהני מחשבתו שחשב בשעת לקיטה למשרה וכבוסה לאפוקי מסתמא שלו ולא יחול עליו קדושת שביעית, שלפי שי' רבנן רק לענין אכילה מהני מחשבתו [כגון בעלי קנים] אבל לענין משרה לא מהני מחשבתו, ור"י סובר שלכם לכל צרכיכם מהני מחשבתו וממילא לא חל עליו קדושת שביעית, אבל לענין מלוגמא לא מהני מחשבתו וממילא אסור לעשות מלוגמא. ועי' פני יהושע שכתב שההכרח לפרש כן שלא נחלקו אם מותר לעשות מלוגמא משום שזה אסור לכו"ע מצד שאסור להפסיד פירות שביעית, או כמו שמבואר מדברי רש"י שזה אסור מצד סחורה ולא נחלק ר"י ע"ז [ומיושב לפ"ז מה שהקשו דלמה לא נוקמי לאכלה לר"י לענין משרה וכבוסה על פירות שחל עליהם קדושת שביעית] וע"כ שנחלקו במחלוקת אם מהני מחשבה שלא יחול עליו קדושת שביעית, וכמו כן לענין עצים בהיפך אם מהני מחשבתו שיחול עליו קדושת שביעית, ועי' בר"פ שנתקשה דא"כ למה קראו פירות שביעית ולפרש"י צ"ל הכוונה שגדלו בשנת השביעית והפסוק לכם מגלה שיכול ליחד אותן לכל צרכיו ולא יהא חל קדושת שביעית.

רש"י ד"ה לתוך המשרה, וכן אין מכבסין בגדים דהוי סחורה. תמהו עליו דמאי שייך כאן סחורה דהא אסור אפילו לעצמו, ועוד דבגמ' מבואר טעמא אחרינא, וזה היה אפשר לתרץ כמו שכתבנו שכוונת רש"י שע"כ בהא גם ר"י מודה, אבל צ"ב מה כוונתו סחורה, ואולי

לפמ"ש לעיל שיסוד איסור סחורה לרש"י היינו דבר שקיים לאחר זמן וא"כ סובר רש"י שכהיום כל תשמיש שאינו מתבער מיד אסור, וכמו כן כביסה כיון שההנאה נמשכת על לאחר זמן אסור מצד דין סחורה ולקמן כתב שאסור מצד שאין הנאתו וביעורן שוה ובודאי זהו האמת לפי המסקנא אבל רש"י הוכרח לפרש שאסור גם מצד סחורה דאל"כ היה אפשר לפרש כתוס' שנחלקו בדין הנאת וביעורן שוה וצ"ב בזה.

דף קג. משנה חוץ מפחות משוה פרוטה. ע"י מחנה אפרים שמדייק מדברי הרמב"ם שכתב שיכול לבוא וליטלו שדוקא למדי א"צ לילך אבל כאן יכול ליטלו, וכתב דכיון שהיתה גזילה יותר משוה פרוטה ולא מחל לו היותר יכול ליטלו ממנו, ועיי"ש שביאר שבפחות משוה פרוטה ליכא חיוב השבה היינו משני טעמים האחד מצד שמוחל ועוד דלא הוי ממון שיהא חייב בהשבה, וממילא כאן הגם שלא מחל מ"מ כיון דלא הוי ממון ליכא חיוב השבה אלא שיכול לבוא וליטלו מצד דממוני גבך, ומדברי התוי"ט משמע שהטעם הוא מצד שיש לו איסור גם על פחות משוה פרוטה וכמ"ש הרמב"ם.

דף קג: משנה עד שיתמעט הקרן משוה פרוטה. מבואר ברש"י שתלוי בקרן של החומש והגם שהחומש אינו שוה פרוטה חייב, וצ"ב היאך שייך שיחול דין חומש אם אין שוה פרוטה, ומבואר לכאורה מדברי רש"י שהחומש מצטרף לקרן ונעשה מזה חיוב אחד והיינו שעיקוב ממנו של חבירו ע"י כפירת שבועה מחייבו קרן וחומש. אלא דצ"ע דא"כ גם אם אין בקרן שוה פרוטה, אם ביחד עם החומש יש שוה פרוטה יהא ג"כ חייב ועי' רש"ש, אבל בשיטה מקובצת איתא שתלוי בחומש ואם אין בחומש שוה פרוטה פטור דס"ל שהחומש הוא חיוב לעצמו, וזה תלוי אם החומש הוי הוספה בקרן או בקרבן אשם ונ"מ בזה"ז אם יש חיוב חומש ועי' ענפי ארוז.

גמרא מעשה בחסיד אחד שלקח משני בני אדם. פרש"י שנחלקו שני הברייתות אם מחלוקת ר"ט ור"ע הוא גם במקח או לא, ומדברי הראב"ד משמע דהך ברייתא סברה שגם במקח שייך קנס דהו"ל למידק, ובאמת היה אפשר לומר דהך ברייתא סברה שיסוד המחלוקת הוא בברי ושמא כדמשמע בסוגיא דב"מ דלא כסוגין וזה תלוי אם נחלקו גם במקח.

דף קד. גמרא אלא אמר רבא. פרש"י שחולקין בין בנשבע בין בלא נשבע [אבל לא כדס"ד שחולקין בחיוב השבה דהא לצאת יד"ש מודה ר"ט אלא או שחולקין מצד קנס וכן משמע מדברי התוס' (ד"ה אמר) או מצד ברי ושמא] ומשנתנו אתיא ככו"ע, ולר"ע ניחא כדמפרש בגמ' דהוי פקדון ולענין נשבע לא סגי בזה, ובפשטות הכוונה שאה"נ שהחפץ נעשה כפקדון ונחשב שקיבל בחזרה החפץ דהוי כאילו אומר לו שתחזיק בידך עד שאגיע מ"מ לענין נשבע בעינן נתינה וחזרה לרשותו ואינו נחשב לרשותו ועי' בחי' רמ"ש שאולי תלוי אם אינו ברשותו תלוי במה שמחזיק לעצמו או בקנייני גזילה [ולפ"ז אין החיוב בלא נשבע כנשבע] ולר"ט צ"ל דכיון שמשנתנו איירי בהודה א"כ חייב מצד לצאת ידי שמים שר"ט מודה בזה, ודוקא בנשבע אבל בלא נשבע כיון שנחשב לפקדון סגי בזה משא"כ בגזל מחמשה אנשים שאינו נעשה פקדון חייב מצד לצאת יד"ש לשלם לכל אחד, ולר"ע נחלקו הברייתות אם גם במקח הדין כן וזה תלוי אם המחייב הוא מצד קנס וברי ושמא או מצד דעביד איסורא

קנסו וזה לא שייך במקח ולפ"ז במקח אם נשבע אז בודאי יהא חייב וכן הוא בר"מ ובשו"ע סי' רכב', וזה כוונת רש"י שנחלקו רק לענין דינא ועי' בהפלאה, וצ"ל שעכשיו נוקטים סברת הגמ' דלעיל דבחמשה בני אדם ליכא התקנה.

דף קד: גמרא אלמא חומש ממונא הוא. בפשטות הכוונה לאפוקי דלא נימא דהוי כפרה [עי' לעיל מ.] ופרש"י דאל"כ פשוט שא"צ לילך אחריו, וצ"ב דלמה זה תלוי אם כפרה או ממונא, עוד צ"ע דרש"י לעיל (סה. ד"ה משלם) כתב שזהו חיוב כפרה, ועוד צ"ע דהר"ש הביא ראיה מסוגין שמהני מחילה על כפרה דלא כשי' התוס' שלא מהני, וצ"ע דהא מבואר להדיא שהוא ממונא [עי' קובץ שיעורים [פסחים אות קלג] ובענפי ארוז כתב שכוונת הגמ' דאם נימא שהוא כפרה כעין קרבן והוי חיוב בין אדם למקום פשוט שא"צ לילך למדי כיון שלא נתחדש אלא על קרן, אבל אם הוי חיוב ממוני בין אדם לחבירו ואפילו אם נימא שהמחייב הוא מצד שצריך כפרה אבל כהיום יש לו תביעה ע"ז, מש"ה ס"ד שיהא חיוב אחד עם הקרן ויתחייב לילך למדי וביותר מובן עפ"י מה שכתב הגרי"ז דהאשם בא לכפר על בין אדם למקום והחומש בא לכפר על החלק בין אדם לחבירו ובתורת חיים פירש כוונת הגמ' לאפוקי דלא הוי קנסא [ועי' לעיל מא: כפרה לאפוקי קנסא והיינו למ"ד פלגא נזקא קנסא עי' במהר"ם ש"ף שם] והוא תמוה דהא כל החיוב אינו רק כשהודה, ועי' ברא"ש להלן (סימן כד) שכתב שחומש אינו נוהג בזה"ז, ועי' במנחת חינוך (מצוה קכ"ט) מש"כ בזה, וע"ע בתוס' בכתובות דף ל: דבחומש של תרומה הכפרה נעשה במה שמפריש הגם שלא נתנו לכהן וצ"ב אם אפשר לדמות לכאן דהכא הכפרה הוא על החלק בין אדם לחבירו וכמ"ש.

דף קה. גמרא בעי רבא גילח אחת ונשרה אחת מהו. הנה מבואר בסוגין שרק כשיש שתי שערות יש עליו שם שער ובפחות מזה אין עליו שם שער, אבל לענין גילוח כל זמן שיש עליו שם שער נחשב לגילוח אפילו אם יגלח רק שער אחת ועי' בנזיר דף מב. לענין הלאו דעובר אפילו בשער אחד, אבל אם ליכא אלא שער אחת כיון שאין עליו שם שער ממילא אין עליו שם גילוח, וזהו קושית הגמ' דבגילח אחת ונשר אחת כיון שבשעה שגילח היו שתי שערות ממילא נחשב גם גילוח כמו בגילח כל שיערה לעצמה, אבל בנשר אחת וגילח אחת דבשעה שמגלח אותה שיערה ליכא רק שיערה אחת אין עליו שם גילוח, ומדברי הגמ' בסוגין משמע שהצד שיהא גילוח היינו כיון שלמעשה לא נשאר שיעור שער [או יש גורסים שיעור] מקיים מצות גילוח, כי עיקר המצוה שלא יהיו לו שערות, אבל לפ"ז צ"ב למה הוצרך לומר שגילח אפילו בלי גילוח היה כשר ומדברי השטמ"ק שם בנזיר משמע שכוונת הגמ' שאפילו אם גלח יש ספק אבל בעצם הספק הוא גם בלי שגילח אותו שער, ומדברי השיטה מקובצת משמע שהספק של הגמ' אם מצרפים הכל ביחד וכיון שבשעה שהתחיל לגלח היה לו שם שער נחשב הכל כמעשה גילוח אחד, אבל לשון הגמ' הא ליכא שיעור לא משמע כן וצ"ב, ועיי"ש (נזיר מב.) בקרן אורה.

דף קה: גמרא הכופר בפקדון נעשה עליו גזלן וחייב באונסין. שני דינים יש כאן האחד שנעשה כגזלן ופסול לעדות ועוד שחייב באונסין, ומה שפירש רש"י בעדים היינו לענין פסול עדות או אולי אפילו לענין חיוב אונסין מצד שאין אדם משים עצמו רשע, ועי' רעק"א

בכתובות (יח:) והנה רב ששת חידש שהגם שלא עשה מעשה גזילה אעפ"כ נעשה גזלן נעי' שיטה מקובצת ורעק"א] ואפילו לשיטת הקצות שדייק מרש"י דבעינן מעשה גניבה לחייבו בחיובו של גנב מ"מ הכפירה נחשב למעשה וכן מבואר בקצות (סי' רצ"ד סק"א) וכן נראה בריטב"א בב"מ (כו:) וצ"ב דא"כ למה לא הוי גם כגנב להתחייב כפל וצ"ל שבגנב בעינן מעשה גניבה שעושה עין שלמעלה כאינו רואה וזה לא שייך הכא וממילא אינו חייב רק מצד כגזלן, ויש שרצו להביא ראיה מכאן דלענין גזילה לא בעינן מעשה וכל שמעכב ממון חבירו חייב לשלם מצד והשיב את הגזילה וכמו שכתבנו לעיל בשם המלבי"ם אבל לענין גניבה בעינן מעשה גניבה ומש"ה נקט דוקא גזלן ולא גנב ומה שכתב רש"י דבעינן נעל ולכאורה יהא חייב מצד גזלן היינו לענין כפל ועי' באמרי משה סי' לה'.

סיפור

בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד

ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק

פרק מ"ד "תחזית קשה של החזן שושן"

תמצית קצרצרה מהפרק האחרון:

הילה מקבלת טלפון שמזהיר אותה מפני מומו שחורש מזימות, היא מתייעצת עם עו"ד אבשלום עמיעד והוא נותן לה מספר הנחיות, להקים חברת קש שתרכוש את החברה שלה, כמעט כל הנכסים יעברו אל החברה החדשה, אך תותיר סכומים נכבדים עבורה ועבור ילדיה, כמו כן עליה לפנות לחברת שמירה כחומת מגן, לה מוניטין רב בשל השכירים שלה שעברו הכשרה מיוחדת ויש ביכולתם להגן עליה.

דודי מספר לצילה על כישלונותיו ומביע ספק גדול אם יוכל אי פעם להיות חזן, אבל צילה מעודדת אותו לא להישבר, עליו לעשות ניסיונות חוזרים עד שיקבל את האומץ לעבור לפני התיבה מריש עד כלה. לעזרתו מתגייס אלי בן ה-3 שמתגלה כ"פעוט פלא" שיוודע לחקות את האבא בלי שמץ זיוף, הוא מתלווה אליו ובכך תורם את חלקו להשבת העוז אל דודי, לאחר מיכן הוא שב אל ר' יעקב ועובר אצלו לפני התיבה, הפעם הוא עושה זאת כזקן ורגיל, בשל זה הוא מקבל את כתב ההסמכה, אבל הוא לא מוכן לעזור לו למצוא מקום בחו"ל שמחפש חזן, דודי מחליט לשאול את חברו ר' נפתלי שושן היכן היה חזן, אולי דרכו ימצא מקום טוב.

*

מי הוא בעל הבית?

טלפון מגיע למשרדה של הילה, על הקו מוסי סלומון "מנכ"ל חומת מגן" קול שמשרד עוצמה וחשיבות עצומה.

"בקר טוב לך גב' הילה, יש לנו שיחה מאד חשובה כעת בטרם אנו נכנסים לשלב מיגון המשרד שלך. חשוב להבהיר לך שהנושא הוא עקרוני ביותר, לכן אבקש תשובות ענייניות כדי שנוכל להתקדם בהכנת התשתית".

"ההקדמה מבשרת טובות או חלילה וחס?????" ניסתה הילה לשדר נימה בדוחה.

"לא אין כאן שום משחקים השאלות כעת הן חשובות וקריטיות לנושא שלנו.

"אוקיי. נקסט (השאלה הבאה)

"מי היא המנקה האחראית על המשרד שלך?"

"קלרה מרס, היא עובדת אצלי כבר שנה ורבע, חושבת שהיא טובה מאד, אין לי כל תלונות עליה".

"גב' יקרה, עבורנו זה לא מספיק, לצורך מיגון ביתך ומשרדך, אנו חייבים לדעת מי הם האנשים שנמצאים במחיצתך, לעולם את לא יכולה לדעת, שנה ורבע זה לא מספיק בשבילינו"

"לא הבנתי, אתה רוצה שאפטר אותה, בלי אומר ודברים??" נרעשה הילה.

"לא, את זה לא שמעת ממני, אני רק רוצה שתתייצב אצלנו במשרד לצורך תשאול, אם היא עונה על הקריטריונים שלנו סבבה, אז תאמרי לה שמחר תפנה למשרד שלנו ברח' הנביאים, הבנין הסמוך למשרד החינוך קומה שניה, אנחנו נערוך לה שאלון מקיף ובתקווה שהיא עוברת את הכל, היא תוכל להמשיך אצלך".

"סליחה אדוני היקר, חשבתי שאני בעלת הבית, עכשיו אתה מספר לי שאני רק איזה בורג קטן במכונה? אני לא מוכנה ליחס כזה"

"אין בעיה, אנו עוזבים את המיגון, קחי את האחריות לחייך על עצמך" הגיב מוסי בשקט מקפיד דם.

"לא מבינה, אתה מאיים עלי?" הגיבה הילה בחלחלה.

"לא, חלילה וחס, את רוצה שנבוא לעבוד אצלך לפי מערכת הכללים של מי? כל חברה שתשכרי לא תפעל אחרת, יש לנו מערכת כללים נוקשה, איך מנהלים חומת מגן, למי שזה לא מתאים, אין בעיה, את לא חייבת לשכור אותנו, אבל אם אנו נשכרים על ידך, אנחנו מקבלים עצמאות מלאה על ההחלטות שלנו, זה התנאי הבלעדי שעליו חותמים כל אלו ששוכרים אותנו".

"אני חייבת לחשוב, תסכים איתי שזה חדש בשבילי ואני חייבת לעשות את הכל בהבנה מלאה".

"מקובל עלינו, קחי את כל הזמן שבעולם, אבל אל תתקשרי אלינו, רק אחרי שהחלטת סופית, אני לא יויו שאפשר לשחק איתו בכל רגע לפי מצב רוחך".

הילה שמרה את העלבון לעצמה, היא התקשרה לעו"ד אבשלום עמיעד ושאלה אותו מה היא עושה. היא מכירה את קלרה מרס ישר והפוך, היא ישרה כמו סרגל, מעולם לא לקחה אפילו מטבע קטנה אם מצאה על השולחן או על הרצפה תמיד דיווחה, למה ששנה ורבע אחרי התעסקותה היא תשלח אותה לתשאול שעלול לפגוע בה מאד?

"אולי מטבע קטנה לא נאה לה להתלכלך עליה, השארת לה פעם שטר של מאה דולר על השולחן ולא לקחה?"

"אני מאמינה שגם את זה לא הייתה נוטלת, היא לא משוגעת להפסיד את העבודה שלה בשביל כזה סכום"

"יפה, אז אולי כשיעמוד לה פיתיון גדול יותר אולי לא תעמוד בזה?"

"לא מאמינה, אני בטוחת בה לגמרי".

"אספר לך סיפור עממי שקראתי באיזה ספר אידישאי, מעשה באדם אחד שהיה מתייעץ בכל דבר עם אביו, לא היה צעד אחד שעשה בלעדיו. יום אחד הגיע אליו חברו הטוב לבקש ממנו הלוואה של מאתיים שקל, הוא בא לשאול את אביו, האם לתת לו את ההלוואה?

כן, אין בעיה, לא לזה הוא התכוון. הבן לא הבין את דברי אביו, אבל נתן את ההלוואה לחבר. לימים מגיע החבר עם בקשה של אלף שקל, הוא בא כדרכו להתייעץ עם אביו, אמר לו אביו: תן לו לא לזה הוא התכוון. כך הלך הסיבוב, בכל פעם הגדיל החבר את הסכום ותמיד אישר האבא את ההלוואה, עד שהגיע לסכום של עשרת אלפי שקלים, כאן אמר לו האבא, אל תתן לו את ההלוואה, זו הייתה כוונתו...לקחת ולא להשיב.

יש סכומים שלא לזה מתכוונים, אבל יש סכומים שעל זה מוכנים להמר, אפילו תמורת איבוד מקום העבודה". אמר העו"ד המנוסה להילה.

"אבל בכל זאת אני חושבת שקלרה עוברת כל חשד". סנגרה הילה על המנקה המסורה.

"אני חייב להבהיר לך, גב' יקרה, אלו כללי הבטיחות בחברות השמירה, אי אפשר לתת אישור מראש לאדם שלא מוכר להם, יש להם זווית ראייה אחר ממה שיש לך, הם מקצועיים מאוד, אם היא תעבור את מערכת הכללים תוכלי להיות בטוחה בכך, אבל מי יודע, יתכן שאת חושבת אותה לנאמנה והיא לא כזו.

אספר לך סיפור אישי ומוזה תבינה שלא תמיד ניתן לסמוך, לפעמים מגלים דברים שלא יודעים לפני כן.

אצלנו עבדה מנהלת משך שנים, אשתי שונאת את העבודה הזו, כבר בתור בחורה התחמקה מכך, כשהתחתנו ביקשתי ממנה לגהץ לי חולצה ומכנסיים, היא הייתה מאד נבוכה, עד שגילתה לי את הסוד שהיא לא יודעת לגהץ, מעולם לא ניסתה וכעת ודאי שלא תעשה ניסיונות שיתכן שיעמידוה באור מגוחך.

לא עשיתי מזה כל עניין, אמרתי שזה בסדר, לא צריכים לדעת כל דבר, ביקשתי ממנה שתיקח מנהלת ותשלם לה סכום טוב כדי שהגיהוץ יצא מוצלח, אני מאד פדנט וחייב תלבושת כראוי למי שלומד להיות עו"ד במקצוע.

אשתי החלה לחפש ומצאה מנהלת שגיהצה בהמון בתים, היא הביאה רקומנדציות (המלצות) מכאן ועד להודעה חדשה, אשתי שמחה שהואילה לתת לה מספר שעות בשבוע, היא החלה את עבודתה כבר למחרת והיינו מרוצים ממנה עד הסוף.

יום אחד אשתי נמצאת בחדר שינה, היא נפשה ורצתה לקרוא איזה עיתון, לפתע נפתחת הדלת וראשה של המנהלת נראה משקיף, היא קלטה לפתע שבעלת הבית שלה נמצאת בחדר, היא חמקה מהר כשפניה מאדימות.

לאשתי נדלקה נורה אדומה, מה עושה המנהלת בחדר שינה? מעולם לא הייתה אמורה להיכנס לחדר, היה לה את חדר העבודה שלי, שם גיהצה את הבגדים, לא היה לה מה לחפש בשום חדר אחר. אשתי היא מאד חכמה סופר אינטליגנטית, היא לא דיברה עמה מטוב ועד רע, כאילו לא הבחינה במה שקרה. אבל היא לא התעלמה, מאותו רגע עקבה

אחריה בזהירות רבה לראות שהיא מנצחת עושה את מלאכתה והולכת. לא הייתה לנו עליה שום תלונה על עצם העבודה, היא הייתה מנצחת פרפקציוניסטית אבל... כבדהו וחשדהו.

עוברים כמה שבועות אצל אשתי עדיין הנורה האדומה לא נכבית, היא החליטה על דעת עצמה להניח בחדר העבודה על מדף הספרים שטר של מאה דולר שידעה שהוא שטר מזויף אבל ממש באומנות, היא קיבלה את זה מחברה שטעתה ושילמה לה עם זה, אבל בבנק גילו שהשטר מזויף, חברתה מאד התנצלה בפניה ושילמה לה, אבל את השטר לא לקחה ממנה, עתה החליטה שהגיע תפקידו, הוא יהיה הפיתיון. השטר הונח בצורה נונשלנטית (בחוסר אכפתיות) שלא הפגין מארב אלא שכחה גמורה.

כשעזבה המנצחת את הבית, השטר נעלם יחד איתה. עתה כבר לא היה ספק, המנצחת המכובדת שעבדה בביתנו קרוב לעשר שנים גנבת, עתה הבינה אשתי את התעלומה שהיה לה כבר זמן ניכר איך כל מיני פריטים חסרים בבית ולא היה לה הסבר עליהם, מעולם לא חשדה במנצחת שנראתה לה "שיא היושר" איך יכולה אירנה החמודה לגנוב מביתנו אפילו שרוך נעל, היא הייתה חכמה תמיד נזהרה לא לגנוב משהו משמעותי, אבל פרוטה לפרוטה מצטרפת.

היא ניצלה את היעדרות אשתי מהבית וחדרה פעם לחדר השינה, בזהירות חיטטה בארון באופן שלא יהיה ניכר, היא מצאה לשמחתה כמה כספות חמודות עם מצבור גדול של כל מיני תכשיטים יפים שהיו לאשתי, עד שבעצמה לא ידעה כמה יש לה.

הייתה לאשתי חולשה מוזרה, לצבור כמויות בלתי נתפסות של תכשיטים, בלי שיהיה לה בהן כל שימוש, הכספות היו מלאות וגדושות בתכשיטים, מאז היותה נערה, חולשה שהתגברה אחרי הנישואין.

אירנה הייתה פקחית מאד, היא נזהרה לא להשאיר סימנים שהיא נוטלת משהו מהארון. כל פעם לקחה משהו קטן ומסדרת את ערמת התכשיטים שלא יהיה ניכר שחסר משהו, אשתי הייתה מאד מבולבלת היא ידעה על מספר פריטים שהיו חשובים לה והיא חיפשה אותם בכספות, להפתעתה לא מצאה אותם, אבל עדיין לא נדלקה הנורה, היא ידעה שיש לה 5 כספות ולא היה לה כוח להפוך את כולן, לכן לא עשתה מזה עניין.

אלמלי שנתפסה אירנה על חם כשהיא חודרת לחדר השינה מקום בו לא היה לה שום סיבה להיכנס, לא הייתה אשתי חושדת בה לעולם, אבל מאותו רגע אשתי לא הייתה רגועה, היא כבר איבדה את האמון המוחלט שהיה לה בה, היא הציבה לה את הפיתיון וכאשר לא עמדה בזה, היה לה כבר ברור שיש למנצחת משהו השייך ל"קלפטומניה" (נטיה חולנית לגנבות אפילו של דברים פעוטים).

לאחר שנעלם השטר כשביקשה אירנה לבוא לגהץ התחמקה אשתי, היא אמרה לה שהשבוע היא לא זקוקה לה, כך היה גם בשבוע הבא, עד שנפל לה האסימון, היא הבינה שפוטרה בלי להודיע לה, היא פחדה לבקש פיצויים כדי שלא יספרו את כל מעלליה. כך הסתיימה פרשת אירנה שלאחר מיכן התגלה שלא רק אצלנו עשתה כן.

לפיכך, לדעתי עלייך לתת את מלוא הקרדיט למוסי סלומון, תאמרי לקלרה שיש כעת תהליך חדש במשרד וכל אלו שקשורים למשרד עוברים תשאול. זה למען הסדר הטוב ולא צריכים להיבהל".

הילה קיבלה את דבריו וכבר למחרת הודיעה לקלרה כי ישנה מדיניות חדשה במשרד, כל העובדים עוברים סדרת שאלות במשרד "חומת מגן" ברחוב הנביאים, עליה לגשת לשם ולהביא משם את המלצתם, בלי המלצה זו אי אפשר להמשיך את העבודה. היא הבהירה לה שזו רק התנהלות בירוקרטית שכל העובדים עוברים ואין בזה שמץ של חשד חלילה.

אך קלרה לא השתכנעה, היא לא הצליחה להבין, איך לאחר תקופה כה ארוכה מעמידים אותה למבדק, היא צעקה בקול על המעבידה שלה שנוהגת בה כאחרון הגנבים וביקשה פיצויים על כל הזמן שעבדה אצלה.

הילה הבינה שקלרה לא חוזרת בה מהתפטרותה, היא השיבה לה בקור רוח:

"אם את מבקשת להתפטר זו ההחלטה שלך, לא אני פיטרתי אותך אלא את בעצמך, גם אם אין הבדל, עלי לברר אם מגיע לך בכלל פיצויים, יתכן מאד שבשביל פרק זמן כה קצר לא מגיע לך פיצויים. אברר את זכויותיך ואשיב לך על תביעתך".

קלרה יצאה מהמשרד כעוסה מאד, לפתע גילתה הילה שלקלרה יש מאגר של מילים לא עדינות על דרך ההמעטה. דמותה התגמדה בעיניה פלאים, עתה כבר לא כל כך הצטערה שעזבה אותה.

אבל עתה נותרה בלא עוזרת, היא לא יכולה להשאיר את המשרד לרגע בלי מנקה טובה.

אבל איך משיגים מנקה מהיום למחר, בפרט כשעליה לעבור שאלון לא קל?

עוד באותו יום הרימה טלפון לעו"ד וסיפרה לו על כל הבלגן שהיה במשרד, היא הביעה בפניו את הפחד שלה שלא תשיג עובדת בתקופה הקרובה.

העו"ד היה מלא אמפטיה לצערה, הוא הבין את גודל הבראך, יש לה משרד חשוב שחייב מנקה יסודית וקשה להשיג במהירות האור דבר כזה.

"תני לחשוב על איזה כיוון, אשיב לך תשובה בעוד מספר שעות".

***

במוצאי שבת אחרי זמן ר"ת, מיהר דודי לביתו של ר' נפתלי שושן כדי להיוועץ עמו על המשך הדרך, ר' נפתלי ביקש ממנו להשמיע לו כמה קטעים על מוסף ראש השנה ותפילת כל נדרי, דודי לא קימץ הוא הראה את הכישרון שלו בחפץ לב, הפעם כבר לא חשש להפגין את היכולות שלו, חשוב לו שר' נפתלי ישתכנע וימליץ לו על מקומות טובים.

ר' נפתלי שמע וגמר עליו את ההלל, הוא זכר את הקטעים שנתן לו ביוהנסבורג וכעת את הקטעים שהשמיע בפניו ולא קרב זה אל זה, דודי השתפשף מאד, הוא יודע את מלאכתו נאמנה.

"כמה זמן לקח לך ללמוד אצל ר' יעקב?" שאל סקרנית.

"שלושה חודשים ועוד ארבעה שבועות" השיב דודי בקונדסיות.

"אני לא מבין שפת מתחכמים, אמור לי בצורה פשוטה, כמה זמן לקח לך ללמוד את המלאכה?"

"ובכן שלושה חודשים למדתי את עיקרי המלאכה, הצלחתי ללמוד את זה על בוריו. כבר הייתי בטוח שיש לי כבר את כתב ההסמכה בידי, עד שהגיע ר' יעקב עם תנאי חדש, בו לא יכולתי לעמוד, הוא רצה שאעבור לפני העמוד שהיה בחדר העבודה שלו ואתפלל כאילו הייתי בחור"ל בימים הנוראים, את התנאי הזה לא יכולתי לקבל, לא הבנתי למה עלי לעבור מצב משפיל כזה, הלא הראיתי לו באותות ובמופתים את כל הביצועים שלי, מה עוד חסר לי?"

אבל ר' יעקב היה עקשן גדול, הוא לא היה מוכן להתפשר על התנאי, כשראה שאני לא נכנע הודיע לי שמבחינתו כשלת בטסט, הוא לא מוציא לי מכתב הסמכה. כך הנוהג אצל כל אלו שמכשירים חזנים, הם לא נותנים כתב הסמכה בלי שהם רואים את כל הביצועים שעושים בפני קהל השומעים, כי לא אחת קורה שהחזן אמנם ידע את מלאכתו עד שזה הגיע למעשה, שם עשה כל מיני תערובות, בגלל שבשעת לחץ לא עמד במבחן, לכן הכלל הוא שכמו שבהוצאת רישיון נהיגה חייבים להוכיח יכולות, כך גם במבחן של חזנות.

חזרתי בפחי נפש לביתי הודעתי לצדייקעס שלי שלא אוכל לשמש כחזן, עלי להכין את עצמי להיות שנוור כדי שאוכל להשיב את החובות.

אשתי לא נבהלה, היא הציעה לי לעשות ניסיונות בבית לבד, בלי השגחה דקדקנית שתעמוד לי על הראש, לאט לאט אקבל את הביטחון העצמי ביכולותיי, היא התחילה לתת לי הרבה פידבקים וכך קיבלתי אומץ, משך הזמן השתכללתי יותר, עד שהרגשתי שאני מסוגל, לאחר עוד ארבעה שבועות כאלו קיבלתי ממנו את כתב ההסמכה.

"ובכן מה רצונך ממני?" שאל ר' נפתלי, אתה מבקש גם ממני הסמכה בגדר "ויהודה ועוד לקרא?" אז דע לך שאני מחמיר גדול יותר מר' יעקב" סתם ולא פירש.
"כלומר?"

"אני לא מסתפק במה שעשית חזרה קרדינלית בפני ובפני ר' יעקב, העיקר עדיין חסר לך, כדי לקבל כתב הסמכה". השיב ר' נפתלי ברצינות מקפיאת דם.

"אינני מבין, אתה רוצה לומר שעדיין אני עוד לא חזן? אבוי לי, למה אתה מטיל בי דופי כזה? אתה ממש כמו חברי יעקב קלוגהופט משיבת עיון הש"ס ששמע אותי בעת שלמדנו את סוגית ריקק במס' בבא בתרא כשלפתע ההתחלתי להתחזן לי, אמר לי אז אותו יעקב דיאגנוזה קשה ביותר, שאני מזכיר לו את התרנגול של משה קוסוביצקי, שאמנם הסתובב סביב משה כל הזמן אבל בפועל הוא אינו יודע להוציא מפיו רק קרקור של תרנגול. האם גם אתה אווז כך?"

"למה אתה מכניס כוונות כאלו בתוך דברי, לא רמזתי לכיוון ההוא, בכי הוא זה". התנער ר' נפתלי מהאשמה שהטיח בו דודי.

"אז מה כן הייתה כוונתך?"

"אני חושש שיש לך "מחסום בושה" שאתה לא מודע אליו כל כך, אבל לי יש הבחנה דקה, אני בזה יותר מעמיק מר' יעקב מורך ורבך שעשה לך רק טסט פרטי בבית".

"אני כבר מאבד את השפיות שלי, האם אתה רוצה לומר לי שעלי לגייס כמה מאות אנשים שישמעו אותנו באיזה בית כנסת כשאני מעביר להם את כל התפילה בלי לעשות פשלה אחת?" התקצף דודי.

"אכן זו כוונתי הלא נסתרת, אני פוחד מאד שכשתיגש בפועל באיזו קהילה ויהיו לך שם כמה מאות מתפללים בשתי העזרות תגענה הבושות, דע לך שנשים הן יותר ביקורתיות, אחרי התפילה הן תעשנה משוואות בינך לבין הקודמים לך, אם לא תצליח בכניסה הראשונה עם בום אמיתי, לא עשית כלום.

לפיכך אם רעדת אצל ר' יעקב וגם בבית בפני עצמך ורעייתך על אחת כמה וכמה כשיהיו לך מאזינים שמשלים כסף רב על קולך, הנהלת בית הכנסת משלמת לך מדמי החבר שמשלמים ה"ממברס" (המתפללים בבית כנסת) שלהם הם גובים מהם טבין ותקילין משך השנה בשביל שיוכלו לכסות את ההוצאה המכובדת הזו, הם רוצים את התמורה הנכונה לכסף שלהם.

"אז איך לך לא קרתה הפשלה הזו?" שאל דודי מתוך חרדה.

"כי אני שחיתי בטסט של ר' יעקב כמו דג במים, לא היו לי מעצורים העברתי לו את כל מה שלמדתי אמנם במשך תקופה ארוכה, יותר ממך, אבל את הטסט עברתי בקלי קלות, כי לא חשתי ולא רעדתי מפני הקהל לא כ"ש מאדם אחד. את זה יש לי באופי שלי. אבל אתה שהתקשית כל כך בנסיעה הזו, אין לי מושג אם זה שהתגברת על מחסום הבושה בבית שלך ושל ר' יעקב וגם בפני, אם זה מודד טוב למה שיקרה בהמשך".

"אוי ואבוי, אתה רומז לי שחלילה וחס אכשל בעמידתי כחזן, תהיה לי רח"ל תקלה רצינית מהפחד של הקהל, אתה כבר מכניס בי פחד איום ונורא שאני לא כשיר להיות חזן לעולם. במקום להתעודד אתה שובר את רוחי עד הסוף" התחיל דודי לרעוד בכל חלקי גופו.

"אל תיקח אותי כל כך קשה, אני רק אומר לך שאתה חייב לחפש מקום לעשות עליו את המבדק ולא ללכת במקום שמשלמים כבוד. אתן לך משל ממה שאירע עם בן דודי, הייתה לו בת לא כל כך מוצלחת, לא היה לה כושר קוגניטיבי (הבנתי) גבוה, אבל אביה רצה שבתו תעבוד ותיחשב כאדם בין האנשים, מה עשה? הוא בא אל מעביד מסוים וביקש ממנו להעסיק את בתו, הוא סיכם עמו שישלם את המשכורת שלה ואת זה יתן לה, כך תקבל הרגשה שהיא שווה משהו.

הנמשל כאן זה אתה במחילה, כרגע יש לנו פחד שאולי לא תצליח בהופעה בפני קהל, אתה חייב לעשות ניסיון עם קהל של בית כנסת שלא מחפש דווקא את החזן הגדול, אתן לך שם של בית כנסת בארץ "חסדי דוד" בראשון לציון, תעבוד בשביל סכום כסף מסוים,

אם תעבור את התפילה בשלמות, זה יתן לך את הביטחון העצמי ללכת על בית כנסת גדול בחו"ל.

ר' נפתלי אני מוחה בפניך, השפלת אותי לחלוטין, אם אלך על בית כנסת קטן בהתחלה אני מצהיר על עצמי שאני סחורה, סוג ב' אולי ג', איזה בית כנסת מכובד יקח חזן שכבר בראשית דרכו מצהיר שהוא לא סחורה אקסטרה דה לוקס?"

ר' נפתלי האדים והחוויר חליפות, הוא קלט שעשה לדודי דבר שלא יעשה, דודי אדם רגיש מאד ולא יכול להתמודד עם כאלו מחמאות והדרכות, עליו לתקן את הקלקלה שעשה.

ר' דוד אני מבין את החשש שלך, אתן לך עצה אחרת. עליך להכין את עצמך כל השנה בבית, בכל יום תעשה תרגולים עד ליום עצמו, אני מקוה שמרוב שתתרגל לזה זה יחדור לך לעצמות, כאשר תגיע לרגע הנכון תהיה כל כך מחושל שלא יהיה לך פחדים מהקהל."

"את העצה הזאת אני מוכן לאמץ, בכל יום לפני שאלך לישון אקח קטע מהתפילה ואעשה עליו שיעורים, אבוא אליך בעוד כמה חודשים ותאמר לי את ההערכה שלך."

"נו אז בכל זאת הועלתי במשהו" שמח ר' נפתלי על העצה שנתן.

"אבל לא זאת הייתה כוונתי בביקור אצלך, באתי לקבל ממך שמות של מקומות בהם היית, או מקומות שאתה יודע עליהם שהם מחפשים חזן, כדי שאוכל לפנות אליהם."

"למה לא שאלת את ר' יעקב עצמו, הוא היה חזן גדול בחו"ל משך שנים טובות, אני בטוח שיש לו הרבה כתובות לתת, למה נצרכת להפליג עד אלי?"

"א'גוטע קשה, ר' יעקב ממלא פיו מים, הוא לא מוכן לנדב שום מידע, הוא יעץ לי ללכת אל אחרים, מה אעשה? לא אכריח בן אדם, באתי אליך בתקווה שאתה לא עשית נדר בענין הזה."

"טוב בוא נראה מה יש לי באמתחת, יש את "מחזה אברהם" בפנסילבניה, הם משלמים 3 אלף דולר, עד כמה שידוע לי המחיר עדכני לעכשיו, האם בשביל התחלה תלך על כזה סכום?"

"אם החוב שלי היה קטן הייתי עושה את זה בתור סטור, הבעיה שהחוב שלי כה גדול שאני צריך משהו יותר רציני"

"כמה אתה צריך בשביל ההתחלה" מגחך ר' נפתלי, בוא נשמע את ההשגות שלך בתור חזן מתחיל?"

"בתור סכום התחלתי הייתי רוצה בין חמש לשש אלף דולר, מי שיוסיף יוסיפו לו מהשמיים"

"חחח אתה באמת בעל השגות, אם כך אז שללת לי עוד ארבע כתובות, שחשבתי להמליץ עליהם, הם לא יעברו את ה-4 נותרה רק כתובת אחת שהם עשירים ומסוגלים לתת

יותר...קהילת "נר תמיד" בלוס אנג'לס, יצא לי להכיר מעט את הגבאי פסח שולביץ, הוא נראה לי בחור נחמד, אברר לך את הכתובת שלהם ואת הטלפון שלהם."
"ומה עם הרוחניות שלהם? האם זו קהילה שמורה?" ההוראות הקפדניות של ר' שלמה שרפשטיין עמדו לנגד עיניו

"חושב שכן, אם ר' יעקב היה שם חזן שנים לא מועטות סימן שזה בית כנסת טוב, הוא לא היה הולך למקום לא ראוי" חתם ר' נפתלי את המלצתו.

אבל...אל תשים את כל הביצים שלך בסלסלה אחת, עליך להגיש את הבקשה לכל הכתובות שאתן לך, והיה אם נר תמיד יענו חיובית מה טוב, במידה שלא, על תהיה בעל גאוניק עליך ללכת על המצוי.

"מסכים, בתור התחלה אלך על איזו כתובת שתתן לי".

"תבוא אלי בשבוע הבא אתן לך מספר טיפים שיעזרו לך בעתיד". סיים ר' נפתלי את דבריו.

סיפור / מתוך המדור 'ויאמר שמואל' באספקלריא

האברך הליטאי שהצטרף ל'סדר חמש שעות' הסלונימאי

... ועל כולנה, אברכי הכוללים הקדושים והמסולאים מפו. אלו שנותנים את כל כולם בשביל לקיים בכל רגע פנוי מצות עשה של תלמוד תורה.

האברך הרב ח' מגיע לכולל בכל יום בחמשה לתשע. חמש דקות לפני תחילת ה'סדר' הרשמי. באותו שבוע, שבוע פרשת שמות התשפ"ד, שם לב שישנה תנועה ערה של לומדים בבית המדרש. קבוצה גדולה של אברכים נמצאת ולומדת. "ממתי אתם כאן?" שאל והאברכים, כולם אברכים חסידיים, לא ענו לו. הם רק סימנו לו בידם שהם כאן משמונה בבוקר.

כשאברכים לא עונים באמצע הלימוד, משמע שהם לומדים בלי להפסיק. "תענית דיבור", או "רצופות". כלומר: לימוד של שעות רצופות, בלי הפסקה. האברך בירר ומיד הסבירו לו שכעת, בימי השובבי"ם הקדושים המסוגלים מאד לכפרת עוונות, ישנן קהילות חסידיות שאימצו בחום את דבריו של הרבי הקדוש בעל 'יסוד העבודה' זצ"ל, הכותב ש"והקובע לו ללמוד ערך ה' שעות בלא שום הפסק דיבור בעניין אחר ובלא עניין טעימה בעלמא ועל דרך תענית שעות, נראה לי שדבר זה הוא עניין נפלא המועיל ומזכך ומכפר ומביא אותו אדם לתשובה וכפרה מעולה". הסבירו לו שהמנהג של 'סדר חמש שעות' התפשט בהרבה קהילות חסידיות בימי השובבי"ם ולכן חלק מה'קבוצה החסידית' שכולל מגיעים ללמוד כבר משמונה בבוקר. כך הם לומדים חמש שעות רצופות, עד 1 בצהריים.

"וכי בגלל שאני אברך ליטאי, והמנהג לא התפשט אצלנו, לא מגיע לי להנות ולהתעלות מלימוד של חמש שעות רצופות?", שאל הרב ד' את עצמו. מאז גם הוא מגיע בחמשה לשמונה, לומד חמש שעות רצופות. הוא עושה זאת משבוע פרשת שמות. גם השבוע, בפרשת יתרו, ובגלל שאנחנו נמצאים כעת בשנה מעוברת ולשובבי"ם נוספו גם שבועות הת"ת, תרומה-תצוה. הוא ימשיך את מנהגו החדש עוד 3 שבועות של לימוד יומי רצוף של חמש שעות.

*

סיפר לי ידידי הרה"ג ר' יוסף ז'ולטי שליט"א: "אתמול נערך אירוע גדול של... והיו שם המון אנשים. התזמורת ניגנה ניגוני קודש והריקודים הרימו את כל הנאספים עד לב שמים. היה שם חשמל באויר. ממש תחושה מרוממת, עילאית, הרבה התרגשות. ואז כשהסתיים האירוע, בשעת לילה מאוחרת יחסית, ראיתי שהאוטובוס שאני צריך לנסוע בו יגיע לתחנה רק בעוד עשרים דקות. נכנסתי לבית כנסת סמוך, ללמוד כמה דקות. בית המדרש היה ריק וכמעט חשוך. כנראה בגלל השעה המאוחרת, כבתה רוב התאורה הרגילה. ואז שמת לי לב ליהודי שיושב בצד, בירכתי בית המדרש. אוחו בידו 'בבא בתרא' גדול ומנגן בשקט את דברי התוספות. נראה היה שהוא מתקשה בהבנת ה'תוספות' וכך הוא חזר עליו שוב ושוב, עד שכנראה הבין יותר, והמשיך הלאה.

"ואז התגמד לו אצלי כל האירוע הגדול בו נכחתי בשלש השעות האחרונות. הכל נעצר אל מול יהודי, בשנות החמישים לחייו בערך, שפשוט ישב ולמד 'תוספות' במסכת בבא בתרא. כל השירה האדירה של 'אשריכם תלמידי חכמים', ו'מה אהבתי תורתך' ששרו ההמונים בהתרגשות, נכנסה באותו יהודי, שאף אחד לא ראה אותו ולא שמע עליו, וכל כולו 'מה אהבתי תורתך'. עוד מעט היהודי האלמוני הזה יילך הביתה. יכול להיות שהוא יהיה קצת מדוכדך על כך שדברי ה'תוספות' לא התבהרו לו בינתיים לחלוטין. אבל מבחינתי, וזאת האמת, עליו התכוונה הגמרא במנחות, ש"אשריכם תלמידי חכמים".

*

בשבת קודש הקרובה נקבל שוב את התורה, כאשר 'הקריאה מעוררת את הזמן' כנודע מדברי הספרים הקדושים. ואנו נעלה על נס ודגל את כל אותם אלו שמקבלים על עצמם עול תורה בכל יום ויום. בלימוד תורה לשם לימוד תורה, כדי לקיים מצות עשה דאורייתא של תלמוד תורה, לעשות את רצונו של נותן התורה ית"ש. ללא מחשבות עתידיות, אלא ללמוד 'שבת' כדי לדעת 'שבת'. ללמוד 'חולין' - כדי לדעת 'חולין'. בזמנים בהם כולם מרבים לדבר על הדור המפונק ועל קשיים וחולשות, נסיונות ופתרונות, 'נוער נושר' כזה ו'נוער מתמודד' כזה, הבה ונאיר את המבט אל מאות מאות אוטובוסים בכל רחבי הארץ, כולל בעירנו עיר התורה אלעד, העוצרים בקרבת כוללי האברכים. מתוכם יוצאים אלפי עמלי תורה, שמגיעים להיכל הכולל רק כדי ללמוד תורה, היום, מחר ומחרתיים, עוד שנה ושנתיים, גם עוד עשר שנים. אושרם הוא ה'ברכות' וה'שבת', ה'עירובין' וה'זבחים'. שמחתם היא ה'חבורה' שמסרו וה'שטיקל תורה' שחידשו. ויש להם גם חלומות גדולים, לדעת את כל הבבלי, ואם אפשר - גם ירושלמי. לדעת 'אורח חיים' ולשנן את 'יורה דעה', להשתלם ב'אבן העזר' ולשלוט ב'חושן משפט'.

הם - ונשותיהם היקרות, מוסרות הנפש, היוצאות בוקר בוקר להביא לחם לפי הטף, בשעות מוקדמות ובנסיעות מפרכות, ולהסיר עול מהבעל העמל בתורה - הם חוד החנית שלנו, היהלום שבכתר. אשריכם!!!!!!